

НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
«ОДЕСЬКА ЮРИДИЧНА АКАДЕМІЯ»

ІНТЕГРАЦІЙНИЙ РОЗВИТОК ОСОБИСТОСТІ ТА СУСПІЛЬСТВА:

ПСИХОЛОГІЧНИЙ
І СОЦІОЛОГІЧНИЙ ВИМІРИ

II міжнародна науково-практична
конференція

12 червня 2020 року, м. Одеса

НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
«ОДЕСЬКА ЮРИДИЧНА АКАДЕМІЯ»
Факультет психології, політології та соціології
Кафедра соціології та психології

ІНТЕГРАЦІЙНИЙ РОЗВИТОК ОСОБИСТОСТІ ТА СУСПІЛЬСТВА: ПСИХОЛОГІЧНИЙ І СОЦІОЛОГІЧНИЙ ВИМІРИ

МАТЕРІАЛИ
II Міжнародної науково-практичної конференції

12 червня 2020 року
м. Одеса

Видавничий дім
«Гельветика»
2020

УДК 159.923.2(063)+316.612(063)

I-73

Редакційна колегія:

Відповідальний редактор – Аракелян М.Р., доктор юридичних наук, професор, перший проректор Національного університету «Одеська юридична академія».

Члени редколегії:

Алексенцева-Тімченко К.С., кандидат соціологічних наук, доцент, доцент кафедри соціології та психології Національного університету «Одеська юридична академія»;

Єременко О.М., доктор філософських наук, професор, завідувач кафедри філософії Національного університету «Одеська юридична академія»;

Каретна О.О., кандидат політичних наук, доцент, доцент кафедри соціології та психології Національного університету «Одеська юридична академія»;

Курова А.В., кандидат соціологічних наук, доцент кафедри соціології та психології Національного університету «Одеська юридична академія»;

Крюкова М.А., кандидат психологічних наук, доцент кафедри соціології та психології Національного університету «Одеська юридична академія»;

Лазор К.П., кандидат політичних наук, доцент кафедри соціології та психології Національного університету «Одеська юридична академія»;

Ледетеров В.О., доктор психологічних наук, професор, завідувач кафедри соціології та психології Національного університету «Одеська юридична академія»;

Лісенко О.В., доктор соціологічних наук, професор, професор кафедри філософії, соціології та менеджменту соціокультурної діяльності Південноукраїнського національного педагогічного університету ім. К.Д.Ушинського;

Максименко Ю.Б., доктор психологічних наук, професор, професор кафедри загальної та диференціальної психології Південноукраїнського національного педагогічного університету ім. К.Д.Ушинського;

Мельніков А.С., доктор соціологічних наук, доцент, професор кафедри соціології та психології Національного університету «Одеська юридична академія»;

Третьякова Т.М., кандидат політичних наук, доцент кафедри соціології та психології Національного університету «Одеська юридична академія»;

Форманюк Ю.В., кандидат психологічних наук, старший викладач кафедри соціології та психології Національного університету «Одеська юридична академія».

Цільмак О.М., доктор юридичних наук, професор, професор кафедри соціології та психології Національного університету «Одеська юридична академія»;

Яковлев Д.В. – доктор політичних наук, професор, декан факультету психології, політології та соціології Національного університету «Одеська юридична академія»;

Яценко М.А., кандидат соціологічних наук, доцент, доцент кафедри соціології та психології Національного університету «Одеська юридична академія».

Інтеграційний розвиток особистості та суспільства: психологічний і соціологічний виміри [Текст] : матеріали II міжнарод. наук.-практ. конф. (м. Одеса, 12 червня 2020 року) / за ред. д. ю. н., проф. Аракелян М. Р.; Національний університет «Одеська юридична академія». – Одеса : Видавничий дім «Гельветика», 2020. – 316 с.

ISBN 978-966-992-133-8

УДК 159.923.2(063)+316.612(063)

ISBN 978-966-992-133-8

© Національний університет
«Одеська юридична академія», 2020

ВСТУПНЕ СЛОВО

Шановні учасники конференції!

Сучасна епоха характеризується процесами глобалізації, які як загальносвітові тенденції розвитку суспільства охоплюють майже всі сфери людської діяльності, в тому числі науку і освіту. Складні соціально-економічні та політичні процеси в країні і світі, соціокультурні трансформації, екологічні та епідеміологічні загрози зумовлюють об'єднання зусиль усієї наукової спільноти задля вирішення проблем і викликів сьогодення, адже загальноновизнано, що життя завжди ставить цілі науці, яка в свою чергу освітлює шлях і поступ життя. Наука завжди стояла і стоїть на передньому фронті суперечливого, іноді драматичного, але незупинного прогресу людської цивілізації.

Фундаментальні і прикладні проблеми інтеграційного розвитку особистості та суспільства, аналіз механізмів його соціологічного та психологічного забезпечення вже вдруге стають предметом ґрунтовного обговорення на міжнародній науково-практичній конференції в Національному університеті «Одеська юридична академія». І це виявляється надзвичайно злободенним і корисним, з огляду на актуальні протиріччя поточних інтеграційних процесів в Україні та світі.

Відрадно, що зазначена проблематика зацікавила вітчизняних та зарубіжних психологів, соціологів, філософів, юристів, політологів, лікарів та науковців і практиків інших галузей, які беруть участь у конференції та мають можливість поділитися багатим досвідом, обмінятися думками та знайти шляхи для аналізу й опрацюванню окреслених питань.

Слід зазначити, що сучасний інтеграційний розвиток особистості та суспільства здійснюється в умовах реформаційних процесів, які нині відбуваються у вітчизняній вищій освіті та науковій галузі. Це породжує цілу низку наукових дискусій, зокрема щодо необхідності й доцільності запровадження інтегрованого навчання, яке ґрунтується на комплексному підході. У сучасному динамічному освітньому середовищі, що зосереджується на розвитку, формуванні, навчанні та вихованні майбутніх фахівців, виграє саме той, хто за необхідності вміє одночасно інтегрувати,

поєднувати і застосовувати свої знання з декількох навчальних дисциплін. Міждисциплінарне розуміння предмету вивчення є відмінною рисою сучасного навчання, а також основним завданням сучасних педагогів. Цей підхід втілюється в нашому університеті під час підготовки висококваліфікованих юристів, соціологів, психологів, політологів, журналістів, спеціалістів з кібербезпеки та інформаційних технологій, менеджерів, філологів та інших фахівців.

Під час інтегрованого навчання викладачі вищої школи повинні бути для студентів не лише лекторами або тьюторами, а й науковими керівниками, менеджерами навчального процесу, фасилітаторами, а інколи й повноцінними членами дослідницько-творчої команди. Сьогодні навчальні заклади та науково-педагогічні працівники отримали новий виклик – тотальне запровадження дистанційного навчання, що є безпрецедентним у світовій практиці освіти. В цих умовах викладачі й науковці мають активізувати власний соціально-психологічний ресурс для адаптації до нової ролі в навчальному середовищі та навчитися навчати по-новому, при цьому неухильно дотримуватись гуманістичної концепції освіти, центром якої є людина – вільна особистість і громадянин. В цьому аспекті доречними є слова видатного вітчизняного науковця В.І. Вернадського, який зазначав, що «для наукового розвитку необхідно визнання повної свободи особистості, особистого духу, бо тільки за цієї умови може один науковий світогляд змінюватися іншим, створюваним незалежною працею особистості».

Сподіваюсь, що конструктивний і плідний діалог у просторі проведення конференції, обмін ідеями та цінним досвідом, надасть новий поштовх у подальшій розробці важливих наукових і прикладних проблем. А також висловлюю щире вдячність всім, хто знайшов можливість взяти участь у роботі конференції та маю надію на подальшу плідну співпрацю.

Бажаю учасникам конференції продуктивної роботи, творчого натхнення, винайдення та реалізації нових креативних ідей задля власного розвитку та суспільного прогресу й злагоди!

***Президент Національного університету
«Одеська юридична академія»,
доктор юридичних наук, професор, академік С.В. Ківалов***

Johnson, John M.,

Emeritus Professor of Justice Studies, School of Social Transformation,
Arizona State University, Tempe, Arizona, U.S.A.

**DEVELOPING EMOTIONAL INTELLIGENCE:
WORDS, EMOTIONS, MEANINGS**

Parents begin talking to their human offspring even before birth, and continue enthusiastically long after, before the newborn/infants comprehend. Scientists of language acquisition think these utterances and communication forms are as important as words. Parents often express delight when the child says “their first word,” and thus begins a lifelong process of naming, identifying, classifying, and discerning the world; “mommy,” “daddy,” “dog,” “cat,” etc.

Informal and formal education continue the process of naming the world with its words, commonly in more than one language. The classification and identification words may be enhanced by meta-classifications, such as theories, ideologies, perspectives, methodologies, philosophies, meta-theories. We may consider persons to be “educated” to the extent they can name, classify, identify, and discern the world with their words.

If an individual identifies with the category “rationalist,” there is an inclination to think mastery of words is “knowledge,” and the words approximate or exhaust everything worthy to be known about a phenomenon. “Knowledge” is to be found in “the mind.” But if one identifies as a “vitalist” or “existentialist,” there is an inclination to think words inaccurate or inappropriate as representations of “reality.” Rather, the latter insist upon the “liminality” of what is real, a fundamental ambiguity between objects and their imputed meaning, or perhaps a “zone of liminal transition” between an experience and its eventual (retrospective) clarification. Some emphasize “lived experience,” a term meant to include the situational or contextual determination of human meaning, which invariably includes emotions and feelings. For the latter, “knowledge” is always contextual, contingent, perspectival, self-interested, moral, historical, interpreted, subjective, reflexive, political; it is not to be found in

“the mind,” but in the communal context where the social individual lives, acts, and dreams.

Opening the Doors of Knowledge to “emotions” and “feelings” makes the world much more complex, uncertain, problematic. Evolutionary biologists and anthropologists tend to emphasize the six “basic” emotions, those which allowed *homo sapiens* to survive in many hostile environments: anger, disgust, fear, happiness, sadness, surprise. But contemporary scientists of emotions from many academic disciplines (psychology, neuroscience, affective neuroscience, medicine, endocrinology, history, sociology of emotions, computer science) have been studying such complexities for decades, and there is a “consensus” that there are 27 emotion categories: aesthetic appreciation, admiration, adoration, amusement, anxiety, awe, awkwardness, boredom, calmness, confusion, craving, disgust, empathic pain, entrancement, envy, excitement, fear, horror, interest, joy, nostalgia, romance, satisfaction, sadness, sexual desire, sympathy, and triumph. Even greater complexity arrives when one considers that many of these emotions may combine with others to create new emotions; for example, anger combined with envy may produce resentment (or *ressentiment*, as expressed in Scheler’s classic work).

Love illustrates the complexity of emotions, and the interconnections between emotions and cognitions, and the social situations where these arise. Love is the most important part of our lives. Our love lives are very complicated, and linguistically we discern our love of ancestors, parents, siblings, half-siblings, uncles, aunts, cousins, nephews, nieces, spouses, partners, friends, pets, colleagues, organizations (and their members), nations, physical objects, natural objects or phenomena, teachers, mentors, students, neighbors, and so on. Children deserve a special recognition, because from their first moments they serve as foundational teachers for the rest of our lives. Our earliest love feelings center on family relations (if fortunate), and then begin to build from that foundation to expand to greater and more sophisticated love relations. Love does not eliminate sadness or suffering in life; indeed, some say these are inescap-

able ingredients. It is an uncertain but usually rewarding adventure. There is no fixed quantity of love in our life; the more we genuinely love, the more we become capable of genuine and true love. It is critical to recognize the role and importance of love in our lives, in order to better appreciate that matters concerning social policies and politics are decidedly secondary in importance. Love is foundational; politics ephemeral. Love develops over the life span, helping us achieve a balanced and simple accommodation to this difficult and challenging life; the lessons are never-ending.

Despite its ubiquity in human life, it is difficult to define love in a universal manner; love remains ultimately inexpressible, ineffable, liminal, porous.....love remains a “growth industry” for poets. One hardly needs specialized training to recognize the vast differences between the loves of Adam and Eve, Paris and Helen, Prince Andrew and Natasha, Dante and Beatrice, Troilus and Criseyde, Don Quixote and Dulcinea, Anthony and Cleopatra, Henry V and Catherine, Ulysses and Penelope, Gatsby and Daisy, or Aristotle’s *eros*, *philia*, and *agape*. Our varied and complicated love lives teach us an important lesson, contrary to what individualistic and materialistic culture teaches, namely, we do not achieve happiness and meaning by ourselves, these are usually manifest in relations with others, which may include music, art, or sports cultures, where we interact with kindred spirits with common intention (and feelings). We build our communities with these actions, community is *what we do* with these actions, community is what we do in these *contexts of meaning*. The idea that career success leads to personal happiness is one of the big lies of the materialistic, individualistic culture; the reality is that meaning is communicated and experienced in relationships and communities.

“Emotional Intelligence” (E.I.) has become well known, popularized by the book by researchers John Mayer and Peter Salovey, referring to a cultivated and practiced ability to identify one’s emotions to oneself, to identify others’ emotions, and to progressively integrate these skills into one’s life. I used and promoted such skills during the many years I served as a counselor for the organization Practical

Alternatives to Violence (P.A.V.), where I worked with another counselor (Mary Hale), with domestically abusive and violent men. And later, when I worked as the Executive Director of the City of Phoenix, Arizona Diversion of Violent Emotions (D.O.V.E.) program, I modified and adapted these practices into the institutional structure of the City of Phoenix response to domestically abusive and violent men. I also used these ideas and practices in another organization, Male Education for Non-violence (M.E.N.), an alliance of self-help groups for abusive and violent men. For the American culture, I found that men from all classes and ethnic groups were under-developed in their abilities to identify their own and others' emotions. And, with conscious intent and hard (cognitive and emotional) work, significant progress (and individual happiness) could result from these individual and group processes. Every element of race, ethnicity, class, and gender has one or more "stories" involved in its emergence and development in an individual's life; successful counseling (or social science) entails an archeological expedition to discover and communicate these stories. Each person (men *and* women) has been deeply marked by the inherited race, class, and gender structures of our culture. But this inheritance is not destiny, it can be changed with a lifelong commitment to change it.

Августова А.В.,

студентка факультета психологии, политологии и социологии
Национального университета «Одесская юридическая академия»

Научный руководитель: кандидат политических наук,
доцент Каретная О. А.

КОНТРОЦЕССЫ ИНТЕГРАЦИИ И ДЕЗИНТЕГРАЦИИ СОЦИАЛЬНЫХ СТРУКТУР

Социальная структура – это внутреннее устройство общества или социальной группы, упорядоченное определенными нормами взаимодействие частей. Данная структура с одной стороны организует общество в единое целое. С другой стороны, иерархический порядок общества означает неравенство в доступе к ресурсам данной социальной системы [5].

Можно сказать, что социальная структура интерпретирует и воспроизводит социальные отношения, это значит, что она создается наиболее естественным образом, то есть при наименьшей силе сопротивления; возникает в ходе эволюции помимо сознательных намерений или «общественного договора» как ответ на рост численности популяции: согласно общему закону – прирост массы приводит к усложнению структуры и дифференциации функций [1].

Любая социальная система имеет определенную структуру, включающую в себя наиболее устойчивые общественные образования, которые с течением времени укоренили свои позиции и приобрели свойства статичности. Это – общности, слои, институты и группы, а также отдельные индивиды – носители определенного статуса и ролей [2].

Система разумна, несмотря на свою статичную природу, включает в себя и динамические процессы, то есть обладает адаптивными элементами, среди которых есть и «интеграционные механизмы», способствующие упрочнению позиций системы, отвечающие в некоторой степени за развитие и сохранение самой системы [3, с. 43-45].

С точки зрения системного анализа, необходимо дифференцировать простые и сложные социальные системы, сложная социальная система, управляемая законами Парето, простая социальная система управляемая законами Гаусса. В высокосложных социальных системах (например, «завершенные цивилизации» С. Хантингтон) действует закон Ле Шателье который гласит, что любое внешнее давление на сложную систему потенцирует в ней внутренние процессы, направленные на восстановление этой системы. В то же время простые системы значительно легче трансформируются и модифицируются [4].

В попытке интерпретировать некоторые разрушающие процессы и явления мы можем обратиться к понятию контр-процессов интеграции, приводящие, к дезинтеграции, возникающие и протекающие по разнообразным причинам и сценариям.

Некоторые контрпроцессы не всегда бывают разрушающими, они определяют жизнеспособность тех или иных социальных структур в реальном социальном пространстве и времени, благодаря чему социальные структуры с пометкой «анти» отмирают (перестают существовать) или мутируют далее, до той формы, в которой они могли бы существовать и воспроизводиться, а впоследствии могут становиться этими контрпроцессами.

Возможность осуществить попытку сохранения тех или иных социальных структур, или же её более адаптивной части (адаптивных составляющих элементов) отвечающей за идентичность системы (её узнаваемость и выделение среди прочих). Для этого нужно рассмотреть проблему с позиции конструктивизма, откинув в сторону те обстоятельства, которые мешают рассмотреть «дело по сути».

На помощь может прийти уже существующая модель реорганизации предприятия, она включает в себя: разделение, выделение, слияние, присоединение и преобразование. Каждую нужно рассмотреть подробнее, так как нам нужно адаптировать понятия, относящиеся к определению малых и средних групп (социальных образований) к масштабам социальной структуры, ко всему её многообразию и сложности. Также эта модель требует более детального исследования в дальнейшем и ее применимости к сложным социальным структурам.

Из этого следует, что социальная система, как и её структура, претерпевая процесс своего распада, может быть окончательно упразднена либо реабилитирована посредством специально разработанных механизмов, моделей и т. д. и даже упрочнена на своих позициях, обходя деструктивные процессы, сохраняя и приумножая своё позитивное влияние (функционал) на общественные отношения.

Список использованной литературы

1. Г. Спенсер Основания социологии: тексты по истории социологии XIX-XX вв.: хрестоматия / под ред. В. И. Добренко, Л. П. Беленкова. – Москва: Наука, 1994 – 383 с., гл. 4.

2. Спенсер Г. Социальная статика / Пер. с англ. – Киев: Гама-Принт, 2013. – 496 с., г. II.

3. Козер Л. А. Социология Герберта Спенсера / История социологии в Западной Европе и США: учебник [для студ. Высш. Учеб. Завед.] / Л.А. Козер, Г.В. Осипов, Л.Г. Ионин, В.П. Култыгин. – Москва: Норма-Инфра, 1999. – С. 43-55.

4. История теоретической социологии: эволюционная социология Г.Спенсера – первый опыт системного подхода: в 4-х т. / под редакцией Ю.Н. Давыдова А.Б.Гофман, А.Д. Ковалев, А.И. Кравченко, В. В. Сапов. Москва: “Канон” ОИ “Реабилитация”, 2002 г., 496 с., т. 1, разд. II, гл. 2, С. 241-290.

5. Обществознание: учебное пособие для абитуриентов, электронное издание сетевого распространения / Г.Г. Кириленко, М.В. Кудина, Л.Б. Логунова и др.; под ред. Ю.Ю. Петрунина. – М.: «КДУ», «Добросвет», 2018. [Электронный ресурс]. Режим доступа: <https://bookonlime.ru/node/1039>

Албул М.Н., Ленгина М.В.,

студентки факультета психологии, политологии и социологии,
Национального университета «Одесская юридическая академия»

Научный руководитель: кандидат политических наук

Третьякова Т.Н.

СОЦИАЛЬНО-ПСИХОЛОГИЧЕСКИЕ ПРОБЛЕМЫ ГЕНДЕРНОГО НЕРАВЕНСТВА В УКРАИНЕ

Гендерное неравенство является одной из глобальных проблем человечества. Практически каждая женщина сталкивалась с гендерными стереотипами, которые мешали ее стабильному развитию в обществе, как личности. Данное явление негативно сказывается и на психологическом состоянии женщины, которое в дальнейшем может привести к непоправимым последствиям. В некоторых странах женщины добились успеха в борьбе против сексизма и выходят на равное положение с мужчинами в заработных платах, трудоустройство на руководящие должности и даже активное участие в политике. К сожалению, в Украине ситуация обстоит совершенно по-другому и с проблемой гендерного неравенства, пока что, слабо борются.

Любые стереотипы влияют на человека, и гендерные не есть исключением. Поскольку, так или иначе, такие рамки начинают ограничиваться обществом. Если какое-либо поведение выходит за рамки того, что принято считать нормальным в социуме, то оно рано или поздно начинает осуждаться. Часто причина для осуждения не раскрыта в полной мере даже для тех людей, которые непосредственно осуждают. Соответственно люди, ставшие «жертвами» со стороны общественного давления, не понимают, как они могут бороться с таким положением. Такая ситуация, которая кажется безвыходной, влечёт за собой тяжёлые эмоциональные состояния, которые в дальнейшем сказываются на психологическом состоянии личности в целом. Это может привести к эмоциональному угнетению, апатии, постоянному стрессу, нервозности. А также это сказывается на идентификации личности, которая выступает основным условием для успешной и активной социализации человека в социуме [1]. В итоге можно наблюдать картину полной дезориентации личности, которая затрагивает и другие сферы её жизнедеятельности.

Одной из главных сфер жизнедеятельности человека является его место работы. Ведь работа это не только способ самореализации, повешение социального статуса в обществе и расширение круга знакомых и друзей. Но так же, работа это способ заработка денег, от которого напрямую зависит уровень жизни человека. Одним из ярких примеров гендерного неравенства в Украине является неравная заработная плата у мужчин и женщин, занимающих схожие должности в одной компании или организации (как правило женщины получают заработную плату на 30-40% меньше, чем мужчины), при учете того, что уровень образование и навыков у мужчины и женщины одинаковый.

Что касается руководящих должностей, то женщины намного реже занимают руководящую должность в компании, так как гендерные стереотипы навязанные обществом гласят о том, что женщина слишком эмоциональна и не умеет себя

контролировать, что женщине положено думать о косметике и одежде, а не о серьезных делах [2].

В основном, хозяйственные обязанности дома в украинском обществе выполняют только женщины. Так же как и воспитанием детей в украинской семье занимается, чаще всего, женщина [3].

Еще одна проблема, которая появилась из-за гендерного неравенства – маленький процент женщин в политике. По данным Украинского института социальных исследований всего 12% женщин-политиков работают в Верховной Раде Украины, так как гендерные стереотипы диктуют нам правило : « женщинам с активной жизненной позицией в политике не рады». Для сравнения в парламентах Европы 40-44% женщин, самый высокий процент женщин в парламенте в Швеции – 43,6%. Как мы видим, женщины могут быть в политике и по примеру процветающей Швеции, можно сделать вывод, что ничего критичного в этом нет. Но, к большому сожалению, в Украине по-прежнему большое недоверие к женщинам-политикам.

Помимо таких проблем как неравная оплата труда, трудности в продвижении по карьерной лестнице и утверждение в роли политика, украинская женщина сталкивается с наибольшей проблемой – насилие.

Проблема насилия по отношению к женщинам в 21 веке остаётся достаточно актуальной темой для обсуждения. Даже с учётом правового положения, которое закреплено на государственном уровне и которое должно было бы защищать общество от любого вида проявления насилия, посягательство на здоровье и жизнь женщины существует по сей день. Сложность исследования количественных характеристик и масштаба такого явления объясняется тем фактом, что значительная часть жертв могут не обращаться в правоохранительные органы за помощью. Из-за этого существуют значительные различия между статистической и реальной картиной количества жертв [4].

В затруднительном положении находятся жертвы-женщины домашнего насилия. В силу устоявшихся традиционных взглядов на семейные трудности в обществе складывается тенденции умалчивания различного рода проблем (в том числе домашнее насилие). Эти тема не выносятся на обозрения общественности, хотя по её итогам и результат имеет как раз как психологические, так и социальные негативные последствия для жертвы. К их числу относятся трудность (сложность) в развитии женщины как личности, что обуславливается страхом по отношению к другим субъектам общества, чувством незащищённости.

Помимо физических и телесных (если говорить о физическом насилии), это так же это приводит к различного рода серьёзным психологическим травмам, которые влияют на сознание личности. Вследствие всей совокупности деструктивных психологических факторов, происходит трансформация и в социальной положении жертвы-женщины и её роли в социуме.

Можно сделать вывод, что такая проблема, как гендерное неравенство в Украине, все так же остается нерешенной. Общество продолжает игнорировать факты, создавая картинку «равноправия». Практически каждая женщина сталкивалась проблемой, которая была перечислена в данной работе, и это оставило отпечаток на ее психике. Есть много способов выхода из ситуации «гендерного неравенства». Например, создания центра поддержки женщин, над которыми оказывались акты домашнего насилия. Для женщин, которые столкнулись с сексизмом в компаниях и организациях должен быть штатный юрист, который мог бы защитить их права. Но кто в этом заинтересован, кроме женщин, чьи права были ущемлены?

Список использованной литературы

1. Гаврилова М. В. Гендерные роли и факторы социализации личности: Сб. статей по материалам лучших дипломных работ выпускников факультета психологии СПбГУ 2004 года. СПб., 2005. С. 43–48

2. Вылегжанин Д. А. Гендерные особенности мнений о руководителе – мужчине и женщине // *Вестник Костромского государственного университета им. Н. А. Некрасова*. Гендерная психология. 2006. № 1. С. 66–72.

3. Лыткина Т. С. Домашний труд и гендерное распределение власти в семье // *СОЦИС*. 2004. № 9. С. 85–90

4. Гидденс Э. Социология / Энтони Гидденс. – М. : Эдиториал УРСС, 1999.

Астахов Д.В.,

аспірант кафедри психології

Донецького національного університету імені Василя Стуса

**МІСЦЕ ГУМАНІТАРНОЇ СКЛАДОВОЇ
У СУЧАСНІЙ ПРОФЕСІЙНІЙ ПІДГОТОВЦІ ФАХІВЦІВ
В ГАЛУЗІ ІНФОРМАЦІЙНО-КОМУНІКАТИВНИХ
ТЕХНОЛОГІЙ**

Одним з змістовних чинників, що визначає розвиток суспільства та країни в цілому є інформаційно-комунікативні технології (ІКТ), які на сьогодні вийшли на передові позиції у сучасній високотехнологічній економіці. Вагомість та швидкоплинний розвиток цієї галузі, з одного боку, відкриває перед фахівцями, у тому числі і майбутніми, широкі перспективи, а з іншого – висуває багато вимог, серед яких не тільки необхідність постійно опановувати нові знання та навички суто професійного спрямування, а й потреба у розвитку низки додаткових компетенцій як під час роботи за фахом, так і на етапі навчання у закладах вищої освіти.

Оскільки підготовка конкурентоспроможного фахівця в галузі ІКТ в умовах реформування вищої освіти передбачає врахування запитів сучасного ринку праці та відповідність вимогам роботодавців, під час проектування освітніх програм крім спеціалізованих суто інженерних компетенцій, необхідними є формування у майбутніх фахівців навичок ефективної комунікації, вміння працювати індивідуально та у багато-профільній команді при створенні програм в межах проекту,

розуміння професійної та етичної відповідальності за прийняття інженерних рішень.

Метою роботи є аналіз місця гуманітарної складової у сучасній професійній підготовці фахівців в галузі інформаційно-комунікативних технологій.

Аналіз наукової літератури щодо особливостей професійної підготовки фахівців ІКТ свідчить, що найбільш проблемними є питання, пов'язані зі змістовною складовою професійно-орієнтованих дисциплін соціально-гуманітарного характеру. При цьому, однією з особливостей галузі є необхідність командної роботи над складними програмними системами, що вимагає від команди розробників, які мають різні спеціалізації та кваліфікацію, злагодженої роботи з урахуванням принципів групової динаміки, особливо ефективної комунікації [1; 2; 3]. Отже, зрозуміло, що формування навичок комунікативної компетентності та знань щодо особливостей функціонування групи, спеціалізацій ролей, організаційних моделей внутрігрупової взаємодії дозволить сформувати у майбутніх фахівців системне уявлення про умови розробки програмного продукту, розподіл функцій між членами групи, усвідомити командну ієрархію, а також зони індивідуальної та групової відповідальності.

Відомо, що однією з важливих динамічних характеристик групи є система взаємопов'язаних соціальних ролей, яка зазнає постійних змін щодо змістовності, значущості, персональної приналежності, міжособистісної взаємодії. Показником стійкої та ефективної міжособистісної взаємодії є групова згуртованість, яка характеризується взаємною емоційною привабливістю та рівнем загальної задоволеності окремих членів як самою групою, так і спільною діяльністю – її протіканням та результатом. Слід відмітити, що згуртованість виступає необхідною умовою ефективної роботи та сприяє формуванню відчуття групової приналежності до результату спільної дії. Враховуючи складний багатопрофільний характер діяльності, перед командою фахівців під час розробки програмного продукту часто виникають ситуації, які, при неправильних

діях з боку членів групи можуть стати причиною міжособистісних та внутрішньогрупових конфліктів, попередження або конструктивне розв'язання яких є необхідною умовою як для завершення мети розробки, так і подальшої ефективної роботи.

Вищезазначені види взаємодії та взаємостосунків є складовими динаміки групи, врахування яких є підґрунтям для ефективної групової роботи. Тому у майбутніх фахівців в галузі ІКТ під час професійного ставлення обов'язково має бути сформована низка відповідних компетенції, вони мають бути обізнані у проблемах психологічної сумісності та групової згуртованості; особливостях формування та реалізації індивідуального стилю діяльності в групі; системі соціальних ролей та лідерства; стратегіях поведінки у конфліктних ситуаціях та керівництві конфліктами під час розробки програмного продукту.

Ще однією важливою складовою підготовки сучасного фахівця в галузі ІКТ є розвиток комунікативної компетентності, оскільки командна робота над проектом є неможливою без навичок ефективної комунікації різних форм та видів. Відомо, що на ефективність спілкування впливають багато чинників – розмір, склад та структура групи; оточення та позагрупові зв'язки; засоби спілкування, що використовуються; формальні та неформальні групові норми і т.п. Серед особливостей комунікації в проектній групі можна виокремити: необхідність постійного обміну інформацією та ідеями між великою кількістю різних за спеціалізацією та досвідом людей; наявність режиму примусової розсилки інформації, некоректне використання якого може значно ускладнювати роботу членів команди; важливе місце посідає опосередковане спілкування із застосуванням різноманітних засобів зв'язку; значну частку складає спілкування з представниками різних країн, що передбачає відповідний рівень володіння англійською мовою, необхідність урахування особливостей міжкультурної комунікації, роботу у незвичному режимі внаслідок різниці часових поясів; невід'ємною частиною розробки програмного продукту є також ділове листування та оформлення різноманітної документації, що як форма спілкування має свої особливості та правила.

Отже, враховуючи особливості виконання професійної діяльності та вимоги ринку праці, при професійній підготовці фахівців в галузі інформаційно-комунікативних технологій, стає зрозумілим, що необхідною складовою освітньої програми є наявність змістовно наповнених професійно-орієнтованих дисциплін соціально-гуманітарного характеру, а також низки соціально-психологічних тренінгів, спрямованих на формування у майбутніх фахівців відповідних *soft skills*, необхідних для ефективної комунікації та групової взаємодії, що, безумовно, буде сприяти подальшому ефективному особистісному та професійному становленню фахівців.

Список використаних джерел

1. Кириленко Е.Г., Фролова Г.А. Групповая динамика и коммуникация как дисциплина программной инженерии. *Открытые информационные и компьютерные технологии*. 2012. №53. С. 177-185.
2. Сидорова Н.М. Формування готовності бакалаврів з інженерії програмного забезпечення до професійної комунікації. *Вісник НАУ*. 2012. №3. С. 94-100.
3. Тулашвілі Ю.Й., Денисюк М.М. Праксеологічна спрямованість формування готовності майбутнього ІТ-фахівця до групової роботи як фактор підвищення його професійної мобільності. *Військова освіта*. 2017. №1. С.183-191.

Барко В.І.,

доктор психологічних наук, професор,
головний науковий співробітник

Державного науково-дослідного інституту МВС України;

Остапович В.П.,

кандидат юридичних наук, завідувач лабораторії
Державного науково-дослідного інституту МВС України

МЕТОДОЛОГІЯ ПРОВЕДЕННЯ СУЧАСНИХ ПРОФЕСІОГРАФІЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ В НАЦІОНАЛЬНІЙ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ

На сучасному етапі розвитку правоохоронної системи все гостріше постає проблема підвищення ефективності функціонування Національної поліції України (НПУ). Особливого

значення набуває завдання професіографічного вивчення основних видів діяльності в поліції, що є передумовою вирішення проблем використання кадрового потенціалу, оптимізації підбору найбільш придатних кандидатів, підготовки та перепідготовки кадрів тощо. На сьогодні в нашій державі не вистачає професіографічних матеріалів щодо діяльності поліцейських структурних підрозділів Національної поліції. Тому *метою* статті є розкриття теоретико-методологічних засад проведення професіографічних досліджень в системі Національної поліції України, можливостей використання методів професіографічного дослідження для розробки сучасних професіограм.

Аналіз останніх наукових досліджень. Метою професіографічного вивчення основних видів діяльності в Національній поліції України є визначення вимог, які вони висувають до індивідуальних психологічних, психофізіологічних і соціальних властивостей працівників. Професіографічними дослідженнями в нашій країні і за кордоном займалися науковці – Д.О. Александров, О.М. Бандурка, В.І. Барко, О.В. Землянська, Ю.Б. Ірхін, О.І. Кудерміна, Т.М. Малкова, О.В. Шаповалов, С.І. Яковенко, В.Є. Петров, А. Сошников, М. Дюнетт, Дж. Фланаган та інші [1-12]. Результатом професіографічного вивчення діяльності є професіограма – документ, в якому надано систему вимог, які висуваються до людини певною професією, інформацію про індивідуальні психологічні, соціальні та психофізіологічні властивості і якості особистості, які є необхідними для успішного оволодіння професійною діяльністю. Завдяки дослідженням вітчизняних науковців розроблено професіограми масових міліцейських і деяких поліцейських професій, методики професійно-психологічного відбору кандидатів на службу в МВС України [1-6].

Виклад основного матеріалу. Вивчення різноманітних видів професійної діяльності в системі Національної поліції України переважно здійснюється за допомогою методів психології праці. Професіографічне вивчення діяльності являє

собою спеціально організований процес, в якому виділяють три основних етапи: 1) збір інформації про професійну діяльність; 2) обробка і узагальнення отриманої інформації; складання професіограми; 3) використання професіограми для вирішення теоретичних або практичних задач (вибір критеріїв успішності професійної діяльності, підбір тестів для її оцінки, класифікація професій тощо). Розглянемо детальніше деякі методи професіографії, які можуть бути використані для подібних досліджень в НПУ.

Вивчення документів і літератури. Інформація про професійну діяльність може бути отримана з різних джерел. Одним з основних є державний Класифікатор професій (далі – Класифікатор). За основу розроблення Класифікатора прийнято Міжнародну стандартну класифікацію професій (ISCO 88: International Standard Classification of Occupations/ILO, Geneva), яку Міжнародна конференція статистики праці рекомендувала для переведення національних даних у систему. У Класифікаторі даються дефініції термінам (*робота; кваліфікація; професія, спеціалізація та ін.*). У документі передбачена така професійна назва роботи, як поліцейський (за спеціалізаціями) [13]. В системі Національної поліції України такими документами є Закон «Про Національну поліцію», а також відповідні накази з питань організації службової діяльності фахівців різних підрозділів.

Спостереження за діяльністю спеціалістів. За допомогою цього методу можна отримати дані про інформаційні канали, емоційну напруженість праці, навантаження на аналізатори, процеси спілкування, умови оточуючого середовища, відповідність діяльності вимогам інструкцій і настанов, індивідуальні варіанти способів виконання трудових операцій і завдань. Спостереження може бути включеним, якщо спостерігач безпосередньо бере участь в трудовому процесі, і невключеним, коли спостереження ведеться з зовнішнього боку.

Бесіда (інтерв'ю) із спеціалістами є одним з основних методів збору інформації про професійну діяльність. Цінність

бесіди визначається тим, що вона дозволяє використовувати для аналізу діяльності багаторічний досвід спеціалістів, які можуть навести приклади успішної і неуспішної роботи, розкрити фактори, що визначають відмінності в ефективності професійної діяльності. Бесіди можуть бути індивідуальними або груповими, вони можуть приймати форму семінарів, під час яких обговорюються особливості професії.

Аналіз щоденників спеціалістів, в яких зареєстровані значимі аспекти професійної діяльності, анкетування і опитування є цінними методами професіографії. При цьому інформація про професію може доповнюватись об'єктивним реєструванням професійної діяльності за допомогою фотографування, відео-і кінозйомки, хронометражу та інших прийомів. Зібрана інформація про професію узагальнюється в різних формах. Однією з них є описова характеристика професійної діяльності щодо режиму праці, санітарно-гігієнічних умов, психофізіологічних станів, обсягу і характеру інформації, техніко-технологічних аспектів діяльності тощо. Описові характеристики професії доповнюються кількісними оцінками (Ф. Маккормік, 1976). Отримав поширення опитувальник PAQ (Position Analysis Questionnaire), призначений для оцінки елементів професійної діяльності, які підрозділяються на категорії: 1) вид інформації; 2) процес обробки інформації; 3) трудові операції і дії; 4) взаємодія і спілкування з людьми; 5) умови праці; 6) інші характеристики діяльності [12]. Професійна діяльність також може бути проаналізована на окремих завданнях – діях і операціях [9]. Для аналізу професій складаються спеціальні опитувальники, які включають перелік завдань, що відносяться до певного виду професій. Цей метод широко використовується у США (І. Морш, 1964).

Метод критичних інцидентів (І. Фланаган, 1954). Суть методу полягає у тому, що добре обізнані з професією особи наводять приклади поведінки (дій) спеціалістів, які демонструють високу або, навпаки, низьку ефективність діяльності. Ці приклади називаються критичними інцидентами.

Кожен приклад повинен містити наступну інформацію: ситуація і передумови поведінки; опис поведінки працівника, яка вважається ефективною або неефективною; наслідки поведінки; залежність дій від працівника або від зовнішніх обставин [11]. Зібрані інциденти класифікуються, що дозволяє сформулювати вимоги до спеціалістів і підібрати тести, які повинні пройти перевірку на прогностичність. Метод вважається одним з основних в професіографічних дослідженнях (М. Дюнетт, 1979) [10].

Професіографічна інформація використовується для класифікації професій. Серед найпоширеніших класифікацій можна назвати типологію професій Є.О. Климова (1980), яка виділяє п'ять типів професійної діяльності за ознакою предмету праці: «людина – техніка», «людина – природа», «людина – людина», «людина – художній образ» і «людина – знакова система». Прогнозування відбуваються при використанні математичних алгоритмів [5].

Свого часу Е. Маккормік із співробітниками застосували факторний аналіз для виділення типових професійних вимог [12]. Професійні вимоги окремих професій визначались поєднанням факторних оцінок, розподілених за рівнями. Даний приклад представляє один з можливих підходів до класифікації професій. Важливі результати були отримані внаслідок факторного аналізу інтеркореляцій елементів професійної діяльності, визначених за допомогою RAQ. Зокрема, дослідники виділили 32 таких фактори [12].

Для класифікації професій використовуються також *методи кластерного аналізу* й інші математичні алгоритми. Як міру подібності професій використовують спеціальний коефіцієнт співвідношення (CCS), який відображає ступінь кореляції завдань, дій і операцій, які включені в порівнювані професії.

Висновки. Отже, професіографічне вивчення різних видів діяльності здійснюється з використанням багатьох методів і прийомів, передбачає розгляд суттєвих зв'язків, відношень між людиною і професією з урахуванням їх змін і розвитку.

Професіографічне вивчення професій є багатоаспектним: воно відображає результати аналізу самої діяльності; умов, в яких виконується робота; особистості спеціаліста як суб'єкта діяльності; своєрідності і динаміки його психічного стану; соціальних і психологічних аспектів трудового процесу; професійних установок і ціннісних орієнтацій, значимих для професії. Професіографічний матеріал є основою професійної орієнтації молоді на професії Національної поліції України, дає можливість більш ефективно вести практичну роботу з раціонального підбору, підготовки та перепідготовки кадрів. Професіограми професій є найважливішими методичними засобами професіографічної роботи кадрових служб правоохоронних органів держави.

Список використаних джерел

1. Барко В. І. Професійний відбір кадрів до органів внутрішніх справ (психологічний аспект): монографія. Київ: Ніка-Центр, 2002. 448 с.
2. Барко В.І. Професіографічний опис основних видів діяльності в органах внутрішніх справ України / В.І. Барко, Ю.Б. Ірхін, Т.В. Нецерет, О.В. Шаповалов. – К. : РВЦ КНУВС, ДП «Друкарня МВС», 2007. – 100 с.
3. Бандурка А.М. Профессионализм и лидерство / А.М. Бандурка, С.П. Бочарова, Е.В. Землянская. – Харьков : ТИТУЛ, 2006. – 578 с.
4. Кабаченко Т.С. Психология управления : учеб. пособие / Т.С. Кабаченко. – М. : Педагогическое общество России, 2003. – 384 с.
5. Климов Е.А. Образ мира в разнотипных профессиях. – М.: Наука, 1995. – 186 с.
6. Кулагин Б.В. Основы профессиональной психодиагностики. – Л.: Медицина, 1984. – 216 с.
7. Мучински П. Психология, профессия, карьера / П. Мучински. – 7-е изд. – СПб. : Питер, 2004. – 539 с.
8. Ньюстром Д.В. Организационное поведение. Поведение человека на рабочем месте. – СПб.: Питер, 2000. – 384 с.
9. Сошников А. Оценка персонала: психологические и психофизиологические методы / А. Сошников, А. Пеленицын. – М. : Эксмо, 2009. – 240 с.
10. Dunnette M. D., Borrnann W. C. Personnel selection and classification systems // Annual Review Psychology. – 1979. – Vol. 30, №1. – P. 477-525.

11. Flanagan J. C. The critical incident technique // Psychological Bulletin. – 1954. – Vol. 5, № 1. – P. 327–358.

12. McCormick E. I. Job and task analysis // Handbook of industrial and organizational psychology / Ed. M. D. Dunnette. – Chicago, 1976. – P. 651–696.

13. Національний класифікатор України «Класифікатор професій» ДК 003:2010, затверджений наказом Держспоживстандарту України від 28.07.2010 № 327. (чинний від 01.11.2010): сайт. URL: https://hrliga.com/docs/327_KP.htm (дата звернення: 07.06.2018) <https://buhgalter911.com/uk/spravochniki/klasyfikatory/statisticheskie-klasyfikatory/klasifikator-profesiy-qp-950586.html>

Бацилева О.В.,

доктор психологічних наук, професор, завідувач кафедри психології
Донецького національного університету імені Василя Стуса

Астахов В.М.,

доктор медичних наук, професор, завідувач кафедри акушерства
та гінекології Донецького національного медичного університету
МОЗ України

ПСИХОСОЦІАЛЬНІ АСПЕКТИ ВАГІТНОСТІ У ПІДЛІТКОВОМУ ВІЦІ

Динамічні зміни, що відбуваються в сучасному суспільстві, пов'язані з перетвореннями у багатьох сферах життєдіяльності, у тому числі й з лібералізацією сексуальних відносин, що призвело до значних трансформацій у репродуктивній поведінці населення, в тому числі до зниження середнього віку початку статевого життя серед підлітків. Аналіз результатів досліджень показує, що на сьогодні до 75% підлітків мають перший досвід статевих стосунків до 16 років, при цьому понад 60% респондентів вважають своє статеве життя регулярним, а майже 50% – відзначають часту зміну сексуальних партнерів [2-4]. При цьому, незважаючи на значні успіхи в галузі контрацепції, до моменту першого статевого контакту більшість з підлітків мають досить поверхневі знання про можливі засоби попередження небажаної вагітності та захисту від інфекцій, що передаються статевим шляхом. Результатом сексуальної

неграмотності молоді на тлі низької загальної і контрацептивної культури, недостатньої кількості спеціальних медичних і психологічних служб, що займаються програмами сексуального виховання підлітків, є збільшення випадків зараження інфекціями, що передаються статевим шляхом, а також виникнення вагітності у неповнолітніх дівчат, що тягне за собою цілу низку не тільки медичних ускладнень, але і психосоціальних проблем, які викликають занепокоєння фахівців, як в нашій країні, так і в усьому світі.

Метою роботи став аналіз, на основі літературних даних і власних досліджень, психологічних причин і соціальних умов, наявність яких можна розглядати як фактори ризику настання вагітності у неповнолітніх.

Загальновідомо, що вагітність є відповідальним етапом в житті будь-якої жінки, до якого вона має бути готова як фізіологічно, так і з психологічної та соціальної точки зору. Численні складні зміни в організмі під час вагітності, спрямовані на створення необхідних умов для внутрішньоутробного розвитку плоду, підготовку жінки до майбутніх пологів і грудного вигодовування новонародженого, створюють додаткове, часто надмірне навантаження на організм юної жінки, який знаходиться на стадії активного росту і розвитку. Виходячи з цього, закономірно, що вагітність і пологи в ранньому репродуктивному віці протікають з великою кількістю ускладнень в порівнянні з жінками більш старшого віку [2; 3]. Слід також зазначити, що складний характер перебігу вагітності та пологів у дівчат-підлітків виступає одним з головних чинників високого перинатального ризику.

Вагітність в підлітковому віці, виступаючи надмірним навантаженням для організму молодої дівчини, чинить деструктивний вплив і на її подальший особистісний розвиток, а також на формування адекватної материнської поведінки. Більшість дівчат під час вагітності відчують стан шоку і потрясіння; характерними реакціями для більшості з них виступають почуття провини, страху, гніву, а також

небажання вірити в те, що трапилася вагітність. Побоювання негативної реакції з боку батьків і близьких, стає підґрунтям того, що близько 40% дівчат приховують свою вагітність, і в випадках її збереження не стають на облік в жіночих консультаціях. У більшості вагітних дівчат-підлітків відзначається викривлене ставлення до майбутньої дитини і майбутнього материнства, що може перешкоджати нормальному протіканню вагітності, а також становленню материнської сфери. Майже для третини юних матерів їх майбутнє материнство є настільки небажаною, що під час вагітності вони роблять самотійні спроби її переривання. Крім цього, деякі з дівчат готові позбутися будь-якими способами від непотрібної їм новонародженої дитини [1; 4].

Аналіз літературних даних і результати власних досліджень дозволяють зробити висновки щодо індивідуально-психологічних особливостей юних матерів, наявність яких перешкоджає формуванню адекватної материнської поведінки [1; 2; 4].

Так, характерними особливостями для більшості вагітних підліткового віку є психологічна і емоційна незрілість, занижена самооцінка, невпевненість у собі, підвищена особистісна і ситуативна тривожність, емоційна неврівноваженість, порушення вольової регуляції поведінки, спотворена система цінностей і світоглядних установок, наявність невирішених внутрішньоособистісних конфліктів, відсутність навичок ефективного спілкування, ведення нездорового, асоціального способу життя. У деяких випадках особистісні проблеми юної дівчини поглиблюються конфліктними взаємовідносинами в сім'ї, члени якої часто виявляються морально і матеріально непередготовленими до такої події у їх житті. У зв'язку з цим дуже часто батьки роблять сильний емоційний тиск, що надалі негативно відбивається на стані фізичного і психічного здоров'я, як майбутньої матері, так і майбутньої дитини. Слід також зазначити, що проблема раннього материнства значно впливає на соціальний статус молодої жінки в суспільстві, яка, не маючи можливості створити повноцінну сім'ю, часто позбавлена

можливостей отримати повноцінну освіту, знайти кваліфіковану роботу та матеріальну незалежність.

Вагітність та материнство у підліткову віці нерідко призводить дівчат до вимушеної ізоляції від середовища однолітків та оточуючих людей, порушення життєвих планів. У зв'язку з цим у юних матерів виникають різного роду психологічні порушення, що обумовлюють патологічний розвиток особистості. Наявність низки психосоціальних проблем у більшості юних вагітних в значній мірі ускладнюють процес формування психологічної готовності до ефективного прийняття і виконання материнської ролі. Саме переживання почуття материнської некомпетентності, розгубленості, зумовлює формування девіантної материнської поведінки, що може проявлятися як в ухваленні рішення відмови від новонародженого, так і в формуванні негативного материнського ставлення до власної дитини [1].

Аналіз вищевикладеного дозволяє стверджувати, що, незважаючи на активну профілактичну та просвітницьку роботу, що проводиться сьогодні серед молоді, успіхи в області контрацепції, ювенільна вагітність виступає однією з найбільш важливих соціальних, медичних і психологічних проблем сучасності. Виходячи з цього, є необхідність розробки і впровадження комплексу заходів із залученням фахівців різного профілю – лікарів акушерів-гінекологів, психологів, соціальних працівників – з метою зниження ризику можливих відхилень у становленні репродуктивної поведінки молодих дівчат, а рішення проблеми ювенільної вагітності, яка нерозривно пов'язана з турботою про загальне здоров'я молоді, повинно розглядатися не тільки як актуальне питання акушерства та психологічної науки і практики, але і як один з основних напрямків національного розвитку, показник ефективності демографічної політики держави.

Список використаних джерел

1. Астахов В. М., Бацьалева О. В., Пузь І. В. Девиантное материнство: монографія. Донецьк: ООО «Східний видавничий дім», 2013. 260 с.

2. Астахов В.М. Ювенильная беременность как психосоциальная проблема. *Акушерство, гінекологія, генетика*. 2016. Т. 2, № 4. С. 81-85.

3. Можейко Л.Ф. Оценка медико-социальных рисков при подростковой беременности. *Акушерство, гінекологія, генетика*. 2016. Т. 2, № 4. С. 90-93.

4. Пузь И. В. Психологічні особливості материнства у жінок в ранньому репродуктивному віці. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія: «Психологічні науки»*. 2016. Вип. 4. С. 194-199.

Бивол А.,

кандидат психологических наук, доцент, начальник кафедры менеджмента, социо-гуманитарных наук и профессионального общения

Академии МВД Республики Молдова им. «Штефана чел Маре»

**СТИЛЬ УПРАВЛЕНИЯ В СООТНОШЕНИИ
С ТИПОМ ТЕМПЕРАМЕНТА В УПРАВЛЕНЧЕСКОЙ
ДЕЯТЕЛЬНОСТИ МЕНЕДЖЕРОВ СРЕДНЕГО ЗВЕНА
В СИСТЕМЕ МВД**

Актуальность темы предлагаемой статьи заключается в том, что менеджер выполняет свои функции, разрабатывая стиль руководства, навыки, эмоциональный интеллект, проявляет знание законов и психологии подчиненного персонала. В данном контексте необходимо подчеркнуть, что для достижения эффективности управления, как функция государства, во главе угла остается личность человека, менеджера в нашем случае, со своим психологическим портретом и волевым характером, а также свойственный ему стиль управления каждого менеджера в отдельности. Принятие стиля лидерства обусловлено психологией менеджера в целом и в отдельности темперамента, который проявляется в процессе общения, восприятия, памяти, скорости мышления, эмоционального состояния, движений, мимики, ритма речи, особенностей письма.

Таким образом, предлагаем в качестве **цели исследования** определение психологии взаимосвязи между стилем управления и классическим типом темперамента у менеджеров среднего звена МВД.

Методы работы. Исследование проводилось для изучения взаимосвязи между стилем управления и темпераментом менеджера путем использования опросников Blake-Mouton [3] и Н. Aysenck [4, с. 16]. Участвовали в тестировании 29 менеджеров среднего звена из МВД с возрастными ограничениями 31-48 лет. Результаты тестирования были статистически обработаны, проанализированы и сопоставлены (табл.1).

Таблица 1

Распределение менеджеров в соответствии со стилем управления и типом темперамента

	Стиль управления	Количество участников (руководители МВД среднего звена)	Тип темперамента	Количество участников (руководители МВД среднего звена)
1.	Нацелен на задачу – 1,9	2 (7%)	Холерик	8 (28%)
2.	Популистский – 9,1	0	Сангвиник	15(52%)
3.	Незаинтересованный – 1,1	0	Флегматик	5 (17%)
4	Средний – 5,5	7 (24%)	Меланхолик	1(3%)
5.	Ориентирован на группу -9,9	20 (69%)		

Согласно вышеуказанному исследованию у 20-ти из общего количества исследуемых менеджеров среднего звена, т. е. (69%) проявился стиль управления ориентированный на группу (9.9). Если сравнивать количество менеджеров, которые ориентированы на межличностные отношения, с теми руководителями, которые заинтересованы в выполнении заданий, то из всех опрошенных менеджеров 24, т. е. (83%) имеют более высокий балл, чем среднее 5 единиц на личной оси, что подчеркивает акцент проявления дружеских отношений руководителя с подчиненными. Эти данные свидетельствуют о

том, что для менеджеров среднего звена в системе МВД, личности подчиненных имеют большое значение, ориентируясь на их благополучие, на поддержание плодотворного отношения с персоналом и в то же время на результативность их деятельности. Стиль 9,9 (групповое управление или управление «лицом к лицу») обозначает максимальный интерес к производству, а также к человеческому фактору. Рассматриваемый авторами [3] сетки как наиболее эффективный тип управления, стиль, ориентированный на группу с обеих сторон, определяется путем активного участия подчиненных и участия менеджера в межличностных отношениях, установленных внутри команды и в процессе работы. Исходя из специфики деятельности системы МВД в целом, следует отметить, что взаимодействие менеджера с подчиненными способствует более эффективному предупреждению и раскрытию уголовных дел, а также преодолению личных и личностных кризисов подчиненных.

Из количества исследуемых менеджеров только 7 (24%) проявили средний стиль управления. Стиль типа 5,5 (средний) проявляется умеренным интересом, как к производству, так и к человеческим ресурсам.

После использования теста Aysenck на определение типа темперамента и обработки результатов менеджеров среднего звена, было установлено, что большинство менеджеров участвующих в данном эксперименте, а именно (52%) выразили темперамент – сангвиники.

Сангвиник-руководитель характеризуется гибкостью мышления, ему легко дается контроль над эмоциями и подчиненными, быстро контактирует с новыми людьми [2, с. 326]. Сравнивая поведение менеджера, ориентированный на группу (9,9) с поведением менеджера сангвиник можно найти сходства в психосоциальных характеристиках: организация труда, общение, развитие межличностных отношений. Проявление сангвиника подтверждает, что менеджеры, у которых есть этот темперамент, могут создавать хорошие отношения с людьми, что оставляет отпечаток в методе управления.

**Взаимосвязь между типом темперамента
и стилем управления**

Тип темперамента	Всего людей	Стиль управления (количество менеджеров)
Сангвиник	15	Средний (5,5) – 4 Ориентирован на группу (9,9) -11
Холерик	8	Средний (5,5) – 2 Ориентирован на группу (9,9) -5 Ориентирован на задачу (1,9) – 1
Флегматик	5	Ориентирован на задачу (1,9) – 1 Ориентирован на группу (9,9) -4
Меланхолик	1	Средний (5,5) – 1

Необходимо отметить, что вышеуказанные результаты ответов респондентов, могут быть с повышенной степенью улучшения ситуации, поскольку существует риск того, что менеджеры ответили на поставленные вопросы, как они хотели бы видеть ситуацию, или то к чему они стремятся в настоящее время, в рамках теста на определение стиля управления.

Из вышеуказанной таблицы видно, что большинство менеджеров с сангвиническим темпераментом приняли стиль, ориентированный на группу (9.9), в котором преобладают общение, взаимоотношения, консультирование.

Коммуникабельность сангвиника подчеркивает в особенности стиль убеждения, которым он обладает, с участием подчиненных в совместном обсуждении, консультации в процессе деятельности. Большинство менеджеров холериков 62%, также как сангвиники ориентированы на людей и поставленные задачи. Из этих результатов можно отметить, что те у кого проявляется темпераменты сангвиника и холерика, применяют стиль управления ориентированный на группу. Это успешное сочетание в управленческой деятельности в системе МВД.

В то же время можно уточнить, что в работе менеджеров среднего звена МВД происходит моделирование, как

особенностей темпераментных типов, так и стиля руководства в зависимости от условий, ситуаций и накопленного опыта. Менеджеры, будучи авторитетами, которые должны управлять людьми с различными психологическими особенностями, а также получать результаты в деятельности по предупреждению и раскрытию преступлений, культивируют черты, которые смягчают определенные темпераментные характеристики для поддержания эффективных отношений с подчиненными.

Хотя мы уже упоминали ранее, что темперамент основывает управленческий стиль, тем не менее, более подверженный влиянию это стиль лидерства. Доказательство заключается в том, что менеджеры проводят мероприятия по личному и профессиональному развитию для улучшения управления и стиля руководства. Одним из методов, влияющих на модель поведения руководителя, является исследование и знание стиля лидерства, типа темперамента, типа характера, уровня напористой коммуникации и т. д.

Менеджеры МВД поощряют командную работу и результаты нашего исследования показали, что руководители среднего звена проявляют тип темперамента чаще всего сангвиник и стиль управления ориентированный на группу, а также между ними выявлено, что есть общие характеристики.

Выводы исследования:

1. Психологическая связь между определением стиля лидерства и типом темперамента менеджерами МВД ярко выражена.

2. Для менеджеров в системе МВД, личности подчиненных имеют большое значение, ориентируясь на их благополучие, на поддержание плодотворного отношения с людьми и в то же время на результаты в деятельности, проявляясь через стиль ориентированный на группу.

3. Менеджеры среднего звена МВД проявляют тип темперамента – сангвиник.

4. Менеджеры, ориентированные на группу, проявляют тип темперамента сангвиник и холерик, являясь удачным сочетанием для управленческой деятельности системы МВД.

Список использованной литературы

1. Бесчастный В.Н., Лефтеров В.А. Психология эффективного руководителя ОВД, 2005.
2. Voicu Constantin, Florin Sandu, Managementul organizației în domeniul ordinii publice, București, 2003.
3. Блейк Р.Р., Моутон Д.С. Научные методы управления, Киев, 1990. – 340 с.
4. Platon C., Teste de personalitate, Chișinău, 2003.

Блінов О.А.,

кандидат психологічних наук, доцент, доцент кафедри соціальних технологій Національного авіаційного університету

МОДЕЛЬ ФОРМУВАННЯ БОЙОВИХ СТРЕСОВИХ РОЗЛАДІВ «ХРЕСТ»

Під час бойової діяльності у військовослужбовців в результаті впливу факторів бойової обстановки можуть виникати порушення психіки, які призводять до часткової або повної втрати їх бойового потенціалу [1].

Для наочного пояснення процесу психотравматизації військовослужбовців нами на основі вивчення спеціальної літератури, авторського досвіду та експертної оцінки розроблена модель формування бойових стресових розладів «Хрест», що складається з наступних структурних елементів:

– факторів бойового стресу (тривалість, інтенсивність, потужність);

– онтогенетичних факторів, до складу яких входять два основні блоки – фізіологічний та психологічний. У фізіологічний блок входить спадковість, вік, спосіб життя, поранення, травми, захворювання та ін. У психологічний блок входить: загроза життю, спрямованість особистості, темперамент, ціннісні орієнтації, характер, здібності, мотиви, інтереси, оцінка, переконання, потреби, освіта, виховання, психологічні механізми захисту, копінг-стратегії, активність особистості, стресостійкість та ін.;

– психосоціальних факторів, до складу яких входить: патріотизм, рівень психологічної підготовки та військово-

професійних навичок, упевненість у своєчасній медичній допомозі, надійність зброї, довіра командирам, емоційні відносини, відповідальність, достовірність інформації, вміння працювати в умовах дефіциту часу, матеріальна забезпеченість, наявність сім'ї та ін.;

- індивідуального бар'єру психічної адаптації;
- рівнів бойового стресу (аларм, резистентності, виснаження);
- проявів бойової психічної травми (деформація особистості, ймовірностей розвитку стресових розладів у вигляді ПТСР, стресових реакцій за МКБ-10, стресових розладів за DSM-V);
- резервів психіки особистості.

З моделлю «Хрест» можна ознайомитися на рис. 1.

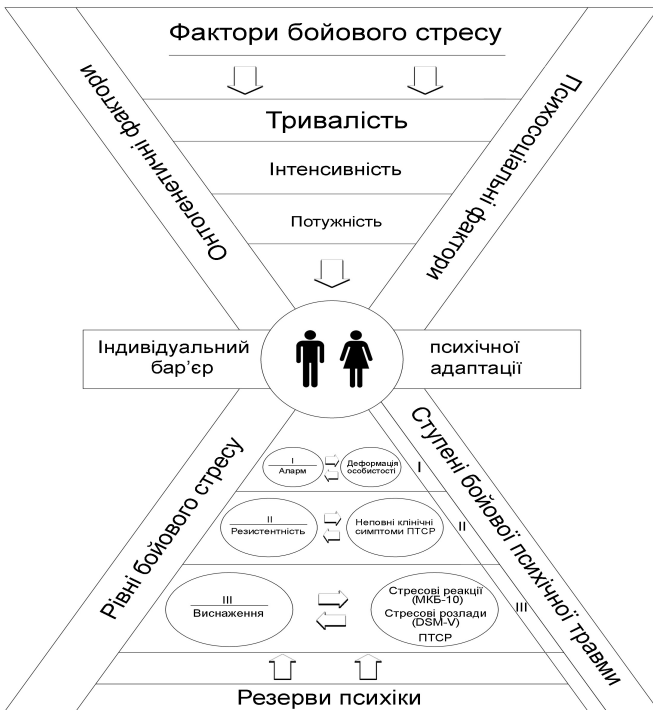

Рис. 1. Модель формування бойових стресових розладів «Хрест»

Таким чином, модель «Хрест» дозволяє комплексно розглядати процес формування бойових стресових розладів, спонукає до усвідомлення проблеми бойової психотравматизації та організації психопрофілактичних і психотерапевтичних заходів.

Список використаних джерел

1. Блінов О.А. Бойова психічна травма: монографія / О. А. Блінов. – К.: Талком, 2019. – 700 с.

Босько В.І.,

аспірант, супервізор УСП в методі позитивної психотерапії,
психотерапевт ЄАП, керівник центру «Дао» (м. Одеса)

ЖИТТЕВИЙ БАЛАНС ЯК НЕОБХІДНІСТЬ ДЛЯ ФАХІВЦІВ ДОПОМАГАЮЧИХ ПРОФЕСІЙ

В сучасних соціально-політичних та економічних умовах розвитку суспільства все більшої важливості набувають питання індивідуально-психологічного стану фахівців допомагаючих професій, зокрема екстремальних психологів, які працюють у військових, правоохоронних структурах, службах спасіння й інших підрозділах, діяльність яких має екстремальний та ризиконебезпечний характер.

Події останніх років в нашій державі свідчать про те, що важливість психологічної допомоги все більш зростає. Втрата члена сім'ї внаслідок воєнних дій, перебування під обстрілом, покидання рідної домівки і переїзд в незнайоме місце – це тільки маленька частка переліку тих питань, з якими повсякдень зустрічається екстремальний психолог. А крім цього є ще так звані «більш мирні» події – різноманітні стихійні лиха, які час від часу відбуваються в нашому житті і несуть в собі загрозу життю і здоров'ю людей. Безпосереднє спілкування з потерпілими від наслідків загрозливих подій з метою виведення з шокowego стану, підтримки, психологічного супроводження після втрати – основна задача роботи екстре-

мального психолога. Під час такої роботи психологу доводиться стикатися з сильним емоційним напруженням: біллю потерпілих, відчаєм, невтішним, а інколи непередбачуваним реагуванням.

Основним інструментом роботи психолога є його власна особистість. Для якісного виконання роботи інструмент повинен бути в бездоганному стані у власній внутрішній стійкості. Тільки при цій умові психологу вдасться надати якісну підтримку постраждалим та членам їх сімей, допомогти пережити втрату.

Є думка, що в більшій мірі до емоційного вигорання схильні ті, хто працює з людьми. Складаються списки найбільш «емоційно витратних» професій. Однак, наука все більше схиляється до того, що синдром вигорання залежить від індивідуальних особливостей людини, і причини його виникнення можуть бути пов'язані не тільки з роботою. Велике значення, а також вплив на внутрішній стан фахівця, його показники емоційної стійкості мають події повсякденності, так звані «дрібниці життя» або «мікротравми», і звичний для фахівця спосіб сприйняття їх та реагування у відповідь.

В цих умовах ефективність професійної діяльності та рівень емоційного вигорання психологів залежить від їх особистісних якостей, методів самопізнання і використання засобів самодопомоги в їх психологічній підготовці.

Виникає питання: які саме фактори повсякденного життя призводять до виникнення конфліктів і, як наслідок, втрати внутрішньої стійкості, і що саме необхідно враховувати для профілактики емоційного вигорання.

Одним з факторів, який безпосередньо впливає на внутрішню стабільність людини – це те, наскільки збалансовані сфери життя.

Н. Пезешкіан, засновник методу позитивна психотерапія, виділяє чотири сфери активності людини в її повсякденному реальному житті:

1. Сфера «тіло/відчуття» – включає в собі режим сну, харчування, гігієну, відпочинок, спорт, секс, захворювання.

2. Сфера «діяльність/розум» – включає досягнення, мислення, розум, навчання, робота, хобі.

3. Сфера «контакти/традиції» – відображає здібність людини до підтримування відносин з собою, партнером, родичами, друзями, колегами.

4. Сфера «уява/інтуїція» – включає в собі погляд на майбутнє, планування, сенс життя, натхнення, творчий порив.

Для гарантованої душевної рівноваги необхідно, щоб енергія людини гармонійно розподілялася між чотирма сферами [3, с. 29]. Так виглядає ідеальна модель балансу життя. В реальній же моделі часто доводиться зіткнутися з дисбалансом. Довготривале порушення балансу «сигналізує» такими симптомами: порушення сну, безсоння, постійний поспіх і відчуття, що нічого не встигаєш, перепади тиску, головний біль, проблеми зі шлунком, втрата внутрішнього спокою, хронічна втома, емоційне виснаження, надмірне емоційне реагування на будь-яке непорозуміння або виникаючий конфлікт. В кінці кінців це може привести до емоційного вигорання.

Позитивна психотерапія дає можливість зрозуміти зміст конфлікту. Незважаючи на соціальні, культурні відмінності і особливості кожної людини, всі люди мають однакові форми реагування на конфлікт. Дослідження Н. Пезешкіана показали, що виникаючі труднощі можна розподілити в чотирьох сферах:

1. Тіло (за допомогою відчуттів).
2. Діяльність (за допомогою свідомості).
3. Контакти (за допомогою традиції).
4. Фантазії (за допомогою інтуїції).

Ці форми реагування на конфлікти є категоріями, які кожний розуміє в залежності від особистих уявлень, бажань і конфліктів [1, с. 149]. Приклад: батько реагує на конфлікт через занурення в роботу (діяльність), мати замикається в собі, уникає соціальних контактів (контакти), дитина реагує фізичними недугами (тіло). Такі форми реагування можуть, в свою чергу, призвести до труднощів в комунікаціях.

Кожна людина користується власними найкращими засобами вирішення конфлікту. При виборі однієї форми інші

відходять на задній план. Яким засобам надається перевага, в значній мірі залежить від досвіду, насамперед від того, як людина діяла в дитинстві. Чотири форми реагування на конфлікти моделюються в конкретному житті через типові концепції.

Питання, які дають загальну орієнтацію по чотирьом сферам:

– Як ви реагуєте, коли у вас виникають проблеми? (ви реагуєте тілом, успіхами в діяльності, шукаєте підтримки у друзів чи в своїх фантазіях?)

– Який з висловів має відношення до вас: «Я вірю тому, що бачу», «Я вірю тому, що розумію», «Я вірю тому, що, наприклад, говорять мої батьки», «Я вірю тому, що спонтанно прийшло в голову»?

– Що було девізом в батьківському домі? (наприклад: «Їжа і питво об'єднують тіло і душу», «Якщо ти щось можеш, то ти щось значиш», «Що скажуть люди?», «Все в руках господа»).

Кожна людина сприймає світ по-своєму, відповідно з характерними для даної особистості формами реакцій [3, с. 34].

Згідно концепції позитивної психотерапії, здоровий не той, у кого немає проблем, а той, хто знає, як вирішувати виникаючі проблеми. Здоровий той, хто намагається рівномірно розподілити свою енергію по чотирьом сферам. Порушення та емоційне напруження виникає тільки в тих сферах, яким не приділялось достатньо уваги і їх не розвивали [2, с. 49].

Фахівцям допомагаючих професій необхідно особливу увагу приділяти балансу власного життя. Такий підхід – це турбота не тільки про себе, а і про тих, кому надається допомога. Якісну допомогу може надати внутрішньо врівноважений фахівець, який відчуває себе впевнено.

Східна мудрість говорить: «Якщо ти хочеш довести до ладу державу, то спочатку треба довести до ладу провінції. Якщо ти хочеш довести до ладу провінції, то спочатку треба навести лад в містах. Якщо ти хочеш навести лад в містах, то спочатку треба довести до ладу життя в сім'ях. Якщо ти хочеш довести до ладу

життя в сім'ях, то спочатку наведи лад в своїй сім'ї. А якщо ти хочеш, щоб в твоїй сім'ї все було добре, то розберись в самому собі» [1, с. 146].

Список використаних джерел

1. Пезешкиан Н. Восток – Запад. Позитивная психотерапия в диалоге культур. – Ч.: Ваш дом, 2004.
2. Пезешкиан Н. Психосоматика и позитивная психотерапия. – М.: Медицина, 1996.
3. Пезешкиан Х. Основы позитивной психотерапии. – А.: изд-во Архангельского медицинского института, 1993.

Бурега В.В.,

доктор соціологічних наук, професор Національного технічного університету «Харківський політехнічний інститут»

УКРАЇНСЬКІЙ МЕНТАЛІТЕТ ЯК ЧИННИК СОЦІАЛЬНОЇ АДЕКВАТНОСТІ УПРАВЛІННЯ

У відповідності до концепції соціально-адекватного управління однією з важливіших його рис виступає прагнення до забезпечення відповідності важливішим характеристикам ментальності соціуму та його регіональним складовим у вигляді проявів національного характеру. Саме цим визнається принципова важливість врахування найбільш стійких соціально-психологічних характеристик соціуму для прийняття та реалізації управлінських рішень на рівні державного управління як уособлення категорії соціального управління у широкому сенсі. Отже, може визнаватися цілком виправданою та у актуальную спроба визначитися у розумінні такого соціального феномену як менталітет, який виступає чинником для визначення практики управління справами життєдіяльності суспільства з наявністю ознак соціальної адекватності.

При цьому, соціально – адекватною має визнаватися високо ефективна модель управління, що резонує провідним ментальним характеристикам соціуму, пріорітетно орієнтується на розвиток суспільства у майбутньому. Вона повинна

бути максимальною мірою адаптованою для функціонування в умовах даного соціуму та мати вільний і необмежений доступ до ресурсної бази. При цьому необмеженість доступу не може бути скасована зіткненням з інтересами власників таких ресурсів, оскільки інтереси суспільства в цілому повинні мати пріоритетність над олігархічно-корпоративними інтересами. Внаслідок цього з'являється можливість для активізації усього спектру потенціалу суспільства – від політичного та соціально-економічного до психо-культурного. А процесуально важливим, за таких умов, виступатиме узгодженість управлінських зусиль за усіма можливими рівнями та їх спрямування у площину активованих, усвідомлення вищої мети суспільного розвитку, самоорганізаційних процесів [1].

Склалося розуміння менталітету, як явища, що у свою чергу безпосередньо пов'язується з таким феноменом, як соціетальна психіка. Чутливо реагуючи на загальні тенденції соціальних процесів, зокрема, управління, де відбувається зміщення акцентів з галузей технологій, менеджменту і маркетингу на галузь людських ресурсів, вітчизняна наука стала приділяти увагу психологічним аспектам соціальної поведінки. Отже, розуміння менталітету як відображення свідомих і несвідомих настанов соціуму на специфічні для нього зразки поведінки дає можливість продукувати оптимальні моделі управління для застосування в конкретному суспільному середовищі.

У концепції соціетальної психіки вона розглядається як певна субстанція життя соціуму, котра передається з покоління в покоління у вигляді продукту успадкування історії і культури суспільства, включаючи географічні, кліматичні і ландшафтні умови життя людей, що населяють дану територію [2]. Слід визнавати, що передумовою для розбудови такої структури соціетальної психіки слугувала теорія К. Юнга про наявність у структурі душі індивіда трьох підструктур: свідомості, особистого несвідомого і колективного несвідомого [3]. Розглядаючи соціум як систему утворювану сукупністю індивідів (носіїв індивідуальної психіки), уявляється можливим досліджувати

структуру психіки суспільства через пізнання психіки складових його елементів. Такий підхід відкриває також можливість вивчення соціально-психологічних характеристики конкретного соціуму, переносячи їх на характеристики окремих особистостей, що являються його представниками. Тим більше, що ідея К. Юнга про архетипи, тобто утворення, які дозволяють людям реагувати на перебіг подій у суспільстві певним чином та під їх впливом реалізувати у своїй поведінці універсальні моделі сприйняття, мислення та дій у відповідь на зовнішні стимули максимально наближує до усвідомлення потенціалу тлумачення соціетальної психіки у форматі менталітету. Частіше за все, менталітет визначається як сукупність психічних, інтелектуальних, ідеологічних, релігійних та інших відмінностей мислення народу, соціальної групи або індивіда, які проявляються у культурі, мові та найбільш поширених моделях поведінки.

Разом з тим, достатньо поширеною є позиція за якою менталітет розглядається як певна формальна ознака у рамках якої змістовно проявляється національний характер. Він визначається як сукупність найбільш поширених для конкретної національності особливостей сприйняття оточуючого середовища (насамперед, суспільного) та можливих реакцій на зміни у ньому, традиційно прийнятливих моделях поведінки [4].

Так, український дослідник П. Гнатенко розглядає національну психологію як комплексне поняття, складовим якого виступають такі елементи як національний характер, національні почуття, національна самосвідомість [5]. Він наголошує на тому, що національний характер формується, головним чином, під впливом історичних і соціально-економічних умов та має визначатися як сукупність соціально-психологічних рис (національно-психологічних настанов, стереотипів), властивих національній спільності на певному етапі розвитку, які виявляються в ціннісних відносинах до навколишнього світу, а також у культурі, традиціях, звичаях, обрядах. Доцільною уявляється підтримка позиції даного дослідника коли він стверджує, що

кращі риси національного входять до змісту загальнолюдського, а ігнорування цієї діалектики може призводити, або до націоналістичних перекручень сутності національного характеру, або до його однобічного, суб'єктивістського аналізу.

Отже, в якості висновку необхідно вказати, що порівнюючи викладені підходи до розуміння сутності менталітету і національного характеру вважається за необхідне застосовувати діалектику таких категорій як «форма» та «зміст». Форма дозволяє говорити про внутрішню організацію, як структуру явища в якій відображується його зміст. Таким чином, ми можемо розглядати ментальність, як форму прояву феномену, а його змістом – національний характер. Іншими словами – ментальність і національний характер можуть розглядатися як тотожні поняття. Але їх використання для визначення ступеню соціальної адекватності управлінських процесів у суспільстві повинне враховувати такі його характеристики як багатонаціональність, питома вага представників тієї або іншої національності у загальній чисельності населення, ступінь впливовості титульної нації, рівень розвитку національної свідомості й національних почуттів, дієвість традицій та таке інше. Має буди цілком зрозумілим, що саме ці характеристики можуть стати вирішальними у впровадженні конкретної управлінської моделі у суспільстві та створенні умов для забезпечення високого рівня її ефективності, як гарантії соціально – адекватного управління.

Вирішення проблеми забезпечення високої ефективності соціального управління, у широкому сенсі його розуміння, як упорядкування процесів життєдіяльності усього суспільства, на засадах ідентифікації українського менталітету здається можливим при врахуванні двох детермінант – національної ідеї як фактора прояву національної психології, вираження духовного об'єднувального початку й лідерських здібностей еліти, як виразника цієї ідеї. Ці детермінуючі фактори можуть бути сформовані та виявлятися у функціонуванні еліти суспільства для якої національна ідея повинна стати адекватною

ментальним особливостям української нації. А визнаючи управління беззаперечною умовою функціонування організованої спільноти, соціально-адекватне управління слід розглядати як показник ефективності функціонування конкретного соціуму з його ментальною специфікою.

Список використаних джерел

1. Бурега В.В. Социально-адекватное управление: концептуализация модели/Монография. Донецк: ДонГУУ, 2005. – 171 с.
2. Донченко Е.А. Социетальная психика – К.: Наук. думка, 1994. – 207 с.
3. Юнг К.Г. Психологические типы. – М.: Университетская книга АСТ, 1996. – 717 с.
4. Ольшанский Д. Основы политической психологии / Д.Ольшанский. – Екатеринбург: Деловая книга, 2001. – 496 с.
5. Гнатенко П.И. Национальный характер. – Днепропетровск: Изд-во ДГУ. – Бурега В. В. 1992. – 140 с.

Васильева Н.М.,

студентка факультету психології, політології та соціології
Національного Університету «Одеська юридична академія»
Науковий керівник: доктор юридичних наук, професор Цільмак О.М.

ЗНАЧЕННЯ ПСИХОЛОГІЧНОЇ КОНСУЛЬТАЦІЇ ДЛЯ ПРОФЕСІЙНОГО САМОВИЗНАЧЕННЯ ОСОБИСТОСТІ У ЗРІЛОМУ ВІЦІ

В умовах посилення тенденцій глобалізації, економіка і суспільство нашої держави переживають період глибоких перетворень і змін, для яких характерні постійно виникаючі проблемні ситуації в економічному, соціальному, професійному плані, що спричиняє швидку зміну світу професій, ставить нові якісні вимоги до фахівців усіх спеціальностей, тому постійне вивчення проблеми професійної орієнтації має важливе значення.

Професійна діяльність в умовах ринку потребує коректного і оперативного переорієнтування на потреби сучасного ринку праці, а це потребує підвищення кваліфікації персоналу або

вибору професії. Це є однією з найважливіших умов професійної самореалізації особистості в зрілому віці.

На наш погляд, люди зрілого віку опиняються на перехресті між світоглядом батьківського покоління, які вважали, що одна професія – це на все життя, в якій можливо зробити кар'єру по вертикалі та досягти успіху та вимогами нового часу, в якому все швидко змінюється, роботи та онлайн-сервіси успішно замінюють людей. Як результат, скорочення чисельності та штату працівників, реорганізація підприємств з новим напрямком діяльності, в якому цим особам не має місця, бо їх знання, кваліфікація, навички та досвід не відповідають сучасному попиту. Саме цим обумовлюється актуальність вивчення професійної переорієнтації людей зрілого віку. Слід зазначити, що професійна переорієнтація людей зрілого віку має свою специфіку та особливості, порівняно з професійним самовизначенням молоді.

Однією з таких особливостей є наявність сформованих і закріплених в певному виді трудової діяльності знань, навичок, умінь, професійно важливих якостей.

Другою особливістю є зменшення з віком можливостей якісних змін особистості, утворення нових психологічних структур, які відповідали би вимогам іншого виду діяльності. Раніше набуті знання, навички і вміння виступають для цих людей компенсаторами зниження працездатності. Тому, при переорієнтації особистості на новий вид діяльності, необхідно хоча б частково враховувати зазначені психологічні особливості.

В Україні прийнято Концепцію державної системи професійної орієнтації населення [1], на основі якої розроблено відповідну нормативно-правову базу. Про те, ці документи жодним чином не враховують особливості надання профорієнтаційних послуг названої категорії фахівців.

На сайті обласних державних центрів зайнятості є рубрика «Пройти тестування», але що робити людині з результатами цих тестів, як їх застосувати у стресовій ситуації, в якій вона залишилася у зв'язку із втратою роботи, який її психологічний стан. Всі ці питання залишаються поза увагою держави.

На основі концепції професійного становлення особистості за Є.Ф. Зеєром, зазначено, що людина зрілого віку проживає, як мінімум одну з двох професійних криз, а саме кризу професійної кар'єри (30-33 роки) чи кризу соціально-професійної самоактуалізації (38-42 роки) [2].

На формування і прояв професійної кризи, як відзначає А. К. Маркова, мають істотний вплив психологічні чинники, а саме стать, вік, рівень освіти, сімейний стан, стаж роботи, особистісні особливості, витривалість, самооцінка, тривожність, а також організаційні чинники, до яких прийнято відносити: умови роботи, робочі перевантаження, дефіцит часу, тривалість робочого дня, зміст праці, участь в ухваленні рішень, спілкування з колегами і клієнтами [3].

Таким чином, до консультування з приводу професійного переорієнтування зрілих людей необхідно підходити індивідуально, враховуючи і психологічні особливості особи, і соціально-економічні причини, за яких особа опинилася у стані повторного обирання професії.

Практична цінність професійної консультації при вирішенні питання про повторний вибір професії полягає в тому, що психолог-консультант може провести діагностичне обстеження людини з позиції визначення наявності та ступеня розвитку професійно важливих якостей; співвіднести особисті якості обстежуваного з професійними вимогами до нього, обумовленими специфікою конкретної професії (або груп професій відповідно до їх класифікації); видати рекомендації з вибору професій і педагогічно впливати на людину в напрямку належного вибору професії.

Визначається доцільним окреслити 5 груп запитів, з якими звертаються особи зрілого віку під час повторного вибору професії та запропонувати такий психологічний інструментарій:

1. Оптант (той, хто вибирає професію) має свій професійний план, якій він склав у відповідності до своїх інтересів, схильностей і здібностей, але звертається до профконсультанта з

метою підтвердження його правильності для нього. У цьому разі буває досить однієї діагностичної бесіди, щоб обговорити можливі утруднення і намітити запасні варіанти. Однак такий варіант може приховувати складні особистісні проблеми, і тому бажано провести тестування, анкетування, можливо використувати біографічний метод і тільки потім давати остаточну рекомендацію.

2. Оптант має кілька варіантів професійного плану і відчуває труднощі з вибором. У цьому разі варто з'ясувати ступінь обґрунтованості двох варіантів, мотиви вибору тієї чи іншої професії, оцінити ступінь загального розвитку і вираження професійно важливих якостей, з'ясувати галузь інтересів, рівень домагань, а потім провести корекційну бесіду.

3. Оптант має професійний план, але він викликає або внутрішній конфлікт (недооцінка себе, завищений рівень домагань, страх поразки), або зовнішній з дружиною або батьками. Варто визначити зону конфлікту і провести бесіду з оптантом, та визначити конкретні шляхи подолання конфлікту.

4. Оптант не має професійного плану, однак виявляє явно виражену схильність до визначеного виду діяльності, але не упевнений у собі. Варто виявити дійсні причини відсутності плану, окреслити коло професій, що відповідають схильностям суб'єкта, виявити професійно важливі якості для цих професій та співвіднести їх з особистісними характеристиками оптанта. Далі провести роботу з побудови обґрунтованого професійного плану.

5. Оптант немає ні професійного плану, ні виражених схильностей до якого-небудь визначеного виду діяльності. У цьому випадку варто провести діагностичну роботу з метою з'ясування його індивідуально-психологічних особливостей, причин відсутності виражених схильностей, а також допомогти йому в мобілізації механізмів самооцінки, самопізнання й у формуванні професійного плану.

Підводячи підсумок, зазначимо, що професійне самовизначення у зрілому віці має свою специфіку та коло психологічних

проблем, що пов'язані з особливостями розвитку особистості на життєвому шляху, які виявляються при формуванні професійного плану. Багато питань професійної переорієнтації у зрілому віці в науковій літературі описано не було, як і не було проведено відповідних наукових досліджень з цього питання. Тому перспективним напрямом наукової діяльності психологів, психотерапевтів є вивчення цього питання з метою підготовки науково-обґрунтованих рекомендацій для поліпшення якості надання профорієнтаційних психологічних послуг.

Список використаних джерел

1. Концепція державної системи професійної орієнтації населення http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/КР080842.html
2. Зеер Э.Ф. Психология профессий/ Зеер Э.Ф.– М: Академический проект, 2009.– 336с.
3. Маркова А.К. Психология профессионализма/ Маркова А.К. М.: Международный гуманитарный фонд “Знание”, 1996. – 482с.

Васюк К.М.,

кандидат психологічних наук, доцент, доцент кафедри психології
Донецького національного університету імені Василя Стуса

СПОСОБИ ВИЯВЛЕННЯ БРЕХЛИВИХ ПОВІДОМЛЕНЬ ЗА ДОПОМОГОЮ НЕІНСТРУМЕНТАЛЬНИХ ТЕХНІК

Однією з прикладних проблем сучасної юридичної психології є істинність показів. В кримінальному процесі значення процедури верифікації свідчень важко переоцінити. Проблема брехні та її розпізнання постає не тільки з підозрюваними та обвинуваченими, а буквально усіма учасниками слідчого процесу, в тому числі зі свідками і потерпілими в сучасній психології і криміналістиці, не дивлячись на велику кількість прикладних досліджень, досить гостро постає проблема вибору надійних засобів розпізнання брехні. Тому метою нашого дослідження була систематизація і критичний аналіз ефективності наявних засобів детекції брехні

Умовно всі ці засоби можна поділити на інструментальні та неінструментальні. Загальновідомим інструментальним засобом є детекція за допомогою поліграфа або «детектора брехні», який вже декілька десятиліть широко використовується в практиці криміналістики. У. Марстон, Дж. Ларсон та Л. Кіллер були одними із першопрохідців, які впровадили поліграф у практику, в тому числі і криміналістичну, поступово вдосконалюючи його. У вітчизняній психофізіології розробка цієї проблеми належить відомому фізіологу О. Лурія.

Але популярність цього інструментального засобу не гарантувала відсутність критики щодо його надійності. Часто цілком справедливої (вказати авторів, які це розглядали. Основним аргументом противників цієї процедури було те, що поліграф виявляє тільки емоційний стан респондента, а не його мотиви і наміри, тому хвилювання на контрольні запитання може бути викликане зовсім іншими причинами. Як показує досвід, поліграф має суттєву погрішність у висновках. Дослідження В.Іаконо і Л.Сакс, які були досить відомими фізіологами, досить скептично ставились до питання достовірності цього методу і навіть провели серію експериментів з доведення ненадійності цієї техніки [6].

Вірогідно, через ці причини виник альтернативний напрямок детекції, який базувався на неінструментальних засобах. Одним з найвідоміших піонерів у цій області є П. Екман, який разом зі своїми послідовниками О. Фраєм та Е. Фрізенном розробив унікальну систему детекції за мікровиразами обличчя, що принесла їм світову популярність [5]. Але і ця техніка не є настільки ефективною, як її іноді презентують дослідники. По своїй суті, детекція мікровиразів – той же поліграф, тільки без датчиків, бо аналізується емоція людини, але на рівні мімічного виразу, а не фізіологічної реакції. Але походження цієї емоції так само залишається невідоме.

На нашу думку, детекція брехні має бути більш комплексною. Звичайно, не можна відкидати достовірність і психофізіологічних показників, але вони не можуть бути

основними. Наше припущення полягає в тому, що брехня є формою мовного акту, отже основною одиницею аналізу цього акту є слово і його смислове наповнення або форма пред'явлення співрозмовнику.

Основні ознаки в цьому варіанті можна згрупувати у наступні позиції:

1. Просодичні особливості – це зміни в звучанні голосу. Наприклад, зміни інтонації, які відбуваються при хвилюванні, порушення вимови. Ці ознаки також демонструють непрямо переживання емоції, але їх важко контролювати, тому вони є більш промовистими. Цікавими дослідженнями в цьому напрямку є праці Ф. Прайто і Г. Вілсона [6].

2. Пришвидшення темпу – теж є показником хвилювання. Можливу ефективність в детекції обману цього показника підкреслювала Є.І. Чиркова. Їй навіть вдалося довести крос-культурну універсальність цього явища.

3. Власне лінгвістичні показники, які виражаються в особливостях побудови висловлювання, деталях, специфічному виборі слів. Їх дослідження започаткував відомий психолінгвіст Д.О. Леонт'єв [3]. Цієї думки дотримувались також і зарубіжні дослідники, найвідоміші з яких Л. Глас і А. Врїй, що вивчали особливості деталізації в брехливих описах [2].

У сукупності на сьогодні можна виділити близько двох десятків мовних параметрів, які зустрічаються в різних дослідженнях і доводять свою ефективність в детекції, але в сучасній психолінгвістиці бракує системного дослідження цієї проблеми, тому подібні методи не користуються особливою популярністю [1]. Однозначно констатуємо, що лінгвістичні засоби є перспективним напрямком дослідження. До того ж їх змістовність дає можливість визначити мотивацію брехні, індивідуальні риси та інші супутні параметри, які більш точно ідентифікують обман. Це вигідно відрізняє їх від інструментальних засобів, де домінує психофізіологічний компонент і єдиним підґрунтям аналізу є вегетативна реакція як матеріальний субстрат емоції.

Таким чином, вважаємо лінгвістичні засоби детекції більш перспективними і в подальшому основним вектором досліджень повинна бути експериментальна перевірка їх ефективності і виявлення додаткових чинників, що впливають на результативність діагностики, наприклад, когнітивні стилі, типи акцентуацій, професійна деформація тощо.

Список використаних джерел

1. Белянин В.П. Психолінгвістика. Москва. 2004. 232 с.
2. Гласс Л. Все лгут: как выявить обман по мимике и жестам. Москва. 2014. 236 с.
3. Леонтьев А.А. Основы психолінгвістики. Москва : Смысл, 1999. 288 с.
4. Романова Н.В. Психолінгвістичні методи дослідження емотивної лексики. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»*. Сер. Філологічна. 2012. Вип. 29. С. 176-179
5. Фрай О. Три способа выявления лжи: как читать мысли лжеца, как обмануть детектор лжи. Санкт-Петербург : Питер, 2006. 286 с.
6. Wilson G., MacLaughlin C. *Winning with Body Language*. Bloomsbury. 2001. 213 p.

Гарькавець С.О.,

доктор психологічних наук, професор,
професор кафедри психології та соціології Східноукраїнського
національного університету імені Володимира Даля

Волченко Л.П.,

кандидат психологічних наук, старший викладач кафедри педагогіки
та психології Луганського обласного інституту післядипломної
педагогічної освіти

ДО ПРОБЛЕМИ ЗБЕРЕЖЕННЯ ПСИХІЧНОГО ЗДОРОВ'Я ГРОМОДЯН В ЕПОХУ ПЕРМАНЕНТНИХ ВИКЛИКІВ

Проблема психічного здоров'я людей завжди була гострою та дискусійною серед науковців, оскільки безпосередньо пов'язана з виживанням людини у складних і суперечливих умовах навколишнього середовища. Особливо це питання

набуває гостроти в епоху перманентних викликів, з якими людство стикається останнього часу. Так звана епоха постмодернізму характеризується зростанням невизначеності, складності та інформаційного різноманіття, що породжують турбулентність та кризи різної амплітуди складності.

Процеси глобалізації сприяють тому, що контакти між різними людьми, з різних країн і континентів стають звичайним явищем, про що навіть у недалекому минулому було складно мріяти. Але, чим більше стає таких контактів, тим більше зростає психічна уразливість людей, показником чого може бути пандемія COVID-19, що «вдарила» майже по всьому людству.

Одна з головних причин втрати психічного здоров'я – це страх, який примушує людину приймати навіть неймовірні доктрини щодо власного існування. А сучасні засоби масової інформації, соціальні мережі посилюють ці страхи, за рахунок збільшення інформаційних потоків різної валентності, позбавляючи людину можливості відчувати власну суб'єктність та бути повноцінним володарем власного життя.

Натепер існує кілька підходів щодо розуміння природи людських страхів. Але, як ми вважаємо, найбільш розробленою проблема страху виступає у концепції німецького психоаналітика Фріца Рімана про існування чотирьох форм страху, що супроводжують індивідів на протязі всього життя [1].

Перша форма страху – це «страх перед самовідторгненням, що переживається як втрата «Я» та залежність» [1, с. 24]. Кожний індивід для досягнення самостійності та неповторності власної особистості, повинен відмежувати себе від інших людей, не обмінюватися з ними власними особливостями, вміти відстоювати власні границі існування. Але, чим більше людина відмежовується від інших, тим більше вона випробовує невпевненість, нерозуміння та відторгнення, тим більше виникає у неї відчуття страху, що переживається як втрата власного «Я».

Друга форма – це «страх перед самостановленням (стагнація «Я»), що переживається як беззахисність та ізоляція»

[1, с. 24]. Цей страх пов'язаний з тим, що світ, життя та людське суспільство відкриті для нашої участі, але потребують для цього відмови від власного «Я». Гармонія існування передбачає самозречення та самовіддачу, що викликає страх, оскільки вимагає принести себе у жертву іншим, пристосування до вимог більшості.

Третя форма – це «страх перед змінами, що переживається як мінливість та невпевненість» [1, с. 24]. Переживання про невизначене майбутнє пов'язано з знаннями про тимчасовий характер нашої залежності та ірраціональність існування, це страх перед ризиком до всього нового, перед вічною мінливістю нашого життя, яке ніколи не зупиняється, а постійно змінює нас самих.

Четверта форма – це «страх перед необхідністю, що переживається як остаточність та неволя» [1, с. 24]. Людина завжди прагне до змін і розвитку, відмовляючись від вже звіданого, долаючи традиції, розлучаючись з досягнутим, для спроби пережити незвідане. Її рух до свободи, пов'язаний зі страхом перед необхідністю долати наявні норми та регламентації, інертні звички та стереотипи, що утримують та обмежують її можливості.

На підставі класифікації науковець виокремив чотири особистісні структури, що відбивають психічну норму з певними акцентуаціями, які описані як чотири великі форми неврозів: шизоїдія, депресія, невроз нав'язливості та істерія [1, с. 27-28]. Ці форми неврозів є втіленням й чотирьох форм страхів, що виступають основними установками та способами поведінки відносно умов і взаємозалежностей людського існування.

Події останнього часу засвідчили, що зазначені форми неврозів набувають значного поширення серед індивідів. Достатньо проаналізувати те, як люди ставляться до пандемії, щоб зрозуміти – шизоїдів вона збуджує (здебільшого заперечують існування пандемії), депресивних вганяє у ступор (втрачають віру у людство), індивіди з нав'язливими станами стають

найбільшими прихильниками карантинних заборон і пошуку теорії змови, а істеричні особистості завзято та голосно коментують кризові події у соціальних мережах.

Люди по-різному відчують невпевненість, тривожність та страх за те, що відбувається, та за майбутнє у після пандемічній період (економічна криза, втрата роботи, обмеження пересування тощо). Все це разом впливає на їх психічне здоров'я й примушує до пошуку захисту від травматичних подій.

Проте, якщо травматичний захист уже виник, усі відносини з зовнішнім світом переходять до відома системи самозбереження. Те, що мало бути захистом проти подальшої або вторинної травматизації, стає наріжним каменем, протидією будь-яким спонтанним проявам «Я», спрямованим у зовнішній світ. Особистість спроможна вижити, але не спроможна жити творчо, тому що її креативність блокована.

Вади психічного здоров'я індивідів негативно впливають на їхню соціально-нормативну активність, що вносить додаткову турбулентність у соціальний розвиток [2]. Особливе занепокоєння викликає те, що зростає кількість тих, хто готовий проміняти громадянські свободи на посилення захисту або введення обмежень з боку держави. Треба пам'ятати, що психічне здоров'я громадян і державний тоталітаризм йдуть «пліч-о-пліч». Достатньо знати, що відбувалося у гітлерівській Німеччині, у СРСР за часів Сталіна, або натепер відбувається у Північній Кореї, щоб зрозуміти існуючу кореляцію між зазначеними конструктами.

Таким чином, розробка ефективних психологічних програм щодо подолання страхів є нагальним завданням сьогодення, оскільки від цього, значною мірою, залежить вирішення проблеми збереження психічного здоров'я індивідів в епоху перманентів викликів, що спіткають людство у XXI столітті.

Список використаних джерел

1. Риман Ф. Основные формы страха / Фриц Риман. – [пер. с нем. Э. Л. Гушанского]. – М. : Алетей, 2000. – 336 с.

2. Гарькавец С. О. Соціально-нормативний конформізм особистості у психологічному вимірі: [монографія] / С. О. Гарькавец. – Луганськ: вид-во «Ноулідж», 2010. – 343 с.

Голик А.А.,

студентка факультета психології, політології і соціології
Національного університету «Одеська юридическа академія»

Научний керівитель: доктор юридических наук,
професор Цильмак А.Н.

ВЛИЯНИЕ ЭМОЦИОНАЛЬНОГО СОСТОЯНИЯ РОДИТЕЛЕЙ НА МЛАДЕНЦА ДЛЯ ФОРМИРОВАНИЯ ЕГО ЯДРА ЛИЧНОСТИ

В современном обществе процессом формирования личности занимаются множество ученых. Важным вопросом является пусковой механизм начала формирования личности в детстве. Как известно, связь, или раппорт, ребенка и родителя в первые годы жизни играет большую роль в формировании впоследствии его как индивида с аутентичными чертами характера.

Раппорт – это состояние резонанса, которым в психологии и в НЛП зовется взаимопонимание, эмоциональное и интеллектуальное единство [1]. Подробней изучив процесс и причины формирования этого явления, станет возможным выход на новый уровень воспитания детей с меньшим количеством травматических переживаний. Принятие возможности ребенка к ассоциативной и эмоциональной подстройке ведет к осознанному подходу родителей к формированию волевой, зрелой личности в будущем.

Имплицитное научение – научение, происходящее без осознания того, что именно является его предметом. Такое научение происходит вне зависимости от цели и осведомленности субъекта относительно усваиваемых знаний [2].

М. Кляйн [3] считает, что имплицитная память играет огромную роль в формировании ребенка в довербальном и досимволическом периоде, в котором ребенок скорее вбирает

в себя психическую жизнь матери. Данный опыт, отложенный в имплицитной памяти, может формировать бессознательное ядро личности. Вместе с тем, исследования особенностей развития младенцев свидетельствуют о том, что им присуща сложность психических процессов. Эго ребенка еще слабо в раннем возрасте, следовательно, ему необходимы те инвестиции, которые вкладывает в него Эго матери. М. Кляйн [3] придавала фундаментальное значение первым объектным отношениям младенца – отношениям с материнской грудью и с матерью, и сделала заключение, что если первичный объект, который интроецируется, укореняется в Эго с достаточной стабильностью, то закладывается основа для удовлетворительного развития. «Одно душевное состояние ищет другое душевное состояние, как рот ищет сосок» – это способ, которым одно Эго соединяется с другим [4].

Сара Уотерс [5] из университета Нью-Йорка, с группой ученых из Калифорнийского университета, провели исследование реакции ребенка под влиянием состояния матери, которую подвергали стрессу. Исследователи изучали эмоции и частоту сердечных сокращений у детей, чьим матерям были поставлены задания, вызывающие стресс. В исследование были включены 69 матерей и их дети в возрасте от 12 до 14 месяцев, у всех из которых были установлены датчики для регистрации частоты сердечных сокращений. Исследователи разделили матерей и детей, чтобы матери могли произнести пятиминутную речь и пройти пятиминутный сеанс вопросов и ответов. Оценщикам было поручено проанализировать речь и ответы каждой из матерей, давая либо положительные и отрицательные отзывы, либо их отсутствие. У матерей, которые получили отрицательный отзыв, соответственно, было больше отрицательных эмоций, а также было выявлено повышенное сердцебиение после прохождения этого опыта. Было получено три примечательных результата: во-первых, физиологическая реактивность младенцев отражала реактивность матерей, вызванную манипуляциями со стрессом. Во-вторых,

младенцы, матери которых прошли социальную оценку, избегали контакта с незнакомцами в сравнении с младенцами, чьи матери находились в контрольном состоянии. В-третьих, состояние отрицательной оценки, по сравнению с другими условиями, вызывало большую физиологическую ковариацию в диадах, и эта ковариация со временем увеличивалась [5]. Эти результаты показывают, что стрессовые переживания матерей являются заразительными для их младенцев и что матери и младенцы, могут взаимно влиять на динамическую физиологическую реактивность друг друга.

Это направление при поддержке Программы внутривузовых исследований NIH, NICHD изучали Марк Х. Борнштейн, Джоан Т.Д. Сувальский и Дана А. Брейкстоун. Результаты трех исследований детей раннего детского возраста и их эмоциональных отношений с матерями говорят о том, что младенец приходит в мир, полностью зависящий от взрослых в удовлетворении своих потребностей, а также обладающий набором характеристик и поведенческих реакций, способных привлечь к себе внимание и заботу. Исследователи считали, что необходимо, чтобы ребенок установил с мамой целенаправленные отношения. Однако, помимо самого существования этих отношений, их качество имеет решающее значение для стимулирования многочисленных достижений ребенка в развитии: прочного чувства себя, доверия к другим и эффективности. Ученые считают, что эмоциональный обмен представляет собой «первый язык» матерей и детей друг с другом. Способность детей регулировать внимание, эмоции и возбуждение развивается в контексте их основных опекунских отношений в младенческом возрасте и имеет основополагающее значение для баланса социальных отношений, адаптивного функционирования. Как следствие, эмоциональная доступность является ключевой характеристикой, как воспитания детей, так и их развития [6].

Доктор Лим Бун Ленг из Института психического здоровья в Сингапуре в своих статьях для журналов «Early Childhood

Research Quarterly» и «Infant and Child Development» соглашается с тем, что в раннем детстве ребенок более восприимчив к настроению своих родителей, чем в старшем возрасте. Он считает, что дети до трех лет все еще учатся эмоциональной регуляции, поэтому, если их родители проявляют эмоциональную нестабильность, они могут реагировать аналогичным образом, проявляющиеся приступами гнева, частым плачем или чрезмерными страхами и беспокойствами. Доктор Лим Бун Ленг говорит, что на этом фоне у детей могут развиваться фобии, проблемы с едой и сном, а также они могут быть более склонными к слиянию. Он обнаружил, что симптомы депрессии у отцов оказывали большое влияние на социальные навыки детей в более позднем возрасте, тем самым подтверждая, что психическое здоровье отцов и матерей занимает важную роль в формировании личности ребенка.

Важным аспектом взаимодействия является процесс бессознательной подстройки эмоционального состояния между родителями и ребенком, а также ассоциирование ребенка с родителем. Ассоциация как один из способов видения ментального образа и способа восприятия реального мира может быть обращена в самого себя: в свои чувства, ценности, движения и т.д. В процессе ассоциации человек имеет возможность ощутить чувства гораздо острее и ярче. Ассоциация позволяет получить доступ к эмоциям внутри ситуации. Так как ребенок в первые три года имеет сильную привязанность к родителям, можно считать, что он ассоциирует себя через них, в первую очередь, через мать. Благодаря бессознательной ассоциации себя с мамой он получает первичное понимание действительности ее глазами, через ее ощущения и перенимает ее Я-образ, что впоследствии и будет являться пластом его взглядов при формировании ядра личности.

Если родители видят свою жизнь перспективной, яркой и полностью ею удовлетворены, то при ассоциировании ребенка с ними существует вероятность, что он построит, и будет развивать свои взгляды в будущем на позитивной модели

отношения к миру, что сделает его успешной и эффективной частью социума.

Также и подстройки под эмоциональное состояние родителей влияет на психику ребенка. К примеру, было доказано, что уровнем эмоциональной реакции матери можно побуждать ребенка к действиям и, одновременно, есть возможность загасить процессы возбуждения у ребенка. Дети смотрят на мимику, положение бровей, уголков рта, взгляд. Они с рождения изучают маму по мимике и показывают то, что видят, копируют те же выражения лица. Как бы синхронизируются с мамой и начинают испытывать те же эмоции и чувства, подстраиваясь под нее, что помогает им изучать мир вокруг, и дает возможность маме лучше понимать свое состояние. Установка ребенком качественной эмоциональной связи с мамой – важная часть его формирования, она положительно отражается на всех сферах его развития, у него возрастает познавательная активность: малыш спокойно изучает мир, чувствуя мамину поддержку. К тому же, физические данные развиваются по возрасту, и формируется эмоциональный интеллект: ребенок учится понимать свои и чужие чувства, лучше осознает свои потребности и желания, что станет залогом его счастливой жизни.

Таким образом, в воспитании ребенка родители должны понимать, что одним из главных факторов образующих личность ребенка на начальных этапах для формирования в будущем его Я-образа является эмоциональное состояние самих родителей и их восприятие окружающего мира, т.к. ребенок подстраивает свои эмоции под родительские и ассоциирует свое мироощущение с их. Благодаря тонким подстройкам под мимику родителей и их эмоциональному состоянию он, также, формирует свою самооценку и будущие возможности к достижению более высокого уровня жизнедеятельности и познания мира.

Список использованной литературы

1. Раппорт и подстройка: как стать тем, кому доверяют – статья на основе материалов Алуники Добровольской. Под редакцией Анны Асаевой [Электронный ресурс] <https://alunika.com/rapport-i-podstrojka-v-nlp-kak-stat-tem-komu-doverayaut/>.

2. С. А. Seger. Implicit learning // *Psychological Bulletin*. – 1994-03-01. – Т. 115, вып. 2. – С. 163–196. – ISSN 0033-2909.

3. Кляйн М. Зависть и благодарность. Исследование бессознательных источников. СПб: Б.С.К., 1997.

4. Левин Х. Итерсубъективность и психоаналитический процесс. // *Современный психоанализ: о чем мы думаем, как мы работаем, чего хотим*. 2005. Материалы Российско-Американской конференции.

5. Waters SF, West TV, Mendes WB. Stress contagion: physiological covariation between mothers and infants. [Электронный ресурс] *Psychol Sci*. 2014;25(4):934-942. doi:10.1177/0956797613518352

6. Emotional relationships between mothers and infants: Knowns, unknowns, and unknown unknowns Marc H. Bornstein (a1), Joan T. D. Suwalsky (a1) and Dana A. Breakstone [Электронный ресурс] (a1) DOI: <https://doi.org/10.1017/S0954579411000708> Published online by Cambridge University Press: 31 January 2012.

Гревцева П.М.,

студентка факультета Юридическая психология
ФГБОУ ВО Московский государственный психолого-педагогический
университет;

Коноплева И.Н.,

кандидат психологических наук, доцент, доцент кафедры
клинической и судебной психологии факультета
Юридическая психология ФГБОУ ВО Московский государственный
психолого-педагогический университет

ОСОБЕННОСТИ ПРАВОСОЗНАНИЯ ВОЕННОСЛУЖАЩИХ, СОВЕРШИВШИХ ПРАВОНАРУШЕНИЯ В ПЕРИОД СЛУЖБЫ В АРМИИ

Изучение психологических феноменов, возникающих при столкновении людей с законом и последствиями его применения началось в XIX веке. Однако, данная область до сих пор является мало изученной, не теряя при этом своей актуальности.

Значимость изучения подобных вопросов связана с причинами теоретического и прикладного характера, среди которых можно выделить проблему становления развитого правосознания в современном обществе, от которого зависит формирование правового государства и гражданского общества. По мнению многих авторов, именно правосознание является одним из важнейших показателей правовой культуры общества.

Современные научные исследования (И.А. Петрулевич, О.Ю. Михайлова, О.А. Романко, С.Б. Целиковский) утверждают, что в гражданском обществе главным механизмом регуляции общественной жизни являются ценности и образцы культуры, которые представлены моральными и правовыми идеалами, принципами и нормами. А одной из основных форм социального регулирования называют правовое регулирование, обеспечивающее необходимую упорядоченность жизнедеятельности общества и государства. На процессы формирования и развития перечисленных механизмов и форм регулирования общественной жизни влияет, прежде всего, уровень правосознания [1].

Деятельность военнослужащих связана непосредственно с обеспечением национальной безопасности России. В связи с подобным уровнем ответственности она отличается и определенной юридической спецификой. Подготовка к вооруженной защите государства требует определенного уровня правосознания [2].

Важность понимания механизмов совершения правонарушений военнослужащими, а также профилактика правонарушений обуславливается значимостью поддержания и сохранения государственной безопасности. Противоправное поведение данной категории лиц может оказать значительное влияние на функционирование социальной системы, обеспечивающей выполнение целого ряда задач по поддержанию общества в целом.

В рамках описанных выше вопросов нас интересует проблема связи особенностей правосознания с личностными

особенностями военнослужащих. Изучение данного вопроса может способствовать глубокому теоретическому рассмотрению причин преступности военнослужащих. Подобное теоретическое переосмысление может послужить основой как для качественной разработки мер, направленных на профилактику правонарушений военнослужащими, так и для разработки более дифференцированной системы психологического отбора при поступлении на военную службу.

Цель нашей работы – изучение особенностей правосознания военнослужащих срочной службы, совершивших правонарушения в период службы в армии и их личностных особенностей.

В исследовании применялись следующие **методики**: «Тест правового и гражданского сознания» Л.А. Ясюковой, «Опросник структуры темперамента» В.М. Русалова, «Опросник волевого самоконтроля» А.Г. Зверкова и Е.В. Эйдмана, «10-ти факторный личностный опросник» Р.Б. Кеттелла.

В качестве испытуемых выступили военнослужащие, отбывающие наказание в Дисциплинарном батальоне (1 группа) и военнослужащие обычной воинской части (2 группа). Количество испытуемых – 72 человека: 32 в первой группе и 40 – во второй. Обе группы испытуемых состоят преимущественно из молодых людей 19-21 лет (81% в первой группе и 73% – во второй). Первая группа испытуемых имеет преимущественно среднее образование (50%) и среднее специальное (34%), вторая группа – преимущественно среднее специальное (70%). Важно указать на факт того, что в Дисциплинарном батальоне отбывают наказания солдаты, преимущественно совершившие насильственные преступления против личности.

В начале проведения исследования у испытуемых диагностировался уровень пяти сфер правосознания по методике Л.А. Ясюковой. Полученные результаты позволили сделать вывод о более высоком уровне его развития по пяти сферам у солдат, служащих в военной части. Важно выделить, что у этой

группы наиболее значимое преобладание отмечается именно в общем уровне правосознания и правовых знаниях (различия значимы на уровне $p \leq 0,05$). Так, показатели общего уровня правосознания у солдат, отбывающих наказание, относятся преимущественно к «слабому» уровню (13), а у служащих воинской части к «среднему» уровню (15,3). Однако средние значения уровня правовых знаний у обеих групп преимущественно относятся к «слабому» уровню (4,2 и 5,8 соответственно).

Это означает, что для солдат, отбывающих наказание, свойственно отрицательное отношение к принципу формального законодательного регулирования и ориентация на собственно признанные морально-нравственные нормы. Для служащих воинской части характерно не полностью сформированное правосознание. Однако у обеих групп испытуемых проявляется слабая информированность о законодательном регулировании и правовых нормах.

Результаты исследования волевого самоконтроля по методике А.Г. Зверкова и Е.В. Эйдмана позволяют сделать вывод об отсутствии различий по трем показателям волевого самоконтроля между двумя группами испытуемых. Так, для обеих групп испытуемых преимущественно свойственны показатели среднего уровня самообладания (9,4 в обеих группах) и высокого уровня настойчивости (13 в 1 группе, 12,6 во 2 группе) и индекса ВСК (18,5 в обеих группах).

Результаты, полученные с помощью методики для диагностики структуры темперамента В.М. Русалова, позволяют сделать вывод о преобладании в группе солдат, отбывающих наказание, следующих структурных компонентов темперамента: темп предметный (10), предметная пластичность (8). Следует отметить, что более высокие показатели солдат, отбывающих наказание, связаны со шкалами, касающимися сферы предметной деятельности, а для солдат, служащих в воинской части скорее характерны высокие показатели по шкалам, связанными с социальной деятельностью и эмоциональной чувствительностью.

Результаты, полученные с помощью методики «10-ти факторный личностный опросник» Р.Б. Кеттелла, позволяют сделать вывод о преобладании у солдат, служащих в воинской части более высокого уровня самоконтроля, самообвинения, самооценки и смелости. Для них свойственно критическое отношение к своему поведению.

В ходе проведенного исследования были сделаны следующие **выводы**:

1. Правосознание военнослужащих, отбывающих наказание в дисциплинарном батальоне, отличается слабым уровнем сформированности при среднем уровне развития правовых знаний. Для данной группы испытуемых характерно большая развитость бытовой сферы правосознания, чем гражданской и деловой сфер, а следовательно, ориентация на достижение личной договоренности, с пренебрежением к документальному оформлению отношений.

2. Группа испытуемых, состоящая из солдат, проходящих службу в воинской части, отличается средними показателями уровня правосознания и правовых знаний. В данной группе преобладают значения бытовой сферы правосознания, гражданская и деловая находятся на среднем уровне. Для этой группы военнослужащих характерна ориентация на установление личных контактов, при сохранении значимости официального договорного оформления.

3. Для обеих групп испытуемых характерен высокий уровень волевой саморегуляции, при преобладании доступного социальной мобилизации энергетического потенциала завершения действия над уровнем произвольного контроля эмоциональных реакций.

4. Группа испытуемых, состоящая из военнослужащих, отбывающих наказание, отличается меньшей развитостью показателей, отображающих социальные характеристики темперамента. Для второй группы испытуемых характерна значительно более высокая эмоциональность в коммуникативной сфере и чувствительность к неудачам в общении.

Первая же группа испытуемых отличается нечувствительностью к оценкам товарищей и неуверенностью в себе в ситуациях общения.

5. Полученные результаты позволяют сделать вывод о преобладании у солдат, служащих в воинской части более высокого уровня самоконтроля, самообвинения, самооценки и смелости.

6. Статистический анализ данных, полученных в группе испытуемых, отбывающих наказание в Дисциплинарном батальоне, с помощью коэффициента ранговой корреляции Спирмена на уровне значимости $p \leq 0,05$, позволяет сделать выводы о наличии средней прямой связи между общим уровнем правосознания и самообладанием (0,45), настойчивостью (0,5), индексом ВСК (0,6), предметной пластичностью (0,54), социальным темпом (0,4) и предметной эргичностью (0,43). Средняя прямая связь выявлена также между: бытовой сферой правосознания и самообладанием (0,42), настойчивостью (0,45), индексом ВСК (0,51), предметной пластичностью (0,5), социальной желательностью (0,35) и предметной эргичностью (0,43); гражданской сферой правосознания и предметной эмоциональной чувствительностью (0,5); правовыми знаниями и самообладанием (0,44), индексом ВСК (0,44), предметной пластичностью (0,39) и предметной эргичностью (0,36). Средняя обратная связь наблюдается между уровнем деловой сферы правосознания и подозрительностью (-0,41), а также между уровнем правовых знаний и социальной пластичности (-0,41), предметной эмоциональной чувствительностью (-0,39).

7. Статистический анализ данных, полученных в группе испытуемых, состоящей из солдат, служащих в воинской части, с помощью коэффициента ранговой корреляции Спирмена на уровне значимости $p \leq 0,05$, позволяет сделать выводы о наличии средней прямой связи между общим уровнем правосознания и проницательности (0,39), смелости (0,31). Подобный характер связи также выявлен между: деловой сферой

правосознання і добросовістю (0,32), проникателістю (0,34); громадянської сфери правосознання і проникателістю (0,31). Середня зворотна зв'язь виявлена між: громадянської сфери правосознання і общителістю (-0,41), соціальної ергічністю (-0,36); рівнем правових знань і самообвиненням (-0,32).

Таким образом, в ході проведеного дослідження були виявлені особливості правосознання військовослужащих, совершивших правонарушення в період служби в армії, і їх зв'язь з особливостями особистостями.

Список использованной литературы

1. Петрулевич И.А., Михайлова О.Ю., Романко О.А., Целиковский С.Б. Особенности правосознания и проблемы формирования гражданского общества в современной России // *Теория и практика общественного развития*. – 2013. № 4. С. 159-165.

2. Пиндус В.Я., Григорьева Е.И. Особенности формирования правосознания военнослужащих по призыву в условиях социально-культурной деятельности // *Вестник Тамбовского университета*. Серия: Гуманитарные науки. – 2017. № 5. – С. 76– 81.

Грінко М.М.,

полковник служби цивільного захисту, начальник відділу соціально-гуманітарної роботи та психологічного забезпечення Головного управління Державної служби України з надзвичайних ситуацій в Одеській області

СТРЕСОВІ РЕАКЦІЇ НА ЕКСТРЕМАЛЬНУ СИТУАЦІЮ ТА ОСОБЛИВОСТІ НАДАННЯ ПЕРШОЇ ПСИХОЛОГІЧНОЇ ДОПОМОГИ В УМОВАХ НАДЗВИЧАЙНИХ СИТУАЦІЙ (ПОДІЙ) НА ТЕРИТОРІЇ ОДЕСЬКОЇ ОБЛАСТІ

Надання першої психологічної допомоги на місці надзвичайної ситуації має за мету підтримку психічного і психофізіологічного самопочуття і роботу з виниклими (в результаті кризової ситуації) негативними емоційними переживаннями

та реакціями. Досягнення цієї мети визначає значне зниження ймовірності виникнення різних відстрочених наслідків у потерпілих (психосоматичні проблеми, посттравматичний стресовий розлад тощо).

Аналіз стресових реакцій людини на екстремальну ситуацію та особливості надання першої психологічної допомоги в умовах надзвичайних ситуацій (подій) на території Одеської області дозволяє систематизувати діяльність психологічної служби ГУ ДСНС України в Одеській області у напрямках надання першої психологічної допомоги постраждалому населенню в умовах надзвичайних ситуацій (подій). На підставі міжнародного досвіду роботи узагальнюються та враховуються основні принципи першої психологічної допомоги, що використовують психологи ДСНС та специфіка діяльності екстремальних психологів. Охарактеризовано проблеми, що виникають в процесі надання першої психологічної допомоги та необхідність надання екстреної психологічної допомоги та психологічної підтримки задля збереження психічного здоров'я людей, які опинились в умовах надзвичайних ситуацій.

Керівництво Міжвідомчого постійного комітету з психічного здоров'я та психосоціальної підтримки в умовах надзвичайної ситуації [1] на підставі міжнародного досвіду надання гуманітарної допомоги в умовах надзвичайних ситуацій та збройних конфліктів виділяє наступні основні стресові реакції людини на кризову ситуацію:

- фізичні симптоми (тремтіння, головний біль, втома, втрата апетиту, біль в тілі);
- тривога, страх;
- плач, горе та сум;
- почуття провини та сорому (через те, що вижили, або через те, що не врятували інших);
- ейфорія через те, що вижили;
- настороженість;
- гнів, дратівливість;

- нерухомість, відчуженість;
- дезорієнтація – особа не знає власного імені, не пам'ятає звідки вона та що трапилось;
- відсутність будь-якої відповіді, особа взагалі не говорить;
- відчуття розгубленості, емоційне заціпеніння, відчуття нереальності та затьмарення;
- неможливість подбати про себе чи своїх дітей (особа не їсть та не п'є, не може приймати прості рішення).

Це також, підтверджується досвідом екстремальних психологів в Одеській області. Стресові реакції людей у надзвичайних ситуацій базуються на нашому інстинкті самозбереження, який допомагає під час загрози для нашого виживання. Страх – це базова емоція, яка є у всіх. При необхідності ця емоція активує наш організм до максимальної готовності, щоб найбільш ефективно врятувати своє життя. При найменшій небезпеці наш організм запускає одну з трьох реакцій: «Бій-Біжи-Замри». Вперше реакції «Бій-Біжи» були описані в 1929 році Уолтером Кенноном. Пізніше послідовники стали називати концепцію реакції людини на стресові ситуації: «Бій-Біжи-Замри» («Freeze – Flight – Fight»).

Головна мета екстреної психологічної допомоги – збереження психічного здоров'я постраждалих внаслідок надзвичайних ситуацій, запобігання розвитку деструктивних і девіантних форм поведінки.

Робота психологів ДСНС зі стресовими реакціями постраждалих та їх родичів має свої особливості. Різноманітні та специфічні умови ліквідації наслідків надзвичайної ситуації вимагають від екстремальних психологів вміння проводити заходи з організації всього процесу першої психологічної допомоги. Цей процес починається з задоволення базових потреб, при взаємодії з місцевими органами влади, поліцією, медиками, громадськими організаціями.

Свою роботу психологи здійснюють відповідно до принципу активної позиції та допомоги – вони самі виявляють постраждалих, які потребують невідкладної психологічної допомоги.

При нормальному житті, людина звертається до психолога самостійно, екстрена психологічна допомога під час НС часто густо надається людям, які не усвідомлюють що відбувається з їх психікою. Гострі реакції можуть виникати дуже різко, людина не володіє своїм психоемоційним станом.

Це вимагає від фахівців психологічних служб ДСНС навичок активного спостереження за людьми для оцінки групи ризику серед постраждалого населення, з метою:

- надання своєчасної допомоги при гострих стресових реакціях;

- виявлення осіб із симптомами психічних розладів для своєчасної взаємодії з медичними фахівцями для надання відповідної допомоги;

- відстеження ймовірності виникнення масових негативних реакцій, попередження паніки та агресії натовпу, в тому числі з загрозою для власного життя;

- прогноз виникнення відстрочених стресових реакцій серед постраждалого населення та персоналу ДСНС.

У надзвичайних ситуаціях психологи ДСНС приймають участь в опосередованому впізнанні загиблих, допомагають родичам при проведенні процедури впізнання їх близьких, які загинули в надзвичайних ситуаціях, допомагають людині пережити втрату і жити далі [3].

Негайна присутність екстремальних психологів на місці надзвичайної ситуації (події), організація процесу надання першої психологічної допомоги, виявлення групи ризику, проведення роботи з гострими стресовими реакціями, створення мережи психосоціальної підтримки та направлення (за необхідності) для подальшого психологічного супроводження допомагає знизити ризик виникнення ПТСР в подальшому.

Список використаних джерел

1. Керівництво МПК з психічного здоров'я та психосоціальної підтримки в умовах надзвичайної ситуації. Навчальний посібник. – Київ, УВ «ПУЛЬСАРИ», 2017. – 216 с.

2. Перша психологічна допомога: посібник фасилітатора з орієнтації працівників на місцях. Навчальний посібник. – Київ, УВ «ПУЛЬСАРИ», 2017. – 104 с.

3. Безпека життєдіяльності. Навчальний посібник. – Київ, НТУУ «КПІ», 2016. – 230 с.

Ерёмченко А.М.,

доктор философских наук, профессор,
заведующий кафедрой философии

Национального университета «Одесская юридическая академия»

ЛИЧНОСТЬ И ИСТОРИЯ: СОТВОРЧЕСТВО И ПРОТИБОБОРСТВО

Когда размышляют над темой «роль личности в истории», то, как правило, молчаливо предполагают роль выдающейся, «великой» личности, что находит выражение в более полной формулировке указанной темы: «роль личности и народных масс в истории».

Как в историографии, так и в философии истории существует довольно мощная традиция апологетики роли выдающихся личностей, «героев» в осуществлении исторического процесса.

В философии истории широкую известность получило учение Г. Гегеля о всемирно-исторических личностях. Всемирно-историческими являются те личности, в целях которых содержится всеобщий момент исторической истины, через деятельность которых осуществляются исторические возможности [1, с. 81].

Соответствующие места в «Лекциях по философии истории» окрашены неподдельным восхищением Г. Гегеля всемирно-историческими личностями. Гегель набрасывает портреты героев мировой истории мазками из палитры античного трагика: «Далее, если мы бросим взгляд на судьбу этих всемирно-исторических личностей, призвание которых заключалось в том, чтобы быть доверенными лицами всемирного духа, оказывается, что судьба эта не была счастлива.

Они появлялись не для спокойного наслаждения, вся их жизнь являлась тяжёлым трудом, вся их натура выражалась в их страсти. Когда цель достигнута, они отпадают, как пустая оболочка зерна» [1, с. 82].

Г. Гегель не разделяет обывательски-морализаторского осуждения великих людей, полагая, что психологической основой такого осуждения является тривиальная зависть. Теперь в дискурсе Гегеля звучат иронические ноты: «Какой школьный учитель не доказывал, что Александр Великий и Юлий Цезарь руководились страстями и поэтому были безнравственными людьми? Отсюда прямо вытекает, что он, школьный учитель, лучше их, потому что у него нет таких страстей, и он подтверждает это тем, что он не завоёвывает Азии, не побеждает Дария и Пора, но, конечно, сам хорошо живёт и даёт жить другим» [1, с. 83].

Мы обнаруживаем у Г. Гегеля ещё более сильные формулировки, почти скандальные с точки зрения современного гуманистического сознания. Гегель в принципе не приемлет морального суда над историей: «Ведь всемирная история совершается в более высокой сфере, чем та, к которой приурочена моральность, чем та сфера, которую составляет образ мыслей частных лиц, совесть индивидуумов, их собственная воля и их образ действий...» [1, с. 114-115].

Что же является теоретической основой столь безудержной апологетики героев мировой истории? Учение о хитрости разума. Всемирно-исторические личности самозабвенно сражаются ради своих собственных целей. Им невдомёк, что на самом деле они осуществляют провиденциальную цель мирового духа, которую они способны лишь смутно чувствовать. «Можно назвать *хитростью разума* то, что он заставляет действовать для себя страсти, причём то, что осуществляется при их посредстве, терпит ущерб и вред. Частное в большинстве случаев слишком мелко по сравнению со всеобщим: индивидуумы приносятся в жертву и обрекаются на гибель. Идея уплачивает дань наличного бытия и бренности не из себя, а из страстей индивидуумов» [1, с. 84].

Мы видим, что Маркс перенял у Гегеля не только диалектику, но и некое оправдание истории с якобы более высокой, чем моральная, точки зрения. На место мирового духа пришёл мировой пролетариат.

Возражения апологетике всемирно-исторических личностей раздались со стороны тех мыслителей, которые подвергли сомнению способность истории осуществлять высшие духовные ценности. Эти возражения многообразны, они прозвучали как в философском, так и в литературно-художественном дискурсе. Мы обозначим лишь некоторые из них. В романе В. Гроссмана «Жизнь и судьба» человек, с одной стороны, погружён в историю, осуществляет историю, с другой – противостоит истории. В этой диалектике осуществления/противостояния человек осуществляется как свободная личность. История как неотвратимая судьба, как непостижимый рок древнегреческих трагедий пытается сломать человека. «В страшное время человек уж не кузнец своего счастья и мировой судьбе дано право миловать и казнить, возносить к славе, и погружать в нужду, и обращать в лагерную пыль, но не дано мировой судьбе, и року истории, и року государственного гнева, и славе, и бесславию битв изменить тех, кто называется людьми, и ждёт ли их слава за труд и одиночество, отчаяние и нужда, лагерь и казнь, они проживут людьми и умрут людьми, – и в этом их вечная горькая людская победа над всем величественным и нечеловеческим, что было и будет в мире, что приходит и уходит» [2, с. 846].

В работах М. Элиаде одной из стержневых идей является идея «ужаса истории». По мнению Элиаде, человек мифологического сознания сопротивлялся вхождению в историю. Мифологический ритуал давал архаичному человеку ощущение причастности к сакральному миру богов и предков, причастности к высшей истине бытия. В иудео-христианском мировоззрении Бог, оставаясь трансцендентным, в то же время приобретает историческое измерение. В мировоззрении человека XX века, в особенности в постмодернистском

мировоззрении, трансисторический и даже сотериологический смысл исторических событий утрачивается. Следствием этого оказывается не только скепсис по отношению к «великим событиям» и всемирно-историческим личностям, но и ощущение «ужаса истории», охватившего душу современного человека [3, с. 133-134].

Э. Хоффер анализирует характерные особенности психологического облика так называемого «человека убеждённого» или «истинно верующего». Ирония Хоффера направлена не на «школьного учителя», а на истового фанатика во всём многообразии его обликов. Но сквозь хофферовскую иронию мы вдруг начинаем различать парадоксальную и неприятную истину: историю творят вовсе не рафинированные эстеты и изощрённые интеллектуалы – её творят яростные и узколобые фанатики, чьи лозунги находят горячий отклик в массах. Для интеллектуала формулировка какой-либо доктрины – это «упражнение в диалектике». «Но фанатики и жаждущие веры массы эти умозаключения часто принимают как положения некоего священного писания и делают их первоисточником новой веры. Вот почему Иисус не был христианином, а Маркс – марксистом» [4, с. 165].

Верно. Но парадокс заключается в том, что *историю делают не Иисусы и не Марксы, а христиане и марксисты*. По всей видимости, следует с горечью констатировать: человечество не может жить не просто без веры, а именно без фанатичной веры. Но тогда фанатизм неискореним и непобедим. Фанатики оказываются не только константой, но и основной движущей силой истории. По крайней мере, до сих пор история двигалась благодаря энергии фанатиков, помноженной на энтузиазм масс.

Означает ли это, что и в обозримом будущем история будет осуществляться благодаря этой «гремучей смеси»? Вопрос остаётся открытым. Пока мы можем констатировать два момента. 1. Мы должны помнить, что всемирная история есть не только история социально-политических событий, но и история

культуры. Аристотель и Гегель ничуть не в меньшей мере являются всемирно-историческими личностями, чем Александр Македонский и Наполеон. 2. Характер современной эпохи заключается в парадоксальном сочетании острой потребности во всемирно-исторических личностях и некоем «обмелении» личностей, личностного начала в характере нынешних акторов. Возможно, смысл этого вызова в том, чтобы пробудить у каждого индивида стремление стать личностью.

Список использованной литературы

1. Гегель Г. В. Ф. Лекции по философии истории. – СПб.: Наука, 2000. – 480 с.
2. Гроссман В. Жизнь и судьба. – М., 2008. – 876 с.
3. Элиаде М. Космос и история. – М., 1987.
4. Хоффер Э. Человек убеждённый: Личность, власть и массовые движения / Эрик Хоффер: пер. с англ. – М.: Альпина Паблишер, 2017. – 200 с.

Zamostenchuk A,

student of the 1st course of faculty of International Legal Relations
National University «Odessa Law Academy»

Scientific adviser: Ignatieva I.I., PhD in political science

PROBLEMS OF SOCIO-PSYCHOLOGICAL ADAPTATION AND PSYCHOLOGICAL REHABILITATION OF PEOPLE SURVIVED THE CRISIS

Today, when the world the probability of the formation of new armed conflicts is increasing every day, increasingly raised questions about how to help people who have felt the consequences of these actions for yourself. In this context we are talking about people who was in extreme psycho-traumatic and war situations. And, in captivity and have experienced the torture crisis. The special role of the need to take children who have experienced such a negative experience.

Military conflicts are the reason that most people in this territory, forced to leave their homes. Therefore, on the shoulders of

neighboring countries will be required solutions to refugee problems. A greater number of refugees in need of qualified medical care, which is aimed at restoring the health of the refugees, which includes the following: free health evaluations, emotional healing. Also, the state that agreed to accept refugees should be carried out the following measures: short-term cash support and employment provision necessary for life conditions. All these actions in total will give a positive result to achieve the resumption of mental health.

In virtue of some experienced life events a person can experience psychological trauma. This condition, which is accompanied by intense fear, a sense of inaction, loss of self-control, what can be the cause of long-term mental disorders. The cause of this state can be different causes such as: collision, fire, violence, loss of a loved one [5].

Problems of rehabilitation of people who survived captivity and torture is relevant and painful for many countries. People who have received such negative experiences, continue to suffer from the destructive memories for many years, which, of course, affect the mental health. In Ukraine, the subject of torture has always been relevant. Annually recorded the consequences of ill-treatment and torture of people who were in places of deprivation of liberty. However, in 2014 this issue has taken a special importance, because the military conflict in the country, always a destructive influence on the observance of human rights. In the conditions of military conflict are most susceptible to torture prisoners of war. In international humanitarian law there are many Treaty rules for determining the international legal regime of prisoners of war. These rules create an institution that is governed by the Geneva Convention regarding the conduct of prisoners of war. Unfortunately, in the national legislation of Ukraine no special provisions concerning the rehabilitation of victims of torture. In the list of citizens who has the right to social assistance and free medical services are not included the victims of torture. I believe that Ukraine should focus its attention at such an important time as the national legislation in accordance with the requirements of international standards [3].

The crisis is a “dangerous chance,” emergency threatening situation in which to act. Crisis can be a situation provoked by conflict. If to speak about the population living in areas where hostilities are taking place, then this category of the population is constantly in a crisis [4].

When the child is if in a negative way to “get” him out of the comfort zone, it is automatically subjected to stress. Stressful situations have a wide range. Each of us is unique, and the children have their own, different view of the world. Therefore, stress can be a situation of different kinds, ranging from nightmares and until the trauma associated with the loss of a loved one during military action. If, unfortunately, there is a situation that adversely affects the child’s psyche, its possible consequences in the form of mental disorders you should immediately fix in order that this experience did not pursue child throughout his later life [2].

Psychologists countries have been developed various methods that facilitate the rehabilitation of children. The first of them is the game is one of the forms of children’s communication. The game allows the child to overcome negative emotions by positive conclusion to the situation. In this way we can distract the child and get him interested. The second method is Art therapy – the direction of psychological assistance aimed at enhancing the process participants can understand their own inner experiences. Frequently used such art-therapeutic areas as: therapy, drawing, video therapy [1, p. 101]. I think that the main thing in this situation to show a child your love and spend as much time as possible. If we talk about children who, because of any tragic circumstances lost their parents, the state should first pay attention to the restoration of their mental health and then talk about the issues related to the definition of their residence. It may be necessary to create special organizations which are competent in matters related to the rehabilitation of the children who were in critical situations.

Thus, international conflicts necessarily carry the trauma of the individual, physical, psychological, material. Often the consequences of a conflict affect not only its participants, but also its

family members. The state, as the direct organizer of the international conflict, needs to ensure the safety of its participants and this is not necessarily the citizens of this state. Affected people must be provided with the necessary assistance regardless of their financial situation and status, meaning that citizens of the country and refugees, as well as their families, can equally count on assistance. It is incredibly sad to observe the development of children mentally affected in a country with an undeveloped institution of rehabilitation. Often the state only cares about the economic side of the conflict, completely not thinking about the mental health of people.

Bibliography

1. Гридковець Л. М. Основи реабілітаційної психології: подолання наслідків кризи. Навчальний посібник. Том 3. – Київ, 2018. – 236 с.
2. Гридковець Л. М. Світ життєвих криз людини як дитини своєї сім'ї, свого роду та народу: монографія. Львів : Скриня, 2016. 512 с.
3. Глушко М. Л. Становлення та специфіка міжнародно-правового режиму військово-полонених. Автореферат. Одеса, 2015 с.
4. Пророк. Н. Основи реабілітаційної психології: подолання наслідків кризи. Навчальний посібник. Том 1. – Київ, 2018. – 208 с.
5. Семенова Ю. С. Теоретико-методологічний аналіз поняття психотравма.

Іванова Є.Ю.,

студентка факультету психології, політології та соціології
Національного університету «Одеська юридична академія»

Науковий керівник: кандидат психологічних наук,
доцент Крюкова М.А.

ВІДНОШЕННЯ ДО ЗДОРОВ'Я ЯК ПСИХОЛОГІЧНА ПРОБЛЕМА

В сучасному науковому просторі актуальними є проблеми фізичного, психічного, соціального здоров'я, але саме різні аспекти психологічного здоров'я залишаються одними з найбільш востребуваних, оскільки створюють умови для прогнозування особистістю свого життєвого шляху. У цьому

контексті психологічне здоров'я постає інтегральним результатом існування психіки у різних соціальних ситуаціях. В сучасній українській психології різні аспекти психологічного здоров'я досліджувалися (Г.О. Баллом, І.В. Бринзою, А.М. Большаковою, Л.К. Велитченком та ін.).

Не дивлячись на широку представленість в науці досліджень психологічного здоров'я, недостатньо розробленими залишаються різні аспекти ставлення особистості до свого здоров'я, оскільки у них відображаються характерологічні, особистісні та інші відмінності у сприйнятті себе у стані хвороби та здоров'я як основа індивідуальних особливостей поведінки у повсякденних та особливих умовах.

Дослідженням цього непростого питання займалися: Л. П. Бутузова, О.С. Васильєва, Н.В. Жигалкіна, В.М. Корольчук, А.Ф. Косенко, Т.Ш. Кочергіна, В.М. Мясищев, Г.С. Нікіфоров, Ф.Р. Філатов та ін.

Зокрема, О.С. Васильєва висловила думку про те, що ставлення до здоров'я – це система індивідуальних, селективних зв'язків особистості з різними явищами навколишньої дійсності, що сприяють або, навпаки, загрожують здоров'ю людей, а також певну оцінку індивідом свого фізичного і психічного стану, оптимально організовану самою людиною життєдіяльність, що сприяє збереженню здоров'я, особистісному росту, творчому функціонуванню [1]. Ставлення до здоров'я поєднує в собі три компоненти: емоційний, когнітивний і мотиваційно-поведінковий. Емоційний компонент відображає переживання людини, пов'язані із власним здоров'ям та зміни емоційного стану в залежності від фізичного та психічного самопочуття. Когнітивний компонент поєднує усі компоненти, які відповідають за розуміння людиною важливої ролі здоров'я в життєдіяльності, причому знання всіх чинників, які впливають на стан здоров'я як позитивно так і негативно. Мотиваційно-поведінковий показує яке саме місце посідає питання здоров'я у конкретної людини і, в залежності від цього, яка саме поведінка формується.

Низка вчених (О.С. Васильєва [1], В.М. Корольчук [2], Г.С. Нікіфоров [3] та ін.) відмічають, що ступенем адекватності чи неадекватності ставлення до здоров'я можуть слугувати такі критерії:

– емоційний – вміння насолоджуватися здоров'ям, радіти гарному самопочуттю та в міру переживати за стан здоров'я.

– когнітивний – розуміння важливості здоров'я, потяг забезпечити всі необхідні чинники задля доброго самопочуття та щоб якомога довше прожити у бадьорому стані.

– мотиваційно-поведінковий – здоров'я займає найвищу сходинку у всіх аспектах значущості для людини. Людина намагається діяти з оглядом на наслідки, які загрожують здоров'ю. Дотримується рекомендацій лікарів, виконує гігієнічні заходи тощо.

Окрім індивідуально-психологічних особливостей на ставлення до здоров'я в цілому впливають наступні чинники: макро- і мікроклімат; соціальне оточення; ефект затриманого зворотнього зв'язку. Важливим чинником є підтримка людей державою (будівництво спортмайданчиків загального користування, поширення агітації за здоровий спосіб життя, обмеження продажу тютюнової та алкогольної продукції тощо).

Формування ставлення до здоров'я – процес досить складний, суперечливий, динамічний та Він двома групами чинників [3]:

1. внутрішніми: демографічні (зокрема стать, вік, національність), індивідуально-психологічні і особові особливості людини, стан здоров'я;

2. зовнішніми чинники: характеристики навколишнього середовища, зокрема особливості соціального мікро- і макросередовища, а також професійного середовища, у якому знаходиться людина [4].

Таким чином, проблема ставлення особистості до свого здоров'я визначається багатьма чинниками, в тому числі соціальними, але саме психологічні аспекти є провідними, оскільки повністю визначають не тільки індивідуальний стиль

поведінки особистості у стані хвороби та здоров'я, але й життєвий шлях в цілому.

Список використаних джерел

1. Васильева О.С. Психология здоровья человека: эталоны, представления, установки / Васильева О.С., Филатов Ф.Р. – М.: Издательский центр «Академия», 2001. – 352 с.

2. Психологічне забезпечення психічного і фізичного здоров'я : навч. посіб. / М.С. Корольчук, В.М. Крайнюк, А.Ф. Косенко, Т.І. Кочергіна. – К. : Інкос, 2002. – 272 с.

3. Психология здоровья: Учебник для вузов / Под ред. Никифорова. – СПб.: Питер, 2003. – 607с.

4. Бутузова Л.П. Психологічні особливості становлення у особистості відповідального ставлення до власного здоров'я /Л.П. Бутузова. *Матер. Всеукраїнської науково-практична конференції.* / Під. ред. В.М. Мороз. – Житомир: Полісся, 2011. – С. 135-143

Кабанцева А.В.,

кандидат психологических наук, доцент кафедры психиатрии, психотерапии, наркологии и медицинской психологии
Донецкого национального медицинского университета,
ученый секретарь ГУ «Научно-практический медицинский
реабилитационно-диагностический центр МЗ Украины»

ПСИХИЧЕСКОЕ ЗДОРОВЬЕ И ПСИХОЛОГИЧЕСКОЕ БЛАГОПОЛУЧИЕ НАСЕЛЕНИЯ В УСЛОВИЯХ ВЫНУЖДЕННОЙ ИЗОЛЯЦИИ

Психическое здоровье и психическое благополучие, важнейшие составляющие высокого качества жизни, позволяющие людям считать свою жизнь полноценной и значимой, быть активными и созидательными членами общества. Полноценное психическое здоровье – это значимый фактор, обеспечивающий социальное единство, производительность труда, общественное спокойствие и стабильность среды обитания, что способствует росту социального капитала и экономическому развитию общества. Сохранность критериев психического здоровья частично зависит от получения, в достаточном

объеме, данных для ориентации в жизненных ситуациях, что выступает одним из необходимых условий для социально-психологической адаптации личности, ее приспособления к общественным изменениям, которые происходят.

При неудовлетворении потребности в информации исчезает ощущение безопасности, как одной из базовых потребностей человека, что тем самым приводит к расстройству целой цепочки составляющих показателей психической стабильности. В первую очередь страдают жизненно необходимые потребности: снижается аппетит, нарушается сон, затем добавляются расстройства невротического генеза – неврозы и расстройства личности.

Объявление ВОЗ [1] о пандемии COVID-19 в мире и ухудшающаяся эпидемическая обстановка в нашей стране безусловно являются новым серьезным вызовом для нашего общества. Постоянно нагнетаемый тревожный информационный фон с повторением негативных фактов, повышенным психологическим давлением и введением строгого режима самоизоляции и расширенных санитарно-гигиенических норм создали все условия для всплеска психических расстройств.

По данным недавнего опроса населения США, проведенного Американской психиатрической ассоциацией (APA), почти половина опрошенных испытывают серьезный уровень тревоги и 40% опасаются, что они сами или их близкие могут заболеть COVID-19 в тяжелой форме и умереть [2]. Пандемия коронавируса – это недуг инфекционного, психологического и информационно-негативного генеза.

Учитывая серьезность ситуации, ВОЗ выпустило особое предупреждение [3], британские психиатры выпустили специальный информационный листок для населения по профилактике психологического стресса и психических нарушений в условиях пандемии COVID-19 [4]. Помимо стрессовых реакций и расстройств адаптации, в очагах массового распространения COVID-19 описывается появление и более тяжелых

психических нарушений, таких как депрессия, тревога, панические атаки, декомпенсации характерологических особенностей личности, сверхценные и индуцированные бредовые идеи и даже острая психотическая симптоматика [5], суициды [6]. Среди возрастных категорий наиболее тяжело социальную изоляцию в связи с новой коронавирусной инфекцией переносили пожилые люди и дети [6]. Таким образом, представленная картина мира актуализирует потребность в поддержании психического здоровья и благополучия населения [7-9].

Для сохранения психического здоровья в условиях информационно-психологического давления важным выступает соблюдение следующих рекомендаций:

1. Сохранять критический взгляд на окружающий мир, тем самым минимизируя возможность попадания в ореол вируса массовой истерии.

2. Истинную информацию и опровержения откровенно опасных фейков стараться донести до максимального количества людей. Все, что не доказано, должно быть поставлено под сомнением.

3. Во время усугубления панической ситуации избегать любой вероятности включения в полемику с ее носителями, что защитит личное пространство от провокаций и преобразования человека в объект манипулирования.

4. Боты и тролли – главные носители информационных вирусов, странные профили в соцсетях, подозрительная информация – должна сразу блокироваться.

5. Снизить активность посещения социальных сетей во время увеличения вирусной информационной атаки. Интернет в целом, и соцсети в частности в этот период – зона тревожности, находиться в которой, постоянно, опасно для психики;

6. Переключаться на какие-то рутинные физические действия в периоды массовых истерий. Такое временное переключение внимания улучшает концентрацию на наиболее важную информацию.

7. Придерживаться золотого правила гармоничной жизни и деятельности – делать то, что хочется и нравится, и не делать того, чего не хочется.

В период самоизоляции и особенно выхода из нее, важным выступает понимание внутреннего мира, определение вектора дальнейшего движения каждого человека. С этой целью в психологическом консультировании или даже психологической самопомощи целесообразно применять короткую широко известную психологическую методику «Колесо жизни», что направленная на определение насколько гармонична жизнь и насколько удается держать баланс во всех сферах жизнедеятельности. «Колесо жизни» формирует упрощенную, но вместе с тем очень полезную картину жизненной ситуации. Этот метод, несмотря на свою простоту, эффективно помогает определить уязвимые места в жизни любого человека, наметить приоритеты, цели и жизненные планы.

Список использованной литературы

1. WHO. Coronavirus disease (COVID-19) Pandemic. Geneva: World Health Organization, March 23, 2020 (<https://www.who.int/emergencies/diseases/novel-coronavirus-2019>).

2. Schwartz B.J. New Poll: COVID-19 Impacting Mental Well-Being: Americans Feeling Anxious, Especially for Loved Ones. APA News releases. March 25, 2020. <https://www.psychiatry.org/newsroom/news-releases/new-poll-covid-19-impacting-mental-well-being-americans-feeling-anxious-especially-for-loved-ones-older-adults-are-less-anxious>.

3. World Health Organization. Mental Health and Psychosocial Considerations During COVID-19 Outbreak. 2020: Available at: <https://who.sprinklr.com/>

4. Mental Health UK. Managing your mental health during the coronavirus outbreak. <https://mentalhealth-uk.org/help-and-information/covid-19-and-your-mental-health/>. Accessed March 31, 2020.

5. Yang Y, Li W, Zhang Q, Zhang L, Cheung T, Xiang Y-T. Mental health services for older adults in China during the COVID-19 outbreak. *Lancet Psychiatry*. 2020;7(4): e19. [https://doi.org/10.1016/S2215-0366\(20\)30079-1](https://doi.org/10.1016/S2215-0366(20)30079-1).

6. Goyal K, Chauhan P, Chhikara K, Gupta P, Singh MP. Fear of COVID 2019: first suicidal case in India! *Asian J Psychiatr*. 2020; 49:101989. <https://doi.org/10.1016/j.ajp.2020.101989>.

7. Кабанцева А.В. Дитина у турбулентному часі // Dynamics of the development of world science. Abstracts of the 9th International scientific and practical conference. Perfect Publishing, Vancouver, Canada. 2020. P. 543-549. URL: <https://sci-conf.com.ua>.

8. Панченко О.А., Банчук Н.В. Информационная безопасность личности: монографія. КИТ, 2011. 672 с.

9. Панченко О.А. Кабанцева А.В. Источники информационного воздействия на ребенка. *Информационная безопасность ребенка*: монографія. К.: КВИЦ, 2016. Гл. 3. – С. 117-168.

Калашнікова Л.В.,

кандидат соціологічних наук, доцент, доцент кафедри соціології
Чорноморського національного університету імені Петра Могили

Чорна В.О.,

кандидат соціологічних наук, б.в.з. доцент, доцент кафедри соціології
Чорноморського національного університету імені Петра Могили

ПРОБЛЕМИ ОРГАНІЗАЦІЇ ДИСТАНЦІЙНОГО НАВЧАННЯ ШКОЛЯРІВ В УМОВАХ КАРАНТИНУ

Необхідність реагувати на суспільні запити, об'єктивні процеси їх розвитку утворює нову освітню парадигму, яка полягає у наданні якісних освітніх послуг всім тим, хто їх потребує. Сучасне освітнє середовище відкрите й гнучке до використання різного роду технологічних засобів, які становлять основу його дидактичного потенціалу. Актуальними залишаються питання неоднозначності реакцій учасників освітнього процесу на реструктуризацію змістовно-функціональної складової навчально-виховного процесу, якісного методичного забезпечення віртуального навчання, врегулювання використання інформаційних ресурсів, а також соціально-психологічної неготовності учасників освітнього процесу до електронної комунікації.

В Україні система дистанційної освіти лише починає розвиватися та поширюватися. Початковий етап її впровадження тривав з 1990 по 1998 рр. й відзнаменувався розробкою і запровадженням концепції електронної освіти на основі глобальних комп'ютерних комунікацій. Другий етап, що передбачав

створення віртуальних лабораторій, мультимедіа-технологій, інтернет-товариств, розпочався у 1999 р. й триває досі. На законодавчому рівні було прийнято низку документів, які регламентують цей процес, основними серед них є Постанова «Про затвердження Положення про дистанційне навчання», Закон України «Про вищу освіту», Закон України «Про Національну програму інформатизації» тощо [2]. Проте незважаючи на те, що у вітчизняній освіті питання щодо впровадження онлайн-форм навчання обговорювалися доволі давно, далі розмов справа не йшла, а досвід запровадження обмежувався реалізацією лише поодиноких проєктів. Саме тому, масштабна організація дистанційного формату навчального процесу під час карантину стала своєрідним викликом для всіх без винятку учасників освітнього процесу – як вчителів й учнів, так і їх батьків.

Служба освітнього омбудсмену України у період 8-13.04.2020 р. провела загальноукраїнське онлайн-анкетування 8056 батьків учнів, що навчаються у закладах середньої освіти у всіх регіонах України окрім окупованих територій Донецької, Луганської областей та АР Крим [3]. Дослідження носило характер пілотного, було спрямоване на окреслення кола основних проблемних питань, що турбують учнів та їхніх батькам під час карантину. Аналіз отриманих даних дозволив зробити наступні узагальнення. Із загального числа інформантів 40 % становлять батьки школярів 1-4 класів, для яких онлайн-уроки почали проводитися лише від сьогодні. Зацікавлені й активно допомагають своїм чадам майже 2/3 (67,7 %) опитаних батьків, кожен четвертий (25,4 %) робить це частково, натомість інші (6,9 %) не переймаються цими питаннями [1].

Учні старших класів щоденно витрачають на навчання від 4 до 6,5 годин, початкових класів – 2-3 години, натомість батьки – в середньому близько 2-3 годин на допомогу своїм дітям у виконанні навчальних завдань. Далеко не всі батьки «у захваті» від дистанційного навчання, адже переважна більшість з них залишаються все ж таки прихильниками традиційної освіти.

Карантин, з одного боку, загострив наявні проблеми у системі середньої освіти, з іншого – породив нові. З-поміж нагальних проблем, пов'язаних із реалізацією дистанційної освіти, батьки виділяють: організаційно-технічні (нестача або відсутність технічних засобів, особливо якщо в родині кілька школярів, погана якість Інтернет-підключення, некомпетентність як вчителів, так і батьків); навчальні (відсутність пояснень вчителя для засвоєння нових тем, нестача знань у самих батьків для належного роз'яснення, завеликий обсяг завдань, відсутність контролю за якістю їх виконання); психоемоційні (небажання й невміння дітей навчатися самостійно, формування інтернет-залежності, нестача спілкування з однолітками, погіршення загального психологічного стану, ускладнення відносин в родині).

Останніми роками за оцінками громадськості вчителювання було не самим престижним видом діяльності, тому цікавим є той факт, що майже кожен третій (27,0 %) дорослий змінив своє ставлення до вчителів за час карантину у позитивний бік [1].

Незважаючи на всі непорозуміння, що виникли у ході такого масового спонтанного впровадження технологій дистанційного навчання, варто сприймати цей досвід як могутній засіб пізнання можливостей використання ресурсів онлайн-форм навчального процесу поряд з традиційними його формами у майбутньому. Успішне вирішення наявних проблем щодо впровадження дистанційної освіти сприятиме підвищенню якості і рівня доступності освіти, інтеграції вітчизняної системи освіти в наукову, виробничу, соціально-супільну та культурну інформаційну інфраструктуру світового співтовариства.

Список використаних джерел

1. Калашнікова Л. В., Чорна В. О. Миколаївський центр соціологічних досліджень ЧНУ інформує: «Навчання під час карантину: оцінні судження батьків». URL : <https://chmnu.edu.ua/mikolayivskij-tsentr-sotsiologichnih-doslidzhen-chnu-imeni-petra-mogili-informuye>

navchannya-pid-chas-karantinu-otsinni-sudzhennya-batkiv/ (дата звернення 05.05.2020).

2. Організація середовища дистанційного навчання в середніх загальноосвітніх навчальних закладах : посібник / Наук. ред. Ю. М. Богачков. Київ : Педагогічна думка, 2012. 160 с.

3. Освітній омбудсмен України. Результати опитування батьків «Навчання дітей під час карантину» (08.04.-13.04.2020). URL : <https://eo.gov.ua/wp-content/uploads/2020/04/Rezultaty-opytuvannya-22Navchannya-ditey-pid-chas-karantynu22.pdf> (дата звернення 05.05.2020).

Кальчева І.С., Горбенко А.М.,

студентки факультету адвокатури

Національного університету «Одеська юридична академія»

Науковий керівник: кандидат політичних наук Третьякова Т.М.

ВПЛИВ ПОЛІТИЧНОГО ЛІДЕРСТВА НА ФОРМУВАННЯ СУЧАСНИХ ЕЛІТ

Інтерес до таких соціально-політичних явищ як «політична еліта» та «політичне лідерство», а також власне ідеї поділу суспільства на «вищих» і «нищих» виникли ще в глибокій давнині, але є актуальними і до нині. Взагалі ж, термін «еліта» у перекладі з французької мови – «кращий» або ж «відбірний», але спочатку його використовували у сфері генетики та насінництва, оскільки саме словом «еліта» характеризували кращі сорти рослинництва. Починаючи ж з XVII ст. цей термін починають застосовувати для позначення товарів найвищої якості, і лише згодом – щодо «обраних людей».

Говорячи ж власне про сучасні держави, слід зазначити, що такі соціально-політичні явища відіграють дуже важливу роль у суспільстві, оскільки лише із сильним політичним лідерством в державі може сформуватися сильна еліта, яка б забезпечила успішне та ефективне управління, а також реалізацію інших важливих функцій, які покладені на сучасну еліту.

Слід також зазначити, що на сьогодні існує 2 основні концепції еліти: моністична та плюралістична. Так, наприклад, згідно з моністичною концепцією еліта є певним однорідним

прошарком населення, відокремленим від суспільства, і об'єднаним спільним соціальним походженням або ж іншими чинниками. Також відповідно до цієї теорії еліта має зверхність над населенням і здатна до певної зміни (це так звана циркуляція еліт), під час якої вона поповнюється новими членами і тим самим зберігає своє панування у суспільстві.

Прихильники же плюралістичної концепції еліти наполягають на її різноманітності. Вони переконані, що еліта є неоднорідною, оскільки складається з кількох різних елітарних груп. На думку багатьох вчених, плюралістична концепція еліт є більш досконалою, оскільки за допомогою конкуренції вона утруднює монополізацію влади з боку однієї з них [1, с. 196-197].

Слід також наголосити на тому, що саме політична сфера визначає формування стереотипів та правил поведінки людей, а також відповідних способів дій, ідеологію та психологію політичної еліти. Тобто, політичне лідерство має здатність впливати на політичних лідерів, як, в свою чергу, виступають політичною елітою, та на різноманітні державно-правові структури та інститути.

Соціальна ж значущість політичного лідерства залежить від різноманітних умов, серед яких ми можемо виділити особистісні якості лідера, рівень розвитку політичної культури, політичної активності населення, а також тип політичної системи суспільства в цілому.

Також потрібно пам'ятати й про те, що у суспільстві повинні існувати певні стійкі демократичні інститути та незалежна опозиція, яка зменшує можливість для некомпетентного лідерства зловживання владою і водночас створює сприятливий ґрунт для прояву в політиці індивідуальних здібностей та якостей окремих представників політичного лідерства.

Отже, все вищевикладене дає підставу для висновку, що поняття влади охоплює широкий діапазон різноманітних соціально-політичних інститутів, процесів, явищ і відносин. Влада і політика при цьому є нероздільними, оскільки вони пов'язані причинно-наслідковою залежністю. Так, наприклад,

політична влада покликана за допомогою певних ресурсів здійснювати відповідні відносини «панування-підпорядкування» між правителями та керованими (або ж суб'єктами і об'єктами владних відносин). Ну а власне реальними носіями політичної влади в суспільстві виступають політичні еліти і лідери, від професіоналізму, компетентності та особистісних якостей яких багато в чому залежить результативність і здатність політичної влади успішно виконувати покладені на них функції [2, с. 30].

Якщо брати до уваги наше сьогодення, то маємо запропонувати ряд істотних нововведень, які б дали змогу політичним елітам і лідерам виконувати добросовісно і неупереджено те, чого від них чекає народ. За основу взяти плюралістичну концепцію еліт і дотримуватися її основних положень, що дозволить забезпечити рівні умови в державі для політичної конкуренції, оскільки це має бути притаманним всім демократичним державам. Бізнес обов'язково має бути ніяк не пов'язаний з політичною сферою, оскільки державою мають управляти реальні лідери та елітарні спільноти, а не гроші. Також необхідно дещо обмежити політиків в наданих їм привілеях, оскільки вони мають залишатися народними обранцями, а не формувати цілісний елітарний прошарок, тобто між цим прошарком і народом буде істотна порожнеча. Слід також переглянути функціональність системи стримувань і противаг, оскільки саме вона забезпечує дієвий контроль за діяльністю влади та убезпечує від її узурпації однією з гілок, та шляхом потрібних нововведень зробити її діяльність ефективнішою [3].

Якщо говорити про взаємозв'язок політичних лідерів і еліт, то йтиметься про лідерів, які стали такими, вийшовши з тої елітарної спільноти, членом якої були. Аналізуючи сьогоденну дійсність, приходимо до висновку, що в 90% випадків лідерами стають двома шляхами: або у цієї особистості виявилось набагато більше лідерських якостей і він став лідером елітарної спільноти, оскільки її члени ясно бачать в ньому свого лідера,

що дійсно зможе донести їх позицію до суспільства; або мова йдеться про формального лідера, якого вибирають «керуючі» цієї еліти або один неформальний лідер, який управляє «в тіні», часто за допомогою грошей, за для вираження вигідної йому політики, що часто лишається лише у солодких промовах, не маючи нічого спільного з їх реальною діяльністю.

Беручи до уваги все вищесказане, можемо зазначити, що як і в давнину, так і сьогодні політичні лідери і еліти беззаперечно відіграють важливу роль в суспільстві. Вони виконують надважливі функції своєчасного усвідомлення та врахування потреб суспільства чи соціальних прошарків, чіткого формулювання цілей політичних дій, взяття відповідальності за їх реалізацію, мобілізації мас на їх здійснення та інше. Слід зазначити, що політичні лідери можуть або формувати цілу елітарну спільність, або вийти в лідери будучи її членом. Тобто можемо стверджувати, що або лідер впливає на елітарну спільність і веде її за собою, заручившись підтримкою народу, або сама елітарна спільнота управляє всім, а її лідер не має ніякого впливу і значення.

Список використаних джерел

1. Григорчак І. Еліта як суспільний феномен / І. Григорчак // *Вісник Національної академії державного управління при Президентові України*. – 2010. – № 4. – С. 41-48

2. Пухкал О. Політична еліта і громадянське суспільство в Україні: становлення і взаємодія / О. Пухкал // *Вісник Національної академії державного управління при Президентові України*. – 2009. – Вип. 4. – С. 193-201

3. Історичний контекст виникнення та формування політичних еліт / Політичні еліти (семінари) – [Електронний ресурс] від 07.04.2014 Режим доступу: <http://studies.in.ua/ru/politicheskie-elity-seminary/1363-storichniy-kontekst-viniknennya-ta-formuvannya-politichnih-elt.html>

Каменская Т. Г.,

доктор социологических наук, профессор,
профессор кафедры социологии

Одесского национального университета имени И.И. Мечникова

ПРОГНОЗЫ И СОВРЕМЕННЫЕ СОСТОЯНИЯ В КОНСТРУИРОВАНИИ СОЦИАЛЬНОЙ РЕАЛЬНОСТИ

Раздел «Заключение» в известной работе П. Бергера и Т. Лукмана «Социальное конструирование реальности: Трактат по социологии знания» (1966 г.) начинается со слов «Мы попытались дать общий и систематический обзор **роли знания в обществе.**» (*выделено мной*); и заканчивается акцентом на амбивалентной перспективе развития социологии в будущем: либо наука об обществе «будет оперировать знаниями об истории и философии человеческого мира и станет наукой о человеке в историческом процессе», либо она (социология) «может лишиться своего объекта» [1, с. 302]. Принимая во внимание высокий научный статус работы П. Бергера и Т. Лукмана, посвященной конструктивизму и роли знания, на наш взгляд, актуальным может быть обращение (особенно после 50-летнего периода с момента выхода работы) к прогнозируемым авторами тенденциям.

Исследователи в своей фундаментальной работе последовательно доказали, что социология, совместно с другими науками будет использоваться в конструировании социальной реальности, в результате чего общество как объект социологии:

– может трансформироваться в гибкую систему деятельных, творческих личностей, изобретающих множество инноваций, импровизаций во всех сферах жизни, и, соответственно, от социологии потребуются постижения смысловых структур жизненного мира, порядка, закономерностей, солидарности и справедливости. Полнота этих исследований будет достигаться в сопоставлении со знаковыми историческими событиями в прошлом;

– либо рациональное достраивание и конструирование востребованных ресурсными субъектами (политиками и

олигархами) социальных организаций, институтов, приведут к жесткому нормированию и контролю за происходящим в обществе. Такую возможность управлять «профанами» (выражаясь словами П. Бергера и Т. Лукмана) предоставят властным элитам высоконаучные информационно-политические технологии. Социальные отношения будут сведены до уровня однонаправленных управленческих алгоритмов, а это означает, что социологические исследования будут востребованы только для контроля, для оценок или замеров количественных показателей. Объект социологии – общество – станет продуктом социоинженерной деятельности.

И как все в обществе иерархизировано, так и знание перераспределяется (особенно с появлением дорогостоящих, сложный технических и кибернетических средств) в соответствии с социальным неравенством. Основные преимущества от знаний получает ресурсная правящая элита. Одно дело, когда знание продуцировалось редкими представителями человечества и они в определенной степени в силу своей исключительности распоряжались им (пусть даже без признания со стороны своих современников). Сильные мира того вынуждены были с ними считаться, но до поры, до времени. И другое дело, когда сегодня индивидуальные интеллектуальные способности полностью отслеживаются властными структурами, контролируются и выкупаются без права исследователей распоряжаться своими открытиями, которых они, по сути сами уже и не могут достичь без крупного финансирования и дорогостоящего оснащения. Вот о таком повороте дел в обращении с научными знаниями и предполагали П. Бергер и Т. Лукман, прогнозируя второй вектор развития социологии – утрата ею своего объекта исследования.

Рассмотрим в каком направлении согласно П. Бергеру и Т. Лукману, развиваются процессы в современной социологической науке.

Пока можно отметить, что нарастает тенденция к редуцированию социологического научного дискурса. На примере

украинского общества это прослеживается в таком поступательном развитии событий: наше общество проходит кардинальные трансформации и изменения, поэтому на определенное социология у нас заняла несколько сдержанную позицию до периода урегулирования конфликтов. Настроение социологов было приблизительно таким: «Вот еще чуть-чуть и нам предстоит построение гражданского общества, для которого социологические исследования остро важны и необходимы». Но, к сожалению, сложившаяся новая реальность внешнего управления нашей страной, сегодня по-прежнему не способствует восстановлению полноценных функций социологической науки.

Кроме этой затянувшейся не востребоваваемости социологии в нашем обществе, настораживают и появившиеся в отдельных отраслях жизни такие методические приемы по сбору информации, как например, провокативные методы сбора информации в некоторых видах искусств, особенно театрального, художественного; пранкерство – как новый вид журналистики и др. Метод, названный в социальной психологии «адвокат дьявола», также используется для получения информации, как правило, в напряженных ситуациях, связанных с предвыборной состязательностью, когда среди групп случайно собравшихся людей специалисты заводят эмоционально окрашенные «дискуссии», чтобы узнать настрой и мнения населения. Таким образом респонденты мягко провоцируются на спонтанные высказывания. Все эти практики по добыванию информации не претендуют на научную истину, но одним своим существованием легализуют определенную околонучную сферу, размывающую границы между наукой и повседневностью. Подобные эти методы органично соседствуют на стыке многих социогуманитарных наук.

Но особенно неблагоприятной для социологической науки можно считать активную интервенцию в современную жизнь высоко технологичных методов сбора информации: BIG-DATE; широкое прослушивание через средства связи (от смартфона

до компьютеров); повсеместное распространение видеорегистраторов и видеокамер. А в качестве последней капли – это апробированная технология широкомасштабных и глобальных изоляционных мер (в частности из-за COVID-19), которые позволяют получать о людях даже экспериментальную информацию.

Использование вышеперечисленных методов – свидетельство того, что жизнь современных людей находится под присмотром и наблюдением (без согласия самих объектов наблюдения). Такое поступление информации расширяет сведения об индивидах, группах, общностях и первоначально в научных кругах отмечался некоторый оптимизм по поводу дополнительных источников информации, например, о глобальной статистике BIG-DATE. Однако, постепенно приходит осознание, что это уже не социологическая информация, а некоторое «несогласованное принудительное обследование» индивидов. Безусловно, визуализация всегда имела высокую ценность, позволяла избегать мифологизации и ошибок. Однако при сохраняющемся социальном неравенстве любой высокоэффективный инструмент оказывается доступным определенной группе людей и его применение способствует углублению неравенства, а, следовательно, и утратой социологией своего объекта.

В прогнозе пятидесятилетней давности относительно будущего социологии как науки об обществе из двух предсказанных Бергером и Лукманом тенденций, к сожалению, просматривается вторая – утрата социологией своего объекта. Прогноз же о том, как организованное на основе множественных научных достижений общество, будет потенциально многогранным, перспективно насыщенным для большинства своих представителей и, соответственно, будут востребованы исследования этого живого социального организма для раскрытия возможностей и способностей составляющих его индивидов, еще не опровергается, но ...

Список использованной литературы

1. Бергер П., Т. Лукман Социальное конструирование реальности. Трактат по социологии знания – М. : Медиум, 1995. – 322 с.

Каретна О.О.,

кандидат політичних наук, доцент,
доцент кафедри соціології та психології

Національного університету «Одеська юридична академія»

ПРОБЛЕМИ СОЦІАЛІЗАЦІЇ ПІДЛІТКІВ

На різних вікових етапах існує стандартна небезпека, яка впливає на подальшу соціалізацію особистості. «Соціалізація – процес засвоєння людським індивідом певної системи знань, норм і цінностей, що дозволяють йому функціонувати в якості повноправного члена суспільства; включає як цілеспрямований вплив на особистість (виховання), так і стихійні, спонтанні процеси, що впливають на її формування» [1].

Як правило в підлітковому віці виникає маса проблем пов'язаних з моральними, культурними цінностями – це проявляється в невмінні спілкуватися з однолітками, зі старшими, не впевненість у собі, образливість, впертість, а також агресивність та озлобленість.

Неправильні взаємини з початку в сім'ї, а потім і з однолітками передбачає відставання в психічному розвитку, а так само обмеженням життєвого досвіду. Помилки в поведінці проявляються в сліпому копіюванні вчинків дорослих, невмінні діяти самостійно, передчасному дорослішанні.

Звідси типові недоліки в поведінці підлітків – грубість, нестриманість, негативне ставлення до отримання освіти, негативізм, відособленість, замкнутість, конфліктні відносини з оточуючими. У старших підлітків почуття дорослості спонукає до самостійності, але на даному віковому етапі немає необхідного життєвого досвіду, практичних умінь та здібностей [2].

Загострюються так само протиріччя між усвідомленням норм поведінки і їх виконанням, розумом і почуттями, виникає невідповідність планів можливостям. У цей період батьками

і педагогами найчастіше порушується правило відповідності виховних заходів віковим, статевим та індивідуальним особливостям школярів. Це викликає у них опір, негативну реакцію.

Для підлітків характерно якісна зміна їх внутрішнього світу. В першу чергу змінюється сфера свідомості та самосвідомості. Ставлення до світу будується на розвинутому логічному мисленні, підвищеній критичності. Пізнання навколишньої дійсності тісно пов'язане з самопізнанням. Так створюється передумова для активної пізнавальної діяльності та переходу виховання в самовиховання. Але якщо це не враховується у вихованні, пізнавальні інтереси згасають, проявляється безвідповідальність, виникає небажання долати труднощі, прагнення до дозвільного способу життя.

У підлітків виникає рухова активність, викликана розвитком тіла, ростом мускулатури, якісною зміною функцій рухового аналізатора. Якщо в цей період навчання не пов'язане з практичними видами діяльності, не формуються мотиви значущості трудової та спортивної діяльності дітей, то неминучі порушення дисципліни нерозумне застосування грубої фізичної сили тобто, відбувається перекручування активності. Відхилення в поведінці виступають як клапан, через який виходить вікова м'язова енергія, підлітків, нездатних до саморегуляції, до управління собою.

Отже, якщо вікові особливості враховуються в виховному процесі, вони стають значущими внутрішніми передумовами, які прискорюють позитивний розвиток особистості. При підвищеній критичності підлітка посилюється його сприйнятливність до негативних явищ.

В силу відбивної природи психіки і вікових особливостей саме в підлітковому віці поява недоліків в поведінці – процес природний і неминучий. І тим важливіше зрозуміти, що на ці недоліки накладаються ще й помилки виховання, то це породжує негативні властивості характеру.

Буває, що педагоги не надають належного значення тому як сприймаються їх оцінки, як дивляться на себе і один одного школярі. А сам процес сприйняття оцінки і перехід в самооцінку

може або активізувати позитивний розвиток або посилювати зародження негативізму; звикаючи чути одну і ту ж характеристику їхньої поведінки. Негативні властивості виникають так само на основі неправильного ставлення до діяльності.

Якщо дитина не звикла до самообслуговування, не допомагає батькам, він виглядає смішним і безпорадним в будь-якій роботі. І тоді виникає бажання уникнути тієї діяльності, в якій щось не виходить. Так пасивність переростає в лінь.

Проявивши негативізм, неминуче виникають конфлікти з однолітками поступово змінюють на гірше статус підлітка. Підліток не може бути колективістом, якщо у нього руйнується вміння підпорядковувати приватне громадському, зникає відповідальність за себе і товаришів перед колективом.

Невдачі, помилки в діяльності неадекватність поведінки внутрішнім спонуканням протягом тривалого часу породжують негативний досвід, який посилює особистісні недоліки. Так, факт недисциплінованої поведінки формує непослух як особистісний недолік. А якщо це закріплюється в подальшому досвіді (прогулювання уроків, втеча з дому) непослух перетворюється в недисциплінованість як негативна властивість.

Негативні переживання, що виникають при невдачах, від'ємний досвід поведінки, з'єднуючись, породжують негативну властивість. Наприклад, з пасивності можуть виникнути особистісні недоліки: байдужість, робота під постійним натиском з боку дорослого. Підліток в такій ситуації прагне втекти від вимог, виконання яких вимагає від нього вже значних зусиль. У той же час він намагається знайти, створити таке оточення, в якому б його егоїзм, недисциплінованість тощо могли викликати підтримку.

Список використаних джерел

1. Советский энциклопедический словарь / ред. Прохоров А.М. – Изд-во: М.: Советская Энциклопедия, 1989-1990 гг. – 1632 с.
2. Мид. М Культура и мир детства : избранные произведения / М. Мид. – Москва. : Наука, Главная редакция восточной литературы, 1988. – 429 с.

Касько В.В.,

студентка 2 курсу факультету психології, політології та соціології
Національного університету «Одеська юридична академія»
Науковий керівник: кандидат психологічних наук Форманюк Ю.В.

ВИЗНАЧЕННЯ ТИПУ РЕПРЕЗЕНТАТИВНОЇ СИСТЕМИ У ДІТЕЙ ШКІЛЬНОГО ВІКУ

Пам'ять людини розвивається ще в ранньому дитинстві. Щоб піднятися на вищий ступінь розвитку, дитина має засвоїти знання про навколишній світ, оволодіти нормами поведінки, набути певних навичок і вмінь. Все це пов'язано з роботою пам'яті. Якби людина не запам'ятовувала те, що сприймала, переживала, робила, її психічний розвиток був би неможливий. Шкільний вік відіграє велику роль в розвитку пам'яті дитини, також в цей період діти навчаються правильно мислити та розмовляти, проте без розвитку пам'яті це не можливо. Важливо знайти в цей період підхід до кожної дитини та допомогти їй легко запам'ятовувати матеріал. Тому метою дослідження є визначення загальної структури взаємозв'язків між показниками пам'яті та типами репрезентативних систем дитини.

Пам'ять – це відображення предметів і явищ дійсності у психіці людини в той час, коли вони вже безпосередньо не діють на органи чуття, вона є одним із найбільш вивченим у психології пізнавальним процесом, попри те, залишається багато відкритих питань та не розв'язаних проблем [1, с. 45].

«Людина, яка була б позбавлена пам'яті, постійно перебувала б у стані новонародженого», – вважав І. М. Сечнов [2, с. 164-167]. Чим старшою стає дитина, тим більше вона може запам'ятати. Пам'ять – це надзвичайно корисна річ, і було б чудово, якби ми могли змусити працювати її ефективніше. А для того, щоб дитина запам'ятовувала краще, потрібно визначити її тип репрезентативної системи. На думку Дж. О'Коннора, Д. Сеймора «Термін репрезентативна система виник із того факту, що ми здійснюємо репрезентацію інформації

в основному візуальним (через зір) , аудіальним (слух) або кінестетичним (м'язові відчуття, смак і нюх) чином. Досягнувши дорослого віку більшість людей починають стабільно віддавати перевагу якійсь одній репрезентативній системі» [3, с. 425].

Для визначення репрезентативної системи пам'яті дітей шкільного віку було використано методику «Визначення слухової, зорової та кінестичної пам'яті». В дослідженні взяли участь 20 учнів молодшого шкільного віку, 40 учнів середнього та 10 учнів старшого шкільного віку ЗОШ I-III ступенів с. Мироліубівки.

Дослідження мало виявити, як краще запам'ятовують учні новий матеріал (почути його, побачити, прочитати чи почути та прописати). Після проведення цього дослідження і обробки результатів, було виявлено:

Із учнів молодших класів:

- 9 учнів (45%) виявились аудіалами – це діти, що сприймають більшу частину інформації з допомогою слуху.

- 8 учнів (40%) є візуалами – вони одержують основну інформацію через зір.

- 3 учнів (15%) кінестетики – ті, хто сприймають інформацію через інші відчуття (нюх, дотик та ін) і за допомогою рухів.

Учні середніх класів показали такі результати:

- 15 учнів (37,5%) – аудіали;

- 16 учнів (40%) – візуали;

- 9 учнів (22,5%) – кінестетики.

Учні старших класів показали такі результати:

- 5 учнів (50%) – аудіали;

- 3 учнів (30%) – візуали;

- 2 учнів (20%) – кінестетики.

Отже, можна зробити висновок, що молодші школярі мають більш розвинену слухову пам'ять, хоча візуальна пам'ять розвинена в них також на достатньому рівні. У більшості учнів середніх класів розвинена візуальна пам'ять, але і слухова пам'ять також добре розвинена. 50 % старшокласників є аудіалами.

Взагальному серед всіх учнів школи до аудіалів відноситься 44,2% (29) опитуваних, до візуалів 36,7% (27), 19,1%(14) – кінестетики. Для отримання нових знань під час навчання в школі потрібно враховувати ці показники і більше матеріалу пояснювати, обговорювати та показувати, так як візуальна і аудіальна пам'ять в дітей розвинена краще ніж кінестична.

Педагог повинен приблизно розрізняти дітей з кожним типом пам'яті для того, щоб кожній дитині було навчатись легко і цікаво. Це можна зробити і без допомоги методик. Наприклад, візуали у своїй промові вживають іменники, дієслова, прикметники, пов'язані із зором (дивитися, спостерігати, картина, на перший погляд, барвистий, яскравий, як бачите...), для аудіала характерні слова, пов'язані зі слуховим сприйняттям (голос, послухайте, обговорювати, мовчазний, тиша, беззвучний...), словник кінестетика в основному включає слова, що описують почуття, відчуття (схопити, м'який, теплий, шовковистий, дотик, добрий нюх, ароматний, гнучкий...). Також дітей з різними типами пам'яті можна відрізнити за поглядом, запам'ятовуванням, поведінкою, уважністю і навіть тим, як дитина сприймає зауваження [4, с. 161-165].

Візуали часто при спілкуванні спрямовують погляд вгору, шум їм практично не заважає, швидше відволікаються на предмети. Дитина-візуал краще пам'ятає те, що бачить, запам'ятовує картинками (образне мислення добре розвинене). Домашнє завдання візуали краще запам'ятовують, якщо його написати на дошці, сприймають зауваження, коли їм погрожують пальцем, хитають головою. Учні-візуали обертаються і вивчають ситуацію навколо, вони думають у малюнках і деталях, мають яскраву уяву. Візуали обожнюють робити нотатки, замальовки, а інструкції краще прочитають самі, аніж послухають. Як правило, такі діти самоорганізовані і планують заздалегідь, їм подобається читати й робити помітки, вони мають хороший почерк, добре концентруються, гарно запам'ятовують обличчя, але можуть забувати імена.

Як краще працювати з візуалами:

- використовувати карти, діаграми, таблиці та інші демонстраційні матеріали;
- використовувати mind maps (“дерево тем”, різні види опорних конспектів);
- під час занять переглядати документальні фільми, презентації;
- використовувати кольорову крейду, олівці, фломастери, виділення текстів;
- дозволяти мати під час уроку листок, на якому він у процесі роботи може креслити, штрихувати, малювати;
- під час спілкування використовувати слова, що описують колір, форму, місце розташування, можна виділяти кольором пункти в книзі, використовувати таблиці, схеми, наочні посібники.

При спілкуванні аудіали спрямовують погляд по середній лінії, легко відволікаються на звуки. Аудіал запам’ятовує слухаючи та обговорюючи. Домашнє завдання запам’ятовує тоді, коли перепитає у сусіда і запише зі слуху, або не буде взагалі нічого писати, а вдома зателефонує і дізнається в однокласників, що задано. Зауваження сприймається, коли присутнє слово «тихіше», або коли голос вчителя переходить на шепіт. Аудіал використовує перерву, щоб наговоритися і погаласувати. Учні-аудіали, як правило, пам’ятають імена, але забувають обличчя. Вони люблять читати діалоги і п’єси, користуються усними інструкціями, як від вчителя, так і від себе. Також надають перевагу тому, щоб послухати чи прочитати вголос інформацію, аніж читати мовчки. Вчителю важливо знати, що аудіали легко відволікаються, краще розуміють вказівки та рекомендації під час обговорення, обожають слухати музику та співати.

Як краще працювати з аудіалами:

- читати вголос та обговорювати матеріал;
- проговорювати ключові терміни, поняття і правила;
- за можливості робити запис важливих частин уроків для повторного прослуховування;

- обговорювати поетапно процеси та явища для кращого розуміння;
- неробити зауваження, коли він в процесі запам'ятовування видає звуки, ворухить губами;
- при спілкуванні з дитиною використовуйте варіації голосу (паузи, інтонації, гучність).

Кінестетики під час діалогу часто дивляться вниз, їм взагалі важко концентрувати свою увагу, вони легко відволікаються на що небудь. Запам'ятовують рухаючись, обмацуючи, обнюхуючи, пам'ятають загальне враження. Під час задання домашньої роботи кінстетик довго ристься в портфелі, знаходить потрібні підручники, в них – задані сторінки і прямо в підручниках відзначає, що задано. Зауваження сприймається краще, коли поставити руку на плече. Учні кінстететики погано сприймають на слух і побачене, їм важко працювати з підручниками, не можуть всидіти на місці, свої емоції підкріплюють мімікою та жестами.

Як краще працювати з кінстететиками:

- застосовуйте якомога більше практичних занять;
- створювати разом з учнями різноманітні моделі та тренажери для навчання;
- давати учням писати на дошці під час вирішення завдань;
- за можливості організувати заняття так, щоб учні не сиділи постійно на одному місці;
- створювати й навчатися за допомогою флеш-карток (flash cards);
- при розмові використовуйте жести, дотики, досить повільну мову, дозволяйте йому «обігравати» інформацію [5, с. 190-197].

Таким чином, вчитель, який хоче підвищити рівень мотивації і результатів навчання в класі, знаючи загальні психофізіологічні особливості учнів, може вдало комбінувати різні види діяльності, аби учні могли максимально реалізувати себе. Та не потрібно забувати, що не існує абсолютних аудіалів, кінстетиків чи візуалів, але в кожного є домінуючий тип сприйняття інформації.

Список використаних джерел

1. Ломов Б.Ф. Пам'ять і аннотація: дослідження пам'яті. – С. 45.
2. Введення в психологію [під ред. А. В. Петровського]. – М : Академія, 1995. – С. 164–167.
3. О'Коннор Дж. «Введення в НЛП» / Дж. О'Коннор, Дж. Сеймор. – 1997. – С 425.
4. Андронікова Е. А. « Методи дослідження сприйняття, уваги, пам'яті»: керівництво для практичних психологів / Е. А. Андронікова. – Харків: «Зебра», 2011. – С 161–165.
5. Заїка Є. В. «Шляхи оптимізації пізнавальної діяльності студентів і школярів»: навчальний посібник для вчителів, викладачів, практичних психологів. – Є. В. Заїка, І. О. Зуєв. – ХНУ, 2011. – С. 190–197.
6. Свириденко О. М. «Використання репрезентативних систем студентів для успішного засвоєння інформації».

Кнутова М.В.,

студентка 1 курсу факультету психології, політології та соціології
Національного університету «Одеська юридична академія»
Науковий керівник: кандидат психологічних наук Курова А.В.

ПСИХОЛОГІЧНА СТРЕСОСТІЙКІСТЬ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ В ЕКСТРЕМАЛЬНИХ УМОВАХ

В умовах війни і створення в державі сучасної, ефективної і боєздатної армії, в будь-якій країні світу буде актуальна робота психолога по підбору, відбору кандидатів на роль захисників своєї держави від зовнішніх загроз.

Дана тематика дуже широка і вимагає чимало фахівців – психологів. Важливим фактором професійного відбору є стресостійкість людей, які бажають пов'язати своє життя з армією або просто, волею випадку пішли на війну добровольцем захищати інтереси свого народу, своєї країни.

Семантично поняття «стресостійкість» тісно пов'язане з таким поняттям, як «стрес», яке визначається як «ситуація швидко мінливих обставин в умовах гострої нестачі часу і інформації» [2]. Стресова відповідь по типу «бийся – біжи – замри», передбачає, що військовослужбовцям краще мати реакцію «бийся».

Під стресостійкістю особистості можна розглядати вміння вирішувати різного виду труднощі, контролювати свої емоції, проявляючи при цьому вольову витримку [4]. Стресостійкість розглядається як сукупність особистісних якостей, які дозволяють людині витримувати сильні навантаження різного плану (інтелектуальні, вольові або емоційні), тобто такі навантаження і труднощі, які обумовлені особливостями професійної діяльності, без значних шкідливих наслідків для подальшої діяльності, оточення і особистого здоров'я [4].

Ця здатність визначається темпераментом особистості, також рисами її характеру, а також варто відзначити залежність від ряду факторів: вроджені особливості організму, індивідуально-особистісні особливості, спрямованість, що включає установки, цілі, цінності і т.д.

Зауважимо, що високому рівню стресостійкості відповідає стресостійкий або стресотренуємий тип особистості, низькі значення Індексу стресу, нервова система сильного або середнього типу, в відсутності як таких захворювань [5]. Відповідно, середнього рівня відповідає стресостійкий або стресотренуємий тип особистості, значення Індексу стресу в межах нормальних значень, нервова система середнього або слабкого типу при наявності декількох захворювань. І низького рівня – стресогальмівний або стресонестійкий тип особистості, високі і максимальні значення Індексу, що знаходить своє вираження в низьких уміннях до саморегуляції емоційного стану.

Стресостійкість військовослужбовця визначає готовність його до дій в ситуаціях, пов'язаних зі значними фізичними, інтелектуальними, вольовими і емоційними навантаженнями і обумовлена особливостями військової служби.

Основні фактори, які розглядаються для оцінки стресостійкості військовослужбовців це:

- 1) конституційні особливості;
- 2) природи стресових факторів, з якими ці люди вже стикалися в ранньому дитинстві;
- 3) їх психологічні механізми захисту, змодельовані і часто передані батьками або іншими значущими фігурами;

4) прожиті наслідки використання вищезгаданих конкретних психологічних захистів, так званий «ефект підкріплення» [3].

Для кращого формування стресостійкості у військовослужбовців рекомендується дотримуватися таких вимог як: поділ їх на підгрупи за типами особистостей (стресостійкі; стресонестійкі; стресогальмівні; стресотренуєми), включення індивідуальних занять, вправ по стресотворюючою ознакою. Все вищезгадане безпосередньо впливає на стресостійкість військовослужбовців в екстрених ситуаціях, які визначаються у А.Н. Блеер як «таке ускладнення умов життя і діяльності, яка набула для особистості, групи особливого значення» [2].

У діяльності військовослужбовців часто виникають екстремальні ситуації. Поведінка військовослужбовця в екстремальній ситуації детермінована особливостями його темпераменту (тривожність, темп реагування та ін.) та його характеру (вираженість певних акцентуацій) [1; 8]. Важливо, щоб військовослужбовець знайшов вихід з такої ситуації, продовжив ефективно діяти, незважаючи на ускладнення завдання і виникнення великих психічних навантажень.

Стресостійкість є важливою складовою життя кожної людини і не тільки військових. Життя настільки непередбачуване, що не можна знати напевно з якими новими сторонами доведеться зіткнутися.

Для військовослужбовців робота над собою і розвиток своїх навичок має великий вплив на їх подальшу працездатність, так як на них лежать складні і непереборні завдання.

Відзначимо, що постійна наявність екстремальних ситуацій в подальшому призводить до підвищеного рівня стресу у людини, а також може з'явитися схильність до очікування неприємностей. Тому військовослужбовцям необхідна наявність постійного психологічного супроводу.

В якості висновків, можна сказати, що робота психолога в умовах війни, підготовки військових підрозділів, командного і рядового складу, які «... зобов'язані ..., повинні ... і можуть ...»

грає важливу роль в створенні дійсно ефективного, боєздатного і готового до виконання будь-якого завдання військового підрозділу і «універсального» солдата в цілому.

Список використаних джерел

1. Битехтина Л.Д. Готовность к действиям в экстремальных ситуациях среди военных // *Вопросы психологии*. – 2005. – №11. – 41 – 47 с.
2. Блеер А.Н. Психология деятельности в экстремальных условиях – М.: Академия, 2008. – 253 с.
3. Budanov A.V. Pedagogika professional'noy bezopasnosti sotrudnikov OVD [Pedagogy of occupational safety of employees of IAB] // *Psikhopedagogika v pravookhranitel'nykh organakh* [Psychopedagogy in law enforcement bodies]. – 1996. – № 1 (3). – Р. 37-40.
4. Величковский Б.Б. Многомерная оценка индивидуальной устойчивости к стрессу: автореф. дис. ...канд.психол.наук / Б.Б. Величковский. – М.: Академический проект, 2007. – 28 с.
5. Катунин А.П. Стрессоустойчивость как психологический феномен. – 243 с.
6. Лебедев В.И. Экстремальная психология: Учебник. – М.: ЮНИТИ – Дана, 2001. – 431 с.
7. Лефтеров В.О. Особистісно-професійний розвиток фахівців екстремальних видів діяльності: автореф. дис. ...д. психол. наук / В.О. Лефтеров. – Х., 2008. – 34 с.
8. Смирнов В.Н. Профессионально-психологическое обеспечение деятельности сотрудников органов внутренних дел в экстремальных условиях. – 2003. – 173 с.

Коваленко І.І.,

студентка факультету психології, політології та соціології
Національного університету «Одеська юридична академія»

Науковий керівник: доктор соціологічних наук,
доцент Мельніков А.С.

СОЦІАЛЬНА ІЗОЛЯЦІЯ І СОЦІАЛЬНЕ ДИСТАНЦІЮВАННЯ

Сучасність поставила складний виклик людству – необхідність певної трансформації всіх форм життєдіяльності до умов пандемії, і тих обставин, які були нею спровоковані: економічна

криза, девальвація, карантин, поява нових соціальних та індивідуальних правил поведінки, що знижують темпи зараження вірусом, тим самим полегшуючи навантаження на медичну систему. Значною проблемою також можна вважати й соціально-психологічні ефекти вимушеної ізоляції для кожного окремого індивіда.

Соціологічною групою «Рейтинг» опубліковано результати спеціального проєкту – інтернет опитування українського населення щодо емоцій і поведінки на карантині. Серед іншого, було виявлено, що та частка респондентів, які обмежили комунікацію з близькими та друзями, частіше відчують сум і гнів. Далі знаходимо твердження: «Соціальна ізоляція – це незвичний і некомфортний для індивіда стан, люди – соціальні створіння, які прагнуть афіліації та соціальної фасилітації» [1].

Поняття «соціальна ізоляція», як і «соціальне дистанціювання», на зараз повсюдно використовується ЗМІ, політичними та суспільними діячами, про що, зокрема, свідчать результати пошукових запитів в інтернеті. Але дефініції цих термінів у контексті державного, і загалом глобального, карантину помилкові з огляду на їхню очевидну конотацію. Тому виникає необхідність певних теоретичних уточнень.

Так, соціальна ізоляція – це вилучення соціального актора (індивіда або групи) із суспільної структури через невідповідність стандартам життєдіяльності, обмеження його можливостей та впливу на різні сфери функціонування суспільства [2].

Соціальне дистанціювання, зі свого боку, розглядалося багатьма соціологами, здебільшого в контексті соціального простору: теорія соціальних дистанцій Г. Зіммеля, мережі взаємодії С. Московічі, соціальна стратифікація П. Сорокіна, теорія соціального простору П. Бурдьє тощо [3]. Соціальну дистанцію можна визначити як ступінь відсторонення або виключення окремих індивідів чи груп від участі в житті інших, що зумовлено низкою факторів: професія, рівень доходів, освіта, етнічна й релігійна належність, стан здоров'я, сексуальна орієнтація тощо.

Спеціалісти зі здоров'я наполягають на використанні більш коректної альтернативи – «фізичне дистанціювання», що підкреслює необхідність дотримання необхідної фізичної відстані між індивідами. ВООЗ підтримала цю позицію на брифінгу 20 березня 2020 року [4]. Поняття «фізичне дистанціювання» має певне додаткове семантичне навантаження: індивіди мають користуватися іншими способами міжособистісної комунікації (а саме цифровими технологіями), що може нівелювати негативний вплив обмежень, спричинених карантинном, на ментальне здоров'я [5].

Влучним поняттям у контексті соціально-психологічних ефектів карантину можна навести «соціальну депривацію» як соціальний процес обмеження можливостей задоволення певних потреб індивідів, у тому числі таких, як безпосередні контакти із соціумом, що, зі свого боку, викликає психологічний дискомфорт.

З огляду на вищезазначені положення, приходимо до висновку, що для подальшого наукового пізнання феномену пандемії та спектру мультидисциплінарних явищ, нею спричинених, особливо важливо дотримуватися коректного використання понять.

Список використаних джерел

1. Емоції і поведінка українців на карантині: спеціальний проєкт. URL: http://ratinggroup.ua/research/ukraine/emocii_i_povedenie_ukraincev_na_karantine_specialnyu_proekt.html (дата звернення: 20.04.2020 р.)

2. Рєвнінцева О. В. Соціальне виключення: проблеми визначення та дослідження. *ІДСД. Людський розвиток*. Київ, 2008. С. 98-106. URL: <http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/8940/08-Revnizeva.pdf> (дата звернення: 20.04.2020 р.)

3. Беяева Л. А. Социальные дистанции как характеристика социального пространства современной России. *Вестник РУДН. Серия: Социология*. Москва, 2017. С. 58-72. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/sotsialnye-distantsii-kak-harakteristika-sotsialnogo-prostranstva-sovremennoy-rossii> (дата звернення: 20.04.2020 р.)

4. WHO: audio emergencies coronavirus press-conference full 20 march 2020. URL: https://www.who.int/docs/default-source/coronaviruse/transcripts/who-audio-emergencies-coronavirus-press-conference-full-20mar2020.pdf?sfvrsn=1eafbff_0 (дата звернення: 20.04.2020 р.)

5. Kelly J. What Is The Difference Between “Quarantine” And “Isolation”? URL: <https://www.dictionaty.com/e/quarantine-vs-isolation/> (дата звернення: 20.04.2020 р.)

Коноплева И.Н.,

кандидат психологических наук, доцент,
психолог OÜ Promelauks (Нарва, Эстония)

УСПЕШНОСТЬ АДАПТАЦИИ СОТРУДНИКА ПОЛИЦИИ К УСЛОВИЯМ СЛУЖБЫ

Важным фактором, влияющим на адаптацию личности, являются ее индивидуальные особенности, которые либо помогают вписаться в сегодняшние условия правоохранительной деятельности, либо ведут к дезадаптации и профессиональной непригодности. Каждая служба накладывает определенный отпечаток на психику сотрудника. У тех сотрудников, которые успешно адаптировались на данной службе, сформировался определенный набор качеств, которые благоприятно сказываются в служебной деятельности.

Процесс адаптации сотрудника правоохранительных органов, как правило, рассматривают с двух точек зрения: как профессиональную адаптацию и как социально – психологическую адаптацию.

Профессиональная адаптация сотрудника полиции проявляется в приспособлении и привыкании к характеру труда, режиму и условиям труда, в определенном уровне овладения профессиональными знаниями, умениями и навыками, в формировании необходимых профессиональных качеств личности, являющихся условием успешного овладения данной специальностью.

Социально-психологическая адаптация предполагает включение человека в систему взаимоотношений трудового

коллектива, приспособление его к этим отношениям, усвоение их норм, ценностей, традиций данного коллектива.

Адаптация в правоохранительных органах предполагает включенность в деятельность организации. Если процесс адаптации протекает успешно, это находит выражение в умении соблюдать дисциплину, в позитивно окрашенных взаимоотношениях с товарищами, руководством. Если же молодой сотрудник не может включиться в ведущую деятельность, не соответствует ролевым ожиданиям, которые ему предъявляются, переживает состояние изолированности, то можно констатировать дезадаптированность к условиям службы.

Стремление адаптироваться начинается с попыток сблизиться с коллективом в сфере решения чисто деловых задач. Любая помощь на первых порах со стороны коллектива создает положительный эмоциональный тон, определяющий отношение молодого сотрудника к коллегам и к самой работе.

Несмотря на многообразие знаний, полученных выпускниками юридических ВУЗов, есть вероятность, что их окажется недостаточно для успешной работы. По этой причине молодой сотрудник вынужден многому учиться непосредственно в своем подразделении, у старших коллег. И вместе с профессиональными умениями и навыками часто перенимаются и внешние черты деятельности своих учителей. Так, можно невольно перенять от них манеру обращения с коллегами, манеру одеваться и т.д.

Разумеется, более опытные сотрудники не всегда становятся авторитетами для новичков, но в вышеуказанной ситуации естественный отбор эталонов для подражания, сравнение себя с ними происходит не так критично, как в обычных случаях. Поэтому появляется опасность попадания под влияние одного из псевдаавторитетов или усвоения чужих профессиональных ошибок, вредных привычек, приобретения нежелательных навыков и т.д. Очень полезно, учитывая специфику этих явлений, прислушиваться к мнению большинства членов группы, наблюдающих за новичком со стороны.

Освоившись с особенностями работы в новом коллективе, молодой сотрудник расширяет ту сферу, в которой делает попытки к сближению с товарищами: его начинает интересовать сфера быта, досуга группы. Это более длительный и сложный процесс, но информация, получаемая при этом, чрезвычайно важна; выясняется, насколько общими у новичка и группы оказываются оценки людей, их поступков, взгляды на жизнь и моральные ценности вообще. Если эти ценности, установки, оценки совпадают, по крайней мере по принципиальным вопросам, процесс адаптации происходит быстрее и безболезненнее. Таким образом, именно начало самостоятельной работы является для молодых сотрудников трудным в психологическом отношении.

Таким образом, рассматривая адаптацию как динамическое, комплексное, системное явление, можно выделить следующие компоненты этого процесса:

- адаптация к содержанию деятельности;
- адаптация к условиям деятельности;
- адаптация к служебному коллективу;
- адаптация к отношениям с руководством;
- включение в первичную (малую) группу сослуживцев;
- включение в процессы профессионального саморазвития (развитие мотивации, целеобразование, перестройка самоидентичности, овладение профессиональными знаниями, становление умений, навыков и т.д.).

Неудовлетворительная адаптация хотя бы по одному из компонентов не позволяет говорить об успешности процесса адаптации в целом. Нарушение адаптации может приводить к низкой эффективности и качеству оперативно-служебной деятельности, дисциплинарным проступкам, явлениям психологической дезадаптации, вплоть до формирования кризисных патологических состояний.

Данная информация может помочь предупредить кризисные состояния личности, ее проблемы в адаптации, помочь своевременно акцентировать на них внимание для эффективного и профессионального решения возникших трудностей.

Контарь М.О., Деревйова В.С.,

студентки 1 курсу факультету адвокатури Національного
університету «Одеська юридична академія»

Науковий керівник: кандидат політичних наук Третякова Т.М.

ПРОБЛЕМИ СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНОЇ АДАПТАЦІЇ ЛЮДЕЙ З ІНВАЛІДНІСТЮ

Важливим аспектом формування соціальної особистості є толерантне ставлення до людей, а зокрема й до людей з обмеженою дієздатністю, тобто з інвалідністю.

На жаль, в сучасному суспільстві трапляються випадки несприйняття та навіть заперечення існування людей з інвалідністю. Часто люди з обмеженими можливостями є ізольованими та виключеними з суспільства. І неважливо, виховувалися вони в сім'ї або перебували у спеціалізованому навчальному закладі, вони не можуть «на рівних» проявити себе в соціумі, адже навіть якщо мають фізичні можливості до спільного навчання та комунікації, то щодня стикаються із соціальним несприйняттям та пригнобленням. Ця проблема потребує постійного вивчення і завжди є актуальною.

Проблема інвалідності не обмежується лише медичним аспектом, вона в набагато більшій мірі є соціальною проблемою нерівних можливостей. І головна проблема, що постає перед людьми з інвалідністю – це порушення їх зв'язку зі світом, обмеженість пересування та майже повна відсутність соціальних контактів.

Найпотрібніший з усіх соціальних факторів людського розвитку – це спілкування. Людина, що була в дитинстві його позбавлена, відстає у розвитку від своїх однолітків та розвивається не в повній мірі. Міжособистісне спілкування – один із засобів передачі інформації досвіду та емоційної взаємодії, що формує соціальне виховання та інтелектуальний розвиток дитини.

Брак спілкування може стати однією з причин уповільнень у фізичному та інтелектуальному розвитку дітей. Зменшення

рівня розвитку мовного апарату стає підставою до затримок у розвитку мислення, сфера емоційного розвитку зазнає пригнічення, як результат почуття та емоції уповільнюються, втрачають виразність, знижується фізична активність, з'являються прояви млявості та замкнутості. Усі ці ознаки в 90% випадків супроводжують людей з особливими потребами на протязі усього життя, але мало кому відомо, що велику частину цих ознак можна побороти, якщо в дитинстві надати можливість спілкування з однолітками у повній мірі [1].

Так втілення нових освітніх форм є необхідною мірою, яка надасть можливість навчання дітей з інвалідністю разом із здоровими та спростить процедуру соціальної адаптації у дорослому віці, що й передбачається суттю інклюзивної освіти.

Інклюзія (від англ. inclusion – включення) – процес збільшення рівня взаємодії всіх громадян в соціумі, і насамперед, що мають труднощі у фізичному та розумовому розвитку. Він передбачає розробку і застосування таких конкретних рішень, які зможуть дозволити кожній людині рівноправно брати участь в суспільному житті. При інклюзії всі зацікавлені сторони повинні брати активну участь для отримання бажаного результату [2].

Успіх реалізації вище зазначеного залежить не тільки від держави, але й від позиції суспільства та громади у відношенні до людей з обмеженими можливостями та зокрема до освіти дітей-інвалідів. Ідея спільного навчання та виховання інклюзивних дітей та здорових зіштовхується із запереченнями, що відштовхуються від відсутності умов для їх здійснення: матеріальних, фінансових, організаційних, ментальності населення та педагогічного складу.

В освітньому полі СРСР, до якого Україна входила майже 70 років, існувало два паралельних блоки освіти, які майже не перетиналися до 80-х років ХХст.: загальне навчання для всіх учнів за стандартами середньої повної освіти та освітні заклади інших типів, що працювали за спеціалізованими освітніми програмами для осіб з обмеженими можливостями.

В середині 80-х років ХХ ст. з'явилися школи та класи, що орієнтувалися як на обдарованих дітей у різних наукових сферах, так і для людей з обмеженими можливостями, в яких програми навчання склалися на основі принципу соціальної адаптації. Таке положення діяло відповідно до Конституції, Закону про освіту та Декларації прав дитини від 1956 р. до 1989 р.

На превеликий жаль, в українському суспільстві з часів Радянського Союзу до сьогодні збереглася медична модель інвалідності. І таким чином, інвалідність розглядається як хвороба, захворювання, патологія – свого роду убогість маленької людини. Таке ставлення як послаблює соціальну позицію самої людини, породжуючи відчуття власної ураженості і «другорядності», так і відокремлює його від суспільства, посилює його нерівний соціальний статус.

Проблема соціально-психологічної адаптації людей з інвалідністю весь час поставала перед населенням і майже постійно була проігнорована. Проте сьогодні в ХХІ ст. ця проблема повинна вирішуватись. Насамперед суспільство повинне переосмислити своє ставлення до людей з обмеженими можливостями, ну і, звичайно ж, держава повинна, як ми раніше зазначали, реформувати освіту для дітей з інвалідністю. Адже формування соціальної особистості та її адаптації в суспільстві починається саме з дитинства.

Список використаних джерел

1. Ярская-Смирнова Е.Р. Социальное конструирование инвалидности / Е.Р. Ярская-Смирнова // *Социологические исследования*. – 1999. -№ 4. – С. 38-45.
2. Заярнюк О.В. Соціальний захист уразливих верств населення: вітчизняний та зарубіжний досвід / О.В. Заярнюк // *Наукові праці Кіровоградського національного технічного університету. Серія «Економічні науки»*. – Кіровоград : КНТУ. – 2004. – Вип. 6. – С. 131–134.

Корнута Л.М.,

кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри адміністративного і фінансового права
Національного університету «Одеська юридична академія»

ПСИХОЛОГІЧНІ ПРИЙОМИ МОТИВАЦІЇ ДО ПРОФЕСІЙНОГО РОЗВИТКУ ДЕРЖАВНИХ СЛУЖБОВЦІВ ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ

Звертаючи увагу на активний процес реформування інституту державної служби в цілому, та сфери професійного функціонування правоохоронних органів зокрема, важливим є приділення уваги особі державного службовця, який реалізує механізм управління та покликаний забезпечувати норми Конституції України та інших законодавчих актів. Характеризуючи особу державного службовця варто згадати також про професійну освіту та розвиток, а також професійну компетентність. Професійний розвиток держслужбовців є одним із пріоритетних напрямів у системі публічного управління і кадрової політики. В умовах проведення адміністративної реформи і кардинального реформування системи правоохоронних органів в Україні вимога професійного розвитку і додаткової професійної освіти службовців правоохоронних органів стає особливо актуальною [3, с. 48]. На сьогодні проблема недостатності професіоналізму і компетентності службовців правоохоронних органів є офіційно визнаною, значна частина державних службовців цієї сфери не має ні досвіду служби, ні необхідних знань і професійних умінь. Такий стан речей призводить до негативного ставлення суспільства до правоохоронних органів та недовіри населення. Соціологічні дослідження підтверджують, що громадяни відчують себе не захищеними та не мають довіри до об'єктивності та професіоналізму роботи службовців правоохоронних органів.

Звертаючи увагу на особливості специфіки та сфери професійної діяльності правоохоронних органів, варто зазначити, що запорука успіху їх професійної діяльності полягає не лише в

чіткому виконанні професійних повноважень та знанні основ правоохоронної діяльності, але й у тому, щоб у системі правоохоронних органів працювали компетентні висококваліфіковані кадри, здатні до аналітичного та критичного мислення, здатні швидко орієнтуватися у надзвичайних ситуаціях, а також здатні до творчого вирішення завдань, що стоять перед ними. Відповідно, такі навички та вміння службовець набуває саме під час професійної діяльності, практично виконуючи посадові повноваження та постійно підвищуючи свої навички, знання та уміння. Окрім того, варто зазначити, що постійне підвищення професійної освіти державного службовця, незалежно від сфери діяльності, є його прямим обов'язком та відображається на службовій кар'єрі [1, ст. 48; 2].

Сьогодні державою розроблено цілий комплекс мір та заходів, що покликані забезпечувати реалізацію професійної освіти та розвитку службовців. Проте, досить часто службовці формально підходять до власного професійного розвитку та освіти, є незацікавлені в таких заходах. Тому, вкрай важливим є окрім нормативного закріплення порядку та особливостей підвищення рівня професійної освіти також формування особистого бажання службовця, наявність мотивації. Зокрема це може бути створення система матеріальних та моральних заохочень до такого навчання а також застосування психологічного аспекту мотивації постійного підвищення рівня професійної освіти та компетентності. Мотивація дає можливість не лише впливати на управлінську діяльність у сфері правоохоронних органів, але і допомагає передбачити перспективи подальшого реформування розвитку та досягнути поставлених цілей [4, с. 196].

Під мотивацією розуміють сили, що існують усередині і поза людиною, що збуджують у ній ентузіазм і завзятість при виконанні визначених дій . У свою чергу мотивація державних службовців впливає на їхню продуктивність і спрямованість для досягнення організаційних цілей. За домінуючої ролі соціально-економічних умов психологічні аспекти представ-

ляють собою один з основних факторів будь-якої моделі мотивації. У сфері правоохоронних органів, управлінський вплив на фактори поведінки залежить від пізнання елементів не лише індивідуальної психології, що визначає вчинки кожного службовця, але й колективної психології певних посад державної служби. Це обумовлює сприймання мотивації як імовірного процесу. Те, що мотивує, одного службовця у конкретній ситуації, не впливатиме на нього в інший час або на іншого службовця в аналогічних умовах. Цим спричинюється необхідність конструювання багатофакторних моделей мотивації, де остання є функцією потреб, очікувань та сприймання службовцями правоохоронних органів справедливості винагороди. Заохочення, стимул та мотивація є основними заходами впливу на службовця, що дозволяє отримати бажаний результат. І якщо найбільш дієвими для службовців вбачаються матеріальні стимули, що на пряму залежить від політики та можливостей держави, то мотивація може проявлятися у психологічних прийомах, які можуть використовувати органи управління на різних рівнях, а також безпосередньо керівники відповідних правоохоронних органів [5]. Серед таких психологічних прийомів можна визначити наступні: 1) прийом «це цікаво», даний прийом розрахований на молодих службовців, безкорисливих ентузіастів або людей, здатних захоплюватись справою, яка їм до душі. Виражається в тому, щоб показати службовцю, що професійний розвиток може бути захоплюючим, цікавим; 2) прийом «загальнолюдські цінності», що передбачає акцентування уваги на важливих для людини цінностях, зокрема увага на професійному розвитку заради майбутнього дітей, їх добробуту, «європейських» змінах тощо; 3) прийом «державне – значить стабільне», прийом полягає у тому, щоб переконати службовця у зацікавленості виконання державних програм підготовки, прикладом є можливість бюджетного навчання для державних службовців. Зокрема здобуття магістерського освітнього рівня; 4) прийом «ми – однакові, ми усі зможемо», акцентується увага на рівності усіх службовців, незалежно від

посади, віку, матеріального стану; 5) прийом «провокація», може мати різні прояви, зокрема приклад успішного підвищення компетентності іншим службовцем, що мав результат блискавичної кар'єри тощо; 6) прийом «перспектива», акцентується увага на можливості кар'єрного росту.

Отже, варто зазначити, що функціонування сфери правоохоронних органів є однією із пріоритетних сфер публічного управління, що потребує таких державних службовців, які є професіоналами справи, мають теоретичні знання та практичні навички їх реалізації, стійкі та витривалі фізично та психологічно. Службовці, які готові підвищувати свої професійні знання та навички, мають чітку мотивацію професійного росту та розвитку. У свою чергу застосування психологічних прийомів мотивації може стати дієвим механізмом для професійного розвитку та підвищення компетентності державних службовців правоохоронних органів.

Список використаних джерел

1. Про державну службу : Закон України від 10 грудня 2015 р. № 889-VIII / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/889-19> (дата звернення: 05.05.2020 р.).

2. Про затвердження Положення про проходження служби рядовим і начальницьким складом органів внутрішніх справ : Постанова Кабінету Міністрів України від 29 липня 1991 р. № 114 / Кабінет Міністрів України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/114-91-%D0%BF> (дата звернення: 05.05.2020 р.)

3. Кагановська Т.Є. Неперервна професійна освіта кадрів як один з етапів проходження державної служби в Україні. *Європейські перспективи*. 2013. № 10. С. 48–59.

4. Лахижа М.І. Проблеми мотивації державних службовців до підвищення рівня їх професійної компетентності. *Державне управління та місцеве самоврядування*. 2015. Вип. 1 (24). С. 196–207.

5. Нікіфорова Л.О. Економіка підприємства. Курс лекцій. URL: https://web.posibnyku.vntu.edu.ua/fmib/24nikiforova_ekonomika_pidpriyemstva/p6.html (дата звернення: 05.05.2020 р.).

Korokhod I. D.,

Ph.D. in political science, Associate Professor at the Department of Sociology and Psychology, National University "Odesa Law Academy"

**EXCLUSION (NONCOMPENSATORY) STRATEGIES
AS HEURISTICS OF INTERCRITERIA CHOICE
IN THE SYSTEM OF DESCRIPTIVE MODELS
OF DECISION-MAKING (PSYCHOLOGICAL ASPECT)**

Conscious actions and human behavior are realized based on decisions that have been thoroughly contemplated and taken. The decision regarding the type, direction, and intensity of actions depends on understanding and taking into account the situation. This, in turn, depends on the level of intellectual development and social experience of a person.

In standard situations, a person with a certain formed worldview behaves in a specific manner, according to the principles of social interaction, which do not contradict his\her worldview.

Decision-making in conditions of uncertainty is associated with the choice, which result depends on the intellectual and personal features of an individual. This "choice" allows reducing the level of uncertainty, as it helps to transform the situation of uncertainty and make it more predictable.

Human decision-making in different activities and conditions is the subject of study for many areas of knowledge, including psychology. From a psychological standpoint, the decision-making process is not studied enough. Thus, the level of investigation of the decision-making problem defines the characteristics of the current state and prospects for the development of psychology.

A lot of scientific works are devoted to the detailed study of the peculiarities of decision-making (L. S. Vygotskyi, S. L. Rubinstein, O. K. Tykhomyrov, T. V. Kornilova, P. K. Anokhin, Y. M. Zabrodin, C. Barnard, J. March, J. Olsen, and others). In particular, descriptive models of decision-making were created by D. Kahneman, A. Tversky, H. Simon. These theories consider the main psychological phenomena that determine decision-making.

This paper uses a system of general scientific methods: analysis and consistent synthesis of the literature on the problem, comprehension, systematization, interpretation, and inductive generalization of the main conceptual approaches relevant to the outlined issue and the purpose of this work.

As known, the modern decision-making theory consists of two relatively independent parts – normative and psychological. Each of them plays a role: normative (or prescriptive) theory suggests special methods of decision-making, while psychological (or descriptive) theory describes the real behavior of people in situations of choice and reveals the psychological mechanisms of decision-making.

Consequently, let's consider descriptive models of decision-making. Unlike normative theory, which is based on the concept of utility's maximization and dictates to people how decisions should be made, there is currently no general descriptive decision-making theory. However, there are several models that describe and explain people's behavior in real situations of choice. These include the concept of bounded rationality, the prospect theory, the theory of remorse, and strategies of intercriteria choice.

Strategies of intercriteria choice. Most often in their lives, people face problems when alternatives are evaluated by several indicators of efficiency or quality (for example, profit, risk, costs), which describe the different properties of the objects offered to make a choice. These features are called attributes of alternatives, and emerging problems are called multi-criteria or multi-attribute decision-making tasks. They are a rather complex class of tasks for the human system of information processing, as the presence of several selection criteria leads to an abrupt increase in the amount of information necessary to evaluate and compare alternatives, and, as a consequence, to a large load on short-term human memory. Since its volume is limited, it forces people to use different heuristics to simplify this task and make a reasonable choice. Numerous studies in this field aimed to describe people's behavior and to identify the basic heuristic rules they use in situations of multi-criteria selection. As a result of experiments, two groups of such rules,

or heuristics, were established, which were called compensatory strategies and exclusion (noncompensatory) strategies.

Compensatory strategies are applied when people aim to contrast the advantages and disadvantages of each alternative to compare them and choose the best one. These include the additive strategy, the additive difference strategy, and the ideal point strategy.

Exclusion (noncompensatory) strategies are used when people reject to compare the advantages and disadvantages of all alternatives and apply simple heuristic rules to exclude from consideration as many “irrelevant” options as possible, while leaving a small number of alternatives to make a reasonable choice. This group of strategies includes the dominant strategy, the conjunctive strategy, the disjunctive strategy, the lexicographic strategy, and the elimination by aspects strategy.

1. The dominant strategy is applied to establish an alternative that by all attributes is not worse and at least by one attribute is better than all other options. For example, when choosing a job from several offers, a more prestigious should be chosen, if by other attributes (position, wage, growth prospects, etc.) it isn't worse than other options. This strategy allows excluding some possibilities and eliminates many alternatives, however, usually it does not lead to the best alternative, because it does not always exist. Nevertheless, it has been proven that if such an alternative exists, then any of the compensation strategies also allows to find it. In this case, the advantage of the dominant strategy is the relative ease of use.

2. The conjunctive strategy helps to exclude alternatives that do not meet the minimum requirements for all attributes at once. This strategy coheres with the concept of bounded rationality and leads to the choice of the first satisfactory alternative if it exists. For example, following the conjunctive strategy, when deciding to buy a car, we choose a very prestigious model, which price is not higher than acceptable and power and reliability are not lower than needed. If a satisfactory solution is not found, it is necessary to expand the list of alternatives or lower the requirements by individual attributes.

3. The essence of the disjunctive strategy is that each alternative is evaluated by its best qualities no matter what values the other attributes have. Accordingly, only “the best” by each individual attribute alternatives remain for the final choice. For example, in the beginning, we can make a choice in favor of the cheapest model, even if by other qualities it is obviously worse than other options; after that, we can choose the most prestigious model, even if its price is too high. Other options are excluded from further consideration.

4. The lexicographic strategy is quite similar to the disjunctive one, with the exception that the best alternatives by the most important attribute are chosen first of all. If there are several alternatives, then the best of them are again determined considering the most important attribute from the rest, etc; the process continues until the number of options is reduced to the desired value. For example, first of all, we can choose the most prestigious models, secondly, the cheapest among them, etc.

5. The elimination by aspects strategy resembles the lexicographic one, however, it is based on a different principle. Firstly, alternatives that do not meet our requirements by the most important attribute are eliminated, then alternatives that do not meet the less important attribute are excluded, and so on until one or more options remain for the final choice. Thus, by analogy with the previous example, we, first of all, choose not the most but rather prestigious models, then rather cheap models among them, etc. [1].

Thus, we can draw a conclusion that people are not limited to a single one strategy but use a combination of them. At the same time, as a rule, they try to reduce abundant alternatives to reasonable limits with the help of exclusion strategies.

List of references

1. Kozeletsky Yu. The psychological theory of decisions: translated from Polish / Yu. Kozeletsky // Moscow: Progress, 1979. – 504 p. (in Russian).

Котовская А.А.,

студентка 1 курса факультета психологии,
политологии и социологии

Национального университета «Одесская юридическая академия»
Научный руководитель: кандидат психологических наук Курова А.В.

ВЛИЯНИЕ САМОИЗОЛЯЦИИ НА ПСИХИКУ ЧЕЛОВЕКА

На сегодняшний день проблема изоляции актуальна как никогда, ведь в связи с пандемией весь мир столкнулся с вынужденным ограничением социальных взаимодействий и возможностей. Однако не менее важным является вопрос о ее влиянии и последствиях на психические состояния личности.

Несмотря на то, что мы живем в век беспрецедентных возможностей удаленного общения, человек был и остается социальным существом, и потребность в живой эмоциональной коммуникации является необходимой для ментального здоровья. Каждый из нас различен лишь степенью выраженности зависимости от социума, у кого-то она может быть небольшой, однако абсолютное исключение всех социальных взаимодействий невозможно. Поэтому отказом от коммуникаций мы подвергаем психику серьезному испытанию.

С точки зрения социальной психологии, социальная изоляция – это явление, характеризующееся сведением контактов до минимума [4].

По типологии социальная изоляция делится на:

1) Формальную – индивид является полноправным членом общества, но имеет минимум контактов в силу определенных условий. Такая частичная изоляция часто происходит в новой среде или с незнакомыми людьми.

2) Физическая изоляция определяется нежеланием или невозможностью личного контакта, индивид предпочитает технические средства связи.

3) Полная изоляция – это избегание любых способов взаимодействия с окружающими. Такой тип изоляции переживается

крайне болезненно и в качестве психологической защиты у индивида появляются разговоры с самим собой.

Длительное пребывание в условиях ограниченного социально-коммуникативного пространства имеет значение для любой возрастной группы, а в особенности для тех, чья жизнь насыщена бурной социальной активностью.

Учеными была доказана устойчивая связь между социальной изоляцией и дальнейшим развитием слабоумия и депрессивной симптоматики [5]. В последствиях длительного одиночества часто проявляются стресс, повышенная тревожность, навязчивые мысли, бессонница, резкое снижение или повышение аппетита, эмоциональное истощение, упадок самооценки, страх перед другими людьми, апатия, уход в себя и даже суицидальное поведение. Нередко для «выхода» из однообразной реальности люди могут прибегнуть к алкоголю или другим веществам. Из-за дефицита дофамина и повышения стрессовых гормонов ослабевает иммунная система, что влечет за собой повышенную восприимчивость к различным заболеваниям.

Анализ 25 карантинных в разных странах говорит о резком повышении психической неустойчивости [6]. Выделили стремительный рост таких негативных эмоций как гнев, раздражительность, замешательство, разочарование, страх и неуверенность, включая симптомы посттравматического стрессового расстройства.

Кроме того, в условиях изоляции наблюдается общее снижение интеллекта, могут ухудшаться когнитивные способности, так как нашему мозгу для нормальной работы требуется большее разнообразие сигналов и стимулов из окружающей среды. В результате страдают такие когнитивные функции как память, восприятие мышление и внимание.

Вследствие этого ухудшается и продуктивность деятельности. К примеру, у учащихся в состоянии повышенной тревожности возникают трудности с концентрацией и длительным удерживанием внимания, наблюдается легкая отвлекаемость, им требуется больше времени на решение задачи, а также их достаточно быстро утомляет интеллектуальная работа [1].

Все вышесказанное убеждает нас в том, что любая изоляция несет за собой массу отрицательных последствий, которые могут негативно влиять как на психику самого индивида и его последующую адаптацию в обществе, так и на окружающих его людей.

Список использованной литературы

1. Астапов В.М. Тревога и тревожность. Хрестоматия / В. М. Астапов. – ПЕР СЭ: Москва, 2008. – 239 с.
2. Василюк Ф.Е. Психология переживания (анализ преодоления критических ситуаций). – М.: Изд-во Моск. Ун-та, 1984. – 200 с.
3. Грегор О. Как противостоять стрессу // Стресс жизни: Сборник произв. – ТОО «Лейла»: СПб. 1994. – С. 7.
4. Селье Г. Стресс без болезней. // Стресс жизни: Сборник произв. – ТОО «Лейла»: СПб. 1994. – С.328
5. <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pubmed/30452410>
6. [https://www.thelancet.com/journals/lancet/article/PIIS0140-6736\(20\)30460-8/fulltext](https://www.thelancet.com/journals/lancet/article/PIIS0140-6736(20)30460-8/fulltext)

Крюкова М.А.,

кандидат психологічних наук, доцент,
доцент кафедри психології та соціології

Національного університету «Одеська юридична академія»

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ РЕЗІЛЬЄНТНОСТІ ЯК МЕТАКОМПЕТЕНЦІЇ ОСОБИСТОСТІ

Останнім часом, коли соціум кидає виклики особистості та її внутрішній стабільності у складних та змінюваних обставинах, особливого значення набуває інноваційний підхід в дослідженні адаптаційних ресурсів особистості.

Саме таким вимогам відповідає категорія резильєнтності, нова у вітчизняній психологічній науці, але активно досліджувана у позитивній психології. Як динамічна властивість особистості (від англ. «resilience» – пластичність, гнучкість) вона сприяє долатню складних періодів конструктивним шляхом.

В зарубіжній психології (J. Kidd, D. Hellerstein та ін.) межі семантичного наповнення концепту резильєнтності суттєво

розширюються. Так, D. Hellerstein у структурі резильєнтності виділяє фізичну та психологічну компоненти: фізична компонента розкриває особливості стресостійкості, а психологічна забезпечує соціальний контекст – підтримку оточуючих, сенсоутворення у скрутній ситуації, володіння особливими психологічними техніками тощо [5], а J. Kidd окремо виділяє професійну резильєнтність, яка забезпечує успішність у професійній сфері та містить упевненість у собі, самоповагу та ін. [4].

Оскільки резильєнтність охоплює широку сферу застосування та регулювання життєдіяльності її можна розглядати як базове утворення, своєрідну метакомпетенцію, востребовану у сучасному суспільстві – уміння тримати удар у ситуаціях загроз та викликів, здатність зберігати свою цілісність в умовах психологічного тиску, планувати та будувати повноцінне життя у складних обставинах. Тобто, резильєнтність як метакомпетенція передбачає низку окремих компетенцій особистості: керування емоціями, усвідомлення власних чеснот, конструктивну взаємодію з оточуючими та уміння розв'язувати складні проблеми.

Загальнопсихологічна дефініція «компетентність»/ «компетенції» може означати, на наш погляд, самі різні явища: розумові дії (процеси, функції), особистісні якості людини, мотиваційні тенденції, ціннісні орієнтації (установки, диспозиції), особливості міжособистісної і конвенціональної взаємодії, практичні уміння, навички тощо.

На наш погляд, системоутворюючим конструктом резильєнтності як метакомпетенції особистості є здатність до організації власного життя, яка може реалізовуватися у двох напрямках: як здійснення регуляції суб'єктних стосунків, які виникають в процесі подолання суб'єктом проблемної ситуації та як здійснення регуляції змісту проблемної ситуації.

Емпіричне дослідження, проведене за допомогою опитувальника Є. Колесникова «Дії з організації життя» [2] підтвердило наше припущення: завдяки певним діям з організації життя відбувається реалізація шуканого конструкту –

резильєнтності особистості, яка по-різному проявляється у різних проблемних життєвих ситуаціях: переважно у соціальної, сімейній та професійній сферах, найменше – у сфері здоров'я.

Таким чином, психологічна резильєнтність як метакомпетенція особистості є інноваційною для вітчизняної психології та розкриває конструктивні способи індивідуального спротиву складним ситуаціям або відносинам у цих ситуаціях. Як метакомпетентність, резильєнтність може проявлятися комплексно, інтегрально та у окремих життєвих ситуаціях.

Список використаних джерел

1. Барінова Л.Я. Особливості долаття особистістю проблемних ситуацій як передумови розвитку психологічної компетентності / Барінова Л.Я. // *Теоретичні і прикладні проблеми психології*. №3 (44) – Северодонецьк 2017. – С 43– 52

2. Колесніков Є.П. Психологія дії, що організує життє- Автореф. дис... канд. психол. наук: 19.00.01 «Загальна психологія, історія психології/ Є.П. Колесніков; ОНУ імені І.І.Мечникова, 2003. – 20 с.

3. Муравьєва А.А. Недооцінена компетенція или педагогические аспекты формирования резильєнтности // А.А. Муравьєва, О.Н. Олейникова // *Педагогический журнал*. – 2017. – №2. – С. 17-26.

4. Kidd J. Understanding career counseling: theory, research and practice London, 2006.

5. Hellerstein D. How can I become resilient // Heal Your Brain [Електронний ресурс]. URL: <http://www.psychologyto-day.com/blog/heal-your-brain/201108/how-can-i-become-resilient> (дата обращения: 19.10.2012).

Кузнєцова О.В.,

студентка Донецького національного університету імені Василя Стуса
Науковий керівник: доктор психологічних наук,
професор Бацилева О.В.

ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ДОСЛІДЖЕННЯ ПРОБЛЕМИ АУТОАГРЕСІЇ У ПІДЛІТКОВОМУ ВІЦІ

Однією з найбільш гострих особистісних проблем виступає проблема аутоагресивної поведінки, крайнім проявом якої

є суїцид, що посідає третє місце у класифікації причин смертності серед населення. Згідно з прогнозом ВООЗ, у 2020 році приблизно 1,5 мільйона людей у всьому світі загинуть через самогубства та в 10-20 разів більше людей здійснять суїцидальні спроби. Особливого занепокоєння набуває розповсюдження цієї проблеми у молодіжному середовищі. Так, за статистикою щорічно спостерігається істотне збільшення кількості дітей і підлітків до 18 років, які вчинили суїцидальні дії. Виходячи з вищевикладеного, стає зрозумілим, що на теперішній час прояв аутоагресивної поведінки серед молоді стає найбільш соціально значущою проблемою суспільства, тому не виникає сумнівів у актуальності всебічного дослідження феномену аутоагресії.

Метою дослідження є аналіз та систематизація підходів до вивчення аутоагресії та визначення причин виникнення аутоагресивної поведінки у підлітковому віці.

Вивчення аутоагресивної поведінки в цілому виходить з основних тенденцій клінічної психології, і визначається наступним поняттям: «аутоагресивна поведінка – це дії, спрямовані на нанесення якого-небудь збитку своєму соматичному або психічному здоров'ю» [4]. Це висловлювання належить американському досліднику Е. Шнейдману. Воно включає в себе широкий спектр явищ, таких як соціальні норми поведінки, психологічні аспекти та проблеми соціалізації дітей та підлітків, проблема статевої ідентичності, адаптації та саморегуляції, а також різні види соціальних патологій, проблеми людей з посттравматичними стресовими розладами і агресивною поведінкою.

Тривалий час до проявів аутоагресивної поведінки дослідники відносили такі явища, як суїциди, парасуїциди та суїцидальні думки [1]. Несуїцидальні ж прояви саморуйнівної поведінки відносили до ситуаційно обумовленої аутодеструкції без аутоагресивної «підоснови». Лише згодом поняття аутоагресивна поведінка розширилося та набуло сьогоденного значення. До неї також стали відносити самоприниження,

самозвинувачення, почуття злості, відрази та ненависті до себе, реальні дії, які спричиняють біль або представляють загрозу життю (фізична аутоагресія); імпліцитні аутоагресивні дії різного типу (алкоголізм, наркоманію, переїдання чи анорексію, ризиковану сексуальну поведінку та ін.)

Аналіз наукової літератури дозволив нам виокремити декілька теоретичних підходів до дослідження проблеми аутоагресивної поведінки особистості [4]: психоаналітичний підхід, у межах якого аутоагресивна поведінка розглядається як результат складної взаємодії інстинкту життя з інстинктом смерті; анатомоморфологічний підхід пов'язує схильність до аутоагресивної поведінки з особливостями конституцією тіла; гуманістичний підхід, у межах якого відзначається, що прояв аутоагресивної поведінки залежить від вирішення екзистенціального протиріччя; феноменологічний підхід розглядає аутоагресивний акт як єдиний засіб вирішити всі проблеми особистості; когнітивний підхід розглядає аутоагресивну поведінку, як результат когнітивних спотворень.

На думку Г. Я. Пилягіної, для прояву аутоагресії необхідна система, що включає як мінімум три компоненти [2]: 1) фрустрована людина з сформованим внутрішнім конфліктом, що пригнічує свою агресію та заперечує свої соціалізовані інтроєкти; 2) психотравматична ситуація, в якій реалізуються захисні патерни поведінки, обумовлені вищезазначеним внутрішньо особистісним конфліктом; 3) зворотній негативний зв'язок – нездійснені очікування по відношенню до об'єкта, агресивність суб'єкта, потреба дозволу внутрішньо особистісного конфлікту.

Загальновідомо, що підлітковий вік відноситься до критичних періодів життя людини. Нагадаємо, що так називаються деякі переломні, поворотні точки розвитку, що характеризуються різкими, крутими якісними зрушеннями, що знаменують кінець одного його етапу і початок наступного, сполученого з певними внутрішніми і зовнішніми труднощами (конфліктами). Різні автори по різному розуміють причини виникнення

і характер протікання підліткової кризи [1]. Традиційно в якості однієї з основних причин виділяється статеве дозрівання, яке впливає на психологічний і психофізіологічний вигляд, визначає його функціональний стан (підвищену збудливість, імпульсивність, неврівноваженість), викликає статевий потяг (часто неусвідомлений) і пов'язані з цим нові переживання.

По суті, ця форма кризи виражається простою формулою: підліток прагне відчувати себе дорослим. Крім того, він прагне стверджувати свою дорослість всіма доступними йому засобами [1]. Очевидно, що таких засобів у ще вчорашньої дитини мало, і при неправильному ставленні дорослих вони замінюються психоактивними речовинами, в тому числі наркотиком – як символом дорослості, як засобом зняття напруги, як пошуком зразків поведінки значущих для підлітка людей, пошуком авторитетів. Послідовність вживання може бути різною, експериментування триває до того моменту, поки не буде остаточно обрана найбільш бажана речовина.

За твердженням А. Є. Лічко, «суїцидальна поведінка у підлітків – це в основному проблема прикордонної психіатрії, тобто галузі вивчення психопатій і непсихотичних реактивних станів на тлі акцентуації характеру» [3, с. 15]. За його спостереженнями, лише 5% завершених і незавершених суїцидних спроб падає на психози, в той час як на психопатії – 20-30%, а всі інші – на підліткові кризи.

У прояві аутоагресивної поведінки у підлітків можуть грати роль такі фактори як затяжні й гострі психотравмуючі ситуації, до яких відносяться [3, с. 26-30]: 1) гострі або затяжні конфлікти всередині сім'ї; 2) життєві, індивідуально-значимі стресові ситуації – систематичне мовне приниження, ігнорування їх думок близькими, образи, почуття дружби і любові; 3) фізичне або сексуальне насильство; 4) травматичний стрес, який пов'язаний з травмами, що призвели до втрати функцій кінцівок або спотворюють зовнішність і хронічні захворювання є також суїцидогенним фактором; 5) проблеми у відносинах з представниками протилежної статі в підлітковому віці нерідко

стають суїцидогенним фактором; б) сексуальні проблеми, що пов'язані з соромом через розкриття мастурбації, виявлення вагітності, порушенням статево-рольової ідентифікації.

Отже, в результаті теоретичного аналізу, можна зробити висновки, що аутоагресивна поведінка являє собою досить складне багатоаспектне явище. У основі прояву аутоагресивної поведінки у підлітковому віці знаходяться взаємодія різного роду факторів, починаючи від індивідуально-психологічних особливостей підлітків. Враховуючи той факт, що саме молодь виступає потенціалом розвитку країни, сьогодні важливим є розробка і впровадження різного роду психопрофілактичних заходів, спрямованих на попередження розповсюдження даного негативного явища.

Список використаних джерел

1. Бугайова Н.М. Особливості розвитку суїцидальної поведінки у періоді вікових криз. *Збірник наукових праць Інституту психології імені Г.С.Костюка НАПНУ*. – Київ. – С.83-95.

2. Лукашевич Н. М. Вплив сімейних відносин на формування агресивної, аутоагресивної та суїцидальної поведінки у підлітків. *Суд.-мед. експертиза*. – 2013. – № 1. – С. 44-47.

3. Погорілко О.В., А.М. Скрипніков, Л.О. Герасименко, Р. І. Ісаков. Аутоагресивна поведінка підлітків. Монографія. Полтава, 2017. 141 с.

4. Скориніна-Погребна О.В. Науково-методичний аналіз аутоагресії в сучасній психології. *Вісник ОНУ ім. І. І. Мечникова. Психологія*. – 2017. – Т. 22. – Вип. 2. – С. 141-150.

Kurova A.V.,

Ph.D. in Psychology, Associate Professor at the Department of Sociology and Psychology, National University "Odesa Law Academy"

THE INTERNAL STRUCTURE OF THE SUBJECTIVE WELL-BEING OF A PERSONALITY IN PSYCHOLOGICAL THEORY

The research of the subjective well-being of a personality is necessary for making methods of his/her realization, the revelation of the potential of a modern young man, a constructive attitude

towards the reality, the formation of a positive approach to deal with appearing problems and finally to solve them. Subjective well-being is a notion that expresses personal attitude of a man towards his personality, life and processes that are characterized by the feeling of satisfaction. The well-being is created by satisfying interpersonal attitudes, the possibility to communicate and to get positive emotions and satisfaction from it.

The satisfaction of life has a direct influence on humour, psychological state, individual psychological determination. At the same time, in many scientific researches satisfaction of life is interpreted as a quite simple phenomenon, like some appreciation, which is given by a person to characterize his current situation of life [3]. Making no doubt about the possibility to get this respondent's appreciation (during a psychological poll), it should be noted that there is a broad emotional spectrum of individual subjective well-being behind it. Various aspects of subjective well-being, inward picture of this experience have been rarely chosen as subjects of psychological investigation.

The notion of the subjective well-being is very complex. According to the scientific researches of the well-being and happiness of Dzhidar'jan, Rubinstein, we can identify the following psychological features of the subjective well-being of a personality [4, p. 81]:

1. Subjectivity: it means that the subjective well-being exists inside the individual experience.

2. Positivity of the measure: the subjective well-being needs the availability of definite positive indexes.

3. Globality of the measure: the subjective well-being usually includes the global appreciation of all aspects of human life in the period from some weeks till dozens of years.

The subjective well-being of a personality is a complex socio-psychological phenomenon, which includes emotional, cognitive and conative components, and which is created during the socio-psychological activity and which is based upon socio-psychological attitudes, values and behavioural strategies. It is influenced by external (socio-psychological attitudes,

behavioural strategies) and inner (the conditions of socialization) factors. Unfortunately the inner psychological structure of the subjective well-being of a personality isn't investigated enough yet.

Psychological meaning of the subjective well-being of a personality has many aspects and sides. The subjective well-being is the characterization of a personality. We are talking about a sort of "correlation between a person and life", where according to K.A. Abul'hanova-Slavskaja we should look for a psychological definition of a personality [1]. The richer and more varied is the life of a person and the clearer is determined his individual position of life, the more compound is the structural composition of subjective well-being and, therefore, the inner life of a person is deeper and more relations with others he gets. It is important to understand that it can be determined according to different level of mutual relations between a person and the world, depending on one or another level of its organization.

As the subjective well-being has its own active aspect, it is not only created by the event, it may even influence on the event [7]. The satisfaction/ dissatisfaction of the activity, relations might accelerate another activity. In the result, there may be created some ambitions, desires, and inclinations of a personality, who exercises his/her subjectivity towards the satisfaction or the avoiding of the dissatisfaction.

According to B.F. Lomov in social psychology the subjectivity is revealed through the analysis of a personality, first of all we are talking about his/her attitudes towards the social events [5, p. 44].

As we know, human relationships, behaviour, professional activity are influenced by the system of attitudes. Human relationships reveal conscious, based on the experience, psychological connection between different aspects of the objective reality. This connection is expressed by human actions, reactions and feelings.

The subjective well-being of a concrete man consists of separate appreciations of different aspects of human life. Separate appreciations join together into the feeling of the subjective well-being.

One fact is highly important for general psychology – the experience of the subjective well-being is the most important component part of the dominant humour of a personality. It is through the humour that the subjective well-being constantly influences on different characteristics of the psychic human state, and as the result, on the behaviour, activity, human relationships and many other aspects of external and inner individual activity [1].

It is reasonable to differentiate three main components of the subjective well-being: cognitive (reflexion, thoughts about different aspects of life), emotional (dominant emotional tone of the attitude towards these aspects) and motivational-behavioural component.

Cognitive component appears when the subject's world view is consistent and integral; the discord might be brought by controversial information, by indefinite situation or sensory deprivation.

Emotional component of the well-being reveals as the experience, the integral feeling, which is determined by successful/unsuccessful functioning of all aspects of a personality. The discord of one of these aspects might cause emotional discomfort.

Motivational-behavioural component includes the control of all circumstances and the existence of the main aim of life.

The well-being depends on many factors, such as successful activity, fulfilled projects, the availability of resources to accomplish all the tasks. Positive emotions, satisfying interpersonal relations, emotional warmth, etc. create and contribute to the higher level of the subjective well-being of a personality. However, the well-being can be ruined by frustration, social isolation (deprivation), tension in important interpersonal relations.

Thus, the subjective well-being should be interpreted as a generalized and relatively stable experience that is particularly important for a personality. It is the main component part of the dominant psychical state. Subjective well-being is a phenomenon, dependent on factors of different nature and it's the subject of investigation not only of psychology. But for a psychologist, subjective well-being is, first of all, the experience, an important determinant of humour. During the psychological investigation of the subjective

well-being in the center there should be all concerned characteristics of emotional sphere of a personality. Both subjective well-being and humour are compound psychical phenomena, that, on one hand, have many manifestations in the psyche, and on the other hand, they can be influenced by many factors.

List of references

1. Абульханова-Славская К.А. Деятельность и психология личности / Абульханова-Славская К.А. – М.: Педагогика, 1980. – 234с.
2. Аргайл М. Психология счастья / Аргайл М. – СПб.: Питер, 2003. – 324с.
3. Джеймс У. Психология / Джеймс У. – М.: Педагогика, 1991. – 368 с.
4. Джидарьян И.А. Проблема общей удовлетворенности жизнью: теоретическое и эмпирическое исследование / Джидарьян И.А., Антонова Е.В. // Сознание личности в кризисном обществе. – М.: Педагогика, 1995. – С. 76-94.
5. Ломов Б.Ф. Методологические и теоретические проблемы психологии / Б.Ф. Ломов. – М.: Педагогика, 1984. – 364 с.
6. Маслоу А.Г. Мотивация и личность / Маслоу А.Г. СПб.: Евразия, 1999. – 479 с.
7. Шамионов Р.М. Психология субъективного благополучия / Шамионов Р.М. // *Вопросы социальной психологии личности*. – 2003. – Вып. 4. – С. 27-41.
8. Diener, E., Diener, M., and Diener, C. (1995) Factors predicting the subjective well being of nations. *Journal of Personality and Social Psychology*, 69. – P. 851 -64.

Лісеєнко О.В.,

доктор соціологічних наук, професор, професор кафедри філософії, соціології та менеджменту соціокультурної діяльності
ДЗ «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського»

ПАНДЕМІЯ COVID-19 – СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНА ТРАВМА: ЯК ЗМІНИЛИСЯ ЦІННОСТІ ТА СОЦІАЛЬНІ ПРАКТИКИ НАСЕЛЕННЯ УКРАЇНИ

Пандемія коронавірусу 2019-2020 рр. може розглядатися як екстремальна суспільна ситуація, котра значно вплинула

на всі сфери суспільного життя країни, повсякденне життя і масову свідомість населення України. Словами П. Штомпки можна сказати, що під час пандемії люди відчують «соціально травму», але це в першу чергу травма соціально-психологічна, тому що введення карантину робить негативний психологічний вплив на людей, включаючи прояви симптомів стресу, розгубленості, гніву, страху, депресії. Чому пандемія і карантин як режим ізоляції і самоізоляції людей травматичний? По-перше, вони були раптові, несподівані, нові, невизначені (особливо щодо тривалості), всеохоплюючі, тобто відбулися в усіх сферах суспільства, включаючи повсякденне життя людини, і що найбільш болісно, пов'язані з найважливішими екзистенційними цінностями людини – здоров'ям та життям. По-друге, режим самоізоляції, соціальні обмеження, зміна або розірвання соціальних зв'язків, економічні наслідки карантину (втрата роботи, доходів або неоплачувана відпустка) призводить до нетипових переживань, стресів і психологічно травмує особистість. В той же час, в епоху коронавірусу на перший погляд непомітні, але, можливо, найбільш значущі зміни стосуються ціннісної сфери суспільства і людини. Ефективність авторитарних заходів в боротьбі з коронавірусом знову ставить питання про співвідношення ліберальних і комунітарних ціннісних орієнтирів суспільного розвитку. Серйозного осмислення піддається цінність свободи особистості.

З початку карантину рядом соціологічних центрів, науковцями- соціологами, психологами в Україні було проведено низку опитувань, присвячених різним аспектам життя українських громадян в умовах пандемії COVID-19. Так, згідно даних дослідження КМІС «Оцінка успішності влади та реакція суспільства на епідемію коронавірусу та політичні події в країні» (7-11 квітня 2020 р.) основними проблемами і труднощами, які найбільше турбують громадян, найчастіше називалися такі: переживають за здоров'я близьких – 36%; сильно зросли ціни на продукти харчування – 29%; виникли

фінансові труднощі – 26%; складно купити засоби індивідуального захисту: маску, рукавички, рідину для дезінфекції – 20%; побоюються, що не зможуть отримати медичну допомогу в разі необхідності – 20%; респондент сам (сама) боїться захворіти – 13%; постійно переживає через невизначеність ситуації – 13%; складно сидіти вдома і не виходити на вулицю – 12%; потрібно поїхати в інший населений пункт, а транспорт не ходить – 11%; потрібно їздити на роботу, а громадський транспорт майже не працює – 10%; респондента відправили в неоплачувану відпустку – 5%; респонденту загрожує втрата роботи – 5%; стало складно вести свою підприємницьку діяльність – 5%; виникли складнощі з купівлею продуктів харчування та необхідних у побуті речей – 4% [1].

У деяких проведених опитуваннях під час пандемії коронавірусу та карантину здійснюється вивчення окремих аспектів масової ціннісної свідомості населення України. До пандемії коронавірусу цінності населення України постійно вивчалися Інститутом соціології НАН України у загальноукраїнських моніторингах (1992-2018) на основі методології вивчення ціннісної масової свідомості, яка пов'язана з ранжируванням основних соціальних цінностей на підставі частоти їх декларативного вибору респондентами в опитуваннях. Також специфіка масової ціннісної свідомості населення України вивчалась в рамках міжнародного проекту «Європейського дослідження цінностей» (European Social Survey), в якому з 2001 року беруть участь більшість країн Європи, з 2005 року Україна (в 2016 році проводилась восьма хвиля).

Як свідчать дані моніторингу Інституту соціології НАН України 1992-2016 рр., ціннісна свідомість громадян України упродовж двадцяти п'яти років характеризується домінуванням вітальних цінностей, пов'язаних зі здоров'ям, сім'єю, дітьми та добробутом, тобто традиційної ціннісної системи [2]. Розглядаючи як змінилися цінності та соціальні практики, заняття громадян під час карантину, звернемося до даних дослідження компанії YOUУкраїна. Результати

онлайн-опитування, проведеного 10-12 квітня 2020 р., свідчать, що на запитання: «Скажіть, будь ласка, що нового приніс карантин у Ваше життя? Можливо Ви почали робити щось, чого раніше не вміли чи не мали часу? Які нові вміння чи заняття з'явилися?» 6% зазначили варіант відповіді «навчаюся онлайн», 4% – «більше читаю», «вивчаю іноземну мову», «більше займаюся спортом», 3% – «більше готую», «більше часу присвячую хатнім справам», 2% – «проводжу більше часу з сім'єю», «дивлюся фільми та серіали», «заробляю в інтернеті», «малюю», а варіант відповіді «нічого не змінилося» обрали 40% респондентів. З метою виявлення змін в ціннісній складовій масової свідомості громадян під час пандемії коронавірусу у проведеному опитуванні було поставлено відкрите запитання: «Як змінилися Ваші пріоритети, цінності та погляди на житті у зв'язку з COVID-19?». Отримані дані засвідчують, що 14% зазначили, що стали більше цінувати життя та здоров'я, 10% – більше цінувати сім'ю, 3% стали більше цінувати свободу дій та пересування, 2% зазначили, що усвідомив (ла) важливість соціальної відповідальності та обережності, 46% зазначили, що їх пріоритети, цінності та погляди на житті у зв'язку з COVID-19 не змінилися [3]. Отже, результати різних емпірико-соціологічних досліджень вказують на необхідність подальших емпіричних досліджень та глибокого наукового осмислення проблем психоемоційного стану, ціннісних пріоритетів, конструювання досвіду подолання стресових переживань особистістю в умовах карантину та соціально-психологічного самопочуття, масової ціннісної свідомості населення України після карантину.

Список використаних джерел

1. Звіт КМІС, режим доступу: <http://kiis.com.ua/?lang=ukr&cat=reports&id=930&page=1>
2. Українське суспільство: моніторинг соціальних змін. Випуск 3(17) / За ред. д. ек.н. В.Ворони, д.соц.н. М.Шульги.– К.: Інститут соціології НАН України, 2016. – 546 с.
3. Звіт YOUkraina, режим доступу: <https://youkraina.com.ua/>

Лахвич Ю.Ф.,

кандидат психологических наук, доцент,
доцент кафедры психологии Белорусского государственного
университета факультета философии и социальных наук

Леонович О.О.,

студентка факультета философии и социальных наук
кафедры психологии Белорусского государственного университета

РОДИТЕЛЬСКОЕ ОТНОШЕНИЕ МАТЕРИ К ЧАСТО БОЛЕЮЩЕМУ РЕБЕНКУ МЛАДШЕГО ШКОЛЬНОГО ВОЗРАСТА

Согласно А.Я. Варге, родительское отношение представляет собой систему разнообразных чувств по отношению к ребенку и поведенческих стереотипов, практикуемых при общении с ним, особенности понимания личности ребенка, его характера и поступков [1].

Родительское отношение оказывает значительное влияние на развитие ребенка. Дети, которые растут в атмосфере любви и понимания, имеют меньше проблем, связанных со здоровьем, трудностей в общении со сверстниками, а также с обучением в школе. В то время как нарушение родительского отношения приводит к формированию различных психологических проблем и комплексов [2].

В проведенном исследовании была поставлена цель определить специфику родительского отношения матерей детей младшего школьного возраста в особой ситуации развития – при частых болезнях ребенка.

В настоящее время в психологии накопилось немало количество работ, посвященных феномену часто болеющих детей (В.Ю. Альбицкий [3], А.А. Баранов [3], Г.Г. Вылегжанина [4], Е.Ю. Дубовик [5], Л.В. Доманецкая [6], Ж.Г. Дусказиева [7], В.А. Ковалевский [8], Е.В. Котова [9], А.А. Михеева [10], Г.Г. Семенова-Полях [11]). К часто болеющим детям следует относить детей, которые страдают острыми респираторными заболеваниями четыре и более раз в год [3].

Несмотря на достаточное количество работ по теме часто болеющих детей в целом, эмпирически остается не до конца изученным вопрос о родителем отношении матерей к часто болеющим детям.

При этом исследования показали, что для часто болеющих детей характерна качественно иная по сравнению со здоровыми сверстниками, особая социальная ситуация развития, которая может определяться ограничением внутренней и внешней активности ребенка, прерывистостью его социальных отношений вне семьи [6; 7; 8].

Как отмечает Ж.Г. Дусказиева, именно родители становятся наиболее стабильными и гарантированными социальными партнерами ребенка. Специфика родительского отношения к часто болеющему ребенку может стать пусковым механизмом формирования деформаций в его психическом и личностном развитии [7]. В свою очередь, часто болеющие дети более тревожны, боязливы, не уверены в себе, быстро устают, зависят от мнения окружающих (прежде всего, от мнения матери), также у них может наблюдаться негативное эмоциональное самоотношение, иногда достигающее до аутоагрессии, они часто приписывают себе отрицательные эмоции, такие как горе (печаль), страх, гнев и чувство вины [4].

В исследовании приняли участие матери детей младшего школьного возраста. Возраст матерей колебался от 27 до 45 лет (средний возраст – 33,6 лет): из них 48 матерей часто болеющих детей и 54 матери здоровых детей. Таким образом, *основной группой* выступали матери часто болеющих детей младшего школьного возраста, а *контрольной* – матери здоровых детей младшего школьного возраста.

Для получения данных использовался опросник родительского отношения А.Я. Варги и В.В. Столина [1]. Статистическая обработка проводилась с помощью непараметрического критерия U-критерия Манна-Уитни.

Представим полученные в исследовании результаты специфики родительского отношения матерей часто болеющих детей.

Для матерей часто болеющих детей, по сравнению с матерями здоровых детей, более характерно отвержение ребенка, они испытывают по отношению к нему отрицательные чувства ($U_{\text{эмп}} = 108,500$; $p = 0,01$), относятся как к слабому и неспособному самостоятельно справиться с трудностями ($U_{\text{эмп}} = 535,500$; $p = 0,03$). Также матери часто болеющих детей более авторитарны и требуют безоговорочного послушания, задают ребенку строгие дисциплинарные рамки ($U_{\text{эмп}} = 952,500$; $p = 0,16$), устанавливают значительную психологическую дистанцию между собой и ребенком ($U_{\text{эмп}} = 860,000$; $p = 0,02$).

Исследование также показало, что материнское отношение к часто болеющему ребенку зависит от пола самого ребенка.

Матери часто болеющих мальчиков более склонны отвергать и испытывать по отношению к сыновьям отрицательные чувства ($U_{\text{эмп}} = 25,500$; $p = 0,01$), низко оценивать их способности, не поощряя самостоятельность и инициативу ($U_{\text{эмп}} = 159,500$; $p = 0,03$), ведут себя авторитарно, навязывая ребенку почти во всем свою волю ($U_{\text{эмп}} = 237,500$; $p = 0,158$), игнорируя его интересы, увлечения, мысли и чувства ($U_{\text{эмп}} = 91,500$; $p = 0,01$).

Матери часто болеющих девочек более склонны отвергать и испытывать по отношению к дочерям отрицательные чувства ($U_{\text{эмп}} = 29,000$; $p = 0,01$), устанавливать с ними значительную психологическую дистанцию ($U_{\text{эмп}} = 176,500$; $p = 0,04$), задавая им строгие дисциплинарные рамки и требуя безоговорочного послушания ($U_{\text{эмп}} = 247,500$; $p = 0,113$), также увлечения, мысли и чувства ребенка кажутся матери несерьезными, и она игнорирует их ($U_{\text{эмп}} = 179,00$; $p = 0,05$).

Как видим, матери как часто болеющих мальчиков, так и часто болеющих девочек отвергают своего ребенка, а также испытывают отрицательные чувства к нему. Однако, матери часто болеющих мальчиков, в отличие от матерей часто болеющих девочек, более склонны низко оценивать способности сыновей, не поощрять самостоятельность и инициативу, навязывая ребенку почти во всем свою волю. В то время как матери

часто болеющих девочек, в отличие от матерей часто болеющих мальчиков, более склонны устанавливать психологическую дистанцию между собой и дочерьми, требуя безоговорочного послушания и задавая им строгие дисциплинарные рамки.

Исходя из данных результатов, можно заметить, что по отношению как к девочкам, так и к мальчикам формируются в чем-то схожие, но и в чем-то различные модели родительского отношения матери. Для часто болеющих мальчиков характерен более тесный контакт с матерью, он полностью теряет свою самостоятельность, в то время как у часто болеющих девочек наоборот мать формирует большую дистанцию между собой и ребенком, но при этом контролирует ее. Можно предположить, что данное родительское отношение способно вызвать разные формы нарушений в детско-родительских отношениях, а также в привязанности ребенка к матери. Следует отметить, что в предыдущих исследованиях говорилось о том, что положительное родительское отношение больше направлено на часто болеющих девочек, нежели на часто болеющих мальчиков [9]. Однако в настоящем исследовании были получены данные, которые показывают, что есть негативный эффекты как и для девочек, так и для мальчиков.

Аналогичный анализ материнского отношения с учетом пола здоровых детей не выявил статистически значимых различий. Это свидетельствует о характерности указанных особенностей материнского отношения именно в отношении часто болеющих детей.

Выше приведенные результаты относительно особенностей материнского отношения к часто болеющим детям согласуются с данными, приводимыми в работах Г.Г. Вылегжаниной и А.А. Михеевой[4; 10]. Как отмечают авторы, для матерей часто болеющих детей присуще постоянное сравнение своего ребенка с другими. При этом отвержение ребенка на эмоциональном уровне может не осознаваться матерью, но приводит к тому, что подсознательно формируется чувство вины, которое

несет двойную функциональную нагрузку. С одной стороны, оно заставляет мать хорошо ухаживать за своим ребенком, а с другой – провоцирует постоянное чувство раздражения к нему, как к источнику негативных переживаний.

Помимо этого, мать часто болеющего ребенка может стремиться его инфантилизировать, приписывать ему личную и социальную несостоятельность, видеть ребенка младшим по сравнению с реальным возрастом. Интересы, увлечения, мысли и чувства ребенка могут казаться матери детскими, несерьезными. Таким образом, мать может не доверять ребенку, сердиться на его неуспешность и неумелость, поэтому она старается оградить часто болеющего ребенка от трудностей в жизни и строго контролировать его действия и поступки [4].

Таким образом, материнское отношение к часто болеющему ребенку характеризуется отвержением, восприятием его как слабого и неспособного самостоятельно справиться с трудностями, выражением по отношению к нему отрицательных чувств. Матери часто болеющих детей более авторитарны и требуют безоговорочного послушания, задают ребенку строгие дисциплинарные рамки, устанавливают с ним значительную психологическую дистанцию. При этом матери часто болеющих мальчиков скорее склонны низко оценивать их способности, не поощряя самостоятельность и инициативу, ведут себя авторитарно, навязывая сыновьям почти во всем свою волю. Матери часто болеющих девочек в большей степени устанавливают с дочками значительную психологическую дистанцию, задавая им строгие дисциплинарные рамки и требуя безоговорочного послушания.

Список использованной литературы

1. Варга А.Я. Структура и типы родительского отношения : дисс. ... канд. психол. наук : 19.00.01 / А.Я. Варга. – Москва, 1986. – 206 с.

2. Венза Т.В. Развитие личности в контексте детско-родительского отношения / Т. В. Венза // *Вестн. Челяб. педагог. ун-та.* – 2015. – №2. – С. 39 – 46.

3. Альбицкий, В.Ю. Часто болеющие дети. Клинико-социальные аспекты: пути оздоровления / В.Ю. Альбицкий, А.А. Баранов – Саратов : Радуга, 1986. – 165 с
4. Вылегжанина Г.Г. Часто болеющий ребенок в семье / Г.Г. Вылегжанина : материалы II Всероссийской науч. конф., «*Психологические проблемы современной российской семьи*», М., 2005. – Ч. 1. – С. 234-239.
5. Дубовик Е.Ю. Родительское отношение к часто болеющему ребенку дошкольного возраста как фактор формирования тревожности : дис. ... канд. психол. наук : 19.00.04 / Е.Ю. Дубовик. – Казань, 2006. – 167 с.
6. Доманецкая, Л.В. Особенности общения с родителями часто болеющего ребенка старшего дошкольного возраста как условие улучшения его соматического статуса :дис. ... канд. психол. наук : 19.00.04 / Л.В. Доманецкая. – Томск, 2011. – 175 с.
7. Дусказиева, Ж.Г. Влияние родительского отношения на гендерные особенности проявления тревожности часто болеющих детей старшего дошкольного возраста / Ж. С. Дусказиева // *Сибирский педагог. журн.* – 2008. – №2. – С. 324 – 334.
8. Ковалевский, В.А. Соматически больной ребенок: специфика социально-психологического развития (результаты комплексного исследования) / В. А. Ковалевский, О.В. Груздева // *Вестн. Красноярск. госуд. педагог. ун-та.* – 2010. – №3. – С. 115-122.
9. Котова, Е.В. Особенности родительского отношения к соматически больным детям дошкольного возраста: На примере часто болеющих детей :дис. ... канд. психол. наук : 19.00.04 / Е.В. Котова. – Казань, 2003. – 179 с.
10. Михеева, А.А. Психологические особенности часто болеющих детей : дис. ... канд. психол. наук : 19.00.13 / А.А. Михеева. – Москва, 1999. – 168 с.
11. Семенова-Полях, Г.Г. Обобщенные параметры развития детско-родительских отношений в осложненных условиях жизнедеятельности семьи : дис. ... канд. психол. наук : 19.00.13 / Г.Г. Семенова-Полях. – Ярославль, 2007. – 175 с.

Лефтеров В.А.,
доктор психологических наук, профессор,
заведующий кафедрой социологии и психологии
Национального университета «Одесская юридическая академия»

Игнатьева И. И.,
кандидат политических наук,
доцент кафедры социологии и психологии
Национального университета «Одесская юридическая академия»

ПСИХОЛОГИЧЕСКИЕ ОСОБЕННОСТИ ЛИЧНОСТИ И ДЕЯТЕЛЬНОСТИ ЧЛЕНОВ ИЗБИРАТЕЛЬНЫХ КОМИССИЙ

В условиях проведения современных демократических выборов, эффективность работы избирательных комиссий имеет огромное значение, поскольку определяет уровень доверия граждан к избирательному процессу в целом и даже может влиять на результаты выборов. При этом лишь небольшая часть исследований избирательного процесса посвящена изучению психологических особенностей электорального менеджмента и личностных качеств членов избирательных комиссий. Остаются недостаточно изученными стилевые характеристики деятельности и психоэмоциональные состояния руководителей и членов избирательных комиссий разных уровней во время подготовки и проведения выборов.

С целью разработки предложений по совершенствованию избирательного процесса и внедрения современных тренинговых программ для эффективной подготовки членов избирательных комиссий, нами было проведено эмпирическое исследование социально-психологических особенностей проведения выборов, а также личности и деятельности членов избирательных комиссий. В эмпирическом исследовании приняли участие члены избирательных комиссий города Одессы на внеочередных выборах народных депутатов Украины (21 июля 2019).

Для оценки типов профессионального поведения была использована методика психодиагностики стилей профессио-

нальной деятельности (В. Лефтеров, А. Алексеев) [1]. Для изучения стрессовых ощущений в зависимости от соматических, поведенческих и эмоциональных показателей исследуемых использовалась Шкала PSM25 Лемура-Тессье-Филлиона (Lemur-Tessier-Fillion) в адаптации Н. Водопьяновой, предназначенная для измерения феноменологической структуры переживаний стресса [2]. Помимо психодиагностического тестирования члены избирательных комиссий приняли участие в анкетировании по некоторым вопросам проведения выборов.

В табл. приведены результаты сравнения средних показателей по отдельным шкалам профессионального стиля в двух группах исследуемых. К первой группе отнесены члены избирательных комиссий, занимающие руководящие должности (председатель избирательной комиссии, секретарь, заместитель председателя), ко второй – другие члены комиссии.

Таблица

**Сравнение средних значений по шкалам методики
«Стиль профессиональной деятельности»
в зависимости от должности в избирательной комиссии**

Стиль профессиональной деятельности	Должность в избирательной комиссии (Средние показатели для группы)		t-критерий Стьюдента
	Руководящие должности	Другие члены	
«Профессионал-перфекционист»	5,85	5,8	,096
«Формалист-бюрократ»	3,1	4,1	-2,1*
«Творческий новатор»	5,05	4,9	,307
«Философ-теоретик»	5,45	5,6	-,453
«Специалист-практик»	5,4	5,6	-,453
«Постоянный адаптатор»	3,9	4,2	-,765
«Нигилист»	1,25	2,7	-2,44*

*Примечание: * – корреляция статистически значимая на уровне $p < 0,05$.*

В целом, исследуемые группы мало отличаются в контексте анализа стилей «Профессионал-перфекционист», «Творческий новатор», «Философ-теоретик», «Специалист-практик», находящиеся в пределах средней выраженности в обеих исследуемых группах. Стиль «Постоянный адаптатор» также не имеет значимых различий и слабо выражен как у руководителей, так и у членов избирательных комиссий, что свидетельствует о пониженной способности приспособления к быстро меняющимся планам и задачам.

Наиболее выраженными в обеих группах является стиль «Профессионал-перфекционист». Это свидетельствует о том, что как руководители, так и члены избирательных комиссий во время работы проявляют стремление сделать свое дело как можно лучше, старательно соблюдают все рекомендации, вкладывают много сил в решение существующих проблем. Однако, такое стремление к “идеалу” может сопровождаться высоким психическим напряжением, истощенностью, что в конечном счете снижает способность выполнять все задачи на должном уровне.

Статистически значимые различия между группами руководителей и членов избирательных комиссий в зависимости от стиля профессиональной деятельности установлены по шкалам «Формалист-бюрократ» и «Нигилист». Более низкие показатели по этим шкалам выявлены у руководителей. То есть, в отличие от рядовых членов избирательных комиссий, профессиональный стиль лиц, занимающих руководящие должности, характеризуется высокой организованностью, инициативностью, педантичностью.

Статистически высокие показатели по шкале «Нигилист» у членов избирательных комиссий свидетельствуют об определенной склонности уделять внимание несущественным аспектам работы, потребность в контроле извне, более низкую организованность и стрессоустойчивость.

Согласно результатам диагностики по шкале Лемура-Тесье-Филлион одна треть исследуемых в ходе выборов испытали

значительный стресс, состояние дезадаптации и психического дискомфорта. Установлено, что основные психологические трудности работы в избирательных комиссиях связаны с чрезмерными психоэмоциональными и психофизическими нагрузками, к которым отдельные члены комиссий оказываются не готовы.

В ходе проведенного исследования респонденты имели возможность оценить отношения с другими членами комиссии во время работы на избирательном участке как “отличные”, “хорошие”, “удовлетворительные” или “плохие”. Интересно, что ни один опрошиваемый не избрал последний вариант, поэтому результаты были разделены на три группы: половина участников (50%) охарактеризовала отношения с другими членами коллектива как “хорошие”, 22,5% участников дали им отличную оценку, 27,5% оценили отношения как удовлетворительные.

По результатам описательной статистики ощущения стресса по шкале Лемура-Тесье-Филлион был изучен вопрос влияния межличностных отношений в коллективе избирательной комиссии на уровень эмоционального напряжения. Установлено, что чем лучше отношения между членами комиссии на избирательном участке, тем меньший уровень стресса они переживают.

Таким образом, психологические особенности личности членов избирательных комиссий характеризуются стилями их профессиональной деятельности, как своеобразными типичными шаблонами сочетания индивидуального ресурса, уровня профессионального развития и внешней среды. Треть членов избирательных комиссий испытывают значительный стресс при выполнении своих обязанностей, что может негативно влиять на результаты их деятельности по подготовке и проведению выборов.

Список использованной литературы

1. Лефтеров В. О., Алексеев А. О. Психодіагностична методика «Стилі професійної діяльності» та досвід її застосування у ризиконебезпечних професіях. *Актуальні проблеми становлення особистості*

професіонала в ризиконебезпечних професіях : матер. III Всеармійської наук.-практ. конф. (Київ, 26 трав. 2011 р.). ред. колегія : Осьодло В. І. [та ін.]. К. : НУОУ, 2011. С. 165 – 168.

2. Lemyre, Louise and Tessier, Rejean. *Mesure de Stress Psychologique (MSP): Se sentir stressé-e. Canadian Journal of Behavioural Science. Vol.20|07 1988, pp. 302-321.*

Лефтеров Л.В.,

кандидат юридичних наук, заступник начальника відділу інформаційних технологій та програмування у південному регіоні управління інформаційних технологій та програмування Департаменту кіберполіції України

ПСИХОЛОГІЧНИЙ ПОРТРЕТ КІБЕРШАХРАЯ

Проблема вивчення особи, яка вчиняє злочини, традиційно вважається однією із центральних і разом із цим найбільш складних проблем. В цьому аспекті актуальним є психологічний аналіз особистості злочинця, який вчиняє кіберзлочини, зокрема кібршахрайства.

До морально-психологічних ознак особи кібершахрая належать світогляд, духовність, погляди, установки, переконання, ціннісні орієнтації тощо [1]. За даними С. В. Шапочки, особа шахрая, що вчиняє шахрайства з використанням електронних комунікацій, значно відрізняється від особи, що вчиняє інші злочини (зłodіїв, грабіжників, хуліганів), незважаючи на зовнішню схожість багатьох характеристик – вікових і соціальних груп, часу та місць вчинення злочинів [2].

Досвід спілкування із затриманими за вчинення комп'ютерних шахрайств особами засвідчив, що морально-психологічні риси кібершахраїв мають свої яскраво виражені особливості. Найчастіше таким особам властиві специфічні риси характеру, що передбачають особливий психоемоційний набір рис та якостей. Як правило, це люди розумні, із врівноваженою психікою. Вони мають широкий кругозір, високий інтелектуальний рівень і обізнаність, добре орієнтуються в економічних і юридичних питаннях. Кібершахраї характеризуються

кмітливстю, швидкою реакцією на події, добре орієнтуються у психології потенційних жертв, швидко вступають у контакт із людьми, оперативно реагують на будь-які зміни, що відбуваються в соціально-економічній обстановці і в законодавчій базі. Такі люди добре адаптуються у суспільстві, є цілеспрямованими і наполегливими у досягненні мети, відрізняються підвищеною сміливістю у діях, схильністю до авантюризму.

За результатами аналізу попередніх та власних досліджень щодо соціально-демографічної підсистеми, морально-психологічних особливостей особи кібершахрая, характеристики рівня його суспільної небезпечності нами розроблено «Типовий психологічний портрет особи кібершахрая», за яким побудовано авторську схему, що подана на рис.

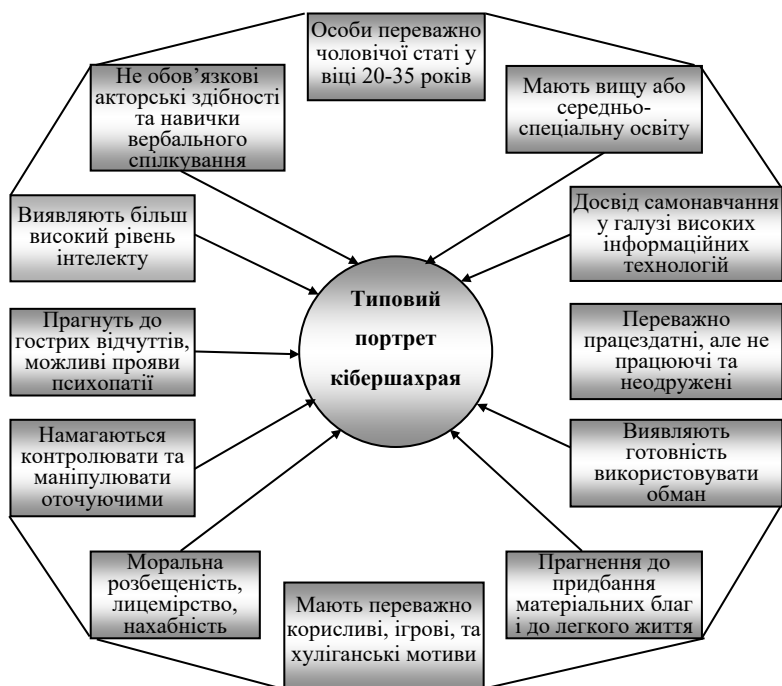

Рис. Типовий психологічний портрет особи кібершахрая

Із представлених даних випливає, що зазвичай кібершахраї – це особи переважно чоловічої статі у віці 20-35 років, які мають вищу або середньо-спеціальну освіту, навички та здібності до самонавчання у галузі високих інформаційних технологій. Зазначені особи є переважно працездатними, але не працюючими, найчастіше вони неодружені і не мають дітей, виявляють готовність використовувати обман, зокрема, задля придбання матеріальних благ, прагнуть до легкого життя.

Потенційні кібершахраї виявляють переважно корисливі мотиви. Додаткові мотиви можуть супроводжуватися ігровими, хуліганськими, політичними та ін. мотивами. Вони відрізняються моральною розбещеністю, лицемірством, нахабністю, намагаються контролювати та маніпулювати оточуючими. Їм можуть бути притаманні й специфічні емоційні реакції та стани, зокрема, прагнення до гострих відчуттів, бажання отримати ейфорійні й екзальтовані почуття, адреналін ризику, гри та уявного екстриму, що іноді може виявлятися у проявах психопатії. Проте зазвичай кібершахраї виявляють більш високий рівень інтелекту при відносно низькому рівні розвитку вербально-комунікативних та соціально-психологічних навичок.

Отже, складовими елементами узагальненого вищепианого портрету кібершахрая є вікові, освітні, соціобіографічні, мотиваційні, емоційні, інтелектуальні та соціально-психологічні компоненти, а також загальна антисуспільна та егоїстична особистісна спрямованість. Створення типового портрета кібершахрая може виявитися корисним для виявлення та доказування проявів шахрайських дій, що вчиняються із використанням засобів електронних комунікацій, а також під час розробки заходів щодо запобігання та профілактики кібершахрайства.

Список використаних джерел

1. Кримінологія: Загальна частина: альбом схем / авт.-упоряд.: С. Ф. Денисов, Т. А. Денисова, С. Г. Кулик, О. С. Шеремет. Чернігів: Десна, 2015. 658 с.

2. Шапочка С. В. Запобігання шахрайству, що вчиняється з використанням комп'ютерних мереж: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08 / Донцьк. юрид. ін.-т. Кривий Ріг, 2018. 302 с.

Лысенко А.В.,

студентка 2 курса социально-правового факультета Национального университета «Одесская юридическая академия»

Научный руководитель: кандидат политических наук Лазор Е.П.

**УВЕРЕННОСТЬ В СЕБЕ, КАК ОСНОВА ИНТЕГРАЦИИ
ЛИЧНОСТИ В СОЦИОКУЛЬТУРНУЮ СРЕДУ
И ФУНДАМЕНТАЛЬНЫЙ ПРИЗНАК
УСПЕШНОГО ЧЕЛОВЕКА**

Евроинтеграционные процессы способствовали тому, что Украина приняла вектор на развитие сильного социального государства, основной целью которого является защита прав и свобод человека и обеспечение им наиболее комфортной и безопасной жизнедеятельности. Необходимо помнить, что одним из фундаментальных направлений на пути к построению развитого социального государства является воспитание граждан в духе принципов демократии.

Обращая внимание на вопрос о разграничении понятий «индивид» и «личность», хотим заметить, что определение «индивид» является более низменным. Индивид – это единственный представитель человеческого рода, конкретный носитель всех социальных и психологических черт человечества: разума, воли, потребностей, интересов и т.д. [1]. Для того, чтобы подходить под понятие «индивид», достаточно лишь по своим биологическим признакам соответствовать роду «*homo sapiens*».

В свою очередь «личность» – это нечто высокое, то, к чему стремиться любой человек, будучи по природе своей индивидом с самого рождения. Алексеева Л.В. считает, что личность – это социальное существо, живущее в рукотворном, культурном контексте мира [2, с. 50].

Личность – это конкретный человек, взятый в системе его устойчивых, социально обусловленных психологических характеристик, которые проявляются в общественных связях и отношениях, определяют его нравственные поступки и имеют существенное значение для него самого и окружающих [3, с. 471].

Индивидуальность; самобытность; четкая жизненная позиция, которая определена целями и приоритетами человека; развитые моральные качества; способность ясно мыслить и вольно излагать свои суждения; высокий уровень интеллекта и духовной культуры; непоколебимая вера в себя и абсолютная уверенность в каждом своем шаге – признаки, определяющие сильную, волевою и яркую личность.

Однако, процесс преобразования человека в личность – длительный и непростой, он требует опыта, достаточного уровня эмпирических знаний и является продуктом полной адаптации и качественной интеграции индивида в общество.

Э. Гидденс в своей социологической теории трактует интеграцию как упорядоченное взаимодействие между индивидами, социальными группами, построенное на отношениях автономии и зависимости между его участниками.

Интеграция предполагает достижения определенного баланса между человеком и обществом, личностью и социумом. Человек находит тот оптимальный вариант жизнедеятельности, который способствует процессу его самореализации [4, с. 94].

Считаем, что уверенность в себе и своих силах, составляет базис для правильной интеграции личности в социокультурную среду, а также выступает фундаментальным признаком успешного человека. Для того, чтобы качественно и эффективно взаимодействовать с обществом, обмениваться с ним взаимными транзакциями и нести социальную пользу в мир, необходимо жить в состоянии, когда гармония в тебе совпадает и сливается воедино с гармонией окружающей тебя среды. Одним из ключевых моментов в этом процессе,

является точная идентификация себя с обществом, объективная оценка своих способностей и возможностей, что в перспективе приводит к отсутствию сомнений в своих силах и формирует несокрушимую уверенность в себе, своем безграничном потенциале и открывает человеку широчайший спектр и неисчерпаемый диапазон собственных возможностей.

Так почему же большинство людей, так никогда и не решаются на шаги, которые способны вывести их из рутины, открыть новые горизонты и подарить активную жизнь, наполненную многочисленными и яркими победами?

Причина в том, что эти люди руководствуются страхами, которые подкреплены рядом комплексов и постоянной неуверенности во всех ее проявлениях. Вместо того, чтобы отдать предпочтение решительным действиям и сделать смелость и отвагу своими основным спутниками по жизни, они идут на поводу у сомнений и тревог, тем самым беспрерывно упуская одну возможность за другой.

Страх – это слабость в противостоянии с различными испытаниями судьбы, которая приводит к разрушению личности и сопровождается душевной болью от собственной слабости. Для того, чтобы его победить, необходимо определить природу и анатомию страха, осознать, что он является нашим собственным творением и уничтожить его так же легко, как и возвысить. Единственное, над чем мы имеем неограниченную власть – это наш разум, но ничто так не сдерживает потенциал человека, как внутренние границы его собственного мышления.

Безусловно, страх выступает мощной преградой на жизненном пути, но мысль о том, что можно просуществовать весь, отведенный тебе, век, так ни дня и не прожив – гораздо сильнее.

Мир настолько мудрый, что он никогда не посылает нам ненужных задач. Любая задача – это огромный дар. Она дает человеку возможность вырасти, раскрыть неизведанное в себе, проявить себя на максимум и выйти из ситуации победителем. Трудности никогда не перестанут поступать, их будет достаточно много и это замечательно, потому что любая

сложность ставит нас на нашу собственную грань фюла и увеличивает процент нашей выносливости.

За всю историю человечества, не было ни одной успешной личности, которой полностью удалось избежать неудач. Однако, это не должно стать преградой на пути к продвижению и развитию, ведь поражения дают человеку возможность укрепить свой характер и посмотреть на жизнь через призму личного опыта и пройденных испытаний. Способность двигаться от одной неудачи к другой с нарастающим энтузиазмом и еще большим желанием победы – признак успешного человека.

Подводя итог и основываясь на всем вышесказанном, хотим заметить, что трансформация индивида в личность – непростой и многоэтапный процесс, который является универсальным смыслом жизни для каждого человека. Успешное интегрирование – это способность видеть и принимать все части своего «я» такими, какими они есть на самом деле, связанными и функционирующими как единое целое. Базисом для качественной интеграции личности в социокультурную среду выступает уверенность в своих силах.

Единственное, что тормозит наше развитие – это страх, он выступает самой большой преградой на пути к успеху. Но победить его так же легко, как и возвыситься, ведь нет ничего сильнее, чем стойкость и непоколебимая вера в себя и свои безграничные возможности. Их симбиоз дает невероятный результат и создает реальность, основанную на нашем беспредельном потенциале.

Список использованной литературы

1. Человек (индивид, индивидуальность, личность). URL: <https://foxford.ru/wiki/obshchestvoznanie/chelovek-individualnost-lichnost>
2. Алексеева Л.В. Юридическая психология: учебное пособие. – Москва: Проспект, 2010. – 312 с.
3. Маклаков А.Г. Общая психология: учебник для вузов. – СПб.: Питер, 2012 – 583 с.

4. Дроздова Н.В. Социальная психология: учеб.-метод. пособие. – Минск: МГЭУ им. А.Д. Сахарова, 2012. – 120 с.

Макарова О.П.,

кандидат психологічних наук,

старший викладач кафедри педагогіки та психології

Харківського національного університету внутрішніх справ

**ВПЛИВ ЕКСТРЕМАЛЬНИХ УМОВ ПРОФЕСІЙНОЇ
ДІЯЛЬНОСТІ НА ФУНКЦІОНАЛЬНИЙ СТАН
ПОЛІЦЕЙСЬКИХ**

Міждисциплінарна проблема функціональних станів вивчається досить тривалий час, але деякі важливі моменти в цій області залишаються незрозумілими. Заслуговує більш глибокого розгляду питання щодо причин та умов виникнення функціональних станів. На даний час перед поліцейськими виникають ряд завдань: встановлення партнерських відносин поліції та суспільства, захист основних прав і свобод громадян, запобігання та розкриття злочинів, недопущення соціально – побутових безладів, участь у бойових діях на тимчасово окупованих територіях. Все це істотно підвищує вимоги до здоров'я особового складу, до здібностей людей зберігати оптимальні стани та успішно діяти в різноманітних екстремальних умовах. Діагностика станів працівників поліції є важливим моментом при вирішенні багатьох завдань, які постають перед лікарями та психологами.

Під функціональними станами розуміють інтегральний комплекс характеристик тих якостей та властивостей організму, які визначають діяльність людини. Цим питанням займались В. Медведєв, В. Загрядський, С. Кірова та інші. Зв'язок і єдність функціональних станів з професійною діяльністю є безумовними, але ці моменти є характерними лише для професійно обумовлених функціональних станів. Структура та динаміка діяльності потребують активації мозкових та виконавчих систем, а також робочого функціонального стану (розумової,

сенсомоторної та фізичної діяльності). Слід зазначити, що одна й та сама професійна діяльність по різному відбувається у різних зовнішніх умовах.

Функціональні стани можуть виникати під впливом різноманітних ситуативних факторів та екстремальних умов. Синхронізація негативних факторів, впливає на стан і поведінку людини. Вплив декількох екстремальних факторів ризику, які провокують один й той самий стан, призводять до ситуативно обумовлених функціональних станів. Прикладом такого стану може бути описуваний в кримінології «фізіологічний афект». Подібні неконтрольовані афекти різних видів перебувають в основі делинквентної поведінки (фізичне та психологічне насильство, зловживання алкоголем та наркотичними препаратами, суїцидальна поведінка).

Виділяють такі типи професійної діяльності поліцейських:

1. Виконання службових обов'язків поліцейськими кожного дня. Вплив факторів професійного стресу на поліцейських (мінімально залежить від спеціальності поліцейського та займаної посади).
2. Участь у навчаннях, які максимально наближені до реальних. Основними факторами, які обумовлюють розвиток професійного стресу є – тривала концентрація та розподіл уваги, необхідність термінового виконання завдань, дефіцит часу, швидкість прийняття рішень та висока відповідальність, ненормований робочий час і т.д. Вплив факторів професійного стресу є істотним і призводить до явних змін функціонального стану. Ці зміни дозволяють прогнозувати поведінку та професійну діяльність поліцейських в службовій діяльності.
3. Реальна професійна діяльність. При цьому специфіка факторів професійного стресу зберігається, але до них добавляється реальна загроза життю та здоров'ю. Прояви професійного стресу досягають максимального вираження.

Багаторічні вивчення особливостей психофізіологічного стану та поведінкових реакцій поліцейських, дозволили встановити певну закономірність в динаміці професійної діяльності поліцейських до екстремальних умов служби. Виділяють

наступні основні періоди: період очікування (період, що передує діяльності в екстремальній ситуації); початковий період адаптації до екстремальних умов діяльності; період відносної нормалізації функціональних можливостей організму та професійної працездатності; завершальний період (період дизадаптаційних порушень); період реадaptaції до служби в звичайних умовах.

Тривалість періодів адаптації залежить від вихідного рівня функціонального стану особистості та від рівня професійної навантаженості і ступеня реальної небезпеки. Розвиток виражених дизадаптаційних порушень у поліцейських, які здійснювали небезпечну та напружену професійну діяльність на тлі реальної вітальної загрози, визначалось приблизно до півріччя знаходження в таких умовах.

Після завершення діяльності в екстремальних умовах, у поліцейських настає новий період адаптації до умов несення служби в звичайних умовах (період реадaptaції). В деяких випадках відзначались виражені ознаки астенизації, що проявляються скаргами на стан здоров'я, зниженням рівня нервово-психічної стійкості і істотним погіршенням досліджуваних психофізіологічних показників. Можуть формуватися певні соціально небажані стереотипи поведінки, які є неприйнятними в звичайних умовах життєдіяльності людини. При вивченні психологічних станів та поведінкових реакцій поліцейських після перебування в екстремальних умовах несення служби, може спостерігатись: 1. Підвищена фіксація на «зовнішні» та «внутрішні» проблеми, зростає байдужість до зовнішнього вигляду, в меншій мірі орієнтовані на соціально бажані норми поведінки. 2. Чітка тенденція до поведінкових реакцій, що характеризуються імпульсивністю, схильністю до афектів і нестриманістю в міжособистісному спілкуванні з оточуючими. 3. Значно посилюється схильність до формувань іпохондричних і психастенічних реакцій, що пов'язано з явищами емоційного стомлення, відсутністю емоційної розрядки і компенсації. Визначені дизадаптаційні порушення починають чітко

проявлятися після трьох місяців після ситуації вітальної загрози і надалі мають тенденцію до більш виражених, які трансформуються в посттравматичні розлади, та потребують кваліфікованої медичної та психологічної допомоги.

Важливо зазначити, що діагностика і корекція негативних функціональних станів повинна проводитись з урахуванням причин та умов, які їх викликали.

Список використаних джерел

1. Духновский С. В. Брюзгин А.А. Психологическая устойчивость как условие преодоления критических ситуаций / *Вестник Курганского государственного университета*. Серия: Физиология, психофизиология, психология и медицина. 2008. № 11. 34с.

2. Москаленко А. П., Кобзін Д. О. Професійна адаптація працівників ОВС: Методичні рекомендації / за заг. ред. проф. Соболева В. О. – Харків: Ун-т внутр. справ. 2000. 70 с.

3. Чухраєва Г.В. Психологічне здоров'я та професійна діяльність співробітників органів внутрішніх справ. *Зб. наук. праць Інституту психології ім. Г.С. Костюка НАПН України*. / за ред. Максименка С.Д. Актуальні проблеми психології. К., 2013. Т. X. Вип. 25. 736 с.

Makarchuk. B. I.,

student of the Faculty of International Legal Relations

National University «Odessa Law Academy»

Scientific adviser: Ignatieva I.I., PhD in political science

PROBLEM OF SOCIAL-PSYCHOLOGICAL ADAPTATION OF THE COMBATANTS AFTER MILITARY ACTIONS

This paper reveals the peculiarities of the problem of social and psychological adaptation of soldiers who participated in hostilities to the conditions of peaceful life, the difficulties they face after the end of the military are determined service. It is indicated that they represent the population, which needs a special approach. This is due to the fact that, after experiencing events, in some cases, combatants have significant changes in their psyche, they can not find understanding in society, in the family, have difficulty communicating in the workplace, approach to

solving problems of civic life with the frontline by measures and methods.

The problem of social-psychological adaptation of the military after military actions is extremely important nowadays.

The problem of social and psychological adaptation of persons who have performed activities in extreme conditions is becoming especially urgent.

In today's world it is impossible not to see change. It may indeed be the century in which humanity is achieving extraordinary victories in the fields of science, inventions, technical improvement, but along with the victories we can observe the progress of natural phenomena that are damaging to humanity, inter-ethnic and inter-regional conflicts are gaining strength. We can see an increase in military personnel participating in both international and internal wars, as a consequence, an increase in casualties.

It is for this reason that the question of the need to adapt to new conditions, the restructuring of the psyche into a peaceful order, comes to the fore.

Disorders that develop after experiencing psychological trauma affect all levels of human functioning (physiological, psychological, social, personal, professional, interpersonal, etc.) lead to lasting personal change not only in people who have experienced stress directly, but also their families and eyewitnesses [2]. Post-traumatic stress disorders contribute to the formation of specific family relationships, special life scenarios and can affect your entire life.

The results of studies on social and psychological adaptation, rehabilitation of military personnel who participated in the fighting to some extent are revealed in the works of R. Abdurakhmanov, P. Korchemny, L. Kitaeva-Smyk, S. Sedin, V. Popov, I. Solovyov, N. Tarabrina and others. In the writings of A. Yen, M. Zelenova,

O. Karoiani, V. Maslyuk, E. Miska, E. Snedkov and others. the problems of social-adaptive abilities of the person, resilience to stress, increase of ability to recover after mental traumas, adaptation to a peaceful life are considered.

A large number of military personnel who have participated in the fighting complain that they cannot find understanding in

society, in the family, and have difficulty communicating in production. After the events of the war, in some cases, the participants of the fighting have such changes in the psyche that even parents sometimes find it difficult to recognize their children in them [1]. The return of servicemen to a peaceful life after the impact of extreme conditions is accompanied by difficulties in adapting to a peaceful life, in particular, tense relations between them and society, anxiety, fear, aggression, suspicion. The life experience of these people differs from the experience of those who did not participate in the fighting, in many respects generates misunderstandings on the part of the population of the characteristics of their behavior, which they perceive and evaluate with their inherent frontal maximalism.

Therefore, I believe that the diagnosis of mental states, the level of neuropsychiatric activity conducted by psychologists and psychiatrists, should be the main content of the work during the survey of servicemen after their return from the combat areas. At the same time, special attention should be paid to group and individual conversations during which it is necessary to orient veterans in the problems that arise in the process of socio-psychological adaptation of participants of hostilities to normal conditions of life [3].

In my opinion, specialized assistance centers for military personnel who participated in the fighting will be an important factor in facilitating the rehabilitation of the military. This option is the most optimal for the realization of the tasks of systematic socio – psychological adaptation to the conditions of peaceful life.

The Center for Social and Psychological Assistance to combatants should solve the following tasks:

- medical rehabilitation of servicemen;
- social and psychological adaptation of combatants to conditions of peaceful life;
- social and psychological support for servicemen and their families;
- educational activity: professional counseling, involvement in primary or additional professional education, advanced training in civilian specialties, professional retraining;

- assistance in employment: creation of job vacancies in the labor market, maintaining contacts with employers;
- social and legal protection: coordination of actions of the center with military registration and enlistment offices, military units, employment services, training centers, legal consulting, support of entrepreneurship, participation in creation and implementation of social protection systems [4].

To solve this problem, combatants need use different forms of work: conducting seminars for employees of services for social and psychological adaptation of combatants, individual psychological and legal consultations for veterans and their families, legal and social protection, providing with the help of self-government bodies, military registration and enlistment offices benefits established by law.

Establishing and facilitating the work of public associations is also a priority in solving this problem. According to many veterans, they need meetings and communication with their comrades service to make it easier to survive post-war psychological trauma [4].

Based on the above, I can determine the following:

- the experience of rehabilitation of combatants should be improved and maintained at a sufficient level;
- specially organize work on social and psychological adaptation of combatants to the conditions of peaceful life, which must meet modern requirements;
- to strengthen the scientific development of the problem of sociopsychological adaptation of participants of hostilities to civilian life, to expand and improve the categorical base of psychological science in this field.

It is necessary to develop a categorical apparatus of social psychology and to systematize the socio-psychological rehabilitation of combatants.

List of references

1. Корольчук М. С. Психофізіологія діяльності. Київ: Ельга, НікаЦентр, 2004. 400 с.

2. Кучеренко С. М., Бутко О. О. Дослідження професійної агресивності гірських рятувальників ДСНС України. *Проблеми екстремальної та кризової психології. Збірник наукових праць*. Вип.20. Харків: НУЦЗУ, 2016. С. 121–132.

3. Тимченко А. В. Психологические аспекты состояния, поведения и деятельности людей в экстремальных условиях и методы их коррекции. Харьков, 1997. 184 с.

4. Єна А. І., Маслюк В. В., Сергієнко А. В. Актуальність і організаційні засади медико-психологічної реабілітації учасників антитерористичної операції. *Науковий журнал МОЗ України*. – 2014. – № 1 (5). – С. 5–16.

Максименко Ю.Б.,

доктор психологічних наук, професор,
професор кафедри загальної та диференціальної психології
Південноукраїнського національного університету
імені К.Д. Ушинського

Матохнюк Л.О.,

доктор психологічних наук, доцент,
завідувач кафедри психології Комунального вищого навчального
закладу «Вінницька академія неперервної освіти»

ОСОБЛИВОСТІ ПОВЕДІНКИ ПІДЛІТКІВ В ІНТЕРНЕТ-СЕРЕДОВИЩІ

Міжособистісне спілкування у віртуальному просторі набуло дуже поширеного характеру і у ньому сьогодні сформувалися своєрідні правила міжособистісної взаємодії. Для ефективного спілкування у віртуальному просторі необхідно володіти на достатньому рівні навичками користування комп'ютером та Інтернетом. Однак, віртуальне міжособистісне спілкування має ряд відмінностей від реального. Насамперед воно відрізняється тим, що відбувається у віртуальному просторі, а також тим, що у цьому виді комунікації беруть участь реальні особистості. Фактично, віртуальний комунікативний простір являється певною своєрідною реальністю, яка хоч і має певну індивідуальність та можливість особистісного вибору, але партнер по спілкуванню є опосередкованим, і міжособистісне

спілкування відбувається завдяки комп'ютерним технологіям. Зважаючи на це, слід детально вивчити як впливає комунікація в Інтернеті на особистість підлітків, оскільки вони проводять значну кількість часу в Інтернет – середовищі з метою спілкування, навчання та пошуку актуальної інформації.

Вплив соціального середовища на поведінку підлітків вивчався як вітчизняними психологами (Б. Ананьєв, Л. Виготський, О. Леонт'єв, С. Максименко, Ю. Максименко, К. Полторак, Д. Столбов, В. Шевченко, Т. Щербан та ін.), так і зарубіжними (А. Vandura, Е. Erikson, JS. Roseberry та ін.), але незважаючи на це, особистісні зміни та зміни у поведінці підлітків під час спілкування та діяльності у Інтернет – середовищі на даний момент вивчені недостатньо (О. Каменських, Л. Матохнюк, О. Немеш та ін.).

У попередніх статтях визначено, що Інтернет – середовище має як позитивний так і негативний вплив на особистість користувачів, зокрема підлітків [1. с. 76-85]. Комунікація в Інтернет – середовищі та пошук необхідної інформації є основними факторами мотивації для підлітків довготривалого та регулярного використання мережі Інтернет. У вітчизняній науковій літературі серед моделей впливу Інтернет – середовища на поведінку підлітка виділяють: комунікативну, когнітивну, інформаційну та маркетингову [2. с. 38-43].

Модель комунікаційного впливу розкриває сутність так званих «краудтехнологій», де користувачі мережі Інтернет залучаються до процесу розповсюдження інформації. Ця технологія впливає на референтні групи та Інтернет – спільноти, використовуючи ефект соціальної взаємодії з метою впливу на поведінку споживачів Інтернет – сервісів. Таким чином, як тільки підлітки, чи представники інших вікових груп, починають долучатися до обговорення інформації чи перегляду інформації, вони автоматично стають носіями тих знань, які їм нав'язує Інтернет.

Особливим є підхід до побудови когнітивної моделі впливу Інтернет – середовища на поведінку підлітка з точки зору

ключових факторів, які супроводжують цей вплив (Ус Г., 2015). Згідно міркувань Г. Уса, серед факторів, які супроводжують вплив Інтернет – середовища є: рівень готовності до навчальної діяльності; рівень освіти батьків; рівень дошкільного навчального закладу; соціально – економічний рівень родини; рівень комп'ютеризації населення; рівень доступу до мережі Інтернет; рівень освіти; рівень навчального закладу середньої освіти; рейтинг навчального закладу; рівень навчального закладу вищої освіти; участь у науково – дослідній діяльності; рівень міжвузівського академічного досвіду; рівень інтелекту; саморозвиток за рахунок зовнішніх стимулів; рівень здатності до самоосвіти; вплив оточення на розвиток та самоосвіту [3, с. 130-135].

Інформаційна модель впливу Інтернет – середовища на поведінку особистості розглядається крізь призму використання ключових слів в інформаційних повідомленнях. Саме ключові слова є основним тригером впливу на свідомість особистості, де характер контексту та концентрація ключових слів створюють необхідний психологічний фон впливу. Інформаційна модель впливу Інтернет – середовища на особистість відображається векторами ключових термінів (слів) та матрицею зв'язків «повідомлення – ключові слова» [4, с. 131-139].

Таким чином, можна зробити висновок, що наявні моделі впливу Інтернет – середовища на особистість людини та поведінку користувачів розглядають інформацію як основний фактор. Натомість, когнітивна модель включає в себе ще й освітні, соціально – економічні та соціальні фактори, що допомагає ширше розкрити власне сутність впливу. Однак, згадані моделі не розглядають індивідуальні риси особистості в своїй структурі впливу. На основі аналізу наукової літератури вітчизняній та іноземній літературі пропонуємо наступну модель впливу Інтернет – середовища на поведінку підлітка (рисунок).

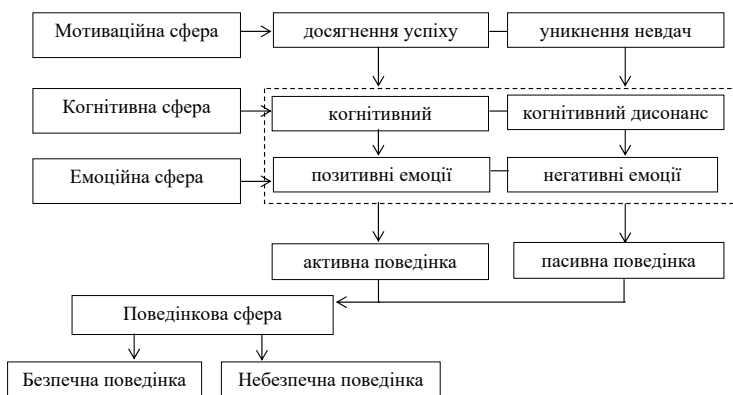

Рис. Модель впливу Інтернет – середовища на поведінку підлітка

В основу моделі покладено мотиваційна складова та результати діяльності підлітків в Інтернет – середовищі. Такий підхід дозволяє цілісно підійти до оцінювання впливу Інтернет – середовища на поведінку підлітка, який включений у соціальну взаємодію, реалізацію власних потреб та потягів, використання набутих вмінь та навичок. Сама структура моделі впливу Інтернет – середовища на поведінку підлітка включає в себе чотири основних сфери особистості: мотиваційну, емоційну, когнітивну та поведінкову. Основним компонентом є мотиваційна сфера особистості яка містить два компоненти (мотивація на досягнення успіху та мотивація на уникнення невдач), які спрямовують особистість на формування певної стратегії активності. Підліток сприймає Інтернет-середовище через «емоції позитивні» – «емоції негативні», тобто характеризує такими компонентами, що несуть позитивне ставлення (активна поведінка) до віртуального світу, або такими, що виявляють сукупність загального скептицизму, недовіри, (пасивна поведінка) [5, с. 95-109].

Перебуваючи в Інтернеті віртуальне середовище може викликати як негативні емоції, коли є розбіжність між очіку-

ваними і дійсними результатами діяльності (когнітивний дисонанс), так і позитивні тоді як очікування і результат збігаються (когнітивний консонанс). Врахуємо той факт що взаємодія когнітивної та емоційної сфери призводить до досягнення кінцевої мети діяльності – задоволенні потреб. Безпечна поведінка підлітків в Інтернеті надійне, незагрозливе, нешкідливе застосування, використання особою Інтернету в повсякденній діяльності з конкретною, визначеною метою, яка сприяє її всебічному розвитку, гармонії із собою, рідними та соціальним середовищем, у якому вона перебуває.

Список використаних джерел

1. Матохнюк Л. О., Максименко Ю. Б. Засади досліджень в психології розвитку інформаційної компетентності особистості. *Наука і освіта*. – 2017. – №11. – С. 76-85.

2. Полторак, К. А., Зозульов, О. В., Жданова, О. Г. (2016). Оцінювання ефективності маркетингових комунікацій в мережі інтернет засобами математичного моделювання. *Інвестиції: практика та досвід*, № 3. – С. 38-43.

3. Ус, Г. О. (2015). Моделювання факторів впливу на інтелектуалізацію трудового потенціалу. *Бізнес Інформ*. – № 2. – С. 130-135.

4. Рябий, М. О., Хатян, О. А., Багацький, С. П. (2015). Модель виявлення PR-впливу через публікації в Інтернет ЗМІ. *Безпека інформації*. – № 21 (2). – С. 131-139.

5. Матохнюк, Л. О., & Матохнюк, Л. А. (2019). Психологія інформаційної компетентності особистості (генеза онтологічного розвитку) (Doctoral dissertation, Державний заклад «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені КД Ушинського»). 527 с.

Матвієва А.Б., Чечельницька В.С.,

студентки 1 курсу факультету адвокатури Національного університету «Одеська юридична академія»

Науковий керівник: кандидат політичних наук Третьякова Т.М.

ВПЛИВ ПОЛІТИЧНОЇ СВІДОМОСТІ НА СУЧАСНУ УКРАЇНСЬКУ МОЛОДЬ

Актуальність даної теми тісно пов'язана з процесами які наразі відбуваються в нашій державі. Вона полягає в тому, що у наш час існує велике різноманіття політичних структур,

партій та політичних лідерів, які поширюють свої політичні цінності та пропагують власні політичні інтереси. Усе це створює серйозну загрозу світогляду молоді.

Молодь заслуговує на особливу увагу через те, що власне їх соціалізація проходить в умовах економічної кризи та соціальних конфліктів.

Зараз молодь України досить складно визначає свої позиції у різних сферах життя. Вона знаходиться на етапі зміни ідейних та моральних орієнтирів. Тому що, молоді люди найбільш схилені до інновацій і найменше до стереотипів минулого [2, с. 6].

Політико-ідеологічний простір держави, який сформувався навколо молодих людей висунув ряд запитань перед ними. Вони напряму стосуються визначення їх ставлення до ідеологічних цінностей, які презентуються суб'єктами політичного процесу, формування стійких політичних і ідеологічних пріоритетів, уявлень про відповідні цілі в сфері політичних відносин, засобів досягнення цих цілей.

Нинішній процес політичної соціалізації молоді характеризується багатовекторністю. Певній її частині властиві політичний нігілізм, розчарування, відмова від боротьби за свої права, електичність процесу політичної соціалізації.

Молоді люди перебувають у складній ситуації: руйнуються усталені традиції, змінюється соціальна структура суспільства, уявлення про життєві цілі та способи їх досягнення. Однак ці реалії не впливають на консолідацію його групових інтересів, через не усвідомлення всіх впливаючи проблем самою молоддю [1, с. 17-26].

Перший вектор стосується зміни процесу політизації від стабільності до невизначеності. Політична свідомість української молоді змушена була пристосовуватися до умов, які їй підготувало тогочасне суспільство. Ці умови характеризувались тим, що суспільство не мало готових, комплексних та соціально-згуртованих відповідей.

Другий вектор політичної соціалізації це перехід від уніфікованості до різноманітності. Тобто, на зміну чіткій кількості

соціальних виборів, які існували раніше, прийшла завелика кількість політичних партій для того щоб зрозуміти різницю між їх ідеологічними поглядами. Ці погляди зможе зрозуміти лише та людина, яка тісно пов'язана із політичним середовищем та систематично цікавиться політичними подіями в країні.

Третій вектор – зміщення у величині від глобальної до артикульованої, детальної. Цей вектор характеризується тенденцією зниження рівня соціальної ідентичності в суспільстві, тобто процес гіперперсоналізації. І власне цей процес означає зростання значення індивідуальних та особистісних характеристик, а не групових.

Четвертий вектор процесу політичної соціалізації полягає в переході від самоповаги через групову належність до потреби в сенсі власного життя. У нестабільних ситуаціях постає потреба пошуку сенсу життя першочергово, на відміну від пошуку «своєї» групи.

П'ятий вектор процесу політичної соціалізації базується на потребі переходу від оціночної полярності до врахування плюралізму думок і намірів. На прикладі радянської держави процеси соціалізації відбувалися в межах пануючої системи, власне вона тоді вважалась єдино-правильною, критика або будь-який плюралізм думок тоді не дозволявся. То розвал даної монолітної держави відкрив перед нами певну амбівалентність, роздвоєність думок, та те що існують протилежні оцінки соціально-політичних явищ [3, с. 99-103].

Отже, формування політичної свідомості залежить не лише від тієї чи іншої об'єктивної ситуації, в якій розвивається сам процес, а й від різноманітних чинників та факторів, які несуть суб'єктивний характер впливу на формування політичної свідомості.

Фактори суб'єктивного характеру, в свою чергу діляться на дві підгрупи:

– зовнішні, до яких належать інститути політичної системи, національні та соціальні групи, різні неформальні об'єднання, під впливом яких відбувається соціалізація особистості;

– внутрішні, що характеризують механізми світосприймання, аналізу та прийняття рішень тощо. Останні охоплюють потреби, інтереси, духовні цінності, індивідуальні психологічні якості людини [4, с. 84-98].

Висновок. Підсумувавши вищесказане, ми прийшли до висновку, що найголовнішим фактором, який власне і формує політичну свідомість української молоді – є бажання людини відповідати на будь-які запити політичної системи. Так як, сучасна молодь спрямовує всі свої дії на інновацію української політичної системи, то є передбачуваним що своє бажання вони поглиблюють на самостійну інтерпретацію соціальної дійсності і вибору способів власних дій, стилю свого життя. На їх думку це є більш адекватними суспільним змінами. У політичній сфері молодь здатна здійснити значну підтримку новообраного політичного курсу, сприйняти західні демократичні цінності з урахуванням власних національних традицій. Українська молодь виступає не просто об'єктом, але й активним суб'єктом молодіжної політики. Таким чином, можна говорити про те, що на сьогоднішній день українська молодь перебуває у стані кардинальних політичних змін, які у свою чергу, призводять до трансформації політичної культури в українському суспільстві. Трансформація безпосередньо відбувається лише на демократичних засадах і як наслідок, молодими громадянами переоцінюються суспільні та культурні цінності. Змінюється і вектор спрямованості їх політичної свідомості. Виходячи з цього важливо залучати молодь до політичного життя країни через їх неупередженість та різноплановість їх поглядів.

Список використаних джерел

1. Поснова Г. Особливості політичної культури молоді / Г. Поснова // *Соціальна психологія : Український науковий журнал*. – 2004. – № 6. – С. 17–26
2. Буш К.А. Специфіка прояву політичної свідомості сучасної української молоді. – 2013. – С. 6

3. Білик М. Особливості формування політичної культури сучасної молоді / М. Білик // *Соціальна психологія: Український науковий журнал*. – 2004. – № 4. – С. 99-103.

4. Дембрицька Н. Когнітивні аспекти політичної свідомості нового покоління / Н. Дембрицька // *Соціальна психологія*. – 2003. – № 1. – С. 84-98.

Мельніков А.С.,

доктор соціологічних наук, доцент,

професор кафедри соціології та психології

Національного університету «Одеська юридична академія»

АНТИНОМІЯ СОЦІОКУЛЬТУРНОЇ АКСЕЛЕРАЦІЇ ТА ПРАКТИК УСВІДОМЛЕНОСТІ

Протягом останнього десятиліття соціологи все частіше діагностують виникнення нового соціетального феномену «революції усвідомленості», протилежного таким чинникам колективних практик, як комунікативна і техно-інформаційна акселерація, консюмеризм та політика «пост-правди». Фіксується певна тенденція розвитку усвідомленості як екзистенційного модусу або конститутивної життєвої стратегії, що поступово інтегрується у структуру домінантної культури.

Соціокультурна акселерація та «високошвидкісне» суспільство [1], попри очевидний позитивний вплив, втілили широкий спектр негативних явищ, які включають кліпову культуру, інфоксикацію, парадокс вибору, ексцесивний тип мислення, патерни багатозадачності та полісинхронності. У зв'язку з цим, збільшується потреба в опозиційній силі, яка б зменшила деструктивний ефект зазначених явищ.

На рівні масової культури поняття усвідомленості (*mindfulness*) поширювалося з 2000-х років, а вже у 2014 році журнал *Time* проголосив «революцію усвідомленості», принаймні, у західних країнах [2]. Такі лідери громадської думки, як Опра Вінфрі, почали популяризувати усвідомленість або споріднені перспективи та погляди їх провідних представників (Дж. Кабат-Зінн, Е. Толле, Тит Нат Хан та ін.). Список

видання Watkins «100 духовних лідерів сучасності» уособив вплив практик усвідомленості. Почали виникати нові спеціалізовані журнали, студії, центри та фонди. Журнал *Mindful*, студія *MINDFL* у Нью-Йорку, документальні фільми *Mindful Revolution* (2015) і *Walk With Me* (2017), а також додатки для смартфонів *Headspace*, *Calm* та *Insight Timer* стали наочними прикладами швидкої експансії культури усвідомленості.

Попри широке вживання, термін «усвідомленість» (від палійського *sati* та санскритського *smriti* – усвідомлювати, пам'ятати) залишається складним для соціологічної інтерпретації. Існують два основні значення, які відображають загальний та специфічний зміст терміну. Перше значення, серед тривіальних характеристик розуміння і відповідальності, вказує на східні духовні практики, з акцентом на буддизмі та йозі, а також на різні традиції саморозвитку (*self-help*), руху Нью-ейдж, «терапевтичних» [3] та езотеричних субкультур.

У більш специфічному розумінні усвідомленість є базовою категорією науково-обґрунтованого, секулярного підходу, що походить від програми «Зменшення стресу на основі усвідомленості» (MBSR), створеної у 1979 році Джоном Кабатом-Зінном у Медичному центрі університету Массачусетсу [4-5]. MBSR надихнула ще одну розповсюджену програму під назвою «Когнітивна терапія на основі усвідомленості» (MBCT), розроблену Ф. Барнардом, Дж. Тісдейлом, З. Сігалом та М. Вільямсом.

За Дж. Кабат-Зінном, усвідомленість – це «розуміння, що виникає через цілеспрямовану та безоцінну концентрацію уваги у поточному моменті» [6]. Властивостями цього типу розуміння (*awareness*) є саморефлексія, мудрість, оптимальний досвід, «кордіальність» (*cordiality*) та здійснення кожної дії так, «ніби від неї залежить життя», з дотриманням атигюду присутності, залученості, ентузіазму та натхнення. Визначення Кабат-Зінна суттєво вплинуло на подальші спроби формулювання строгої наукової дефініції, за якими усвідомленість є схильністю «...бути високо обізнаним щодо внутрішнього та зовнішнього досвіду в контексті установки безоцінного прийняття

цього досвіду» [7], а також є процесом «...регулювання уваги з метою привнесення якості беззусильного сприйняття до поточного досвіду і якості відношення до свого досвіду в межах орієнтації зацікавленості, досвідної відкритості та прийняття» [8]. Модус презентизму характеризує усвідомленість як обізнаність та увагу, довільно спрямовані на потік живого досвіду, з інструментальною мінімізацією фокусу на минулому або майбутньому, що визнаються формами підміни реальності ментальними об'єктами і вважаються чинниками реактивного, автоматизованого типу поведінки. Загальною орієнтацією практик усвідомленості постає досягнення недефіцитного, «достатнього» (*enough*) внутрішнього стану, що є секуляризованим науковим еквівалентом буддистської ідеї просвітлення. Інша аналогія з буддизмом – опис недефіцитного стану як звільнення від страждань, штучно ініційованих негативних переживань та залежностей. Культивування цього стану пов'язує усвідомленість із трансформаційними явищами «пікових переживань» та «досвіду плато» (А. Маслоу), «поток» (М. Чиксентмігаї), релігійних або духовних інсайтів та епіфанії.

Цінності презентизму та деавтоматизму впроваджуються у практиках усвідомленості через медитативні та контемплативні техніки, що пройшли наукову верифікацію. Медитація поділяється на формальні та неформальні типи, першим з яких найчастіше є вправа зосередження уваги на певному об'єкті (зокрема, диханні), із заплющеними очима і розслабленим тілом. Формальна медитація може передбачати специфічну сидячу позу, лежаче сканування тіла, ходьбу або іншу активність. Натомість неформальна медитація проектує сутність формального типу на повсякденну діяльність та стиль життя загалом. Саме у цьому вимірі усвідомленість перетворюється із субкультурної практики на екзистенційний модус або базовий спосіб існування, який поступового інтегрується до структури домінантної культури та масштабнішого процесу інституціоналізації рефлексивності в сучасних суспільствах. Водночас, як контр-тенденція відносно соціокультурної акселерації,

поширення практик усвідомленості створює стійку антиномію акселерації-децелерації, що постає одним із головних чинників суспільного розвитку.

Важливим проявом усвідомленості як сукупності екзистенційних цінностей є взаємозв'язок з іншими субкультурами у форматі відносно однорідного кластеру соціокультурної системи. Серед таких споріднених субкультур необхідно відзначити мінімалізм, велнес і повільне життя. З іншого боку, інституціоналізація та суспільний вплив практик усвідомленості демонструє впровадження відповідних програм у різних сферах соціального життя, зокрема в економіці, політиці, медицині, освіті, спорті, поліції та армії. Окремим завданням соціології, у даному випадку, стає дослідження інституційної специфіки розвитку культури усвідомленості як засобу подолання негативних наслідків соціокультурної акселерації.

У підсумку слід зазначити, що основою практик усвідомленості є саморегуляція і актуалізація особистості з метою набуття автентичності та оптимальних форм досвіду в сучасних умовах. Згідно із постулатами цієї парадигми, автоматичний режим колективної свідомості, який лише посилюється у високошвидкісному соціумі, породжує фундаментальний онтологічний дефіцит, страждання та відчуття втрати повноти життя через деструктивний вплив полісинхронності та ексцесивності. Подальші дослідження антиномії соціокультурної акселерації та практик усвідомленості дозволять не лише концептуалізувати одну із конститутивних тенденцій соціального розвитку, але й сприятимуть прикладному впровадженню результатів її соціологічного аналізу.

Список використаних джерел

1. Rosa H. Social Acceleration: A New Theory of Modernity / Rosa H. – New York : Columbia University Press, 2013.
2. Pickert K. The Mindful Revolution [Electronic source] / K. Pickert // Time. – 2014. – URL: <https://time.com/1556/the-mindful-revolution/>
3. Rethinking Therapeutic Culture / Aubry T. and T. Travis, eds. – Chicago : University of Chicago Press, 2015.

4. Kabat-Zinn J. Full Catastrophe Living: Using the Wisdom of Your Body and Mind to Face Stress, Pain, and Illness / J. Kabat-Zinn. – New York : Bantam Dell, 2013.

5. Kabat-Zinn J. Wherever you go, there you are: mindfulness meditation in everyday life / J. Kabat-Zinn. – New York : Hachette Books, 2014.

6. Kabat-Zinn J. Defining Mindfulness [Electronic source] / J. Kabat-Zinn // Mindful. – 2017. – URL: <https://www.mindful.org/jon-kabat-zinn-defining-mindfulness/>

7. Cardaciotto L. The Assessment of Present-Moment Awareness and Acceptance: The Philadelphia Mindfulness Scale / L. Cardaciotto et al. // *Assessment*. – 2008. – Vol. 15 (2). – P. 204-223.

8. Bishop S. Mindfulness: A Proposed Operational Definition / S. Bishop et al. // *Clinical Psychology: Science and Practice*. – 2004. – Vol. 11 (3). – P. 230 – 241.

Мельникова О.В., Мунтян В.М.,

студентки факультету психології, політології та соціології
Національного університету «Одеська юридична академія»
Науковий керівник: кандидат психологічних наук Форманюк Ю. В.

ОСОБЛИВОСТІ МОТИВАЦІЇ ЛЮДЕЙ ВІД 18 ДО 30 РОКІВ

Актуальність вивчення мотиваційної сфери у психології зумовлена зростаючим інтересом до психології особистості, а як відомо, мотиваційна сфера є її стрижнем. На сьогоднішній день мотивація є найважливішим фактором визначення мети та звичайно її досягнення. Тобто мотивація є своєрідним поштовхом до здійснення задуманого. Тільки визначивши те, що є джерелом та що спонукає людину до дій, що є мотивами, можна спробувати розробити діючу систему форм і методів досягнення бажаного.

Взагалі, у поведінці людини є дві взаємозв'язані сторони: регуляційна та спонукальна. Перша, в свою чергу, відповідатиме за те, як поведінка індивіда складається в конкретній ситуації. Друга, навпроти, буде забезпечувати активацію та спрямованість поведінки людини. Варто зазначити, що дана сторона поведінки пов'язана з поняттям мотивація, адже

охоплює уявлення про цілі, інтереси, наміри, потреби, прагнення які є наявними у людини, про зовнішні фактори, які, у свою чергу, змушують людину вести себе певним чином [2, с. 171].

В даний час мотивація як психічне явище трактується по-різному. Для когось це сукупність факторів, які, в свою чергу, будуть підтримувати та направляти поведінку людини (К. Мадсен [K. Madsen, 1959]; Ж. Годфруа, 1992), хтось сприймає це за сукупність мотивів (К. К. Платонов, 1986), а для когось це взагалі спонукання, що буде викликати активність організму та визначатиме її спрямованість [1, с. 65]. Але в загальному обсязі можна говорити про те, що термін «мотивація» буде виступати в якості узагальнюючого визначення усіх процесів та явищ, сенс яких буде зводитися до, особистість буде вибирати та регулювати свою поведінку виходячи з очікуваних нею наслідків своєї діяльності [5, с. 24].

Проблему мотиваційної діяльності особистості досліджували такі вчені як Платон, Д. Макклелланд, Д. Аткинсон, Х. Хекхаузен, П. Гольбах, К. Левін, Г. Олпорт, Г. Мюррей, У. Джемс та інші.

Мотиваційна сфера людини – це розвиваюча протягом життя цілісна система, яка має ієрархію, є рухомою і відображає предмет потреби і стану самого індивіда. Відповідно, головні відносини, що описують мотиваційну сферу особистості – це ієрархія мотивів або мотивів. Має велике значення ступінь їх усвідомлення, інтенсивність і здатність керувати спонуканнями [3, с. 441].

Мотивація і діяльність у особистості функціонально пов'язані за допомогою двох мотивів: досягнення успіху та уникнення невдач. В результаті дослідження цих двох мотивів було виявлено, що вони є дуже важливими при досягненні цілей людей, від них залежить доля та положення людини в суспільстві.

Факти, які були отримані в психології, дають змогу говорити про те, що мотивації досягнення успіхів і уникнення невдач є

важливими і відносно незалежними видами людської мотивації. Від них багато в чому залежить доля і, взагалі, становище людини в суспільстві.[2, с. 179].

Мотивація досягнення успіху – це прагнення до успіху та високих результатів в діяльності. Г. Мюррей першим виділив подібний вид мотивації [6, с. 4] і дав цьому терміну таке визначення: «упоратися з чимось важким. Упоратися з фізичними об'єктами, людьми або ідеями, маніпулювати ними або організувати їх. Робити це настільки швидко і незалежно, наскільки це можливо. Долати перешкоди і досягати високого рівня. Перевершувати самого себе. Змагатися з іншими і перевершувати їх. Збільшувати свою самоповагу завдяки успішному застосуванню своїх здібностей»[6, с. 4].

Інакше будуть вести себе люди, мотивовані на уникнення невдачі. Тобто, основною метою їх діяльності є уникнення невдачі, а не те, щоб домогтися успіху. Адже з самого початку людина мотивована на невдачу, що звичайно буде виявлятися у невпевненості в собі, людина буде боятися критики з боку оточуючих. З роботою, що буде загрожувати можливістю невдачі, будуть пов'язані негативні емоційні переживання, суб'єкт не відчуває задоволення від діяльності, тяготиться нею. В результаті він часто виявляється не переможцем, а переможеним [2, с. 179].

Якщо говорити про особливості мотиваційної сфери у віковому контексті, то період ранньої дорослості характеризується змінами мотиваційної сфери життя. Тобто, зміна мотивів у поведінці лише незначною мірою може бути обумовлена специфічними віковими змінами, що відбуваються в організмі. Перш за все, вони можуть визначатися особистими, культурними, соціальними факторами [4, с. 75].

Люди, які вступають у доросле життя, будуть стояти перед необхідністю вибору та вирішення проблем, серед яких можна назвати: шлюб, народження дітей, вибір свого професійного шляху. Ці події можна назвати нормативними, оскільки це відбувається у більшості людей у певному віці. Саме ці

обставини потребують прийняття особливо сформованих рішень, завдяки яким у молодій людини будуть підтримуватися, розширяться або ж у іншому випадку будуть підтримуватися раніш сформовані погляди, будуть формуватися нові мотиви [4, с. 75].

Крім нормативних подій на цьому етапі мотиваційна сфера особистості може істотно корегуватися у наслідок ненормативних обставин. Це може бути пов'язано із несформованою системою цінностей та емоційністю молодій людини. До ненормативних подій можна віднести, наприклад, втрату роботи, тобто те, що є важливим для людини, що, в свою чергу, буде штовхати до неадекватних вчинків, які можуть змінити подальше життя [4, с. 76].

Мета нашого дослідження полягає у визначенні та аналізі мотиваційної діяльності людей різного віку, а саме від 18 до 30 років.

Було підібрано діагностичний інструментарій для досягнення і вивчення мотивації людей від 18 до 30 років, а саме тест «Мотивація успіху і боязнь невдачі А.О. Реана» та тест мотивації на досягнення успіху Т. Елерса.

За результатами психодіагностичного дослідження у більшості респондентів було виявлено, що у 40 % опитуваних за тестом Т. Елерса занадто високий рівень мотивації до успіху, у 28% помірно високий рівень мотивації, ще у 28% середній рівень мотивації та у 4% зовсім низька мотивація.

Дослідження мотивації за допомогою методики «Мотивація успіху і боязнь невдачі А.О. Реана» показало, що у половині опитуваних (52%) більш виражене прагнення до успіху, ніж у інших учасників опитування. У 36% певну тенденцію до успіху не виявлено, а у 12% більш виражений стан невдач. Важливо зазначити, що люди, які за результатами тесту були менш вмотивовані на успіх, були віком 26, 27 та 29 років, ці дані показують, що вік і мотивація не залежні один від одного особливості особистості.

Таким чином, за аналізом анкетування, нами було з'ясовано, що вік не впливає на вмотивованість особистості. Було визна-

чено, що на мотиваційну діяльність людини впливають інші фактори, а саме: характер особистості, її самоорганізація, матеріальна забезпеченість, довкілля та життєва ситуація в якій на даний момент знаходиться людина, специфіка діяльності.

Список використаних джерел

1. Ильин Е. П. Мотивация и мотивы. – СПб.: Питер, 2002 – 512 с: ил. – (Серия «Мастера психологии»)
2. Кураев Г.А., Пожарская Е.Н. Психология человека: Курс лекций. – Ростов-на-Дону: УНИИ валеологии РГУ, 2002. – 232 с.
3. Леонтьев А.Н. Лекции по общей психологии: Учеб. пособие для вузов по спец. “Психология”/ Под ред. Д.А. Леонтьева, Е.Е. Соколовой. – М.: Смысл, 2000. – 509 с.
4. Психология среднего возраста, старения, смерти. Под редакцией члена-корреспондента РАО А. А. Реана – СПб.: «прайм-ЕВРОЗНАК», 2003. – 384 с. – (Серия «Мэтры психологии»)
5. Хайнц Хекхаузен.– Мотивация и деятельность. – Изд.: Питер, Смысл, 2003. – 436 с.
6. Murray H.A. Explorations in personality New York; Oxford Press, 1938.

Мельниченко О.С.,

студентка 1 курсу факультету психології, політології та соціології
Національного університету «Одеська юридична академія»
Науковий керівник: кандидат психологічних наук Курова А.В.

ПРОБЛЕМА СТРУКТУРИ ОСОБИСТОСТІ В ПСИХОАНАЛІТИЧНИХ КОНЦЕПЦІЯХ

Проблема структури особистості є актуальною, бо зустрічається у багатьох різних науках – філософії, психології, соціології, біології, педагогіки тощо. У сучасних наукових дослідженнях, особистість займає одне з центральних місць у суспільстві.

Психоаналіз – спосіб інтроспекції, який базується на спостереженні за собою та несвідомими процесами, трактуванням сновидінь і лікуванні невротичних захворювань [2]. Психоаналіз спирається на клінічні спостереження. Засновником психоаналізу був Зигмунд Фрейд. У його теорії присутні раніше відомі

припущення, відомості, і, навіть, народні прикмети. У своїй теорії розглядав особистість як певний механізм або машину, в якій міститься сексуальна енергія лібідо, яка спонукає цей механізм до руху. Згідно Фрейда, важливу роль у формуванні особистості відіграють такі інстинкти як Ерос – інстинкт життя та самозбереження, і Танатос – інстинкт смерті та агресії. Вважав, що в кожній людині є потяг до канібалізму, інцесту і жаги вбивства. Несвідомі, особливо сексуальні потяги особистості вважав мотивацією до дій і активності особистості. Структуру особистості Фрейд розділив на три компоненти: Воно (Ід), Я (Его) та Над-Я (Супер-Его).

Вивчаючи Ід, Фрейд вказує, що це «несвідома, примітивна, вроджена частина особистості з якої беруть свій початок Его та Супер-Его» [4]. Він також виділяє у цій структурі зосереджені в ній біологічні, сексуальні та агресивні потяги. Протікаючи у свідомість, Ід стає джерелом активності та певних дій людини. Ід керується принципом задоволення, тобто потреби потрібно задовольняти «тут і зараз», та уникненням болю. Ід насичене сексуальною енергією лібідо. Стимування цієї структури може привести до психологічної напруги.

Слід зазначити, що Его – свідомо, раціональна частина особистості, сформована під впливом суспільства і уявлень про людину, що підпорядковується принципу реальності і відповідає дальнє за прийняття рішень. Его бере частину енергії Ід, задовольняє потреби і бажання цієї підструктури.

Третя складова особистості, Супер-Его, уособлює в собі моральні цінності і норми суспільства, які особистість несвідомо засвоїла під час процесу виховання. Спочатку Супер-Его залежить від батьків, пізніше – від соціуму, направляє та орієнтує людину до досконалості. Коли батьківський контроль замінюється на самоконтроль, Супер-Его вважається сформованим [3; 4].

Аналізуючи концепцію особистості помічника та учня Зигмунда Фрейда, Карла Густава Юнга, можна побачити критику стосовно положення З.Фрейда про «негативізм» у

формулюванні несвідомого особистості в цілому. Юнг вважав що несвідоме не таке вже й погане, як описував його Фрейд [5]. Вважав несвідоме творчим початком, зв'язком з природою, людством і космосом.

В структура особистості Юнг виділяв наступні складові: «Я»(Его), «Воно» (індивідуальне несвідоме) та колективне несвідоме [5].

Его розглядається в його концепції як центр свідомості, у якому знаходяться емоції, думки і спогади особистості. Его прагне ігнорувати поклики несвідомого які заважають зв'язності нашої свідомості.

Зазначимо, що індивідуальне несвідоме – це структура, схожа на Его. Вона складається з переживань які колись були свідомими, але витіснених, пригнічених, забутих або ігнорованих, і з переживань, які при своїй появі були занадто слабкі, щоб справити враження на рівні свідомості. Зміст особистого несвідомого доступний свідомості: між особистим несвідомим і Его йде сильний «двосторонній рух».

Також порівняння двох вищезазначених концепцій дозволило нам зробити висновок щодо існуючої різниці, а саме поняття про колективне несвідоме в концепції К.-Г. Юнга. Він розуміє це поняття як культурно-історичний спадок, «пам'ять поколінь», що є основою всієї структури особистості [5]. Завдяки йому розвиваються Его та індивідуальне несвідоме. “Це несвідоме – як повітря, яким дихає все і яке не належить нікому”. Колективне несвідоме складається з архетипів – «первинних образів». Юнг виділив такі архетипи: Персона, Аніма, Анімус, Тінь. Персона – це маски, соціальні ролі, те якими особистість показує себе іншим людям. Аніма і Анімус – причина наявності у представників кожної статі рис протилежної. У жінок можуть проявлятися риси, притаманні чоловікам, так само і в чоловіків є прояви жіночих рис [5].

Центром особистого несвідомого є Тінь, яка містить в собі витіснені із свідомості моменти, які протистояли персоні і були несумісними з суспільними нормами.

Наступний представник психоаналітичного напрямку в психологіє – А. Адлер, який є засновником індивідуальної психології. Індивідуальна психологія зробила великий внесок у розвиток клінічної та педагогічної психології, психології родинних стосунків.

Адлер був учнем Зигмунда Фрейда, але потім, так само, як і Юнг, відокремився від нього. Він виступав проти ідей Фрейда щодо біологізаторської теорії та думки щодо вродженої агресії та керуючими нами сексуальними потягами [1]. У його теорії були відсутні антагонізми, тобто протистояння свідомого і несвідомого. Вважав особистість цілісною і єдиною структурою, і не розділяв її на компоненти, як це робив Фрейд. На думку вченого, у особистості важливі соціальні інстинкти та інтерес, які він називав «почуттям спільності» або соціальним інтересом, задатки якого присутні у людини з народження та остаточно формується у процесі виховання [1]. Відсутність або послаблення «почуття спільності» призводить до психічних розладів, злочинності, неврозів і наркоманії.

Окрім соціального інтересу, у людини присутнє вроджене почуття неповноцінності, яке при поганих соціальних умовах або дефектів тіла, може перерости у комплекс неповноцінності – переживання стосовно своєї непотрібності, недієздатності та безпомічності. Також, в особистості присутнє почуття домінування, яке спонукає людину до активності та протистоїть почуттю неповноцінності. Почуття домінування – це прагнення особистості до свого власного, індивідуального стилю життя, досконалості, домінування над іншими та досягнення власних цілей. Стилї життя у людей можуть бути помилковими. Коригуванням стилів життя займається психотерапія, використовуючи методи інтерв'ю та аналізу дитячих спогадів [1].

Ознайомившись з даними теоріями структури особистості, можна зробити висновок, що чіткої та єдиної вірної структури особистості виявити не можна. Проаналізувавши вищезазначені концепції можна зробити висновок, що поняття

особистість в них тлумачиться неоднозначно, але в теоріях цих вчених можна простежити дещо спільне, наприклад приділення ведучої ролі сфері несвідомого, що є причиною активності та всій діяльності особистості. Розглянуті теорії особистості дозволяють нам поступово, крок за кроком ознайомитися з проблемою структури особистості, що є складним та багатограним поняттям, яке можна вдосконалювати та постійно розвивати.

Список використаних джерел

1. Адлер А. Практика и теория индивидуальной психологии: Пер. с нем. – М.: Фонд «Закон, грамотность», 1995. – 296 с.
2. Слотина Т.В. Психология личности: Учебное пособие / Т.В. Слотина. – СПб.: Питер, 2008. – 248 с.
3. Фрейд З. Введение в психоанализ: Лекции. – М.: Наука, 1991. – 214 с.
4. Фрейд З. Психология бессознательного / Пер. с нем. А. М. Боковикова. – М., 2006.
5. Юнг К. Г. Архетип и символ. – М.Ренессанс, 1991. – 189 с.

Мілорадова Н.Е.,

доктор психологічних наук, доцент,

професор кафедри педагогіки та психології факультету № 3
Харківського національного університету внутрішніх справ

ОСОБЛИВОСТІ ПРОФЕСІЙНО-ПСИХОЛОГІЧНОГО СУПРОВОДЖЕННЯ ПРОФЕСІОГЕНЕЗУ ПРАЦІВНИКІВ ПОЛІЦІЇ НА СТАДІЇ ПРОФЕСІОНАЛІЗАЦІЇ

Питання професійно-психологічного супроводження саморозгортання особистості у професійному полі активно розглядаються науковцями сучасності в контексті особливостей професійної самореалізації та її ефективності. Різним аспектам супроводження професійної діяльності приділяли увагу як зарубіжні, так і вітчизняні науковці, а саме: Белова Д. Е., Волянчук Н. Ю., Єршова Н. Г., Зінченко О. О., Кокун О.М., Колесніченко О. С., Кучеренко С.М., Лавриненко С. Л.,

Мацегора Я. В, Мітіна Л.М., Осьодло В. І, Поварьонков Ю. П., Приходько І. І., Пряжников М. С, Рибалко Л. С., Савицька О. В., Слюсарев Ю. В, Цільмак О.М. та ін.

Професійно-психологічне супроводження професіогенезу працівників поліції (на прикладі слідчих) після закінчення ЗВО на стадії професіоналізації розглядається нами як цілісний процес діагностики, профілактики та корекції за двома напрямками: супроводження проходження слідчими кожного етапу задля зниження ризику виникнення професійних криз, деформацій та деструкцій особистості та оптимізація організаційно-методичного забезпечення професіогенезу працівників поліції [1, с. 361-362].

Основними завданнями професійно-психологічного супроводження на цій стадії професіогенезу є:

- вивчення та аналіз особливостей протікання адаптаційних процесів та зменшення адаптаційного навантаження на молодого фахівця;

- допомога у освоєнні нової соціальної ролі та конкретизації кар'єрних цілей, актуалізації професійних цінностей та настановлень;

- профілактика наслідків впливу криз різних етапів зазначеної стадії: професійних експектацій (очікувань); дисбалансу між інерцією професійного розвитку та мотивами самоствердження; незадоволеності можливостями самореалізації через виникнення суперечностей між існуючими професійними ціннісними орієнтаціями та особливостями їх прийняття; усвідомленням власних досягнень й можливістю обміну досвідом з виникненням психофізіологічних змін; переходом з особливих умов професійного та особистого життя до цивільних умов;

- профілактика виникнення внутрішньоособистісних та міжособистісних конфліктів у професійному середовищі;

- упровадження комплексу організаційних, службових, правових, просвітницьких, соціально-економічних, виховних, психологічних та медичних заходів, спрямованих на оптимізацію умов, що передбачають попередження професійних криз

та руйнування системи професійної мотивації, цінностей та настановлень особистості поліцейського;

- розвиток відповідальності та впевненості у власних силах на шляху побудови особистої кар'єри;

- здійснення заходів профілактичного та корекційного характеру, спрямованих на виправлення недоліків професіогенезу, корекції існуючих професійних сценаріїв за допомогою спеціальних засобів психологічного впливу;

- оптимізація організаційно-методичної складової процесу підвищення кваліфікації, службової підготовки та атестування працівників різних підрозділів;

- сприяння підвищенню рівня методичної, соціально-психологічної та практичної складової підготовки науково-педагогічного складу ЗВО зі специфічними умовами навчання, в яких відбувається підвищення кваліфікації працівників поліції.

Для розв'язання зазначених завдань доцільним є застосування таких заходів:

- на *етапі професійної адаптації*: впровадження програми адаптації молодих фахівців; проведення тренінгових занять, спрямованих на розвиток професійних настановлень, цінностей та ідентичності, подолання негативного впливу адаптаційного періоду на виконання функціональних обов'язків; систематична взаємодія з фахівцем-наставником; проведення роботи, спрямованої на корекцію особистого професійного портфолію; проведення коучингових сесій із використанням метафоричних асоціативних карт (МАК) для корекції негативних сценарних тенденцій професіогенезу;

- на наступних етапах стадії професіоналізації (*оволодіння професійною діяльністю, творчого самовираження, наставництва*): проведення тренінгових занять, спрямованих на розвиток професійних настановлень, цінностей та ідентичності; подолання наслідків негативного професіогенезу та деструктивних процесів (маргіналізації, деформації та деструкції), підвищення рівня ефективності виконання

поліцейськими професійної діяльності (наприклад для слідчих, тренінг «Ефективні слідчі (розшукові) дії, тренінг «Психологія допиту», тренінг «Комунікативні навички поліцейського для ефективного проведення опитування/допиту», тренінг «Допит дитини відповідно до її процесуального статусу» та ін.); проведення занять із корекції професійного портфолію; проведення коучингових сесій із використанням МАК для корекції негативних сценарних тенденцій професіогенезу; проведення групових та індивідуальних занять із розвитку умінь особистісного професійного сценарного планування; проведення занять з подолання кризових станів поліцейських із використанням авторської методики «Застосування МАК у проведенні психологічного дебрифінгу для подолання кризових станів поліцейських» та ін.;

- на *етапі звільнення та соціальної переадаптації:*

а) працівникам кадрової служби (проведення занять з метою роз'яснення особливостей підготовки слідчого до звільнення з лав поліції; надання індивідуальні консультації стосовно підготовки та оформлення необхідних документів для звільнення); б) працівникам служби психологічного забезпечення підрозділів (проведення групових занять та індивідуальних консультації з питань психофізіологічних особливостей передпенсійного віку, наявності деструктивних змін особистості; шляхів подолання негативних наслідків зміни професійного середовища; корегування особистого професійного портфолію для знаходження можливості застосування існуючих знань та умінь у цивільних умовах; проведення індивідуальних коучингових сесій із використанням МАК для перегляду існуючих сценарних тенденцій професіогенезу та можливості їх адаптування в цивільних умовах); в) працівникам закладів охорони здоров'я та реабілітації Міністерства внутрішніх справ України здійснювати інформування осіб передпенсійного віку стосовно профілактики виникнення профзахворювань та погіршення функціонального стану особи (хвороби), у зв'язку із віковими змінами та особливостями професійної діяльності.

Впровадження зазначених заходів професійно-психологічного супроводження професіогенезу працівників поліції буде сприяти забезпеченню збалансованого процес розвитку та становлення професіонала в професійному середовищі.

Список використаних джерел

1. Мілорадова Н. Е. Психологічні основи професіогенезу слідчих : монографія. Харків : ФОРМ Бровін, 2018. 496 с.

Мул С.А.,

доктор психологічних наук,

Південне Регіональне управління ДПСУ, м. Одеса

МОТИВАЦІЙНА ЦІЛІСНІСТЬ ЯК СУБ'ЄКТИВНИЙ ПСИХОЛОГІЧНИЙ ЧИННИК ОСОБИСТІСНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Мотивація явище вивчене та досліджене. Спільна діяльність людей в колективі спонукає керівника організації сформулювати правила такої діяльності.

Сьогодні персонал будь-якої структури вимогливіший до свого роботодавця, персонал хоче бути залученим до процесу виробництва всеціло, він цього прагне.

Відсутність мотивації у персоналу і в колективі створює атмосферу недовіри, прискіпливості, змушує керівника здійснювати чисельні перевірки діяльності, збільшує витрачений час на саме управління.

Усвідомлення персоналом «мотивованості» не відбувається. Позитивна атмосфера колективу сприймається, як щось належне, постійне і бажане. Коли ж, людина втрачає професійну стабільність, і так би мовити, психологічний комфорт вона починає аналізувати усі попередні свої досягнення та прорахунки і ті причини, які привели її до таких наслідків.

Саме деталізована мотивація сприяє успіху організації. Мотивований персонал здійснює свою роботу з цікавістю для себе самого та для організації, адже цікавість породжує нові ідеї та забезпечує рух колективу до нових звершень, і добре

мотивований працівник запорука успіху самого мотиватора.

Саме діяльність особистості направлена на задоволення фізичних, духовних, матеріальних, суспільних, соціальних потреб людини в оточуючому її світі. У нашому розумінні **діяльність це можливості поєднанні зі знаннями, помножені** на мотиваційне очікування. Без наявності зазначених складових діяльність людини не буде ефективною.

Мотивація це психологічний інструмент, який не може застосовуватись колись. Мотивування працівників є процес постійний, він повинен враховувати думки персоналу, турботу про них, бути об'єктивним. Мотивація застосовується керівником через безліч різноманітних дій управління організацією, а також через власний досвід лідера чи керівника організації. Керівник зобов'язаний враховувати людську психологію, розраховану на постійне очікування чогось і не колись, а зараз, сьогодні, ну можливо завтра в найближчій перспективі. Процес аналізу і з'ясування потреб персоналу і пошук шляхів їх вирішення може зайняти певний час. Але необхідно розуміти свої мотиваційні можливості перш ніж впроваджувати очікування в діяльність. Через обмежені мотиваційні можливості необхідно застосовувати індивідуальні особливості вирішення тієї чи іншої проблеми. Свій індивідуалізм можна перетворити у звичку. Мотивація не просто повинна задовольняти персонал, де коли вона повинна дивувати.

Кінцева мета наших міркувань з проблем мотивації – продуктивна діяльність мотивованого персоналу, який спроможний і готовий робити те, що від нього вимагається посадою, керівництвом, державою та Народом.

Побудова мотиваційної стратегії організації розпочинається з оцінки роботи персоналу і планування поступовості нарощування мотиваційних заходів.

Надання робочого місця лише через те, що кандидат закінчив навчальний заклад, чи скажімо, масову протекцію, яка була невід'ємною частиною в кар'єрі це вже в минуле. Світ змінився не лише економічно, він змінився психологічно. У мотивації завжди виникають нові форми, вона може набути нових

виразів. На перший план виходить формула: мотивувати необхідно роботодавця. Ми переконані, що в саме сьогодні в роботодавця є необхідний людський ресурс, у якому він може підібрати для себе необхідну кваліфіковану, та вже мотивовану на найкращий результат команду.

Мотивація і в умовах кризи повинна забезпечувати плановий кар'єрний ріст персоналу. Усі буденні проблеми людського буття не виключають людські амбіції.

Хто робить свою роботу не лише професійно, а й швидше за інших, той і перемагає. Тиск обставин в яких перебуває особистість за таких умов, безперечно впливає на психіку людини, і призводить до стресу. Великий тиск, відповідно і стрес впливають на продуктивність усієї виробничої лінійки. І тут важливим є взаємозв'язок між реальністю (скоріше ставлення до неї) та мотивацією. Недооцінка необхідності витрачення часу на процес мотивацій персоналу призводить до появи стресу – руйнівника цілей організацій. Логічно поєднувати самодостатність та мотивацію персоналу. Таке поєднання дає можливість керівництву організацією працювати над розробкою нових стратегій, не озираючись на вже пророблену роботу.

Успіх організації пробуджує внутрішню робочу конкуренцію. Працювати в колективі складно. Кожен член колективу прагне власних досягнень. Колектив організації завжди поділяється на односторонців, тих, хто як і лідер хочуть найкращих результатів, а є ті, хто перешкоджає цим намірам.

Робота в будь – якому колективі будується на довірі до персоналу. Довіра – психологічний стан спільного переживання в минулому проблем.

Мотиваційні почуття впливають на усі інші види діяльності особистості. Так, як мотивація тісно переплітаються з іншими психологічними процесами, взаємодія між членами організації значно поліпшується, спільна діяльність мотивує персонал на невід'ємність досягнення загальної мети, тобто мотивація впливає на кінцевий результат.

Продуманість мотиваційних заходів виключає демотиваційні моменти.

По своїй суті мотивація створює баланс негативних та позитивних почуттів до своєї діяльності з перевагою позитивних почуттів.

Мотивувати означає: делегувати, бути рішучим, бути ентузіастом, мати позитивне ставлення до усіх членів колективу, вміти спілкуватися, інформувати персонал, бути доступним, відданим своїй організації, надавати можливість персоналу вносити свій внесок в результат організації, слухати і вміти реалізовувати нові ідеї і підходи, визнавати власні прорахунки і недоліки, сприяти розвитку персоналу і самому розвиватись. Лідер організації повинен бути справедливим і чесним до усіх членів колективу. Ми стверджуємо, що спосіб в якій працює лідер теж є мотивацією.

Список використаних джерел

1. Ананьев Б. Г. Человек как предмет познания / Б. Г. Ананьев. – СПб.: Питер, 2001. – 288 с.
2. Костюк Г. С. Навчально-виховний процес і психічний розвиток особистості [Текст] / Костюк Г. С. – К. : Рад. школа, 1989. – 608 с.
3. Максименко С.Д. Генесис существования личности / С.Д. Максименко. – К.: КММ, 2006. – 240 с.
4. Психические состояния / под ред. Л.В. Куликова. – СПб.: Питер, 2000 -512 с.
5. Фромм Э. Анатомия человеческой деструктивности [Текст] / Фромм Э. – М.: Республика, 1994. – 447 с.
6. Rosenzweig S. Aggressive behaviour and the Rosenzweighthicture-frustration study. N.Y. Prager Publ., 1978.

Орел А.Г.,

студентка 3 курсу факультету психології, політології та соціології,
Національного університету «Одеська юридична академія»
Науковий керівник: кандидат політичних наук Лазор К.П.

ПСИХОЛОГІЧНІ ЧИННИКИ ФОРМУВАННЯ ПОЛІТИЧНОЇ КУЛЬТУРИ

Умовою формування політичної культури людей є їх залучення в політичний процес, взаємодія з політичною реальністю. Різні сфери суспільного життя взаємодіють з політичною

системою, всі вони в тій чи іншій мірі безпосередньо беруть участь у формуванні політичної культури і визначають основні напрямки цього процесу. Це: цілеспрямована, виховна, духовно-ідеологічна діяльність держави, трудового колективу, політичних партій, освітніх установ, сімей, громадських організацій і рухів, засобів масової інформації.

Актуальність роботи полягає в тому, що особливості формування політичної культури недостатньо вивчені, тому що, по своїй суті, поняття «політична культура» є занадто неоднозначним, складним і навіть суперечливим.

Те, що зараз називається політичною культурою, колись було предметом особливої уваги Платона, Аристотеля, С. Монтеск'є, Н. Макіавеллі, К. Маркса, К. Мангейма і багатьох інших вчених [1]. Проблема політичної культури також дуже цікавить сучасних вчених.

Відомо, що країни зі схожими соціально-політичними системами можуть істотно відрізнятись один від одного в політичному і культурному планах. Ці відмінності обумовлені, в тому числі, так званими «зовнішніми» неполітичними факторами: специфікою історичного розвитку, геополітичним становищем країни і особливо економічними факторами.

У цивілізованому суспільстві політика не існує поза культурою. Культура – це спосіб і результат людської діяльності, що створює особисте і суспільне життя у всіх її складових. Давайте подивимося, що таке політична культура в цілому [2].

Політична культура-це сукупність позицій, цінностей і моделей поведінки, які пов'язані з відносинами між владою і громадянами.

Одним з факторів політичної культури є знання психології міжособистісних труднощів, конфліктів і криз [3].

Культура політичного діалогу – це вміння говорити і також вміння слухати співрозмовника, будь то опонента, групу людей або цілу націю. Психологи кажуть, що середня людина говорить тільки 30% часу, а слухає 40-45%, і робить це не правильно. Справжній інтерес та щира зацікавленість до проблем

партнера – це безпосередньо головний напрямок політичного діалогу. А вміння знаходити точки дотику і спільну мову навіть в абсолютно протилежних точках зору – це один з принципів культури політичного консенсусу. Одна з необхідних навичок будь-якого політика – це вміння вести аргументацію і дискусію. Даний навик безпосередньо складається з обмеження предмета обговорення, специфіки предмета спору; контроль емоційної залученості в спір; облік рівня знань предмета.

Динамізм, поліфункціональність і різноманіття рівнів – характерні риси політичної культури. Щодо останнього, вчені виділяють чотири рівні такої культури [4]:

- політична культура, властива політичному діячеві регіонального або національного масштабу;
- типові політичні знання та вміння використовувати їх у повсякденній та корисній діяльності;
- політична культура людини, для якої політична діяльність є фактично професійною (президент, глава уряду, спікер, депутат, член уряду, лідер партії, об'єднання тощо).

– володіння суспільно-політичними знаннями і вміння реалізувати їх у конкретній та активній політичній діяльності;

Отже, умовою формування політичної культури людей є їх залучення в політичний процес, взаємодія з політичною реальністю. Різні сфери суспільного життя взаємодіють з політичною системою, всі вони в тій чи іншій мірі безпосередньо беруть участь у формуванні політичної культури і визначають основні напрямки цього процесу.

Список використаних джерел

1. Алмонд Р., Верба С. Громадянська культура і стабільність демократії // *Поліс.* – № 4. – 2004.
2. Пікалов Р. А. Психологія в політиці і бізнесі: концепція, моделі, сучасність. – СПб.: Пітер, 2003.
3. Соловйов А. Політична культура // *Кентавр.* – № 6. – 2003
4. Пивоваров Ю. С. Політична влада і закон: методологічний нарис. – М.: ИНИОН РАН, 2002.

Осьодло В.І.,

доктор психологічних наук, професор, начальник гуманітарного інституту Національного університету оборони України імені Івана Черняховського

Зубовський Д.С.,

кандидат психологічних наук, старший науковий співробітник науково-дослідного відділу (проблем психологічного вивчення особового складу) НМЦ КП МОУ

Тютюнник Л.Л.,

ад'юнкт гуманітарного інституту Національного університету оборони України імені Івана Черняховського

ЗАСТОСУВАННЯ ПСИХОТЕРАПЕВТИЧНИХ ПРАКТИК У ПОСТТРАВМАТИЧНОМУ ЗРОСТАННІ КОМБАТАНТІВ

Традиційно досвід збройного протистояння асоціювався з негативними психологічними змінами. Проте, як свідчить низка закордонних досліджень, внаслідок травматичної події лише меншість осіб демонструють негативні зміни у вигляді посттравматичного стресового розладу, більшість же навпаки, має досвід позитивних або адаптаційних змін особистості. У психології позитивні наслідки травматичного досвіду знайшли своє представлення у концепції посттравматичного зростання особистості (ПТЗО).

За останні декілька років стали з'являтися перші українські емпіричні дослідження присвячені прояву феномену ПТЗО серед українських військовослужбовців. Зокрема, було здійснено першу адаптацію зарубіжних методик для вимірювання ПТЗО, продемонстровано якісні та кількісні характеристики прояву цього феномену [1].

Одним із найбільш важливих питань в контексті дослідження ПТЗО є питання про можливість культивування позитивних змін за допомогою різноманітних психотерапевтичних інтервенцій.

У науковій літературі з тематики ПТЗО представлено три основні підходи до вказаних психотерапевтичних інтервенцій: а) письмове або усне сомовираження/розкриття;

б) когнітивно-поведінкові терапії для наслідків травматичного стресу; в) новітні психосоціальні інтервенції, які спрямовані на безпосереднє сприяння зростанню.

Підхід письмового або усного експресивного розкриття. Цей підхід до полегшення ПТЗО у першу чергу представлений методами психосоціальної інтервенції згідно з якими особа здійснює письмовий або усний експресивний опис психотравмуючої події та власні реакції на неї. У основі даного напрямку психосоціальної допомоги лежать результати експериментів Дж. Пеннебейкера [6]. На сьогодні існує низка досліджень у яких було продемонстровано, що експресивне письмо сприяє ПТЗО у військовослужбовців [7].

Когнітивно-поведінковий підхід. Цей підхід до полегшення прояву ПТЗО у першу чергу представлений техніками когнітивно-поведінкової терапії (КПТ). На сьогодні існують низка свідчень про те, що подібні техніки можуть бути ефективними не лише в контексті зменшення загального рівня дистрес, але і в контексті сприяння прояву ПТЗО. Оскільки ПТЗО виникає в результаті зміни базових уявлень про світ, когнітивна реструктуризація, що досягається за допомогою багатьох техніках КПТ є ключовим елементом пришвидшення прояву такого зростання.

В цьому контексті можна виділити ряд сучасних терапевтичних програм. Так, «Когнітивно-поведінкове керування стресом» (Cognitive-behavioral stress management) стала першою програмою КПТ, яка емпірично підтвердила свою ефективність при культивуванні ПТЗО серед осіб, що зазнали психотравмуючого досвіду. «Когнітивно-поведінкове керування стресом» – це терапія, яка сприяє усвідомленню основних джерел травматичного стресу, швидкому помічанню ознаки стресу, здатності змінювати негативні думки, сприймати соціальну підтримку і ефективно застосовувати навички долаючої поведінки (такі як релаксація) [2].

В контексті роботи з військовослужбовцями найбільш перспективними видаються теоретичні та практичні напрацювання техніки «Адаптивного розкриття» («Adaptive

Disclosure»). Адаптивне розкриття – це короткострокова терапевтична інтервенція з використанням елементів експозиції і когнітивного реконструювання для коригування психотравмуючих наслідків участі у бойових діях. На сьогодні були опубліковані емпіричні дані, які підтверджують ефективність використання цієї терапії для полегшення прояву ПТЗО серед морських піхотинців США [4].

Новітні психосоціальні інтервенції, які спрямовані на безпосереднє сприяння зростанню. На даний час було розроблено декілька нових інтервенцій специфічно спрямованих на допомогу особі у формування особистісного зростання і знаходженні сенсу після негараздів. Ці інтервенції складно класифікувати, оскільки вони засновані на різних наукових підходах і теоретичних орієнтаціях. Більшість із цих інтервенцій ще не перевірялись в рандомізованих контрольованих умовах, тому їх наслідки не до кінця зрозумілі.

Однією із найвідоміших технік цього підходу може вважатися THRIVE-модель. THRIVE-модель – це терапевтична модель розроблена С. Джозефом, для використання у індивідуальному консультуванні. Модель побудована на основі цілісного нарративно-орієнтованого підходу до сприяння ПТЗО [3].

Не менш відомою є психотерапевтична техніка «План стрічки життя» («Life Tape Project»). «План стрічки життя» – це екзистенційна інтервенція, спрямована на те, щоб допомогти пацієнтам з онкологічним захворюванням (і їх рідинам) знайти сенс та мету життя. В межах інтервенції використовується відеозапис напівструктурованих інтерв'ю про життя пацієнта [5].

Список використаних джерел

1. Зубовський Д. С. Особистісне зростання учасників АТО у пост-травматичний період : дис.... канд. психол. наук. Національний університет оборони України імені Івана Черняхівського. Київ, 2019. 285 с.
2. Antoni M. H., Carrico A. W., Durán R. E., Spitzer S., Penedo F., Ironson G., Schneiderman N. Randomized clinical trial of cognitive behavioral stress

management on human immunodeficiency virus viral load in gay men treated with highly active antiretroviral therapy. *Psychosomatic medicine*. 2006. № 68. Vol. 1. – P. 143-151.

3. Calhoun L. G., Tedeschi R. G. Positive aspects of critical life problems: Recollections of grief. *Omega-Journal of Death and Dying*. 1990. № 20. Vol. 4. P. 265-272.

4. Gray M. J. Adaptive disclosure: An open trial of a novel exposure-based intervention for service members with combat-related psychological stress injuries. *Behavior Therapy*. 2012. № 43. Vol. 2. P. 407-415.

5. Garlan R. W., Butler L. D., Spiegel Perceived benefits and psychosocial outcomes of a brief existential family intervention for cancer patients survivors. *Omega-Journal of Death and Dying*. 2011. № 62. Vol. 3. P. 243-268

6. Pennebaker J. W., Beall S. K. Confronting a traumatic event: Toward an understanding of inhibition and disease. *Journal of Abnormal Psychology*. 1986. № 95. P. 274 –281.

7. Smyth, J. M., Hockemeyer J. R., Tulloch H. Expressive writing and post-traumatic stress disorder: Effects on trauma symptoms, mood states, and cortisol reactivity. *British Journal of Health Psychology*. 2008. № 13. Vol. 1. P. 85-93.

Панченко О.А.,

доктор медицинских наук, профессор, Заслуженный врач Украины,
директор ГУ «Научно-практический медицинский
реабилитационно-диагностический центр МЗ Украины», президент
ОО «Всеукраинская профессиональная психиатрическая лига»
(г. Киев, Украина)

ИНФОРМАЦИОННЫЕ АСПЕКТЫ ПСИХОЛОГИЧЕСКОЙ БЕЗОПАСНОСТИ В ТУРБУЛЕНТНОЕ ВРЕМЯ

Информация является одной из основных потребностей личности, без нее невозможно формирование и существование ее индивидуального сознания. Современный человек живет в эпоху турбулентного развития информационных технологий и постоянного информационно-психологического воздействия на личность, общество и государство, характеризующуюся нестабильностью как мировой системы вообще, так и общественно-политической ситуации в отдельно взятой стране.

Акцентуация на информационном аспекте психологической безопасности личности, общества и государства сегодня не случайно, в связи с событиями, происходящими в мире (кризисы, военные конфликты, кибератаки, угрозы гибридных войн), приобретает особое значение и непосредственно касается духовной сферы жизнедеятельности человека [7, с. 28]. Базовой ценностью в данном контексте является психическое здоровье, которое, в первую очередь, означает способность человека к адаптации при проявлении опасности.

Психическое здоровье в современном понимании – это не только отсутствие выраженных психических расстройств у индивидуума, но и состояние равновесия и гармонии с окружающим миром, обществом, наличие душевных, психических резервов для преодоления возникающих стрессов и трудностей [6]. Психическое здоровье является объективным критерием благополучия личности, а психологическое благополучие – субъективным (ощущением счастья и удовлетворенности жизнью в целом) [5, с. 6].

Информационное воздействие на индивида несет психологическую направленность, происходит опосредованно, через механизмы головного мозга, что проявляется в изменении психических свойств личности и ее поведения [1, с. 83]. Следует отметить, что всемерное развитие информационных технологий, формирование международных информационных систем оказывает не только положительное влияние, но и несет в себе множество проблем и рисков для общества, связанных с психологической, моральной и правовой безопасностью. Информация, негативно влияя на психику и сознание, нарушает восприятие действительности человека и вызывает отклонения в здоровье личности [4, с. 103].

Под информационно-психологической безопасностью личности подразумевается состояние защищенности от негативных информационно-психологических факторов, связанных с другими жизненно важными интересами личности, ответственности и государственности в информационной сфере,

от воздействий, способных против воли и желания человека менять его психическое состояние и психологические характеристики, модифицировать поведение и ограничивать свободу выбора [3, с. 9-10].

Есть ряд факторов информационной среды, способных влиять на психологическую безопасность социума. К таким факторам можно отнести качественную и количественную характеристику информации (объем, подлинность, количество и т.д.), соответствие характеристик информации параметрам реципиентов и установкам окружающей среды, наличие в современных информационных технологиях специфических элементов, изменяющих психическое состояние человека, наличие в информационных потоках усовершенствованных физических носителей информации, воздействующих непосредственно на физиологические носители.

Однако, информационная среда не единственный источник рисков для общества, сама личность тоже может являться фактором информационно-психологического риска. Среди последних можно выделить: незрелость и неспособность к фильтрации получаемой информации, личностный конформизм, склонность к манипулятивным воздействиям извне, массовое заражение идеями, функциональные изменения психики человека, психоэмоциональный стресс, фрустрацию, тревожность [2, с. 14].

Установлено, что индивидуальная или общественно-значимая информация влияет на возникновение психоэмоционального перенапряжения, развитие стресса и его последствий в виде ряда заболеваний сердечно-сосудистой, пищеварительной, иммунной систем организма, онкологических болезней, а так же – на возникновение психических заболеваний, в том числе, инвалидизирующих психических расстройств, дисфункций поведенческого характера, таких, как тревожные состояния, депрессия, психосоматические нарушения, повышение уровня травматизма и количества самоубийств.

Для исследования путей преодоления турбулентности через призму свойств личности, ввели понятие

«информационно-психологическая турбулентность» – состояние психики человека в условиях нестабильного информационной среды, проявляющееся внезапными приливами гнева, печали или отчаяния, ощущением тревоги, раздражения, страха или грусти, в результате чего человек неадекватно оценивает окружающую обстановку и делает нелогичные поступки. Несомненно, информационно-психологическая турбулентность является фактором угроз информационно-психологической безопасности личности, для деактивации которого необходимо принимать меры. Исследуя современные направления государственной политики в сфере информационной безопасности, необходимо отметить, что государство должно обеспечивать не только регулирующую деятельность в области информационной безопасности, влиять не только на безопасную экзистенцию общества, но и обязательно обеспечивать личную безопасность индивида, в том числе ее когнитивную составляющую.

Проблемы информационно-психологической безопасности, возникающих в эпоху турбулентности, требуют пристального внимания со стороны общественных и государственных институтов. Недооценка мероприятий информационно-психологической защиты опасна не только возникновением социальной напряженности, но и недоверием к органам власти.

Коммуникативная среда и информационные технологии могут, как положительно влиять на общество, так и нести множество психологических рисков. Таким образом, сохранение информационно-психологической безопасности человека, его психического здоровья и поиск эффективных методов решения данной проблемы является важным и актуальным вопросом государственной информационной политики.

Список использованной литературы

1. Аносов В.Д., Лепский В.Е. Исходные посылки проблематики информационно-психологической безопасности. *Проблемы информационно-психологической безопасности* / под ред. А.В. Брушлинского, В.Е. Лепского. М., 2009. – С. 81-87.

2. Баева И.А. Психология безопасности как основа анализа экстремальной ситуации. *Известия Российского государственного педагогического университета им. А.И. Герцена*. – 2012. – № 145. – С. 6-18.

3. Ежевская Т.И. Системно-ценностный подход к информационно-психологической безопасности личности. *Психопедагогика в правоохранительных органах*. – 2009. – № 1. – С. 8-11.

4. Ким Б.М. Психологическое воздействие информационной среды на современного человека. *Наука, образование и культура*. – 2017. – С. 101-104.

5. Панченко О.А. Психологические аспекты турбулентности информационной среды. *Причорноморські психологічні студії*. Одеса. 2017. – Вип. 1. – С. 3-7.

6. Панченко О.А., Банчук Н.В. Информационная безопасность личности: монография. Киев: КИТ. – 2011. – 672с.

7. Хроколов В.А., Соколова А.А. Безопасность личности, общества и государства: информационно-психологический аспект. *Вестник Полесского государственного университета. Серия общественных и гуманитарных наук*. – 2018. – № 1. – С.27-35.

Панчева С.М., Робейко С.А.

студентки 1 курсу факультету адвокатури

Національного університету «Одеська юридична академія»

Науковий керівник: кандидат політичних наук Третякова Т.М.

ОСОБЛИВОСТІ СУЧАСНИХ НАУКОВИХ ТЕОРІЙ ЩОДО РОЗВИТКУ ОСОБИСТОСТІ

Категорія особистості посідає в сучасних наукових дослідженнях і в суспільній свідомості одне з центральних місць. Завдяки категорії особистості постають можливості для цілісного підходу, системного аналізу та синтезу психологічних функцій, процесів, станів, властивостей людини. Процес формування ставлення та розвитку особистості відбувається протягом усього життя людини у різних соціальних інститутах, де вона грає різні соціальні ролі. Тому для того, щоб більше довідатися про особливості розвитку особистості, нам необхідно ознайомитися з низкою теорій, які розкривають специфіку розвитку різних аспектів особистості. Проте слід зазначити,

що сьогодні практично немає якоїсь єдиної теорії, здатної дати чітке уявлення про цю проблему. На сучасному етапі розвитку існують наступні теорії розвитку особистості: теорія психосексуального розвитку, теорія психосоціального розвитку, поведінковий підхід (біхевіористські теорії), гуманістичний підхід, діяльнісний підхід, системний підхід, інтегральний підхід.

Особливості сексуального розвитку в дитячому віці визначають характер, особистість дорослої людини, його патології, неврози, життєві проблеми і труднощі. У цьому полягає суть теорії психосексуального розвитку, сформульованої Фрейдом. Він виділяв кілька етапів, стадій, фаз в особистісному розвитку дитини. Кожен з етапів психосексуального розвитку характеризується певним способом прояву статевої енергії (лібідо) через ерогенні зони, характерні для даного віку. Отже, за Фрейдом виділяють наступні стадії розвитку особистості: оральна стадія, орально-агресивна, анальна, фалічна, латентна, генітальна. За сприятливих обставин розвиток завершується настанням психологічної зрілості, головними параметрами якої виступають: 1) здатність любити іншу людину як таку, а не заради задоволення власних сексуальних потреб; 2) прагнення проявляти себе в продуктивній праці, створенні чогось нового і корисного для людей [1].

Не менш обґрунтованою є теорія психосоціального розвитку, яку відстоював Ерік Еріксон. Е. Еріксон виокремив вісім стадій особистісного розвитку. На першій з них розвиток дитини визначається майже суто спілкуванням із нею дорослих, насамперед матері. Друга стадія визначає формування в дитини таких особистісних якостей, як самостійність і впевненість у собі. Третя і четверта стадії розвитку, за Е. Еріксоном, збігаються з уявленням Д.Б. Ельконіна та інших психологів. У Еріксона підкреслюється значення навчальної та трудової діяльності для психічного розвитку дитини в ці роки. Основний момент особистісного розвитку в юності та підлітковому віці полягає в тому, що засвоюються нові життєві й соціальні ролі, а це змушує людину по-новому дивитися на багато

речей. На кожній з восьми стадій дитина проходить через специфічну кризу, суть якої полягає у конфлікті між протилежними станами свідомості і психіки. Еріксон вважав, що якщо ці конфлікти розв'язуються успішно, то криза не набуває гострих форм і закінчується утворенням певних особистісних якостей, у сукупності складових того чи іншого типу особистості. Невдале розв'язання кризи на якійсь зі стадій призводить до того, що, переходячи на нову стадію, людина переносить із собою необхідність розв'язувати протиріччя, властиві не лише для даної стадії, а й для попередньої. Однак у цьому разі це дається набагато складніше [2].

Біхевіористична концепція, засновниками якої були американські психологи Дж. Уотсон, Е. Газрі, Е. Торндайк, Б. Скіннер та ін., виникла під впливом учення І. Павлова про закономірності вищої нервової діяльності та утворення умовних рефлексів. Вона ототожнювала розвиток з научінням і також була розкритикована представниками гуманістично спрямованих учених як така, що механічно трактує поведінку людини [3, с. 115].

Основи розвитку особистості репрезентуються у формі *особистісного росту, самоактуалізації, саморозвитку*. Зокрема, відповідно до гуманістичної теорії, прихильником якої був А. Маслоу, кожна людина має мотиваційний набір, який допомагає їй задовольняти потреби п'яти рівнів (ієрархію потреб за А. Маслоу). Лише в тому разі, коли задоволені біологічні потреби і є впевненість у тому, що вони й у майбутньому задовольнятимуться нормально, людина може переходити до задоволення інших, вищих потреб – *у любові і приналежності до конкретної соціальної групи (соціальний статус), у самооцінці і самореалізації*. Тільки задовольнивши потребу найвищого рівня, людина може стати здоровою, творчою і незалежною особистістю [4, 230 с.].

Розвиток особистості відповідно до діяльнісного підходу відбувається в процесі включення її в різні види діяльності. Важливим етапом формування особистості дитини є ігрова

діяльність, гра. Гра є соціальною за походженням діяльністю, і тому вона соціальна за своїм змістом. У дошкільному віці провідною діяльністю є гра в її найбільш розгорнутій формі (рольова гра). Особливі труднощі становить виокремлення основної діяльності в підлітковий період.

У відповідності до інтегрального підходу структура індивідуальності повинна бути методологічно валідною трьом принципам причинності (принципу активності, саморозвитку та ієрархічності), а її емпіричні моделі (поряд з теоретичною валідністю) повинні бути валідні критерію сумісності. Тому відносини між (двома) індивідуальностями є одним з вихідних моментів побудови структури індивідуальності. Відносини можуть бути безпосередніми (спілкування) та опосередкованими середовищем (діяльність). Отже, сили, що створюють аспекти індивідуальності, проявляються у вибірковості відносин з іншими індивідуальностями і тільки потім – у вибіркового ставленні до типів середовища, створених іншими людьми. Критерій сумісності є другим моментом реалізації інтегрального підходу. Він конкретизує, що ми розуміємо під терміном «вибірковість». Він також висуває певні вимоги до виділення аспектів індивідуальності, які полягають в тому, що кожен аспект є, власне аспектом сумісності між людьми. Іншими словами – типологія характеру, темпераменту чи особистості повинна бути типологією сумісності людей [5, с. 60].

Отже, проблема розвитку особистості є центральною у психології. Головну роль у процесах формування та розвитку особистості відіграють виховання, навчання та освіта. Процес розвитку особистості відноситься до психологічного процесу, а цілеспрямоване формування – до педагогічного. Процес формування ставлення та розвитку особистості відбувається протягом усього життя людини у різних соціальних інститутах, де вона грає різні соціальні ролі: у сім'ї, навчальних закладах, професійних та трудових колективах, групах стимулювання тощо. Але слід зазначити, що незважаючи на певні здобутки, розкриття проблеми

розвитку особистості у зарубіжних та вітчизняних психологічних теоріях є недостатньо обґрунтованим.

Список використаних джерел

1. Теорія психосексуального розвитку З. Фрейда – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://stud.com.ua/5625/psihologiya/teoriya_psihoseksualnogo_rozvitku_freyda.
2. Підходи і теорії розвитку особистості – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.info-library.com.ua/books-text-4964.html>
3. Обухова Л. Ф. Возрастная психология : учебное пособие / Л. Ф. Обухова. – М. : Педагогическое общество России. – 1999. – 442 с.
4. Скрипченко О.В., Долинська Л.В., Огороднійчук З.В. Загальна психологія. – Київ: Либідь, 2005 р. – 464 с.
5. Розвиток пізнавальних процесів дитини / Упорядники: С. Максименко, В. Маценко, О. Главник. – К., 2003. – 112 с.

Пасько О.М.,

кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри криміналістики та психології Одеського державного університету внутрішніх справ

ПРОВІДНІ ПРОФЕСІЙНО ВАЖЛИВІ ЯКОСТІ, ЯКІ ДЕТЕРМІНУЮТЬ КОМУНІКАТИВНУ ГОТОВНІСТЬ СЛІДЧОГО ДО ДІЯЛЬНОСТІ

Спілкування або комунікація, які відбуваються між особами, обумовлюються активним процесом взаємодії усіх учасників, не залежно від ролі кожного. Оскільки під час даного процесу проходить не тільки обмін інформацією, але й сприйняття та вірне розуміння її.

У психологічній літературі відзначають, що спілкування дозволяє одночасно вирішувати різні задачі: обмінюватися інформацією, виявляти ставлення один до одного, співчуття і взаємне розуміння, здійснювати взаємний вплив.

Особливо актуальним та нагальним питанням комунікативних особливостей є для професійної діяльності слідчого підрозділів органів досудового розслідування Національної поліції. Оскільки від вміння встановити психологічний контакт із учасниками кримінального провадження, визначити елементи

вербального та невербального спілкування – залежить отримання достовірної інформації.

Професія слідчого відноситься до соціономічного типу професій «людина-людина» і відповідно, обумовлюється постійним спілкуванням при виконанні професійної діяльності. Саме тому слідчі повинні володіти сукупністю знань, умінь та навичок щодо психологічних особливостей спілкування та бути готовими застосувати комунікативні методи та прийоми з метою викриття неправдивих свідчень та встановлення істини по справі.

Комунікація буває вербальна та не вербальна, які у сукупності можуть допомогти визначити істинні наміри співрозмовника. Так, видатний психолог, засновник культурно-історичної школи Л.С. Виготський не випадково відзначав, що «думка ніколи не дорівнює прямому значенню слова» [1].

Слід визначити, що включає в себе зміст терміну комунікабельність та рівень його співвідношення із комунікацією. *Комунікабельність*. Тобто це:

- риса особистості, здатність її до спілкування з іншими людьми [2];

- здатність до спілкування, до установки зв'язків, контактів [3] та ін.

Тому комунікабельність, це якість комунікативної готовності слідчого і полягає у здатності знаходитися у постійному потоці спілкування із учасниками кримінального провадження.

Для того щоб слідчий виконував професійні обов'язки на найвищому професійному рівні, він повинен володіти комунікативною готовністю, яка є різновидом структурно-логічної моделі слідчого, що була нами досліджена у науковій статті [4].

Комунікативна готовність розглядалася у наукових працях таких вчених як Г. Л. Драндова, М. І. Д'яченко, О. Ф. Жукова, Л. А. Кандиловича, Л. М. Карамушка, О. М. Кокуна, Л. О. Махотнюка, Л. М. Мерем'яніна, В. А. Пономаренко, О. О. Тополенко, В. І. Уруського, О. М. Цільмак, С. Х. Яворського, С.І. Яковенка та ін.

Відповідно, здійснивши аналіз наукової літератури, ми визначили, що вона розглядається як складова у різних галузях наук, тобто у педагогіці – готовність педагога до спілкування, у юриспруденції – готовність правознавця виступати на публіці, у філософії – готовність до вірного розуміння сутності та можливості його відтворення. Крім того, більше досліджується комунікативна компетентність, ніж готовність.

Тому ми пропонуємо розглянути комунікативну готовність крізь призму провідних здібностей та якостей особистості. Оскільки працівник поліції протягом робочого часу знаходиться серед соціуму, то він повинен мати наступні *здібності*:

- налагоджувати міжособистісний контакт;
- слухати та чути людину;
- до постійного спілкування;
- уникати обговорення суперечливих питань;
- обирати та здійснювати адекватні способи спілкування;
- контролювати процес бесіди;
- шанобливо відноситись до співрозмовника;
- управляти людьми та організовувати інших;
- до легкості у знайомствах та спілкуванні із новими людьми;
- зрозуміло виражати свою думку та швидко розуміти інших;
- використовувати психологічні аспекти вербального та невербального спілкування;
- долати психологічні бар'єри у спілкуванні;
- визначати відношення співрозмовника до себе на основі жестів, міміки, пози та ін.;
- засвоювати особливості психічних пізнавальних процесів (про психологічні особливості пам'яті, мислення, уваги, уяви, сприйняття, відчуття тощо);
- використовувати знання про типи темпераменту, види акцентуацій;
- визначати тип темпераменту співрозмовника і відповідно до цього устанавлювати психологічний контакт;

– визначати стан та настрої людини і відповідно до цього будувати власну лінію поведінки;

– зрозуміло та чітко говорити й виступати на публіці та ін.

Якості:

– товариськість;

– контактність;

– комунікабельність;

– доступність;

– дипломатичність;

– тактовність;

– доброзичливість та ін.

Таким чином, комунікативна готовність слідчого є необхідним структурним елементом його висококваліфікованої професійної діяльності, оскільки особа знаходиться у постійному комунікативному потоці й повинна бути оснащена усіма прийомами та методами спілкування, як на буденному, так і професійному рівнях.

Ми пропонуємо розглядати комунікативну готовність слідчого крізь призму провідних здібностей та якостей особистості, а також певних вмінь, якими він повинен володіти. При таких умовах слідчий буде здійснювати професійні обов'язки на найвищому професійному рівні і це сприятиме ефективному вдосконаленню діяльності органів досудового розслідування й належному виконанні ним законодавства про кримінальне провадження.

Список використаних джерел

1. Выготский Л. С. Воображение и его развитие в детском возрасте. Собр. соч. М., 1982. Т. 426 с.

2. Комунікабельність [определение терминов] URL: <http://vseslova.com.ua/word/>. (дата звернення: 03.05.2020).

3. Комунікабельність [определение терминов] URL: <http://uk.wikipedia.org/wiki/>. (дата звернення: 03.05.2020).

4. Пасько О. М. Структурно-логічна модель готовності слідчого до професійної діяльності. *Право і суспільство*. 2014. № 3. С. 291–289.

Пашкова Д.С.,

студентка 3 курса,

1 группы факультету психологии, политологии и социологии
Національного університету «Одеська юридична академія»

Манецкая Д.М.,

студентка 3 курса,

1 группы факультету психологии, политологии и социологии
Національного університету «Одеська юридична академія»

Научный руководитель: доктор психологических наук,
профессор Лефтеров В.А.

МОТИВИРОВАННАЯ РЕКЛАМА

Существует 2 способа установить влияние и убедить индивида с помощью знаний психологической науки: прямой и косвенный. Итак, первый вариант убеждения – это прямой и открытый способ, который основывается на законах логики и рациональном мышлении. Например, человек заинтересован в покупке машины и размышляет над маркой. Увидев ролик, рекламирующий машину, вовлеченность и интерес к рекламе значительно повысится. В условиях второго способа убеждения, субъект влияния подвергается психологическим уловкам и, де-факто, не вникает в содержание рекламы. Главную роль играют идеализированные стимулы в рекламе (запах, яркие цвета, приятная музыка, мейнстримный персонаж), в множестве которых каждый найдет то, что привлекает именно его. Преимущественный элемент в том, что стимулы привлекают внимание, без которого становится невозможно рационально принимать решения. Относительно стимулов, само содержание становится не таким важным и в результате полностью подвергается игнорированию. Происходит это потому, что большое значение в человеческой жизни играют стимулы. Стимулы являются субъективным элементом, но изучив их, возможно установить влияние над обладателем стимулов. Прямое влияние на стимулы – косвенно регулирует эмоции, чувства и поведения человека [1, с. 197].

Реклама определяет рациональные мотивационные схемы, которые основываются на желании многих разбогатеть или

целесообразно расходовать средства. Следует отметить, что мотив получить что-либо «бесплатно» или «со скидкой» является одним из самых сильных. Применение в рекламе мотивов «практичность» обещают облегчения определенной работы, дополнительных удобств для дома, получение значительных преимуществ при проведении определенных модификаций товара. Следующий блок уловок, что следуют стимуляции активности связан с эмоциональной сферой человека. Влияние устанавливается через факторы страха. Реклама использует средств безопасности (сигнализации, охранные службы), средств личной гигиены, антирекламе (борьба со СПИДом, курением, детской беспризорностью). Мотив значимости и самореализации часто используется для дорогих или элитных товаров и основывается на стремлении человека находить признание в своем окружении, повысить свой социальный статус, добиться определенного имиджа, достичь успеха. В рекламе эксплуатируют человеческое любопытство и любовь к новизне. Способом влияния выступают нравственные предпочтения индивидов. Реклама, в это время, приобретает аморальный характер, так как инструментом влияния выступают благотворительные фонды, общественные организации. Мотив защиты окружающей среды, используется сейчас многими фирмами для продвижения товаров никак не относящийся к природе, например рекламы с исчезающими видами животных [2, с. 76].

Реклама достигает больших результатов, вызывая эвристические аффекты. Этот феномен означает решения, который приняты под влиянием различных чувств и эмоций. Аффект возникает быстро и произвольно, как результат синтеза стимулов и увиденного. Человек определяет категории «хороший/плохой» посредством его личных предпочтений. Это значит что то, что нравится иррационально попадает в группу «хороший». Не обойтись и здесь без вмешательства в нашу жизнь стимулов и полное их доминирование: если стимул вызывает позитивные эмоции, то убежденный будет считать,

что риск при покупке незначительные, а выгода превышает затраты. Поэтому, следующим действием убежденного, будет визит в магазин за рекламируемым товаром [3, с. 347].

Список использованной литературы

1. Барабанщиков В. А. Динамика зрительного восприятия / В. А. Барабанщикова. – М. : Наука, 1990. – 240 с.
2. Картер Г. Эффективная реклама / Г. Картер. – М. : Прогресс, 1991. – 156 с.
3. Фельсер Г. Психология потребления и реклама / Г. Фельсер. – М. : Институт Прикладной Психологии «Гуманитарный Центр», 2009. – 704 с.

Пашкова Д.С., Манецька Д.М.,

студентки факультету психології, політології та соціології
Національного університету «Одеська юридична академія»
Науковий керівник: кандидат політичних наук Ігнат'єва І.І.

КЕРОВАНІЙ НАТОВП: СОЦІО-ПСИХОЛОГІЧНИЙ АНАЛІЗ ФЕНОМЕНУ

В наш час суспільство досить часто стикається з соціальними протестами, мітингами чи просто масовими безладами. Часто вони налаштовані агресивно і призводять до катастрофічних наслідків. Та чи можна в повній мірі керувати такими групами? Чи можна направити ці групи в безпечне русло або просто зупинити?

Серед стихійних груп, які ми зараз і спробуємо дослідити, зазвичай виділяють натовп, масу та публіку. Головним чинником виникнення таких груп є суспільна думка. Суспільна думка різних верств населення та соціальних груп формує масову свідомість суспільства. Показником суспільної свідомості є суспільна думка, і виникає вона з приводу окремих подій, явищ суспільного життя, досить мобільно, може швидко змінювати оцінки цих явищ під впливом нових, часто короточасних обставин.

Натовпи є непостійними, утворюється стихійно без особливої причини (дорожньо-транспортна пригода), та може

досягати значних розмірів, та навіть самоорганізуватися, знаходити собі лідера та виконувати певні синхронна дії, всі дії натовпу зазвичай базуються на емоціях [1, с. 58].

Керувати натовпом на думку Лебона можна. Натовп обирає собі лідера подібно релігійним віруванням, поклоніння лідеру як істоті вищого порядку, страх перед прописаною йому «магічною» силою, неможливість піддавати сумніву його ідеї і бажання поширювати їх [2, с. 216]. Але ця влада не є абсолютною, завжди знайдеться група людей які не будуть підкорятися лідеру, тому чим більша і різнопланова влада лідера тим більше у нього шансів повністю підкорити собі натовп [4].

Більш постійною групою є маса. Вона, зазвичай, певною групою людей для точно поставлених цілей з певної нагоди (невиплата заробітної плати медичним робітникам), як правило маса має заздалегідь визначених лідерів та продуману поведінку, але її структура є неоднорідною, тому таке утворення майже бути нестабільним [1, с. 124].

Найстабільнішим утворенням є публіка, вона повністю керована, з чітко визначеними цілями та моделями поведінки, але достатньо одного інциденту і вона також може стати некерованою (футбольні фанати). Прикладом керування публікою можна вважати різні можливі челенджі. Найяскравішим прикладом використання сили публіки в позитивних цілях є челендж «нагодуй безпритульного». Декілька блогерів майже одночасно з настанням холодів розпочали челендж умовою якого було нагодувати будь якого безпритульного або напоїти його чаєм. Прикладом складно керованої публіки є футбольні фанати, їх дії спочатку керуються спортивним інтересом, але через перевагу азарту та адреналіну незначний інцидент може зробити цю групу абсолютно некерованою. Якщо ж це публіка певної події то нею можна керувати завдяки ній же самій. За таким самим принципом відбувається керування публікою певних видань та засобів ЗМІ. В наш час ЗМІ є найбільш ефективним засобом керування та маніпуляції.

Особи у всіх цих групах діють без відчуття особистого контролю над ситуацією, всі дії окремих індивідів пов'язані з спільною діяльністю маси та стихійною передачею інформації, вмикається ефект «зараження» [2, с.231]. Цей термін запропонував Густав Лебон у 1896 р. Ефект зараження є особливою формою взаємодії в великих групах людей і є характерним для групової паніки або спортивного азарту.

Особливою ситуацією, де посилюється вплив через зараження, є ситуація паніки. Паніка виникає у масі людей як певний емоційний стан, що є наслідком або дефіциту інформації про будь-яку лякає або незрозумілою новину, або надлишку цієї інформації. Широко відомий приклад виникнення масової паніки в США 30 жовтня 1938 року після передачі, організованою радіокомпанією Ен-бі-сі за книгою Г. Уеллса «Війна світів». Маса радіослухачів найрізноманітніших вікових та освітніх шарів (за офіційними даними, близько 1 200 000 чоловік) пережили стан, близький до масового психозу, повіривши у вторгнення марсіан на Землю. Хоча багато хто з них точно знали, що по радіо передається інсценування літературного твору (тричі це пояснювалося диктором), приблизно 400 тис. чоловік «особисто» засвідчили «поява марсіан». Це явище було спеціально проаналізовано американськими психологами.

80% населення є «мовчазною більшістю», інші 20 відсотків діляться і відстоюють свої інтереси, інтереси. Саме від цих 20 відсотків залежить те яким стане світ завтра, і які тенденції будуть переважати.

Список використаних джерел

1. Андреева Г.М. Социальная психология. Учебник для высших учебных заведений / Г.М. Андреева – М. : Аспект Пресс, 2001. – 209 с.
2. Лебон Г. Психология народов и масс / Г. Лебон – СПб. : Макет, 1995. – 311 с.
3. Грушин Б. А. Мнения о мире и мир мнений / Б. А. Грушин – М. : Практис, 1967. – 400 с.
4. Тард Г. Законы подражания / Г. Тард – СПб.: 1903.

Пилипенко Н.Г.,

кандидат психологічних наук, науковий співробітник наукового відділу організації медичної допомоги Державної наукової установи «Науково-практичний центр профілактичної та клінічної медицини»

Державного управління справами

ОСОБЛИВОСТІ ЕМОЦІЙНОГО ВИГОРАННЯ У МЕДИЧНИХ ПРАЦІВНИКІВ

Специфіка діяльності людей, що належить до системи професій «людина-людина», а саме, медичних працівників, відрізняється тим, що в них присутня велика кількість ситуацій з високою емоційною насиченістю, високим рівнем стресу і складністю міжособистісного спілкування, і це вимагає від спеціаліста значного внеску до встановлення довірливих відносин і уміння управляти емоційною напруженістю професійного спілкування [10].

Медична сфера є однією з професій, у представників якої синдром емоційного вигорання трапляється в майже у 70 % фахівців [5; 12]. У світі частота виявлення синдрому емоційного вигорання у медичних працівників коливається у межах 20–75 % (наприклад у Великій Британії – 46 %, у Гонконгу – 31,4 %, у Франції – 42,4 %, у Бразилії – 50 % лікарів, у Росії – 23,5 % лікарів невідкладної допомоги) [14; 16; 17].

Дослідження вітчизняних науковців за останнє десятиліття демонструють значну поширеність синдрому емоційного вигорання (30-50%) серед лікарів різних спеціальностей (І. Гурєєва, В. Євдокимов, Н. Козина, Є. Лозинська, Г. Макарова, М. Скугаревська і ін.) [3; 7; 9].

За даними дослідників, синдром емоційного вигорання у медичних працівників проявляється неадекватним реагуванням на пацієнтів, або колег, значним зниженням здатності до співпереживання пацієнтам, підвищеною втомлюваністю, погіршенням професійних якостей, уваги, пам'яті, невпевненістю в собі, зниженням реакцій, дратівливістю, страхом не впоратись зі своїми обов'язками, апатією, відчуттям тривоги і,

як наслідок, призводить до редукції професійних обов'язків та негативного впливу роботи на особисте життя [11].

Під час розвитку синдрому емоційного вигорання у лікаря зникає бажання до вдосконалення у своїй професії, з'являються тенденції до того, щоб діяти за шаблоном у своїй практичній діяльності, ригідність мислення, невдоволеність собою з почуттям провини, тривожні стани, песимістична налаштованість, агресивні тенденції у ставленні до колег та пацієнтів [8].

Прогресування емоційного вигорання призводить до того, що лікар може ставати відчуженим, буде уникати колег та пацієнтів, дистанціюючись від них. До того ж, наслідки синдрому емоційного вигорання можуть проявлятися у психосоматичних порушеннях, зміні особистості та навіть, можуть призводити до суїциду [4].

За даними зарубіжних дослідників професійна діяльність медичних працівників, у яких діагностовано синдром емоційного вигорання, супроводжується великою кількістю помилок та наданням пацієнтам неякісної медичної допомоги. Окрім того, синдром емоційного вигорання у медичних працівників негативно впливає на відчуття ними задоволеності від роботи та можливість зберігати професійне довголіття [13; 15].

Серед основних чинників, що призводять до емоційного вигорання медичних працівників, вчені виділяють: надмірне сприйняття та переживання обставин професійної діяльності, що призводить до вичерпування емоційних ресурсів; хронічний характер психоемоційних стресів, напружені стосунки в колективі, неадекватність оплати праці поряд із надмірним навантаженням та високою відповідальністю, погані умови роботи, нечітка організація та планування праці; відсутність внутрішньої цінності своєї професійної діяльності; специфіка пацієнтів (робота з людьми похилого віку, хронічно і смертельно хворими, які потребують постійного інтенсивного догляду тощо); складність та непередбачуваність виникнення професійних ситуацій; складний психологічний контингент пацієнтів (зокрема онкохворі, та постійний безпосередній

контакт із пацієнтами, які потребують термінової допомоги чи знаходяться у критично тяжкому стані); конфліктність ролей, недостатня соціальна підтримка; наявність певних особистісних особливостей, що заважають ефективному виконанню професійних обов'язків медичним працівникам [1; 2; 6].

Список використаних джерел

1. Большакова Т.В. Личностные детерминанты и организационные факторы возникновения психического выгорания у медицинских работников // *Ярославский психологический вестник*. – Вып. 11, 2004. – С. 96-99.
2. Водопьянова Н.Е., Старченкова Е.С. Синдром выгорания: диагностика и профилактика. – СПб.: Питер, 2005. 336 с.
3. Козина Н. В. Исследование эмпатии и ее влияния на формирование «синдрома эмоционального сгорания» у медицинских работников : дис. ... канд. психол. наук. – СПб., 1998. 159 с.
4. Колоскова О.К., Поліщук М.І., Воротняк Т.М. Особливості розвитку та проявів синдрому емоційного вигорання в лікарів-педіатрів // *Журнал «Здоровье ребенка»*. – 7 (42) – 2012.
5. Косарев В.В. Неврозы у медицинских работников / В.В. Косарев, С.А.Бабанов // *Здоров'я України*. – 2011. – № 1. – С. 49.
6. Косарев В.В., Бабанов С.А. Профессиональные заболевания медицинских работников. – Самара: Офорт, 2009. 232 с.
7. Лозинская Е.И. Синдром перегорания и особенности его формирования у врачей-психиатров: Автореф. дисс. ... канд.мед. наук / ГУ СПб НИПНИ им. В.М. Бехтерева Росздрава. – СПб., 2007. 25 с.
8. Психологічні аспекти медичної праці: навч. посібник / Уклад. І. В. Федік. – К.: ДП «Вид. дім «Персонал», 2017. 126 с.
9. Скугаревская М. М. Синдром эмоционального выгорания у работников сферы психического здоровья : автореф. дис. ... канд. мед. наук. – Минск, 2003. 19 с.
10. Терзи О.О. Корекція та профілактика синдрому емоційного вигорання у лікарів / О.О. Терзи // *Науковий вісник Херсонського державного університету*. Серія: Психологічні науки. – 2017. – Вип. 6(2). – С. 101-105.
11. Шелков В.Ю. Профілактика синдрому вигорання у медичних працівників методами психологічної саморегуляції. *Український медичний часопис*. – 2009. – № 2 (70)ІІІІ. 2009. – С. 57-59.
12. Щавелева М.В. Выраженность синдрома эмоционального выгорания у врачей-организаторов здравоохранения / М.В.Щавелева,

Л.В. Шваб, И.А.Байкова // *Вопросы организации и информатизации здравоохранения*. – 2009. – № 3. – С.73-77.

13. Bragard I. Quality of work life, burnout, and stress in emergency department physicians: a qualitative review / I. Bragard, G. Dupuis, R. Fleet // *BMC Research Notes*. – 2015. – Vol. 8. – P. 116.

14. Emergency physicians accumulate more stress factors than other physicians: results from the French SESMAT study / M. Estryn-Behar, M.-A. Doppia, K. Guetarni [et al.] // *Emergency medicine journal*. – 2010, Dec. – Mode access : <https://www.researchgate.net/publication/49650984>.

15. How does burnout affect physician productivity? A systematic literature review / C. S. Dewa, D. Loong, S. Bonato [et al.] // *BMC Health Serv Res*. – 2014. – Vol. 14. – P. 325

16. Orton P. Depersonalised doctors: a cross-sectional study of 564 doctors, 760 consultations and 1876 patient reports in UK general practice / P. Orton, C. Orton, G. D. Pereira // *BMJ Open*. – 2012. – Vol. 2 (1). – P. e000274.

17. Prevalence of burnout in pediatric intensivists: an observational comparison with general pediatricians / T. T. Garcia, P. C. Garcia, M. E. Molon [et al.] // *Pediatr. Crit. Care Med*. – 2014. – Vol. 15 (8). – P. e347-353.

Плакош Є.Г.,

студент 4 курсу факультету психології, політології та соціології

Національного університету «Одеська юридична академія»

Науковий керівник: кандидат політичних наук, доцент Каретна О.О.

СОЦІОЛОГІЧНІ ПІДХОДИ ДО ВИВЧЕННЯ ОРГАНІЗАЦІЙНОЇ КУЛЬТУРИ ЗВО

Інтеграція української вищої школи у світовий освітній простір актуалізує необхідність активного залучення вузівського співтовариства у перетворення, які пов'язані з Болонським процесом. Успішність реалізації поставлених завдань безпосередньо залежить від ступеня їх розуміння і прийняття професорсько-викладацьким складом ЗВО. У зв'язку з цим, менеджмент сучасного українського закладу вищої освіти знаходиться в пошуку стратегій формування ефективної організаційної культури як необхідного ресурсу перетворень, що проводяться.

Незважаючи на те, що проблематика вивчення організації як культурного феномену має давню традицію, усталене та загальноприйняте визначення організаційної культури досі не вироблено. Разом з тим, все розмаїття підходів можна звести до існування двох основних парадигм – феноменологічної та раціонально-прагматичної. Прихильники феноменологічного підходу (А. Петтігрю, М.Луї, С. Робінс та інші) інтерпретують організаційну культуру як визначення самої суті організації, в їхньому розумінні культура – це і є організація. У світлі даного підходу управління організаційною культурою навряд чи є можливим, а зв'язок з ефективністю діяльності організації – малоімовірним [1, с. 241].

Виходячи з положень феноменологічного підходу, А. Петтігрю, М. Луї та С. Роббінс, пряме управління організаційною культурою вважають неможливим. Культура не піддається довільному маніпулюванню з боку керівництва, а сама визначає стиль і характер лідерства. Трансформація організаційної культури – тривалий процес, вплив на який завжди носить опосередкований характер і вимагає від керівництва організації досить глибокої рефлексії щодо особливостей своєї організації, її історії.

У питанні про джерело формування організаційної культури представники даного підходу поєднують екзогенну (макрокультурне походження) і ендогенну логіку її формування. В якості основного методу вивчення організаційної культури представниками феноменологічного підходу пропонується так званий «етнографічний» підхід, близький до методу включеного спостереження [1, с. 245].

В останні роки в руслі феноменологічної парадигми активно розвивається метафоричний підхід. Засновниками метафоричного підходу до інтерпретації культурних явищ в організаційному середовищі виступали Г. Морган, Г. Хофстеде, К. Шольц, Е. Петтігрю, А. Фернхем, у чиїх працях можна зустріти такі метафоричні інтерпретації організаційної культури, як «компас», «магніт», «священна корова», «соціальна енергія», «острів ясності», «шори», «безлад» тощо.

Послідовники метафоричного підходу вважають організаційну культуру лише новою образною характеристикою організації (поряд з давно існуючими порівняннями організації з механізмом та організмом). На їхню думку, культура є лише виразом людської свідомості, а сама організація описується виключно в ідеальних, символічних образах. Культура, як стверджують прихильники даного напрямку, є лише ще одним способом осягнення організаційної реальності способу життя членів організації (їх цінностей, переконань, норм поведінки, ритуалів, табу тощо) і нічим більше.

На думку Е. Шейна, «базові метафори», або інтерпретаційні символи: ідеї, почуття та образи, вироблені групою для самовизначення... не завжди оцінюються на свідомому рівні, але знаходять втілення в будівлях, офісній структурі та інших матеріальних аспектах існування групи [2].

Отже, використання метафор в управлінні організаційною культурою є дієвим механізмом, що безпосередньо впливає на організаційну поведінку, оскільки метафори зачіпають всі рівні культури, аж до глибинного; причому метафори можуть як підтримувати існуючі норми та цінності, так і сприяти їхній відносно безболісній трансформації.

Звернемося до раціонально-прагматичного підходу. Його прихильники (Е. Шейн, І. Ансофф, Т. Пітерс, Р. Уотерман та ін.) визнають можливість і необхідність цілеспрямованого впливу на організаційну культуру з метою підвищення ефективності підприємства та констатують, що здатність створювати культуру та управляти нею – основна якість лідера організації. На наш погляд, раціонально-прагматичний підхід також може бути прийнятий в якості провідного при вивченні організаційної культури. В рамках даного підходу особливе місце займає так звана «рамочна конструкція конкуруючих цінностей» К. Камерона і Р. Куїнна, в основі якої лежать цінності організації та особливості її взаємодії з зовнішнім середовищем.

Типологія К. Камерона і Р. Куїнна, створена на основі огляду літератури з проблем лідерства та організаційної

ефективності, передбачає наявність в організації чотирьох груп полярних цінностей організаційної культури, визначаючих її тип [3, с. 152–162].

Згідно з думкою К. Камерона і Р. Куїнна, головним критерієм організаційної ефективності виступає відповідність типу організаційної культури вимогам та особливостям оточуючого середовища [4].

Як впливає з розглянутих нами типологій організаційної культури, в основі конкретного типу лежать специфічні цінності, базові допущення (вірування), представлення. Дане «ядро», в підсумку, визначає способи прийняття та реалізації управлінських рішень. Таким чином, стає очевидним зв'язок між типом культури організації та її ефективністю: якщо цінності організації допомагають останній інтегруватися, адаптуватися і досягти бажаних результатів, значить, вони впливають на неї в напрямку успіху.

Закономірним є питання про кращий тип культури, що сприяє ефективності закладу вищої освіти як організації.

Слід відмітити, що вища школа – це система традиційно консервативна, з домінуванням цінностей ієрархічного (бюрократичного) компоненту оргкультури, однак внаслідок соціально-економічних змін освітній процес стає процесом динамічним, а заклад вищої освіти – динамічно організованою структурою, відкритою для освітніх інновацій.

Адаптація до потреб споживачів освітніх послуг стає для закладу вищої освіти необхідністю. А це, в свою чергу, потребує посилення партиципативного компоненту організаційної культури, основними цінностями якого є гнучкість, професіоналізм, творчість, ініціативність, а особливостями типу управління виступають демократичність, заохочення творчості, новаторства, самостійності робітників. Разом з тим, не слід відмовлятися і від ієрархічної складової організаційної культури: необхідність приєднання до Болонського процесу, а також впровадження системи менеджменту якості вимагають її присутності.

Список використаних джерел

1. Щербина С.В. Организационная культура в западной традиции: природа, логика формирования и функции // *Социс.* – 1996. – №7. – С. 240-248.
2. Организационная культура и лидерство / Пер. с англ. под ред. В. А. Спивака. – СПб: Питер, 2002. – 336 с: ил. – (Серия «Теория и практика менеджмента»).
3. Томилин О.Б. Роль организационной культуры в эффективном менеджменте высшего учебного заведения / О.Б. Томилин, Н.П. Макаркин, А.В. Бритов // *Университетское управление: практика и анализ.* 2004. – №5-6. – С. 152-162.
4. Камерон К. Диагностика и изменение организационной культуры / Пер. с англ. под ред. И. В. Андреевой / К. Камерон, Р. Куинн. – СПб: Питер, 2001. – 320 с.: ил. – (Серия «Теория и практика менеджмента»).

Плюшкіна Г.Р.,

студентка 2 курсу факультету психології, політології та соціології
Національного університету «Одеська юридична академія»

Науковий керівник: доктор юридичних наук, професор Цільмак О.М.

ПСИХОЛОГО-КРИМІНАЛІСТИЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА СЕРІЙНОГО СЕКСУАЛЬНОГО ЗЛОЧИНУ

Будь-яке суспільство є багатограним. У різних народів свої традиції та звички, але одна цінність – людське життя – залишається найвищою. У цивілізованому суспільстві суворо охороняється право людини, на життя. Саме ефективність цих охоронних дій показує наскільки розвинуто суспільство. Але, всі люди різні і тому, мирне безконфліктне існування майже неможливе.

Серійні вбивства існували здавна. Ще у Середньовічній Європі таких вбивць наділяли надзвичайними силами та називали «лікантропами». Та навіть зараз, серійні вбивства залишаються оповиті міфами та загадками.

І хоча кількість серійних вбивств зростає за останнє століття, все одно не має чіткого визначення терміну «серійне вбивство». Саме тому, немає ефективних профілактичних,

криміналістичних та оперативно-пошукових важелей впливу на серійних злочинців.

Актуальність роботи полягає у складанні типових портретів серійних вбивць із сексуальним підґрунтям, що у перспективі дозволить глибше вивчити психологію серійних вбивць та ефективніше розслідувати дані злочини.

Вперше термін «серійне вбивство» використав Роберт Ресслер при розслідуванні злочинів Теда Банді. За його визначенням серійний вбивця це «злочинець, що скоїв більше 3 вбивств з періодами «емоційного охолодження» [1]. Основним мотивом, як зазначав Ресслер, є психологічне задоволення під час вбивства.

Існує велика кількість класифікацій серійних вбивств, що були скоєні на сексуальних мотивах, але найбільш вживаною залишається типологія за характером поведінки, яка була розроблена Центром поведінкових досліджень ФБР. Згідно з цією класифікацією усі серійні сексуальні вбивці розділяються на організованих несоціальних та дезорганізованих асоціальних [1].

Організований несоціальний серійний вбивця із сексуальних мотивів має, так звану, «маску нормальності». Такі люди мають середню або вищу освіту, мають сім'ю та роботу. При вбивстві вони не втрачають свою холонокровність та організованість. Такі вбивці, зазвичай, вбивають у лісі та ховають труп. Вони намагаються приховати сліди свого злочину, деякі навіть приймають участь у розслідуванні та пошуках [2].

Дезорганізований асоціальний вбивця, на відміну від організованого, дезорганізований у всьому. Часто такі люди не приймаються у суспільстві, адже люди вважають їх дивними. Дезорганізовані серійні вбивці із сексуальним мотивом обирають своїх жертв недалеко від місця проживання, вбивають підручними предметами та залишають після себе багато слідів. Майже завжди у таких вбивць є психічні хвороби [3].

Всім сексуальним вбивцям притаманні стереотипні дії. У всіх є сексуальні проблеми, що знаходять вирішення у вбивствах.

Всі серійні вбивці мають спільні особливості, такі як психічний інфантилізм, розлад статевої ідентичності і т.д. [4].

Проаналізувавши біографії серійних сексуальних вбивць (А.Р. Чикатило, Г.М. Михасевич, С.Ф. Ткач), яких відносять до організованих несоціальних, ми звернули увагу на деякі їх особливості. Звичайно, кожен серійний сексуальний вбивця – неповторний. Але, все ж таки можна виділити їх спільні риси.

Перша спільна риса це місце скоєння злочину. І хоча, всі серійні вбивці шукали свою жертву у різних місцях, всі вони залишали тіла своїх жертв у лісі (А.Р. Чикатило, Г.М. Михасевич, С.Ф. Ткач). У лісі було легше заховати труп, тож вони мали деякий час, щоб бути якомога далі, в той час як знайдуть тіло. Це істотна ознака, яка відрізняє організованих асоціальних вбивць від неорганізованих. Цікавим є те, що усі організовані серійні сексуальні вбивці намагалися стати ближче до своєї жертви перед вбивством. Спочатку вони допомагали їй, пропонували підвезти на машині чи пропонували жвачку, у разі дітей, а потім кидалися на жертву та вбивали.

Обов'язково треба відзначити, що всі вбивці чітко розуміли, що робили та які наслідки у цих діянь. Також треба сказати, що у організованих асоціальних вбивць мотив та мета однакові. Мотив – сексуальний та бажання до самоствердження; за мету вони всі мали помсту. Під час вбивства, вони відчували насолоду, полегшення та відчуття власної переваги. Всі серійні сексуальні вбивці починали свою «кар'єру» у віці до 30 років (С.Ф. Ткач, Г.М. Михасевич), винятком є А.Р. Чикатило який почав вбивати у 42 роки.

Серійні вбивці організованого типу мають вищу освіту та зазвичай працюють у соціальних сферах. Так, наприклад, С.Ф. Ткач працював у міліції, знав усі тонкощі розслідування, тому зміг довго перебувати на волі та вбивати.

Другим досліджуваним типом є дезорганізовані асоціальні серійні сексуальні вбивці. Слід зазначити, що, зазвичай, вони не встигають вбити багато людей, адже це психічно хворі люди (Р.Т. Чейз, Е.В. Шемяков, Генрі Лу Лукас).

Періодичність їх вбивств складає 10-20 днів. Жертв вони обирають випадково, закономірностей при цьому не мають. Конкретного місця вбивства в них також немає. Після вбивства труп вони не ховають, а залишають на тому самому місці. Через свої психічні хвороби не завжди розуміють, що роблять.

Мотив – сексуальний та бажання стати надлюдиною. Мета у кожного вбивці різна, не завжди вони самі розуміють, чому скоїли вбивство так, наприклад, Р.Т. Чейз вбивав, щоб відновити баланс свіжої крові у організмі. Під час вбивства почувають себе спокійно та задоволено.

Вбивати починають рано. Наприклад, Е.В. Шемяков розпочав убивства в 21. Усі вбивці мали порушення сексуальної сфери: скаржилися на відсутність ерекції, збуджуватися могли тільки дивлячись на біль та страждання. Усі вбивці, з аналізованих, такого типу страждали на психоз та параноїдальну шизофренію. Мали нав'язливі думки та галюцинації, наприклад Р.Т. Чейз вважав, що його переслідують нацисти та НЛО. Е.В. Шемяков на допитах зізнався, що його змушували вбивати очі у озері.

Вбивці дезорганізованого типу імпульсивні та агресивні. Вищої освіти не мають, тільки середня або незакінчена середня. Такі серійні вбивці зазвичай безробітні або працюють на низько соціальних роботах.

Сім'ї в них немає, дітей також. До арешту мали судимості. Дитинство у дезорганізованих серійних вбивць було важке. Над ними знущалися однолітки, а батьки використовували жорстоке покарання. Ще з дитинства такі люди вбивали тварин.

Основним мотивом серійних сексуальних вбивць є мотив самоствердження. Він породжує інші мотиви, такі як бажання домінувати, помститися, або ж садистську мотивацію.

Що стосується серійних сексуальних вбивств, то, в їх основі лежать такі мотиви [5]:

- сексуальні зазіхання на жінок;
- соціальне чи біологічне відкидання (дійсне або уявне);
- напади на підлітків та особливо на дітей нерідко детермінуються несвідомими мотивами, коли мають місце зняття та

вміщення тяжких психотравмуючих переживань дитинства, пов'язаних з емоційним неприйняттям батьками, з приниженнями з їх вини;

– сексуальні напади на дітей і підлітків, породжуються нездатністю злочинця встановлювати нормальні статеві контакти з дорослими жінками або тим, що такі контакти не дають бажаного задоволення в силу різних статевовікових дефектів;

– отримання сексуального задоволення і навіть оргазму при вигляді мук і агонії жертви. Це – суто садистська мотивація [5].

Отже, аналіз біографічних даних деяких серійних вбивць показав, що поведінка неорганізованих та організованих серійних вбивць із сексуальних мотивів значно відрізняється. При чому, різниця простежується не тільки у способі вбивства та післязлочинній поведінці, а й у повсякденному житті. Основним мотивом, серійних вбивств із сексуальним мотивом виступає самоствердження. Саме цей мотив породжує подальші зміни у свідомості вбивці та розширює коло мотивації вбивці.

Список використаних джерел

1. Ressler R.K., Burges A.W., Douglas J.E. Sexual Homicide: Patterns and Motives. – Lexington, MA: D.C. Health, 1988.

2. Ткаченко А.А., Введенский Г.Е., Дворянчиков Н.В. Судебная сексология. Изд. 2-е испр. и доп. – М.: БИНОМ, 2015.

3. Образцов В.А. Серийные убийства как объект психологиии криминалистики. Учебное и практическое пособие. – М.: Омега-Л, ИМПЭ имени А.С. Грибоедова, 2003.

4. Антонян Ю.М. Серийные сексуальные убийства: учебное пособие / Ю.М. Антонян, В.А. Верещагин, С.А. Потапов, Б.В. Шостакович. – М.: Щит – М., 1997.

5. Аверина Н.А. Раскрытие серийных преступлений против личности и убийств совершенных по найму: учеб.-метод. пособие / Н.А. Аверина, А.И. Скрипников. – М.: ВНИИ МВД России, 1998.

Попова Г.М., Хопець О.С.,

студентки факультету психології, політології та соціології

Національного університету «Одеська юридична академія»

Науковий керівник: кандидат психологічних наук Форманюк Ю.В.

ОСОБИСТІСНІ ЯКОСТІ ЯК ДЕТЕРМІНАНТА РОЗВИТКУ ЖИТТЄСТІЙКОСТІ МОЛОДІ

Поняття життєстійкості як психологічний феномен почали розглядати порівняно недавно. На початку 80-х років 20-го століття цей термін вводить в понятійний апарат психологічної науки американськими психологами Сьюзен Кобейс і Сальватором Мадді.

С. Мадді не тільки починає оперувати новим поняттям, а й розробляє модель життєстійкості. В рамках цієї моделі життєстійкість розглядається як «ті переконання людини, які дозволяють їй залишатися активною та перешкоджають негативним наслідкам стресу» [2, с. 65]. Аналізуючи життєстійкість як систему переконань людини, С. Мадді запропонував модель життєстійкості, що складається з трьох компонентів:

Перший компонент – залученість – це переконаність людини, що «залученість» в реальну дійсність навколо неї дає їй можливість знайти цікаве та важливе для себе.

Другий компонент – контроль – це переконаність людини, що на результат того, що відбувається в реальності, може вплинути тільки боротьба як вибір власної стратегії діяльності в конкретній ситуації.

Третій компонент – прийняття ризику – це переконаність людини, що все, що з нею відбувається, необхідно для її розвитку, оскільки дає їй досвід як позитивний, так і негативний [3, с. 877]. В свою модель життєстійкості С. Мадді включає не тільки перелік її компонентів, але й п'ять основних механізмів, які дозволяють життєстійкості впливати на розвиток захворювань і зниження загальної ефективності діяльності людини:

– життєстійкі переконання – оцінка життєвих змін як менш стресових на основі залучення, контролю та прийняття ризику;

- мотивація до процесу трансформації, відкритість всьому новому, готовність людини активно діяти в стресовій ситуації (використання людиною життєстійких стратегій);
- посилення імунної реакції через психічну і фізичну мобілізацію;
- посилення відповідальності і турботи про власне здоров'я (життєздатні практики здоров'я);
- пошук ефективної соціальної підтримки, яка буде сприяти процесу трансформації через розвиток навичок спілкування [5, с. 238].

Практичне значення моделі С. Мадді полягає в тому, що автор розглядає життєстійкість не просто як психологічний феномен, а як важливий внутрішній ресурс, який людина може осмислити і змінити з метою підтримки свого фізичного, психічного і соціального здоров'я. Життєстійкість в концепції Мадді – це те, що надає життю цінність і сенс в будь-яких обставинах [1, с. 84].

Російський вчений-психолог Д. А. Леонтьєв розглядає феномен життєстійкості в контексті концепції особистісного потенціалу і визначає життєстійкість як інтегративну характеристику особистості, відповідальну за успіх в подоланні особистістю різних життєвих труднощів [4, с. 371].

Отже, життєстійкість грає надзвичайну роль в процесі розвитку кожної особистості. Саме тому аналіз особистісних характеристик, які дозволяють розвинути рівень життєстійкості молоді, є актуальним. При проведенні нашого дослідження були використані такі методики, як тест аналізу стилю життя (Бостонський тест на стресостійкість), методика діагностування життєстійкості С. Мадді та тест індексу життєвої задоволеності в адаптації Н. В. Паніної [6, с. 115].

Тестування було проведено серед 54 учасників віком від 18 до 22 років. Результати розподілялися за трьома категоріями: низький, середній та високий показник обраного параметра.

Низький рівень залученості було виявлено в 41% допитуваних. Низький рівень контролю та прийняття ризику – в 26% та

11% відповідно. Загалом 26% допитуваних продемонстрували низький рівень життєстійкості, 37% – середній та 37% – високий. Характеристики стресостійкості були відповідними: 27% високої стійкості, 47% нормальної та 26% слабкої та низької стійкості.

Високий індекс задоволеності життям виявився в 31% допитуваних, інтересу до життя – 59%, послідовності в досягнення цілей – 48%, відповідності між поставленими цілями й наслідком – 44%, позитивна оцінка себе й власних вчинків – 50%, загального фону настрою – 39%.

Проаналізовані результати дають змогу зробити висновки, що загалом рівень життєстійкості сучасної молоді можна охарактеризувати як високий з нерівномірним розвитком різних показників (з відносно низьким рівнем залученості та високим рівнем прийняття ризику).

Таким чином, особистісними компонентами, які впливають на рівень розвитку життєстійкості людини, є в першу чергу наступні:

- окремі риси характеру (зокрема стресостійкість, адаптивність);
- мотиваційна сфера;
- рівень тривожності;
- локус-контроль;
- самооцінка;
- інтелектуальний рівень особистості;
- комунікативний потенціал суб'єкта.

Саме розвиток цих характеристик впливає на подальше відношення до життя, до себе та оточуючих, своїх цілей та результатів, й справляє велике значення на рівень психічного здоров'я та ефективність життєдіяльності людини.

Список використаних джерел

1. Александрова Л. А. К концепции жизнестойкости в психологии // под ред. М. М. Горбатовой, А. В. Серого, М. С. Яницкого. 2004. С. 82-90.

2. Ефимова О.И., Игдырова С.В., Ощепков А.А. Взаимосвязь ценностных ориентаций и жизнестойкости личности у нормативных и девиантных подростков // *Вестник ЛГУ им. А.С. Пушкина*, 2011. № 1. С. 61-71.

3. Иванова М.А. Жизненные сценарии и жизнестойкость подростков // *Фундаментальные исследования*, 2013. № 10-4. С. 875-878.

4. Леонтьев Д. А., Рассказова Е. И. Жизнестойкость как составляющая личностного потенциала / *Личностный потенциал: структура и диагностика*. М.: Смысл, 2011. 680 с.

5. Никитина Е. В. Феномен жизнестойкости: концепция, современные взгляды и исследования. Новгород. 2017. С. 236-239.

6. Одинцова М.А. Психология жизнестойкости. М.: ФЛИНТА: Наука, 2015.

Приходько І.І.,

доктор психологічних наук, професор,
начальник науково-дослідного центру

Національної академії Національної гвардії України

**ПСИХОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ БЕЗПЕКИ
ТА АДАПТАЦІЇ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ
ДО УМОВ БОЙОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ**

Проблема прогнозування поведінки людей в екстремальних умовах діяльності, а також оцінка вірогідності збереження їх психічного здоров'я та працездатності після впливу вітальних факторів завжди була у центрі уваги науковців, практичних психологів та психіатрів. Особливе місце серед екстремальних ситуацій займають локальні збройні конфлікти, до яких можна віднести бойові дії, що з 2014 р. відбуваються на сході України. Одним із основних аспектів даної проблеми є питання збереження особистої (фізичної та психологічної) безпеки військовослужбовців, а також їх успішної адаптації до стресових умов ведення бойових дій [1]. Психологічні наслідки впливу деструктивних факторів на психіку військовослужбовця під час ведення бойових дій та після їх завершення обумовлюють широке коло різноманітних психогенних порушень, які різними авторами описуються як бойові психічні травми,

бойовий стрес, соціально-стресові розлади, комбатантна акцентуація особистості, бойова психологічна травматизація, посттравматичні стресові розлади (ПТСР) та ін. [2].

Методологія дослідження. Для визначення особливостей адаптації військовослужбовців до бойової діяльності використовувалися методики «Адаптивність-200» [3] та «Деадаптивність-45» [4]. Рівень психологічної захищеності визначався за допомогою методик «Діагностика психологічної безпеки особистості» (ДПБО-88) і «Експрес-діагностика психологічної безпеки особистості» (ЕДПБО-28) [5]. Дослідження проводилось протягом 2017-2018 рр., в ньому прийняло участь 163 військовослужбовця контрактної служби Національної гвардії України. Всі обстежувані перед направленням у зону бойових дій пройшли професійну та психологічну підготовку, їм була проведена психодіагностика з використанням методик «Адаптивність-200» та ДПБО-88.

Результати. Перед направленням у зону бойових дій в усіх військовослужбовців виявлений високий, добрий та задовільний рівень особистісного адаптаційного потенціалу, а також високий та середній рівень психологічної безпеки особистості (ПБО). Протягом перших двох-трьох тижнів перебування особового складу в районі бойових дій було повторно проведено психодіагностику з метою вивчення особливостей адаптації до екстремальних умов. У зв'язку зі складністю проведення обстеження в таких умовах використовувалася експрес-методика «Деадаптивність-45», за результатами якої було обстежено 77 чол. Високий рівень дезадаптивності до бойових умов виявлений у 11 військовослужбовців (14%), середній рівень адаптації у 25 осіб (32%), високий рівень адаптації – у 42 осіб (54%).

Для кореляції отриманих даних та з метою визначення поточного психічного стану особового складу було проведено психодіагностику 86 військовослужбовців з використанням методики ЕДПБО-28. Результати показали, що високий рівень ПБО виявлений у 37 військовослужбовців, що складає 43%, середній – у 36 чол. (42%), низький – у 13 чол. (15%).

54% військовослужбовців з високим рівнем адаптаційних здібностей добре адаптувалися до нових умов діяльності, адекватно орієнтувалися в складних ситуаціях, швидко виробляли стратегію своєї поведінки та соціалізації. 32% зі середнім рівнем адаптації мали деякі ознаки різних акцентуацій, які в звичних умовах були частково компенсовані. Таким чином, абсолютна більшість військовослужбовців (86%) добре та задовільно пристосувалася до умов виконання завдань в зоні бойових дій.

У 14% військовослужбовців було виявлено високий рівень дезадаптації, вони мали ознаки явних акцентуацій характеру і деякі ознаки психопатій, а їх психічний стан характеризувався як граничний. Тому вони перебували під постійним контролем з боку командирів підрозділів, заступників командирів по роботі з особовим складом, психологів та молодших командирів. З ними постійно проводилися заходи індивідуальної роботи та велося спостереження.

Психологічна безпека особистості військовослужбовця відображує дію механізму психологічної захищеності особистості, її здатність підтримувати оптимальний рівень функціонування, можливість усувати зовнішні й внутрішні загрози, які виникають, та зберігати на достатньо стійкому дієздатному рівні можливість виконувати службово-бойові завдання у звичайних та екстремальних умовах [5]. У результаті дослідження у 43% військовослужбовців виявлений високий рівень ПБО, що свідчить про їх відповідальність за свої відносини та довіру близьким людям, здатність встановлювати і підтримувати тісні взаємини, гнучкий контроль стосунків з оточуючими. Для 42% особового складу, в яких виявлено середній рівень ПБО, існують певні обмеження у взаємовідносинах та довірі близьким людям, які можуть спричинювати певний дискомфорт при їх підтриманні. У них можуть виникати труднощі при плануванні та бути недостатнім контроль власної життєдіяльності.

Для 15% осіб з низьким рівнем ПБО були характерні залежність від інших і, як наслідок, прагнення до ізолюваності,

відгородженості, самотності. Проявлялися неможливість встановлювати та підтримувати відносини, спостерігалось уникнення близьких стосунків. У них відмічались висока тривожність, невпевненість у собі, існували внутрішньо неприємні відчуття (виражені прояви астеничних реакцій, іпохондрія).

Таких військовослужбовців, в яких виявлені високий рівень дезадаптивності, низький рівень ПБО, було переведено у підрозділи забезпечення та додатково обстежено лікарем-психіатром для визначення ознак психічних розладів. Розладів психіки згідно МКБ-10 не було виявлено, з ними додатково проводилися заходи психопрофілактичної роботи.

Висновки. Абсолютна більшість особового складу (86%) добре адаптувалася до виконання завдань в зоні проведення бойових дій. Виявлений високий та середній рівень розвитку ПБО у 85% обстежених показав, що вони здатні виконувати бойові завдання без значної шкоди для їх психіки. Військовослужбовці, в яких виявлено високу дезадаптивність та низький рівень ПБО, потребували обов'язкового переведення у підрозділи забезпечення та проведення додаткових заходів психопрофілактичної роботи. Невиконання цих заходів при збільшенні інтенсивності бойових дій могло привести до збільшення короткочасних та довготривалих психогенних втрат (прогноз від 14 до 26 % та більше), виникнення психогенне обумовлених психічних розладів в особового складу та у подальшому високу імовірність розвитку ПТСР.

Список використаних джерел

1. Приходько І. І., Мацегора Я. В., Пенькова Н. Є. Типізація адаптаційних ресурсів особистості у військовослужбовців, які приймали участь у проведенні антитерористичної операції. *Збірник наукових праць Національної академії Державної прикордонної служби України*. Серія : педагогічні та психологічні науки. 2015. № 1 (74). С. 469-483.

2. Приходько І. І. Система профілактики та контролю бойового стресу у військовослужбовців. *Вісник Національної академії Державної прикордонної служби України* : електрон. наук. фак. вид.

Серія : психологія. 2018. Вип. 1. Режим доступу : http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vnadpn_2018_1_13.

3. Воробйова І. В., Приходько І. І., Полторак С. Т. та ін. Автоматизований психодіагностичний комплекс визначення професійної придатності кандидатів на військову службу у внутрішні війська МВС України і навчання у вищі військові навчальні заклади МВС України: монографія. Х.: Акад. ВВ МВС України, 2012. 297 с.

4. Приходько І. І., Мацегора Я. В., Колесніченко О. С., Байда М. С. Експрес-опитувальник «Деадаптивність»: розроблення, апробація, психометричні показники. *Вісник Національної академії Державної прикордонної служби України* : електрон. наук. фах. вид. Серія : психологія. 2017. Вип. 3. Режим доступу : http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vnadpn_2017_3_8.

5. Приходько І. І. Моделювання психологічної безпеки особистості фахівця екстремального виду діяльності з використанням психосемантичного методу. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ*. Серія психологічна. 2012. Вип. 1. С. 174-185.

Пузь І.В.,

кандидат психологічних наук, доцент, доцент кафедри психології
Донецького національного університету імені Василя Стуса

ОСОБЛИВОСТІ ПСИХОЛОГІЧНОГО СУПРОВОДУ ЖІНОК З ПОРУШЕННЯМИ РЕПРОДУКТИВНОЇ СФЕРИ

Прискорення життєвого темпу сучасного суспільства, необхідність постійного пристосування до підвищених фізичних, інтелектуальних та психологічних навантажень, погіршення екологічних умов, ігнорування принципів здорового способу життя значно збільшує ризик виникнення у жінок різного роду проблем зі здоров'ям, зокрема порушення репродуктивного здоров'я. Встановлено, що жіноча репродуктивна система надзвичайно чутливо реагує на дію несприятливих факторів зовнішнього середовища, результатом чого є виникненням різного роду адаптаційних механізмів, що в певних умовах можуть набувати властивості патологічного процесу і в подальшому призводити до стійких патоморфологічних змін [2, с. 239]. Серед основних форм порушення репродуктивної

сфери жінки можна виокремити: порушення менструального циклу, запальні захворювання, безпліддя різного генезу, різного роду новоутворення, патологія вагітності, пологів та післяпологового періоду, дисгармонія психосексуальних стосунків, клімактеричні розлади [3, с.175] . Слід зазначити, що наявність у жінки будь-якої з представлених форм створює реальну загрозу не тільки для її соматичного здоров'я, але й для її психічного здоров'я та благополуччя. Враховуючи цей факт, неабияке значення у лікуванні жінок з різними формами порушення репродуктивної сфери набуває організація психологічного супроводу, оскільки в основі виникнення тієї чи іншої форми порушень може знаходитись взаємодія різноманітних факторів, у тому числі й психологічного характеру.

Отже, мета даної роботи полягає у висвітленні особливостей психологічного супроводу жінок з порушеннями репродуктивної сфери.

Основні результати. Репродуктивна сфера жінки являє собою систему фізіологічних та психологічних механізмів, які поєднані для реалізації завдань репродукції, в яку входить: зачаття, виношування, народження дитини та її виховання, а також встановлення гармонійних психосексуальних стосунків. Репродуктивна функція жінки включає фізіологічні механізми (соматичні системи ті їх нейрогуморальна регуляція), мотиваційно-потребові й ціннісно-сміслові утворення, що забезпечують виконання певної поведінки та саму цю поведінку. Загальновідомо, що народження і виховання дитини передбачає не лише виношування вагітності, але й якісну трансформацію життєдіяльності жінки [1].

Аналіз наукової літератури [1; 4] та результати власних досліджень свідчить про те, що в основі виникнення у жінок різного роду порушень репродуктивної сфери відмічається часто викривлення тілесного компоненту образу власного «Я», наявність різного роду психологічних проблем, які пов'язані з травматичним дитячим досвідом, невирішеними внутрішньоособистісними конфліктами, порушенням

статеворольової ідентифікації. У більшості жінок з різними формами порушення репродуктивної сфери діагностуються такі індивідуально-психологічні особливості як неадекватна самооцінка, інфантильність, емоційна нестабільність, високий рівень особистісної та ситуативної тривожності, низький рівень комунікативної компетентності, схильність до соматизації переживання стресових ситуацій, аутоагресивні тенденції [3].

Для організації ефективного психологічного супроводу жінок з різними формами порушення репродуктивної сфери необхідним є: по-перше, комплексна психодіагностика особистості жінки, виявлення особливостей її емоційного реагування, мотивів, потреб, цінностей, особливостей її взаємостосунків; по-друге, це виявлення особливостей внутрішньої картини хвороби, змісту її когнітивного, емоційного та поведінкового компонентів; по-третє, це встановлення причинно-наслідкового зв'язку між індивідуально-психологічними особливостями жінки та станом її репродуктивної системи.

Доцільним у роботі з жінками, які мають порушення репродуктивної сфери, є здійснення психотерапевтичного впливу на пізнавальний, емоційний та поведінковий рівень особистості. Так, на пізнавальному рівні першочергового значення набуває робота, що спрямована на допомогу жінці усвідомити зв'язок між психогенними чинниками та виникненням негативних переживань, проаналізувати, які життєві ситуації викликають в неї стрес, тривогу, страх, напругу; визначити її характерні захисні психологічні механізми, усвідомити та знайти шляхи рішення внутрішніх психологічних проблем та конфліктів, з'ясувати власну роль у виникненні, розвитку й збереженні конфліктних і психотравмуючих ситуацій. На емоційному рівні необхідним є забезпечення емоційної підтримки жінки; стабілізація психоемоційного фону; формування здатності до вербалізації власних емоцій і почуттів, та їх прийняття; формування емоційно-позитивного ставлення до себе. Робота з жінками, які мають порушення репродуктивної сфери,

на поведінковому рівні має бути спрямована на опанування техніками та прийомами ефективної психічної саморегуляції, формування навичок конструктивного спілкування та взаємодії з оточуючими; формування якісно нових моделей поведінки, які сприятимуть успішній адаптації та функціонуванню в реальному житті. Результатом ефективної роботи на всіх трьох рівнях має стати якісні особистісні зміни, що виявляються у адекватному сприйнятті жінкою себе та життєвих ситуацій, що базується на емоційно сприятливому ставленні до себе.

Слід зазначити, що робота з жінками, які мають порушення репродуктивної сфери, може проводитись як в індивідуальній, так і груповій формах. Серед основних методичних прийомів та технік, які доцільно використовувати у роботі з жінками, можна виокремити групову дискусію, проєктивний малюнок, психогімнастика, психодрама, символдрама, арт-терапія, тілесно-орієнтована психотерапія.

Висновки. Отже, узагальнюючи вищевикладене, стає зрозумілим, що проблема психологічного супроводу жінок, які мають порушення репродуктивної сфери, сьогодні є актуальною та соціально значущою. На нашу думку, саме реалізація комплексного підходу за рахунок поєднання медичного та психологічного супроводу сприятиме не тільки ефективному лікуванню жінок, але й створенню умов для їх гармонійного функціонування, що, безумовно, дозволить підвищити якість їхнього життя.

Список використаних джерел

1. Бацилева О. В. Психологія репродуктивного здоров'я: медико-психологічні та соціальні аспекти. Донецьк: Донбас. 2011. 236 с.
2. Дзись Н. П. До питання порушень репродуктивної функції у жінок з гінекологічною патологією запального та незапального генезу. *BIOMEDICAL AND BIOSOCIAL ANTHROPOLOGY*. 2014. №23. P.239-243.
3. Пузь І. В. Психологічні аспекти репродуктивних дисфункцій у жінок. *Особистісні та ситуативні детермінанти здоров'я: [Текст] : Матеріали IV Всеукраїнської науково-практичної конференції*

(м. Вінниця, 22 листопада 2019 р.) : матеріали і тези доповідей / за заг. ред. проф. О. В. Бацилевої. Вінниця. 2019. С. 175-179.

4. Чаркіна О. А. Реконструктивна психотерапія як засіб подолання репродуктивних дисфункцій у жінок. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. Серія Психологічні науки. 2014. Вип.1. Т.2. С. 173-181.

Пярноя А.,

руководитель юридического бюро «Sidiv», Нарва

Саккарт Ю.,

член правления юридического бюро «Sidiv», Нарва

ПОТРЕБНОСТЬ В ПСИХОЛОГИЧЕСКОЙ И ЮРИДИЧЕСКОЙ ПОМОЩИ ГОСУДАРСТВА ЛИЦАМ С НАРКОТИЧЕСКОЙ ЗАВИСИМОСТЬЮ

В течение 2019 года нами проведено анкетирование и сбор проблем наркозависимых лиц, нуждающихся в юридической, психологической и социальной помощи. Опрос проводился среди лиц с наркотической зависимостью, обратившихся за бесплатной юридической помощью. Проанализированы 54 анкеты людей, соответствующих заданным условиям. Возраст обратившихся от 26 до 56 лет. Стаж употребления наркотических веществ от 0,5 до 24 лет. Спектр употребляемых наркотиков чрезвычайно широк, большинство (43 человека, 79,6 % опрошенных) сочетают инъекционные наркотики с курением наркотических веществ. Есть прямая зависимость между стажем употребления наркотиков и количеством видов наркотиков, употребляемых испытуемыми (0,4, при $p \leq 0,05$).

О серьезности и тревожности ситуации, сложившейся в мире в связи с употреблением наркотиков можно судить как по росту показателей смертности, так и по положительной динамике показателей болезней, связанных с таким поведением, в частности – ВИЧ-инфекции. Поэтому мы уделили значительное внимание сбору информации о здоровье наркозависимых. Практически все опрошенные (за исключением

9 человек, что составляет 16,7% от общего числа респондентов) отмечают существенные проблемы со здоровьем. В основном это случаи заражения гепатитом В, С – 72,2% опрошенных (39 человек), ВИЧ-инфекцией – 53,7% (29 человек), склерозирование вен – 24% (13 ответов), язвенная болезнь желудка/12-перстной кишки – 14,8% (8 ответов), панкреатит – 3,7% (2 ответа), сердечно-сосудистые заболевания – 9,3% (5 ответов), психозы/галлюцинации – 11,1% (6 ответов), судорожные состояния – 14,8% (8 ответов), ухудшение внимания, памяти – 33,3% (18 ответов). Помимо того отметили в единичных случаях эпилепсию, гинекологические заболевания, ухудшение зрения, дистрофию, наличие гастрита – по 1,8% (по 1 ответу). 16,7% (9 человек) заявили об отсутствии заболеваний (из них у 4 человек стаж наркомании более 15 лет, у пятерых менее года).

Большинство опрошенных нами лиц, употребляющих или прекративших употреблять наркотики, не работают. Часть из них никогда не работали по разным причинам. Почти половина респондентов – 42,6% (23 человек) опрошенных имеют частичную или полную нетрудоспособность. Из имеющих полную нетрудоспособность работают на полной ставке 11,1% (6 человек), работают с частичной занятостью 9,3% (5 человек), ищут работу 3,7% (2 человека), учится 3,7% (2 человека), 4 человека (7,4%) находятся на пенсии. При этом 6 человек (11,1%) заявили, что они не работают и не планируют работать в дальнейшем.

При анализе влияния наркотиков на способность заниматься трудовой деятельностью, были получены следующие результаты. У 15 опрошенных (27,8%), по их словам, употребление наркотиков не повлияло на трудовую деятельность и отношение к работе. Из них 8 человек (14,8%) работают в настоящее время; 14 респондентов (25,9%) потеряли работу, в ходе беседы они признались в склонности к опозданиям, пропуску работы, что и послужило причиной увольнений; 6 человек (11,1%) заявили, что никогда не работали,

и не планирует это делать; 3 человека (5,5%) заявили о положительном отношении к своей работе, хорошем отношении к ним работодателя, добросовестном выполнении должностных обязанностей. Из них у одного из опрошенных в состоянии наркотического опьянения работоспособность увеличивалась, «не курил, не пил, не ел, только работал».

У тех, кто заявил об имеющемся ВИЧ-инфицировании (29 человек из числа опрошенных), имеются в наличии проблемы, связанные с отказом от приема на работу – 1 случай (1,8%), с предвзятым отношением к ним в медицинском учреждении – 7 случаев (12,9%), негативное отношение при обращении в государственные муниципальные службы – 4 случая (7,4%), со стороны родственников – 1 случай (1,8%). О значительном ухудшении здоровья заявили 7 человек (12,9%). В одном случае работодатель узнал о наличии ВИЧ-инфекции у работника и уволил его. При этом опрошенные отрицают наличие проблем у членов семьи, в частности у детей в образовательных учреждениях.

По мнению опрошенных в течение периода употребления наркотиков значительно менялись характер и эмоциональная сфера: появилась раздражительность – 29 случаев (53,7%), нетерпеливость – 24 случая (44,4%), замкнутость – 23 случая (42,6%), лживость – 22 случая (40,7%), появились перепады настроения – 40 случаев (74%), депрессивные состояния – 29 случаев (53,7%). Кроме того отмечены недоверие, нервозность, разрушение личности, манипулирование окружающими.

Употребление наркотиков часто приводит к конфликтам с родными и даже полному прекращению семейных отношений. Так, 37 опрошенных нами (68,5%) указали на сложности в семейных отношениях и распад семьи, связанные с приемом наркотиков: «полный разлад», «начались проверки со стороны родителей», «были с мамой скандалы, недоверие», «боялись оставить дома одного», «выгоняли из дома», «злость и ненависть со стороны семьи», «приходилось воровать из дома, обманывать родных», «ссоры», «разрушилась семья», «родные были

недовольны, обижены». У 17 опрошенных (31,2%) партнер, с которым он/она ведет совместное хозяйство, также употребляет наркотики. По мнению респондентов, не повлияло употребление наркотиков на отношения в семье, с родственниками у 8 опрошенных (14,8%).

49 человек (90,7%), обратившихся за юридической помощью зависимых, ранее задерживались за совершение уголовных преступлений и иных правонарушений, 40 человек из числа опрошенных (74%) отбывали наказания в местах лишения свободы, из них за преступления, связанные с наркотиками – 51,9% (28 человек). Больше 2 судимостей имеет 22 человека (40,7%). Обращает на себя внимание тот факт, что 16 человек (39,6%) обращались в правоохранительные органы в качестве потерпевшего.

Опрошенные лица, употребляющие наркотики, отметили, что у них самих и членов семей возникают проблемы в связи с привлечением их к уголовной и административной ответственности. В основном это предвзятое отношение к детям в образовательном учреждении (4 ответа, 7,4%) и предвзятое отношение при обращении в государственные муниципальные службы (7 ответов, 12,9%), а так же проблемы, связанные с органами опеки, в том числе угроза лишения родительских прав (6 ответов, 11,1%). Из числа опрошенных 8 человек (14,8%) в настоящее время лишены родительских прав. И у двоих обратившихся проблема лишения родительских прав оказалась поводом для обращения за юридической помощью. Отдельно отмечено, что в случае наличия судимости возникают сложности, связанные с нехваткой денежных средств, оплатой коммунальных услуг у членов семьи (15 человек, 27,8%).

Ровно половина опрошенных (27 человек, 50%) заявили, что не обращались за помощью к юристам, пытались при возникновении проблем справиться своими силами, зачастую безуспешно. В качестве основной причины, затрудняющей самостоятельное взаимодействие с правоохранительными органами, назвали незнание законодательства (22 ответа,

40,7%) и недоверие к правоохранительным органам (25 ответов, 46,3%), незнание своих прав (18 ответов, 33,3%), отсутствие денег (1 ответ, 1,8%), оскорбления со стороны полиции (1 ответ, 1,8%), проблемы со здоровьем (1 ответ, 1,8%).

Опрошенные лица, употребляющие наркотики и обратившиеся за юридической помощью, заявили о наличии проблем, требующих разрешения со стороны и при помощи государственных муниципальных служб. В основном это юридическая помощь, связанная с большим количеством долгов (15 человек, 27,8%), попыткой восстановления утраченных родительских прав (15 человек, 27,8%), помимо этого – психологическая (3 человека, 5,5%) и медицинская помощь в связи с инвалидностью, помощь после получения травм (7 человек, 12,9%), поиск и оплата жилья, социальная поддержка зависимых, как людей, имеющих полную или частичную нетрудоспособность (5 человек, 9,3%). При этом в реальности обращались за помощью только треть опрошенных (15 человек, 27,8%), из них 9 человек сообщили, что получили некоторую помощь и поддержку, 7 человек остались неудовлетворены полученной помощью. В качестве сложностей, возникающих при контакте с государственными муниципальными службами, названо пренебрежительное отношение со стороны сотрудников служб, безразличие, предвзятое отношение к лицам, употребляющим наркотики (4 ответа, 7,4%), утверждение, что наличие судимости в прошлом мешает восстановлению утраченных прав в отношении детей (2 ответа, 3,7%), сложности коммуникации (4 ответа, 7,4%).

Перечисленные нами и проанализированные в ходе проведенного исследования вопросы, указывают на значимость проблемы получения психологической, социальной и юридической помощи для определенной, довольно значительной категории граждан, и требуют тщательного исследования направлений помощи зависимым, пытающимся справиться со своей проблемой и вернуться к законопослушной жизни. Полученные данные позволяют выстроить комплексную

долгосрочную программу лечения расстройства употребления психоактивных веществ и помощи зависимым людям.

Наше исследование показало спектр проблем данной, достаточно уязвимой, категории жителей. Невозможность найти работу, позволяющую прокормить себя и свою семью; снижение трудовых навыков вследствие потери здоровья; стигматизация людей, употребляющих наркотики и проходящих лечение; долги, появившиеся у семьи за время лишения свободы осужденного за преступления, связанные с наркотиками – вот далеко не исчерпывающий перечень проблем, приводящих человека к новым преступлениям. Возможность получения юридической помощи в данном случае способно снизить остроту ряда ситуаций и помочь человеку вернуться в право-послушное общество.

Радченко М.І.,

кандидат психологічних наук, доцент, доцент кафедри соціальних технологій ФЛСК Національного авіаційного університету

СПЕЦИФІКА АДАПТАЦІЇ ЧЛЕНІВ РОДИНИ ДИТИНИ З ІНВАЛІДНІСТЮ ДО УМОВ ХРОНІЧНОЇ ЕКСТРЕМАЛЬНОСТІ

Проблема дитячої інвалідності є однією з найгостріших проблем в усьому світі. Як правило, зусилля спеціалістів в контексті вирішення цієї проблеми сконцентровані навколо хворої дитини, тоді як психологічний стан членів її родини залишається поза межами психокорекційного впливу. Але фактично члени такої родини опиняються в екстремальній (критичній) ситуації.

З метою визначення специфіки адаптації дорослих, які виховують дитину з інвалідністю, до умов хронічної екстремальності нами було проведено дослідження. У ньому брали участь 120 родин, діти з яких відвідують благодійне товариство «Джерела», приватну «Школу Життя» для дітей-інвалідів, спілку матерів розумово відсталих інвалідів Оболонського

району м. Києва «Сонячний промінь», благодійне товариство допомоги дітям та дорослим інвалідам із розумовими вадами «Голосіво», громадську організацію Товариство сімей, які виховують дітей з функціональними обмеженнями «Родина» та деякі інші реабілітаційні центри міста Києва. Вік досліджуваних від 19 до 70 років .

У ході проведеного дослідження застосовувалися такі **методи**: спостереження (в тому числі включене), методи лабораторного та природного експериментів, методи вивчення соціальної ситуації (анкетування, інтерв'ювання, опитування, біографічний метод, аналіз продуктів діяльності й ін.), а також метод тестів, представлений стандартизованими та проєктивними методиками. Для обробки результатів експерименту використовувалися методи математичної статистики

Характеризуючи **психологічний стан** названих родин, слід зазначити, що тут ми маємо справу з особливою екстремальністю, яка у часі взагалі не обмежена. Вона може збігатися з усім життям батьків дітей з інвалідністю, ототожнюватися з ним і навіть виходити за його межі, бо батьки не можуть абстрагуватися від думок про те, що станеться з їх дітьми, коли ті залишаться без батьківського піклування. Тобто йдеться про ситуацію постійної екстремальності та перманентного стресу, результатом якої, на думку дослідників [2; 3; 4; 7; 8; 9], є перенапруження, демобілізація механізмів адаптації, психічна дезадаптація, яка супроводжується зниженням загального рівня продуктивності психічної діяльності, підвищеною тривожністю, дратівливістю, почуттям приреченості.

Специфіка адаптації членів родин, у яких виховується дитина з інвалідністю, до умов хронічного стресу обумовлюється особливостями кризової ситуації, що породжує дефіцит сенсу у подальшому житті людини. Адаптація в умовах кризи вимагає певної трансформації особистості, яка може піти різними напрямками і, з одного боку, втілюватись у неконструктивні, низькоадаптивні способи поведінки, а з іншого – актуалізувати резерви психіки людини, все те позитивне, що

несе в собі суспільний розвиток [6, с. 150]. Згідно з результатами нашого дослідження члени родини особливої дитини проходять **три етапи** пристосування особистості до нових несприятливих умов: етап потрапляння у нове середовище, етап вимушеної адаптації до нової несприятливої ситуації, етап виходу.

На першому етапі відмічається перевага анаболічних тенденцій, підвищення рівня ергонапруженості, зниження соціальної та психологічної компетентності, виникнення тривожно-депресивного настрою. Формуються особистісні риси, які стають умовами неврозу, страждає сфера саморегуляції, зростає внутрішня конфліктність [7, с.250].

На другому етапі в процесі формування компенсаторної захисної поведінки загострюються конституційно задані властивості, виробляються певні особистісні утворення. Як свідчать наші дослідження, серед особистісних змін, які відбуваються у дорослих членів таких родин на етапі адаптації, можна відмітити загострення двох біполярних рис, що відіграють особливу роль у подальшому виборі особистісного шляху. Їх можна поєднати наступним чином: альтруїзм – егоцентризм; залежність – незалежність. Сполучення цих рис ще з двома загостреними біполярними рисами (конформність – конфліктність; відокремленість – соціальна спритність) є підставою для виділення таких типів батьків особливих дітей: прагматичний, субпрагматичний, залежно-конформний (конформно-лицемірний), альтруїст-конформіст, альтруїст-ізольований, екзистенційний, негативістський та радикально-авторитарний типи. Кожен із цих типів відбиває тяжіння до певної світоглядної та поведінкової позиції у соціумі. Нарешті, *на останньому етапі* відбувається вибір людиною життєвого шляху: деструктивного, низькоадаптивного чи конструктивного. При виборі останнього йде активний пошук та використання резервів психіки, сфери саморегуляції.

Встановлено, що **психокорекційна робота** з досліджуваною категорією батьків має відбуватися на всіх трьох етапах

адаптації особистості. Найскладнішою така робота є на першому етапі, оскільки наштовхується на численні перепони у вигляді механізмів психологічного захисту. Робота на другому етапі має враховувати особливості сформованої у батьків компенсаторної захисної поведінки та характер особистісних змін, які зумовлюють їх належність до певного соціально-психологічного типу та окреслюють подальший напрямок життєвого вибору. Психокорекція на третьому етапі має бути спрямована на вибір конструктивного шляху, на актуалізацію того, що може принести соціальний розвиток представників цільової групи. На цьому етапі підключаються резервні компенсаторні механізми психіки та важелі саморегуляції, використовується потяг до самореалізації та багатий творчий потенціал батьків.

Отже, в результаті проведеного дослідження встановлено, що під впливом багатьох несприятливих соціально-психологічних факторів у батьків дітей з особливими потребами формуються такі особистісні якості, що виділяють їх із загального ряду, створюють специфіку їхнього бачення й оцінки навколишньої дійсності. Виявлено три етапи пристосування даної категорії дорослих до несприятливих умов, визначено компенсаторні механізми та новоутворення, що формуються на кожному з цих етапів; встановлено вісім психологічних типів батьків дітей з інвалідністю, кожен із яких відбиває тяжіння до вибору людиною певного життєвого шляху: деструктивного, низькоадаптивного чи конструктивного. Установлено, що психокорекційна робота з даною категорією батьків має будуватися з урахуванням характеру особистісних змін, що відбуваються на кожному з означених вище етапів адаптації.

Список використаних джерел

1. Ви не самотні (на допомогу батькам дітей з особливими потребами) / Авт. кол., за ред. Т. Д. Ілляшенко. – К.: Ніка – Центр, 2002. – 40 с.
2. Іванова І.Б. Соціально-психологічні проблеми дітей-інвалідів. – Київ, 2000. – 83 с.

3. Лебедев В. И. Личность в экстремальных ситуациях. – М., 2009. – С. 41 – 48, 101 – 123, 231 – 248, 296 – 302.

4. Тихая Элина Викторовна. Коррекция психического развития в процессе обучения младших школьников с аномалиями зрения: Дис... канд. психол. наук: 19.00.07 / Днепропетровский национальный ун-т. – Днепропетровск, 2001.

5. Ткачева В.В. О некоторых проблемах семей, воспитывающих детей с отклонениями в развитии // *Дефектология*. – 2008. – № 4. – С. 3-9.

6. Франкл Виктор. Психотерапия на практике / М. Паньков (пер.с нем.), В. Певчев (пер.с нем.). – СПб.: Речь, 2001. – 251 с.

7. Шипицина Л.М. «Необучаемый» ребенок в семье и обществе. Социализация детей с нарушением интеллекта. – СПб:Изд-во «Дидактика Плюс», 2002. – 496 с.

8. Эйдемиллер Э.Г., Юстицкис В. Психология и психотерапия семьи. – СПб.: Издательство «Питер», 2009. – 656 с.

9. Юн Герда. Дети с отклонениями. – Кишинев: «Штиница», 2007. – 176 с.

10. Юрьева Л. Н. Кризисные состояния: Монография. – Д.: Арт – Пресс, 2018. – 161 с.

Ревнивцев В.И.,

студент факультета психологии, политологии и социологии
Национального университета «Одесская юридическая Академия»
Научный руководитель: кандидат психологических наук Курова А.В.

РОЛЬ ПСИХОЛОГИЧЕСКОГО ВОСПИТАНИЯ ДЕТЕЙ ДОШКОЛЬНОГО ВОЗРАСТА

В своем развитии человечество сталкивается с множеством проблем разного характера. Найти им решение вызываются современные науки, среди них, молодая, но уже твердо занявшая свое место в научном пантеоне – психология.

Одной из основных проблем, рассматриваемых психологией, является психологическое воспитание детей дошкольного возраста, так как оно является основным фактором в правильном формировании человеческой психики на этом этапе жизни. Окружение оказывает большое влияние на ребенка (родители, родственники, друзья), помогая ему постигнуть

первые знания о мире, формирует его характер, самооценку и отношение к окружающим. Правильный же подход к воспитанию дошкольника необходим для здорового развития всех его психологических качеств.

Несмотря на то, что концепт «воспитание» имеет множество семантических значений разнящихся в зависимости от времени, места нахождения и национальности произносящего, речь всегда идет о возвращении в воспитуемом определенных качеств. Сам процесс непосредственного воспитания дошкольника можно рассматривать, как целенаправленное создание различного рода условий (материальных, духовных, организационных), способствующих формированию у ребенка определенных отношений к предметам, явлениям окружающего мира; мировоззрения, а также и поведения (как проявления отношения и мировоззрения) [1]. Психологи связывают процесс воспитания с развитием «смысловой сферы личности – личностных смыслов и выражающих их в поведении личности смысловых установках» [1], с «развитием мотивационно-потребностной сферы психики ребенка, процесса открытия его сознанию смыслов и мотивов человеческой деятельности» [2].

Рассматриваемый нами дошкольный возраст – это период от 3 до 7 лет. В этот период можно говорить о формировании личностных, познавательных, мотивационных структур личности, которые необходимы для дальнейшего для обучения в школе. В дошкольном возрасте психическое развитие осуществляется двумя основными путями. С одной стороны, заметно продолжение развития естественных форм психики, которые возникают еще в предыдущем периоде онтогенеза, с другой стороны – появляются и интенсивно развиваются социальные формы психики при непосредственном взаимодействии ребенка с предметами, когда познание окружающего мира осуществляется через общение со взрослым человеком.

По словам Д. Б. Эльконина весь дошкольный возраст вращается как вокруг своего центра, вокруг взрослого человека его

функций и его задач [3]. В этот период ребенок сталкивается с множеством задач: развитие моторных и познавательных функций, эмоциональной сферы, сферы потребностей, социализацией, а также преодолением детских страхов. Задача же, его родителей заключается в поддержке и смягчении стрессовых ситуаций в этот период. Так же ближе к концу дошкольного возраста важную роль в миропознании занимают сверстники в общении, с которыми возникают довольно сложные взаимоотношения, существенным образом влияющие на развитие основ коллективистских качеств, а также гуманного отношения к другим людям.

Таким образом, все огрехи, даже незначительные, в системе воспитания с большой вероятностью послужат причиной того, что дальнейшее развитие личности ребенка может иметь проблемы, и впоследствии восполнить этот пробел будет чрезвычайно трудно.

«Вредительство на заводе или в шахте рано или поздно обнаруживается в явлениях материального характера, которые можно всегда точно назвать и квалифицировать. Вредительство в области воспитания может быть скрыто надолго, так как результаты воспитания появляются очень медленно и всегда в более или менее спорных формах» [4].

Вследствие критики, дурного примера, недостатка внимания или излишнего контроля со стороны родителей, у ребенка может развиться низкая самооценка, дурной характер, недоверие к окружающим, неуверенность в себе, неспособность анализировать свои эмоции, несамостоятельность, проблемы с социализацией.

Вопрос воспитания пытались решить многие ученые, вследствие чего возникло множество теорий и взглядов. Впервые предмет детства и воспитания осветили в 17–18 веках, в своих произведениях, Джон Локк и Жан-Жак Руссо. Все идеи касающиеся воспитания можно поделить на три теоретических модели: авторитарную, свободную и гуманистическую [6].

Отметим, что концепция авторитарного воспитания своими истоками уходит еще в Средневековье, в то время ученика рассматривали исключительно как объекта управления и воздействия старших. В рамках этой теории ребенок это «*tabula rasa*» (в переводе означает «чистый лист»), на базе которого можно сформировать любую личность.

Теорию свободного воспитания связывают с именем французского философа Ж.Ж. Руссо, который «призывал уважать личность ребенка, не ограничивать, а стимулировать в процессе воспитания естественное развитие этого ребенка» [5]. Сторонники данной теории подчеркивали «свободу», настолько необходимую для полноценного развития личности.

Приверженцы теории гуманистического воспитания акцентируют свободное развитие индивидуальности, подчеркивают идею принятия ребенка таким, каков он есть, и необходимость любить его. Сторонниками этой теории являются К. Роджерс, А. Маслоу, Л. С. Выготский. Следует подчеркнуть, что воспитание направляется на то, чтобы ученик все «пропускал через себя»: свое собственное, т.е. индивидуальное, понимание мира, свои чувства и переживания. В изучении и объяснении поведения важными оказываются не только поступки, но и мотивы, их порождающие.

Список использованной литературы

1. Асмолов А. Г. Психология личности: принципы общепсихологического анализа. – 2002. – 383 с.
2. Бадмаев Б. Ц. Психология в работе учителя : в 2 кн. М. – 2003. – 115 с.
3. Обухова Л. Ф. Психология развития. Исследование ребенка от рождения до школы. Учебное пособие для СПО. – 2019. – 230 с.
4. Макаренко А.С. Соч. Т. 5. М. – 1951. – 402 с.
5. Уильям Крэйн. Теории развития человека. – 2007. – 512 с.
6. Милорадова Н.Г Психология и педагогика – 2019. – 245 с.

Резніченко О.А.,

аспірант кафедри психології

Донецького національного університету імені Василя Стуса

ДО ПИТАННЯ ПРО СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ЖІНОК СЕРЕДЬНОГО ВІКУ

Соціально-психологічні особливості жінок середнього віку пов'язані насамперед з усвідомлення власної самості. Такі сфери жіночої активності, як материнство й професійна діяльність, можуть стати головними антагоністичними силами, що впливають на цілісність жіночої ідентичності. Тому, в сучасному суспільстві, самоусвідомлення жінки не є завершеною стабільною ідентичністю, а має постійно відтворюватися й трансформуватися, забезпечуючи тим самим її індивідуальну тотожність. Гостроту проблемі самоусвідомлення сучасної жінки середнього віку надає диференціація видів діяльності, постійне збільшення джерел знань про себе й свою соціальну роль, особливості соціалізації, результат якої визначається ступенем її особистісного розвитку, реалізацією творчого потенціалу й набуттям власної суверенності. Розмаїття джерел знань, у тому числі й про «справжню» жінку і те, як нею стати, призводить до фрагментарності її уявлень про себе та відповідності принципам психологічного благополуччя [4, с. 227].

Соціальна ситуація розвитку жінки середнього віку на сьогоднішній день детермінується багатьма чинниками: 1) розвитком процесів глобалізації; 2) відсутністю у людей чітких уявлень про свій життєвий шлях; 3) соціальними конфліктами, локалізація яких впливає на життєві ситуації людей; 4) фрустрованістю потреби особистості в позитивних життєвих зразках, ідеалах гідного людини життя; 5) зневірою більшості громадян у своєму щасливому майбутньому та майбутньому своїх дітей; 6) складністю адаптації до соціально-економічних перетворень. Означені фактори послаблюють здатність людини прогнозувати своє майбутнє життя, свідомо ним керувати.

Мета статті – висвітлити основні соціально-психологічні характеристики жінок середнього віку в період проживання кризи розвитку.

Для соціально-психологічної характеристики жінок середнього віку, нами використано уніфіковану класифікацію вікових періодів, прийняту Всесвітньою Організацією Охорони Здоров'я (ВООЗ), згідно з якою період 44-60 років – визначено як середній вік. Саме цей віковий період співпадає з середньою дорослістю – віковим етапом соціально-психологічного становлення жінки та досягненням нею зрілості як інтегративної характеристики особистості, де зрілість розглядається як смисл дорослості, фізіологічний стан людини дорослого віку, соціальне, психологічне, особистісне, професійне новоутворення, яке має виражену акмеологічну спрямованість.

Згідно акмеологічного підходу етап середній вік характеризується оптимальною композицією суб'єктних властивостей особистості за трьома критеріями: 1) ефективність діяльності (життєвого шляху); 2) максимальна самореалізація особистості (її професійна та екзистенціальна задоволеність); 3) досягнення особистістю найвищого рівня розвитку (реалізації здібностей).

Окреслені критерії визначаються зазвичай як соціальна зрілість особистості, яка виявляється в здатності дорослої людини бути адекватним та активним суб'єктом (самодостатньою, творчою, конкурентоспроможною особистістю). У свою чергу, така здатність виявляється в: ролі особистості як інтегратора своїх психічних функцій, своїх ресурсів (самоконструювання своєї суб'єктності); вирішенні особистістю внутрішніх та зовнішніх протиріч у процесі вироблення й реалізації картини (образу) світу, базової культури, світогляду, концепції (стратегії) життя, життєвих цінностей, особистісного кредо, життєвої позиції, життєвого шляху. Основою цього є перехід у поведінці від опори на середовище, від зовнішньої регуляції до опори на себе (до саморегуляції); до життєвого вибору через самовизначення на основі свободи й відповідальності [1, с. 68].

Специфіка розвитку особистості жінки полягає у більшій орієнтації на конкретну ситуацію взаємодії, взаємини людей і їх наслідки, тобто на ситуацію тут і тепер. Якщо для чоловічого менталітету визначальними є поняття справедливості, моральних законів і принципів, то для жіночого – поняття турботи, взаєморозуміння та довіри у стосунках з іншими.

В сучасній Україні продовжують домінувати ті моделі фемінності, що репродукують гендерні стереотипи та орієнтують жінку на самореалізацію через зв'язок із чоловіком, у межах традиційних ролей матері, домогосподарки, дружини/коханки. Вони не віддзеркалюють тих соціально-економічних змін, що відбулись у становищі жінки упродовж ХХ століття, і, по суті, є нерелевантними в сучасному українському суспільстві. Водночас альтернативні до них модерніші моделі є недостатньо сформованими і артикульованими у публічному дискурсі, що зумовлює складність ідентифікації з ними і, відповідно, незначну популярність серед жінок [2, с. 58].

Результати емпіричного дослідження жінок віком 20-60 років дали змогу встановити вікові й професійно-статусні прояви безумовного самоприйняття. Установлено, що з віком і зростанням професійного та соціального статусу збільшуються показники безумовного самоприйняття. Для жінок із низьким професійно-соціальним статусом і віком до 40 років найбільш сформованими є показники фізичного здоров'я, соціальної підтримки та здоров'я рідних, тоді як для старших – соціальна підтримка. Це узгоджується з найвищими показниками в психологічному благополуччі жінок цієї вікової категорії, які виявляються в позитивних стосунках з іншими й наявності мети в житті та особистісному зростанні, тоді як у жінок 20-40 років важливого значення набуває компетентність в управлінні навколишнім середовищем [3, с. 199].

Висновки. Соціально-психологічні особливості жінок середнього віку пов'язані, на наш погляд, з фазою стабілізації в рамках чергового періоду соціалізації особистості, що виражається в формуванні психосоціальної зрілості,

набутті суб'єктності детермінованої гендерною ідентичністю, професійно-соціальним статусом. У той же час це період психологічної кризи, що задає особистісну динаміку, основною суперечністю якої є вибір між соціально-культурною активністю-пасивністю та характером проживання жінкою періоду середини життя – конструктивний-деструктивний, що ґрунтується на зміні ставлення до фізичної активності, здоров'я, власної привабливості, способу життя; усвідомленні розбіжності між мріями, життєвими планами і їх здійсненням, незадоволеності досягнутим становищем; зміною часової перспективи: минуле стає більш тривалим, а майбутнє отримує кордон; переосмисленням цінностей, пошук нових орієнтирів, сенсу життя.

Перспектива подальших досліджень полягає у визначенні співвідношення суб'єктивного переживання страхів жінок середнього віку з емоційною зрілістю особистості на різних рівнях: характерологічних рис, соціально-психологічних характеристик, механізмів психологічного захисту й психосемантичних особливостей «Его»-системи.

Список використаних джерел

1. Дзюба Т. М., Коваленко О. Г. Психологія дорослості з основами геронтопсихології. Навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів; за ред. проф. В. Ф. Моргуна. П., 2013. 172 с.
2. Кісь О. Моделі конструювання гендерної ідентичності жінки в сучасній Україні. *Незалежний культурологічний часопис «І»*. 2003. № 27. С. 37-58.
3. Майструк В. М. Вікові та професійно-статусні прояви безумовного самоприйняття, психологічного благополуччя та якості життя в сучасних жінок. *Психологічні перспективи*. 2017. Вип. 30. С. 198-208.
4. Срібна О.В. Психологічні особливості самовизначення сучасної жінки. *Актуальні проблеми психології : зб. наук. праць Інституту психології імені Г.С. Костюка НАПН України*. Т. VI, Вип. 13. К. : Інституту психології імені Г.С. Костюка, 2017. С. 276-285.

Родіна Н.В.,

доктор психологічних наук, професор,
завідувач кафедри диференціальної і спеціальної психології
Одеського національного університету імені І.І. Мечникова

Корольчук А.А.,

магістр психології, керівник
«Академії професійної психодіагностики»

ПРОБЛЕМА ДОСЛІДЖЕННЯ ФІНАНСОВОГО БЛАГОПОЛУЧЧЯ ОСОБИСТОСТІ

Економіка незалежної України нині стикається з умовами зтяжної та всеосяжної кризи, обумовленої впливом та наслідками епідеміологічних, екологічних та інших загроз. Це характеризується в першу чергу нестабільністю у виробничій і фінансовій сферах, швидкими змінами умов ділової активності, змінами систем цінностей по відношенню до професійної діяльності та власного здоров'я та супроводжується кризою традиційних норм, зразків поведінки, ролей, статусів, системи соціального контролю в цілому. У зв'язку з цим особливої актуальності набуває вивчення психологічного здоров'я особистості, а саме такої її складової як суб'єктивного благополуччя – багатофакторного феномену що становить складний взаємозв'язок культурних, соціальних, психологічних, фізичних, економічних і духовних чинників та забезпечує життєдіяльність в умовах зтяжної економічної кризи. Особливої уваги у період економічної кризи, з нашої точки зору, набуває дослідження фінансового благополуччя особистості.

Феномен фінансового благополуччя особистості та його вивчення у сучасній психологічній науці як у вітчизняних так і в зарубіжних роботах вчених тільки набуває підстав для його дослідження та верифікації. На наступний час у його вивченні домінують такі напрямки як економіка, соціологія, педагогіка, а також правознавство та охорона здоров'я. У психологічній науці дослідженням цього феномену займається соціальна психологія у контексті соціально-економічного статусу

особистості та психологія копінг-поведінки у контексті класового градієнту особистості. У роботі Н.В. Родіної відзначається, що соціально економічний статус впливає на формування копінг-стратегій та копінг ресурсів особистості, яка переживає кризові події та формує поведінку подолання [1].

Недостатність наукових досліджень цього напрямку стосується перш за все тим, що історично фінансова сфера більшою мірою знаходиться в області вивчення інших дисциплін. Також, важливу роль відіграє той факт, що фінансове благополуччя є досить умовним, суб'єктивним і нестійким поняттям. Воно залежить від безлічі факторів, так само як і сама економіка є сукупністю суспільних наук і залежить як від прогнозованих факторів розвитку суспільства так і від подій типу «чорний лебідь» – поняття введеного спеціально для визначення важко прогнозованих подій, що мають значні наслідки [2].

Разом з тим необхідно відзначити, що весь цій тонкий і важко прогнозований онтогенез схожий з розвитком людської психіки і формуванням певних симптомів, здатних значною мірою вплинути на життя самої людини. Також як і сама фінансова сфера, що грає важливу роль в розвитку сучасного суспільства та має суттєвий вплив на психологічне здоров'я особистості. У зв'язку з цим ми вважаємо за доцільне віднести феномен фінансового благополуччя до самостійних психологічних феноменів.

Аналіз наукових досліджень свідчить про те, що існує міцний та фундаментальний взаємозв'язок між психологічним та фінансовим благополуччям [1; 3]. Інтерес представляють фактори, які можуть визначати і суттєво впливати як на психологічне здоров'я так і на фінансову сфери життя людини. Важливо визначити ці фактори, знайти взаємозв'язок між ними, а також виявити їх можливі відмінності в залежності від соціальних умов в яких знаходиться особистість.

У вересні 2019 року було проведено емпіричне дослідження, у якому взяли участь 54 особи, віком від 19 до 55 років. З них

20 чоловіків та 34 жінок. Психодіагностичне дослідження проводилося у двох групах. Перша з яких – держслужбовці, що проходили професійну перепідготовку за програмою «Кадровий Резерв України». Друга група (контрольна) – жителі села, працівники сільськогосподарського сектору. Об'єднуючим фактором для випробовуваних було те, що всі вони переживали перехідний момент свого життя або прагнули до певних змін. Більшість з них (78%) знаходилися у стані нормативної або ненормативної кризи. Було застосовано наступні психодіагностичні методи дослідження – спостереження, бесіда, анкетування (з метою встановлення соціально-демографічних характеристик вибірки); опитування; тестування з використанням комплексу психодіагностичних методик: багатофакторний особистісний опитувальник Р. Кеттелла (16 PF); тест «Шкала диференціальних емоцій» К. Ізарда у адаптації А.А. Корольчука та розроблений ним авторський опитувальник фінансового благополуччя для вивчення особистісного сприйняття фінансового благополуччя. Обробка даних здійснювалась за допомогою статистичних програм IBM SPSS Amos та IBM SPSS Statistics.

Таким чином, за результатами теоретичного та емпіричного дослідження розроблена модель взаємовпливу емоційного і фінансового благополуччя особистості. Спираючись на дослідження психологів диспозиціонального напрямку, в моделі взаємовпливу емоційного і фінансового благополуччя обґрунтовано необхідність враховувати вплив особистісних рис людини, які відіграють роль модераторів. Для вивчення емоційного благополуччя були обрані наступні критерії: сприятливий баланс між позитивними і негативними емоціями, сприятливий результат когнітивного оцінювання афективних реакцій, готовність до змін та здатність переживати невизначеність. Для вивчення феномену фінансового благополуччя були обрані: відсутність загрози вітальним потребам, відсутність впливу обмежуючих установок, цілісна я-концепція, здатність усвідомлювати соціальні норми і правила.

Виявлено особистісні риси, які надають значущий вплив як на суб'єктивне благополуччя в цілому так й на його складові. Визначено, що такі фактори методики Р. Кеттела як F (обережність – безтурботність) та Н (нерішучість – сміливість) мають значимий модераційний ефект на відчуття фінансового благополуччя особистості. Було зроблено внесок в розробку психодіагностичного інструментарію. За результатами емпіричного дослідження ті особистості, яким властива обережність, більш схильні до неконструктивного сприйняття травмуючого досвіду і кризових ситуацій, які відбувалися з ними у минулому. А особистості з невираженою рішучістю, складніше сприймають майбутнє з точки зору фінансового благополуччя, що істотно впливає на суб'єктивне сприйняття фінансового благополуччя. Було розроблено програму, спрямовану на зменшення відчуття хронічної травматизації.

Перспективами подальшого дослідження є дослідження впливу копінг-стратегій та копінг ресурсів на відчуття фінансового благополуччя особистості та розробка психологічних технологій, спрямованих на розвиток особистісних ресурсів.

Список використаних джерел

1. Родіна Н.В. Соціально-економічний статус і копінг у контексті безпеки особистості / Н.В. Родіна // *Вісник Одеського національного університету*. – 2013. – Том 18. – № 24. – С. 215-223.
2. Талеб Н. Черный лебедь. Под знаком непредсказуемости / Н. Талеб – М. : КоЛибри, 2010. – 528 с.
3. Титаренко Т.М. Способи підвищення психологічного благополуччя особистості, що пережила травму / Т.М. Титаренко / *Психологія: теорія та практика*. – 2018. – № 1 (1). – С. 112-120.

Сафін О.Д.,

доктор психологічних наук, професор,
завідувач кафедрою психології
Уманського державного педагогічного університету
імені Павла Тичини

ПРО ЗАЛЕЖНІСТЬ СТРАТЕГІЙ ЗАХИСНО-ДОЛАЮЧОЇ ПОВЕДІНКИ СТУДЕНТІВ ВІД ЇХНЬОГО ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОГО РЕСУРСУ

Постановка проблеми. Як відомо, інтелектуальна сфера є важливим ресурсом захисно-долаючої поведінки особливості [2; 3; 5 та ін.]. Як зазначають І.Шкуратова та О.Анненкова: «Якщо розглядати кризову ситуацію як проблемну, можна сказати, що ядром усіх ресурсів людини є її інтелект» [6]. О.Алексапольський зазначає, що особливості інтелектуальної сфери суб'єкта, а саме стильові і рівневі властивості інтелекту є ключовими чинниками його копінг-поведінки [1]. У свою чергу О.Лібіна, визнаючи важливість інтелектуальних можливостей людини у подоланні проблемних ситуацій, створила концепцію оволодіваючого інтелекту, яка об'єднує такі поняття, як копінг, психологічний захист та інтелект особистості [4]. У контексті професійної діяльності і з врахуванням її специфіки інтелектуальні здібності і когнітивні стилі певним чином взаємозв'язані, утворюючи «інтелектуальний ресурс» особистості.

Результати дослідження. Поняття «інтелектуальний ресурс» було операціоналізовано у термінах співвідношення стильових і продуктивних властивостей інтелекту, а саме через загальні критерії когнітивних стилів: а) – стильові властивості інтелекту: полenezалежність/полезалежність, імпульсивність/рефлексивність, ригідність/флексибільність пізнавального контролю, б) продуктивна властивість інтелекту – загальний показник рівня розвитку психометричного інтелекту. Щоб розділити сукупність обстежуваних на групи за ознаками інтелектуального ресурсу використовувався ієрархічний кластерний аналіз. Було виокремлено три кластери, на які

поділено студентів за допомогою методу k-середніх Мак-Кіна. Так, представники першого кластеру характеризуються поле- незалежністю, рефлексивністю, нижче за середню інтерферен- цією (флексивністю) та високим коефіцієнтом інтелекту. Це група із високим показником інтелектуального ресурсу. Змістовно це виражається у тому, що студенти здатні виокрем- лювати найбільш суттєві характеристики проблемної ситуації, відрізняються гнучкістю інформаційних процесів і легкістю зміни установок. У напружених ситуаціях вони покладаються на власний досвід, вважаючи за краще самостійно аналізувати ситуацію та ухвалювати рішення. Відрізняються активністю, вмінням прямо виражати і контролювати власні імпульси, впевнені у собі, легко переключаються з одного виду діяль- ності на інший, мають високий рівень автоматизації пізна- вальних функцій, більш стійкі до перешкод. Крім того, висо- кий показник інтелектуального розвитку дозволяє їм швидше і легше оволодівати новими знаннями та навичками.

До другого кластеру зібрано студентів, які вирізняються полenezалежністю, імпульсивністю, ригідністю пізнавального контролю та середнім рівнем інтелектуального розвитку. Це група із відносно середніми показниками інтелектуального ресурсу. Їм властиве переважання інтуїтивного сприйняття ситуації. Ригідні особистості демонструють менше терпіння у ситуаціях, у яких виникають перешкоди. Вони оцінюють себе як збудливих, чутливих, лабільних, менш стійкими до пере- шкод. Притаманний їм ефект інтерференції позитивно коре- лює із нейротизмом. У цих студентів більш структурована система уявлень про оточуючий світ, яку вони успішно засто- совують у предметній діяльності.

Студенти, які увійшли до третього кластеру, характеризу- ються полenezалежністю, середнім показником імпульсивності/ рефлексивності, ригідністю та низьким рівнем інтелекту. Це група із низьким показником інтелектуального ресурсу. Із психологічної точки зору це означає, що вони викорис- товують глобальний підхід до поля, їм не просто долати

складноорганізований контекст ситуації, відрізняються пасивністю, тривожністю, недостатньою впевненістю, більш схильні приймати рішення без детального обмірковування проблеми, демонструють меншу толерантність у ситуації перешкод. У них більш виражена схильність до ризику як наслідок тенденції уникати ситуації невизначеності. Висока інтерференція свідчить про їхню чутливість до перешкод, тобто до збільшення часу і кількості помилок під час переробки інформації, а низький рівень інтелектуальних здібностей заважає їм швидко пристосовуватись до нових умов життєдіяльності.

Таким чином, за допомогою ітераційного методу кластеризації даних було виокремлено 3 групи студентів із різним інтелектуальним ресурсом: перша – високим, друга – середнім і третя – низьким. Отримані результати надають можливість більш детально розглянути особливості поведінки залежно від рівня інтелекту. Особливий інтерес викликають студенти, які увійшли до першої і третьої груп, що характеризуються протилежною сукупністю когнітивних стилів і психометричного інтелекту.

Так, на статистично достовірному рівні значущості студенти із відносно середнім рівнем інтелектуального ресурсу частіше використовують копінг-стратегію «дистанціювання» на відміну від осіб із низьким показником цього ресурсу ($t=2,22$, $p \leq 0,05$). Студенти із низьким інтелектуальним ресурсом свідомо частіше уникають проблемних ситуацій, що може викликати негативний вплив на їхню самоповагу та самоєфективність. Студенти із високим інтелектуальним ресурсом частіше використовують ефективну копінг-стратегію «пошук соціальної підтримки» і рідко – дезадаптивну – «уникнення». У низькоінтелектуальних студентів формування зрілих стратегій, спрямованих на вирішення проблем, утруднено у зв'язку з обмеженістю внутрішніх ресурсів. Низький інтелект не дозволяє у повному обсязі оцінити обстановку. А як відомо, людина може поводитися незалежно від ситуації, тільки якщо вона має повне та адекватне уявлення про цю ситуацію.

І як результат, використання студентами із низьким інтелектуальним ресурсом в основному пасивних копінг-стратегій призводить до більш частого використання механізмів психологічного захисту. На поведінковому рівні це проявляється у використанні більш простих і звичних механізмів подолання стресових ситуацій.

Висновки. Таким чином, незважаючи на неконструктивність дій захисних механізмів, вони широко використовуються студентами. Кожна група обстежуваних має власні особливості щодо їхнього використання. Студенти із високим інтелектуальним ресурсом рідше використовують для подолання психологічного стресу механізми психологічного захисту за типами «регресія», «компенсація», «реактивне утворення» та частіше – «проекція» порівняно з їхніми низькоінтелектуальними ровесниками. Тобто, студенти із високим інтелектуальним ресурсом частіше використовують активні копінг-стратегії, а із низьким – механізми психологічного захисту.

Список використаних джерел

1. Алексапольский А.А. Стилевые и уровневые свойства интеллекта как факторы совладающего поведения: дис. ... канд. психол. наук. М., 2008. 141 с.
2. Боснюк В.Ф., Олефір В.О., Перелигіна Л.А. Інтелектуально-емоційний ресурс копінг-поведінки рятувальника. Х.: НУЦЗУ, КП «Міська друкарня», 2016. 158 с.
3. *Караяни А.Г., Поляков С.П.* Совершенствование обучения курсантов копинг-стратегиям поведения в стрессовых ситуациях. *Право и образование.* 2018. №2. С. 4–10.
4. Либина А.В. Совладающий интеллект: человек в сложной жизненной ситуации. М.: Эскимо, 2008. 400 с.
5. Родіна Н.В. Психологія копінг-поведінки: системне моделювання: дис. ... д-ра психол. наук. К., 2013. 504 с.
6. Шкуратова И.П. Личностные ресурсы как фактор совладания с кризисными ситуациями / Шкуратова И.П., Анненкова Е.А. *Психология кризиса и кризисных состояний. Междисциплинарный ежегодник.* 2007. Вып.4. С. 17-23.

Струкова О.В.,

аспірант кафедри диференціальної та спеціальної психології
Одеського національного університету імені І.І. Мечникова

Науковий керівник: доктор психологічних наук,
професор Кононенко О.І.

СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ КАР'ЄРНОГО ЗРОСТАННЯ СУЧАСНОЇ ЖІНКИ

Сучасна реальність активно стимулює нові форми та орієнтири соціальної активності, мотиваційно-потребової сфери та життєвої спрямованості особистості. В соціально-громадянському просторі українського суспільства якісно по-новому встає проблема використання людського потенціалу в бізнесі, а зміни, що відбуваються у всьому світі, мають бути спрямовані на заохочення підприємців до нових форм роботи та соціального виживання.

При розгляді особливостей кар'єрного зростання особистості здобутки сучасної психології (М. Чікцентміхайї, R. DeCharms, E. Deci, J.B. Murrey, R. White) дозволяють зосередити дослідницьку увагу на особливій ролі первинної мотивації, яка не тільки дозволяє підприємцю відчувати себе джерелом усіх змін, але й зміцнює почуття його впевненості у своїй правоті. У цьому контексті R. DeCharms виділив два типи особистостей: «самобутні», які є активними, цілеспрямованими, самодетермінованими та такими, що можуть впливати на навколишнє середовище, і «пішаки», які не відчують себе суб'єктами активності, а постійно знаходяться під впливом інших людей та подій, схильні до переживання безпорадності та безпомічності [4]. Типи особистості, виділені R. DeCharms суголосні із екстернальним та інтернальним типами за Дж. Роттером, але є більш узагальненими, оскільки Дж Роттер чітко виокремлює локалізації відповідальності у всіх життєвих ситуаціях та методично забезпечує емпіричне вивчення цього феномену у особистому житті, міжособистісних стосунках та у професійній діяльності. Але, не дивлячись на це, теорія R. DeCharms суттєво

поглиблює поняття внутрішньої мотивації у кар'єрному зростанні та роль локусу контролю як її центрального елемента, переконливо доводить, що на формування мотивації, особливо при кар'єрному зростанні, суттєвий вплив створюють такі протилежні риси як владність або страх відповідальності [4]. Е. Деці та Р. Руан розвинувши екстра- та інтернальний напрямки у вивченні природи мотивації, ввели поняття інтринсивної та екстринсивної мотивації, а для визначення основних соціально-психологічних чинників інтринсивної мотивації, вчені розробили концепцію когнітивної оцінки та виділили базові психологічні потреби, які виявляються у інтринсивно мотивованій діяльності: відчуття власної компетентності, усвідомлення себе джерелом змін у навколишньому світі та підтримка значимих міжособистісних стосунків [5].

Оскільки саме підприємницька діяльність дозволяє особистості розкрити власні здібності та ділові якості в умовах невизначеності або тривалої дії стресогенних факторів, саме мотивація кар'єрного зростання як безперервний процес успішного просування особистості по соціальним, статусним, професійним сходинкам сприяє формуванню відповідної якості життя. Складність проблеми пов'язана з тим, що серед багатьох детермінант підприємницької діяльності не всі можуть бути мотиваційними, тобто, не всі можуть виконувати спонукальну функцію: бажано розрізнати спосіб, який визначається досвідом та навчанням, та причини поведінки, які й складають мотиваційну сферу. У динамічних умовах розвитку сучасного українського бізнесу найбільш затребуваними є риси, притаманні жінці – гармонійне поєднання пластичності та принциповості, прагнення до самоідентичності та роботи над собою. Актуальність цієї проблематики диктує необхідність вивчення психологічних і соціальних особливостей жінок, а особливо, жінок, успішних у кар'єрному зростанні в бізнесі. На наш погляд, мотивація кар'єрного зростання як провідного стратегічного напрямку життєдіяльності не тільки обумовлює тип соціальної поведінки, ступінь активності, загальний стиль життя жінки, але й сам формується під впливом її індивідуальності.

У недалекому минулому поняття кар'єри та кар'єрного зростання мало суто негативний підтекст та асоціювалося із безпринциповістю, домінуванням, відсутністю людяності у стосунках. Сьогодні жінка, яка робить кар'єру у підприємницькій діяльності переважно спрямована на реалізацію особистісного, професійного та громадянського потенціалу, а успішна кар'єра має поєднувати соціальну відповідальність за себе, за інших, за державу, постійне самовдосконалення та підтверджуватися прибутками як очікуваною компенсацією за перебування у зоні напруження, а іноді й дискомфорту.

Не дивлячись на те, що у громадській свідомості просунення в кар'єрі, управління бізнесом частіше пов'язують із чоловіками, психологічні особливості жіночої психіки, бажання бути самостійними та незалежними суттєво впливають на побудову жінкою кар'єри у бізнесі.

На жаль, переважна більшість досліджень у царині кар'єрного зростання та мотивації у бізнесі частіше здійснюється на чоловічих або для порівняння на змішаних вибірках. Ось чому дослідження соціально-психологічних особливостей кар'єрного зростання сучасної жінки. Яка займається підприємницькою діяльністю, потребує глибоких теоретичних обґрунтувань та емпіричних досліджень.

Список використаних джерел

1. Allport G.W. Trend in Motivations Theory // Am Journal of Orthopsychiatry. 1953. V. 23. – P. 38-51.
2. Atkinson J.W. An Introduction to Motivation. N.Y., 1965. P. 350.
3. Csikszentmihalyi M. Beyond Boredom and Anxiety: Experiencing Flow in Work and Play, 25th Anniversary Edition (Jossey-Bass, 2000), p. xix.
4. DeCharms R. Enhancing motivation: chang in the classroom. New York, 1976.
5. Deci E., Ryan R. Intrinsic Motivation and Self-Determination in Human Behavior. – New York – London: Plenum Press. – 1985. – 371 c.

Sulzhik V,

student of the 1st course of faculty of International Legal Relations

National University "Odessa Law Academy»

Scientific adviser: Ignatieva I.I., PhD in political science

PERSONALITY IN EXTREME SITUATIONS

Today, everyone can be a party of conflict resolving between different sections of the population, of arresting offenders and criminals, including the armed ones. Natural disasters and man-made disasters, riots and group disturbances of the public order, etc. have become an integral part of our lives, but the actions of different people in the same extreme situations are different. It is also worth considering that in the context of armed conflict in the East of Ukraine, the behaviour of a serviceman is important, which is based not only on ensuring his/her physical survival in extreme conditions, but also preserving the broader functioning of the individual, the ability to act effectively, and professionally [4].

The personality develops feelings of emotional and physical tension, inability to adequately assess the situation and make decisions, depression, panic, fear, shock, affect, frustration [1]. Also, negative rumours and mental attacks only complicate the situation. Therefore, a person's chances of survival depend directly on his/her ability to protect himself and others around the threat. If we even know how to act in an emergency, then, by becoming a direct participant of it, not everyone will be able to act properly, and the skills to stabilize their mental state are almost absent.

It can be assumed that the degree of protection of the person or his tendency to danger is given not from birth, but formed throughout life. Therefore, the lack of formation of personal qualities, such as willpower, courage, determination, is manifested in extreme situations. Emotional imbalance, the inability to quickly distribute attention and focus on its main object of danger, insufficient exposure and risk aversion, whether it is too large or too small, greatly increase the vulnerability of the individual [5].

At the psychological level, even a person may be aware of their own impotence to change or overcome an extreme situation, that

is, the individual at the subconscious level does not allow to realize their potential [3]. Also, one will be aware of the risk of one's life, which in turn can become a kind of "block" in the right actions. An important problem is the uncertainty of the situation for the person, because when it is modified, there are problems to solve it. The struggle of motives between "want" and "can" creates a dissonance that impedes the effectiveness of actions of the person, and the struggle against "self", which is manifested in self-doubt, nervousness, self-elimination from struggle, will become a significant problem.

When a person finds himself/herself in a situation that he/she has not previously encountered, and even more does not know how to overcome it, then under these conditions, he is in a state of nervous and mental stress [6]. In general, the effects of stress are viewed from two perspectives: the positive stimulating effect, which is manifested in confidence and determination of action, and on the other hand, the "paralyzing" effect of stress, which manifests itself in the inability to act effectively. The need to overcome an extreme situation, the complexity of adaptation, mental pressure and congestion are just catalysts for the inability to do things right.

Affect, which is usually a fleeting state, is characterized by significant changes in consciousness, a violation of self-control. In a state of affect, one is dominated by a consciousness in which something is dominant. This condition is accompanied by partial or complete amnesia, and depending on the intensity of the irritant and individual and psychological stability of the person, it may manifest in aggression and panic flight, or vice versa, in numbness and fainting [2].

Frustration is called an emotional state, the cause of which is a real or imaginary obstacle that interferes with the achievement of the goal. Usually, it manifests in anxiety, depression, attention disorders, memory loss, and logical thinking. Frustration is quite difficult to overcome on its own, so a person either begins a conscious search for behaviours or unknowingly takes inappropriate actions. The actions and states of the individual in extreme situations must be individual. Therefore, different conditions can

be caused by the same stimuli, and these conditions can also be combined [1].

Due to the fact that there is a war in the East of Ukraine, many participants in the hostilities are at the epicentre of the extreme situation, I think that it is important to improve the processes of adaptation to extreme conditions related to the performance of combat missions, to develop moral and communicative qualities, to improve resistance to stress arising during combat tasks in the complication of the operational environment, to activate professional motivation, to acquire the skills of setting real professional goals and their achievements, to acquire the skills of self-regulation of behaviour in extreme conditions, to correct negative mental reactions and conditions that occur when performing combat tasks.

To conclude, I would like to emphasize that in the modern world, the proper behaviour of the individual in extreme situations is quite important. In addition, you need to train your skills in extreme conditions and not be exposed to traumatic stress, which will save a person's life in the future.

Bibliography

1. Кондратьева Я. Ю. / Юридична психологія: Підруч. для студ. юрид. вищ. навч. закл. і фак. – К.: Видавничий Дім “Ін Юре”, 1999. – 352 с.

2. Макаревич О.П. Психологія регуляції поведінки особистості у складних ситуаціях: Монографія. – К.: Оріони, 2001.

3. Приходько І. І. Психологічна безпека персоналу екстремальних видів діяльності (на прикладі військовослужбовців внутрішніх військ МВС України) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д-ра психол. наук : спец. 19.00.09 «Психологія діяльності в особливих умовах» / І. І. Приходько. – Х., 2014. – 40 с.

4. Приходько І. І. Розробка психодіагностичного інструментарію визначення психологічної безпеки особистості фахівців екстремальних видів діяльності / І. І. Приходько // *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ*. Серія психологічна. – 2012.

5. Тарас А.Е., Сельчанок К.В. / Психологія екстремальних ситуацій: Хрестоматія – Мн.: Харвест, 2000. – 480 с. (Библиотека практической психологии).

6. Тімченко О. В. та ін. / Психологія екстремальної діяльності : навч. посіб. / І. І. Приходько, О. С. Колесніченко., / За заг. ред. проф. Приходька І. І. – Х. : НА НГУ, 2015. – 408 с.

Сухота И.В.,

студентка факультета психології, політології і соціології
Національного університету «Одеська юридична академія»

Научний керівник: кандидат психологічних наук,
доцент Крюкова М.А.

ОСОБЕННОСТИ АДАПТАЦИИ В УСЛОВИЯХ ЧАСТИЧНОЙ ДЕПРИВАЦИИ (НА ПРИМЕРЕ ПАНДЕМИИ COVID-19)

Адаптация является важнейшим компонентом, определяющим поведение индивида в новых условиях, ее особая роль в процессе жизнедеятельности любого живого организма определяется эволюционностью, то есть формированием в процессе эволюции основных механизмов, обеспечивающих существование организма в постоянно меняющихся условиях внешней среды.

Разные аспекты и механизмы процесса адаптации рассматривались в работах К. Бернара, Г. Селье, Р. Лазаруса, Т. Парсонса, И.П. Павлова, А.В. Петровского, А.Г. Маклакова и др.

Так, Г. Селье рассматривает адаптацию, прежде всего с точки зрения физиологических реакций организма, как процесс поддержания гомеостаза и приспособление организма к внешним меняющимся условиям [1, с. 124]. По мнению К. Бернара, также любой организм существует благодаря гомеостазу – возможности постоянно сохранять благоприятные для себя параметры внутренней среды: для того, чтобы выжить, организм должен постоянно уравнивать себя с изменяющейся средой [2, с. 420-421].

В современной психологии социально-психологическую адаптацию рассматривают как аспект процесса социализации, который во многом определяет взаимодействие человека с окружающей средой. В частности, Т. Парсонс основной акцент

делает на большой роли адаптации в процессе социализации – социально-психологическая адаптация проявляется в активности личности, ее творческом отношении к среде, активным восприятием социального опыта, преобразованием имеющихся социальных условий и форм. А.Г. Маклаков утверждает, что адаптация – это не только процесс, но и свойство живого организма. Что касается человека – адаптация во многом зависит от его психологических особенностей, например, от уровня самооценки [3, с. 16-24]. Р. Лазарус основным механизмом адаптации считает физиологический и психологический стресс [4, с. 56-65]. Под психологическим стрессом понимается состояние психики человека, характеризующееся неспецифическими системными изменениями активности, которые выражают организацию и мобилизацию психики в связи с возникновением более высоких требований новой ситуации.

Абсолютно новым подходом, раскрывающим особенности приспособления личности к новым условиям, является теория преадаптации А.Г. Асмолова, который отрицает парадигму гомеостаза. По А.Г. Асмолову, преадаптация – это напряженная работа психики, направленная на опережение событий непредсказуемого, неопределенного будущего. Делая основной акцент на пластичности психики и компетентностным способностям, основной функцией преадаптации ученый считает именно готовность субъекта к переменам и изменениям [5, с. 3-26].

Инновационная концепция преадаптации получила неожиданное подтверждение в современных условиях, когда наука и практика потребовали абсолютно новых интерпретаций поведения личности в условиях вынужденной депривации. Современное общество практически одновременно во всех странах столкнулось с абсолютно новой ситуацией – пандемией. Угроза человеческому здоровью потребовала введение чрезвычайных мер – введение карантина, одним из требований которого является ограничение социальных контактов, т.е. частичной социальной депривации населения с

возможностью общаться только в кругу ближайшего семейного окружения. Социальная депривация в данном случае сопровождается ситуацией неопределённости (не известно, когда карантин закончится) и эмоциональной тревогой за здоровье, экономическое благополучие (свое и своих близких). В условиях социальной депривации социально-психологическая социализация является важным процессом для успешной жизнедеятельности. Принятие новых, чрезвычайных в условиях карантина социальных правил, норм являются необходимым не только для соответствия ситуации, но и прямым обеспечением сохранения безопасности жизни.

Основными сферами социализации можно считать деятельность, общение и самосознание. Условия депривации влияют в первую очередь на эти сферы жизнедеятельности. Поэтому успешность адаптации возможно оценить по тому, насколько человек смог адаптироваться в этих сферах.

Таким образом, в современных условиях пандемии адаптивные способности личности являются наиболее востребованными – несмотря на частичное ограничение активности, социальная ситуация совпадает с семантикой депривации, которая требует новой методологии и новых навыков проживания и переживания ограничения активности. Концепция преадаптации может быть наиболее востребованной и требующей дополнительных эмпирических проверок.

Список использованной литературы

1. Селье Г. Стресс без дистресса / пер. с англ.; общ. ред. Е. М. Крепса. М.: Прогресс, 1979. – С. 124
2. Маклаков А. Г. Общая психология: Учебник для вузов. – СПб.: Питер, 2008. – 583 с: ил. – (Серия «Учебник для вузов»). – С. 420-421
3. Маклаков А. Г. Личностный адаптационный потенциал: его мобилизация и прогнозирование в экстремальных условиях // *Психологический журнал*. 2001. Т. 22, №1
4. Лазарус Р. Теория стресса и психофизиологические исследования // *Эмоциональный стресс* / под ред. Л. Леви. Л.: Медицина, 1970. С. 178–208.

5. Асмолов А.Г. Преадаптация к неопределенности как стратегия навигации развивающихся систем: маршруты эволюции / Асмолов А.Г., Шехтер Е.Д., Черноризов А.М. // *Вопросы психологии.* – 2017. – № 4. – С. 3-26.

Тімченко О.В.,

доктор психологічних наук, професор,
головний науковий співробітник науково-дослідної лабораторії
екстремальної та кризової психології,

Національний університет цивільного захисту України

Миронець С.М.,

кандидат психологічних наук, доцент, доцент кафедри психології,
Київський національний торговельно-економічний університет

СИСТЕМОГЕНЕТИЧНИЙ ПІДХІД ДО МОДЕЛЮВАННЯ ПСИХОЛОГІЧНОГО АНАЛІЗУ ДІЯЛЬНОСТІ ФАХІВЦІВ ЕКСТРЕМАЛЬНИХ ВИДІВ ДІЯЛЬНОСТІ

Постановка проблеми: Ситуація на межі ХХ-ХХІ століття характеризується наявністю динамічних й різноспрямованих змін у всіх сферах життєдіяльності людини. Все більшої актуальності набирає проблематика адаптації людини у складному, наповненому динамічними змінами, світі. Зокрема, в соціально-психологічних дослідженнях малих груп, команд, колективів виникають завдання прогнозування ефективної спрямованості розвитку діяльності в умовах невизначеності й планування оптимальних програм відбору й навчання персоналу.

Метою нашого дослідження було розв'язання низки науково-прикладних питань у сфері професійно-психологічного забезпечення діяльності фахівців зведених рятувальних загонів Міжнародних гуманітарних місій (МГМ) та пошуково-рятувальних операцій (РО), праця яких докорінно відрізняється від інших формувань, здебільшого тих, чия діяльність відбувається в екстремальних умовах під впливом на фахівця цілої низки стрес-факторів підвищеної інтенсивності [1, с. 445].

Завдання такого плану психологічних досліджень можливо вирішувати за допомогою методу моделювання, який

дозволяє вийти на якісно новий рівень досліджень соціально-психологічних явищ у малих групах.

Застосування методу також було обумовлене особливостями та специфікою групової діяльності зведених рятувальних загонів Міжнародних гуманітарних МГМ та РО, яка здебільшого характеризується високим ризиком для життя і здоров'я, як самих колективів так і їх окремих суб'єктів, невизначеністю ситуації, дефіцитом часу на прийняття рішень щодо її подолання, соціально-груповою напругою через недостатню злагодженість рятувальних бригад і розрахунків, відсутністю сталих сценаріїв діяльності, особливостями кліматичних умов, етнокультурного середовища, мікроклімату тощо.

Концептуальна модель комплексного психологічного забезпечення міжнародних гуманітарних місій нами розглядається, як особлива система й основа діяльності зведених рятувальних підрозділів міжнародних гуманітарних місій, що має свої відмінні особливості.

Мета розробки Концептуальної моделі передбачає опис основних (базових) її компонентів і специфіки їх застосування, що стає очевидним, якщо описати критерії даного виду діяльності (хто надає допомогу, яку, коли, за яких обставин, які вимоги до фахівців, як регламентується їхня діяльність у правовому полі України та міжнародному праві).

На перший погляд запропоновані нами блоки моделі мають статичний вигляд. Водночас хочемо відзначити, що модель починає працювати (стає динамічною, коли всі компоненти системи починають взаємодіяти, як одне ціле певної системи) у конкретному випадку, тобто, коли відома ситуація, масштаб надзвичайної ситуації, яка потребує реагування, задачі, що потребують негайного вирішення, наявні ресурси, сили й засоби, які можна залучити задля ліквідації НС.

З іншого боку слід враховувати, що будь-яка НС, потребує дотримання чітких алгоритмів роботи з урахуванням багатьох характеристик, які допомагають не тільки надати дієву допомогу постраждалим, але й зберегти психічне і фізичне здоров'я

самих рятувальників, опис конкретних методів і результатів надання допомоги, представляють велику цінність для науки і практики (водночас не мажуть бути достатніми). Цінність запропонованої нами моделі полягає в тому, що вона включає значний набір компонентів (критеріїв), що з одного боку, ускладнюють модель, а з іншого створюють більш цілісне уявлення про Систему заходів комплексного психологічного забезпечення діяльності міжнародних гуманітарних місій та рятувальних операцій.

В якості критеріїв оцінки фахівців до надання такої допомоги ми пропонуємо: розуміння мети діяльності; специфіка міжвідомчої взаємодії; функції й внутрішньо-групові принципи взаємодії фахівців рятувальних підрозділів; характеристика контингенту, якому надається допомога; сфери впливу, проблеми, з якими працюють (рятувальники, медики, кінологи, керівники, психологи); термін перебування фахівців в епіцентрі НС; методи та технології, що використовуються рятувальниками, медиками, психологами для ліквідації наслідків НС тощо.

У працях О. Тімченка [5], М. Корольчука [3], С. Максименка [1; 2], В. Осьодло [4] модель спеціаліста – розглядається як образ професії, яким має бути фахівець до певного часу свого розвитку в професіогенезі, і цей образ має бути зафіксованим у певній документації.

Модель фахівця, розроблена виходячи із вимог професійної підготовки, відповідно до усталених уявлень, що склалися в психологічній науці, має включати наступні компоненти:

1) професіограму – опис соціально-економічних, виробничих, технічних, санітарно-гігієнічних, психологічних та інших особливостей професії;

– важливою частиною професіограми є психограма – опис психологічних вимог професії до діяльності й особистості фахівця.

2) професійно-посадові вимоги (опис конкретного змісту діяльності фахівця, його професійних завдань в умовах конкретної посади – на певному робочому місці;

3) кваліфікаційний профіль (узгодження необхідних видів професійної діяльності й рівнів кваліфікації, вимоги до розрядів і категорій [6].

Висновки:

Проведений аналіз дає підстави стверджувати, що на сьогодні існує вагомий доробок моделей психологічного аналізу діяльності, які у переважній своїй більшості розроблені на ґрунті системогенетичного підходу. Сам метод моделювання у сучасній психологічній науці, зокрема у царині формування ефективних інструментів професійно-психологічної готовності фахівців екстремальних видів діяльності, відноситься до основних і найбільш ефективних інструментів науки і практики, який в залежності від розв'язуваних наукових проблем може розглядатися, як опис, схема, зображення певного процесу, цілісна система взаємопов'язаних і доповнюючих один одного елементів єдиної системи із функціональним поєднанням у ній окремо взятих функціональних підсистем тощо.

Список використаних джерел

1. Актуальні дослідження в сучасній вітчизняній екстремальній та кризовій психології : монографія / [Максименко С.Д., Садковий В.П., Миронець С.М. та ін. за заг. ред. В.П. Садкового, О.В. Тімченка: НУЦЗУ. – Х. : ФОП Мезіна В.В., 2017. – 512 с.
2. Максименко С.Д. Генеза здійснення особистості / С.Д. Максименко – К. : Видавництво ТОВ «КММ», 2006. – 240 с.
3. Психологія праці в звичайних та екстремальних умовах : навч. посіб. / М.С. Корольчук, В.М. Корольчук, С.М. Миронець та ін. – Київ. нац. торг.-екон.ун-т, 2017. – С. 279.
4. Осьодло В.І. Психологія професійного становлення офіцера : [монографія]. – К. : ПП «Золоті ворота», 2012. – С. 136-137.
5. Миронець С.М., Тімченко О.В. Негативні психічні стани рятувальників в умовах надзвичайної ситуації : монографія. [С.М. Миронець, О.В. Тімченко] – К. : ТОВА «Видавництво «Консультант», 2008. – 232 с.
6. Державний стандарт професійно – технічної освіти [Іванов А.В., Осипенко С.І., Миронець С.М. та ін.]. ДСПТО.ЛО.75.24–2009. Професія: Рятувальник. Кваліфікація: Рятувальник 3,2,1 класи, вища категорія. Код: 5159. ДСПТО.ЛО.75.24–2009. Затверджено наказом МОН України від 28.10.2009 №989.

Тімченко О.В.,

доктор психологічних наук, професор,
головний науковий співробітник науково-дослідної лабораторії
екстремальної та кризової психології
Національного університету цивільного захисту України

Широбоков Ю.М.,

кандидат психологічних наук, доцент, начальник науково-дослідної
лабораторії (морально-психологічного забезпечення)
наукового центру Повітряних Сил Харківського національного
університету Повітряних Сил імені Івана Кожедуба

МЕДИКО-ПСИХОЛОГІЧНА ПОСТІЗОЛЯЦІЙНА ДОПОМОГА ТА ПІДТРИМКА НА ЕТАПІ ПЕРЕБУВАННЯ ЗВІЛЬНЕНИХ З ПОЛОНУ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ У ЛІКУВАЛЬНО-РЕАБІЛІТАЦІЙНИХ ЦЕНТРАХ

Актуалізація питань надання психологічної допомоги військовослужбовцям, які звільнені з полону, після подій на сході України висуває нові вимоги до системи психологічного забезпечення діяльності підрозділів, які залучаються до проведення Операції об'єднаних сил в зоні лінії розмежування ворогуючих сторін [1; 2]. Ситуація військового полону у залежності від категорії до якої належить бранець (снайпер, розвідник, льотчик, десантник, коректирувальник вогню артилерії та ін.) або виду підрозділу (військові, бандити або найманці), який намагається його полонити зумовлює систему відношення до полоненого та наслідки для його соматичного та психічного здоров'я після звільнення. У таких умовах, актуальність проведення заходів медико-психологічної постізоляційної допомоги та підтримки на етапі перебування звільнених з полону військовослужбовців у лікувально-реабілітаційних центрах є беззаперечною.

Ефект від медико-психологічної реабілітації значно зростає при перебуванні колишніх військовополонених упродовж 10-14 днів в умовах медичного профілакторію або денного стаціонару, що має відповідний медико-психологічний комплекс.

Це надає можливість проведення не тільки індивідуальної, але й групової роботи з колишніми бранцями, які мають схожі психологічні проблеми. У таких випадках самі колишні військовополонені стають «групою підтримки», оскільки можуть ділитися своїми переживаннями один із одним з вищим рівнем довіри, аніж із іншими людьми.

Оскільки в системі лікувально-реабілітаційних закладів сектора безпеки та оборони України категорія осіб, які пережили ситуацію військового полону, донедавна не виділялась і спеціалізована медико-психологічна допомога їм не надавалась, ми впродовж першого півріччя 2019 року здійснили спробу спільно з медперсоналом Національного військово-медичного клінічного центру «Головний військовий клінічний госпіталь» організувати надання такої допомоги.

Нагадаємо, у грудні 2018 року відбувся перший великий обмін полоненими. Тоді на свободу з катівень бойовиків вийшли 74 в'язні. З полону бойовиків «ДНР» вдалося визволити 58 чоловік, ще 16 – з лап ЛНР.

Після проходження етапу невідкладного реагування, 44 колишніх бранці були направлені до клінічної лікарні «Феофанія» – медичного закладу, що підпорядкований Державному управлінню справами, а 30 колишніх полонених – військовослужбовців – до Національного військово-медичного клінічного центру «Головний військовий клінічний госпіталь», провідної установи охорони здоров'я Міністерства оборони України. Саме з цих осіб нами було сформовано 7 психотерапевтичних груп (по 4-5 осіб).

Робота з психотерапевтичними групами та окремими колишніми військовополоненими здійснювалась у приміщенні Центру, у часовому інтервалі 8 годин кожен день. Її алгоритм був таким:

- 1) визначення лікарем поточного функціонального стану пацієнта та надання йому рекомендацій (за потреби – призначення медичних засобів або зміна протоколу їхнього застосування);

- 2) групова робота;
- 3) індивідуальне консультування;
- 4) виконання учасниками «домашніх завдань» (поза межами означеного вище часу).

Етапами медико-психологічної реабілітації колишніх військовополонених визначено:

- I – підготовчий (діагностичний);
- II – основний (психотерапевтичний);
- III – заключний (рекомендаційний).

На **діагностичному етапі** лікар аналізував результати клінічних аналізів пацієнта – колишнього військовополоненого та ставив діагноз; психолог здійснював психодіагностичне дослідження, зорієнтоване переважно на встановлення актуального психічного стану колишнього бранця.

Серед найбільш поширених діагнозів, які лікарі пов'язують з ситуацією військового полону, виділяються: посттравматичний стресовий розлад (ПТСР), глибока депресія та стійкі зміни особистості.

На **психотерапевтичному етапі** проводилося психологічне консультування та сеанси психотерапії.

Однією з найбільш ефективних технік психологічної корекції став **дебрифінг стресу критичних інцидентів** [3]. Він являє собою організоване обговорення стресу, пережитого військовослужбовцями в умовах військового полону.

Метою дебрифінгу була мінімізація психічних страждань колишніх військовополонених.

Основним психотерапевтичним механізмом дебрифінгу стала техніка «Закриття минулого», яка дозволила вирішити низку таких завдань:

- з'ясування за допомогою групи власних міжособистісних відносин і поведінки, можливість її оцінки в різних ситуаціях, коригування самооцінки на основі зворотного зв'язку в атмосфері емоційної відкритості і довіри;
- зняття ореола винятковості особистих психологічних проблем;

– отримання емоційної підтримки від інших учасників групи, які мають спільні проблеми і цілі;

– вирішення наявних міжособистісних конфліктів.

Рекомендаційний етап медико-психологічної реабілітації розпочинався зі здійснення підсумкової діагностики соматичного стану (згідно з результатами попередніх і заключних клінічних аналізів, оглядів лікаря та порівняння наявних скарг колишніх військовополонених та їхні оцінки свого стану здоров'я). Суттєві позитивні зміни в стані здоров'я мали місце в 9 із 30 осіб, певні позитивні зміни – у 15 осіб, відсутність змін при загальному покращенні самопочуття – у 6 осіб; не зафіксовано жодного випадку погіршення стану здоров'я.

Після завершення діагностичної частини зазначеного етапу проводилось обговорення досягнутих позитивних змін: спочатку при індивідуальній співбесіді (у форматі психолог, лікар, клієнт), потім – у групі. З'ясувалися найбільш вагомі здобутки здійсненої медико-психологічної реабілітації, її найскладніші та дискусійні моменти, побажання щодо вдосконалення процедури, після чого кожному з учасників надавалися рекомендації стосовно подальшої самостійної роботи. У найбільш загальному вигляді такі рекомендації передбачали практикування самомасажу та певних елементів тілесно-орієнтованої психотерапії.

Список використаних джерел

1. Нікітін Ю. В. Антитерористична операція як необхідна форма протидії злочинності та забезпечення безпеки суспільства. *Держава та регіони. Сер. : Право.* 2014. № 2. С. 132-136.

2. Єна А. І. Актуальність і організаційні засади медико-психологічної реабілітації учасників антитерористичної операції. *Науковий журнал МОЗ України.* 2014. № 1. С. 5-16.

3. Иванов А., Жуматий Н. Реабилитация личности военнослужащих, пострадавших в боевых действиях. *Развитие личности.* 2003. № 4. С. 143-152.

Третьякова Т.М.,

кандидат політичних наук, доцент кафедри соціології та психології
Національного університету «Одеська юридична академія»

Бохан А.С.,

студентка 1 курсу соціально-правового факультету
Національного університету «Одеська юридична академія»

СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНА РОЛЬ ЛІДЕРА В ПОДОЛАННІ КРИЗОВИХ СИТУАЦІЙ

Для дослідження обраної теми є досить вагомими підстави її актуальності в даний момент у більшості країн світу. Майже всі країни світу переживають, так звану, нині вірусну пандемію, що обумовлює кризову ситуацію. Кризова ситуація являється тим моментом, коли соціально-психологічна роль лідера стає головною і саме від його управлінського рішення та цілеспрямованих дій залежатиме доля проекту, організації, країни чи навіть світу.

Розглянемо деякі теоретичні засади центральних понять. Перш за все задамося питанням щодо сутності «лідерства» і хто є та людина, яка здатна бути лідером. Визначень поняття «лідерство» дуже багато тому, що це стало предметом наукового вивчення дуже давно. Свою думку щодо сутності цього поняття висловлювали ще такі видатні митці, як Платон [1], Арістотель [2], Н.Макіавеллі [3], М. Вебер [4], З. Фрейд [5], а серед сучасних – Е. Берн [6], Ю. Сімагін [7]. Серед українських вчених, що досліджували сутнісні характеристики лідерства можемо назвати: Б. Кухта, Ф. Рудич, М. Михальченко та інші. Узагальнюючи інформацію, інтерпретуємо лідерство як процес соціальних відносин між людьми, при яких одні виражають і знають потреби своїх послідовників, і через це володіють престижем і впливом, а інші – віддають їм добровільно частину своїх владних повноважень і прав для здійснення ними цілеспрямованого керівництва задля реалізації їх потреб та інтересів, шляхом прийняття відповідальних рішень, особливо в невизначених, кризових, ситуаціях.

Лідерство властиво будь-якій сфері людської діяльності, для існування і процесу якої потрібне виокремлення керівників, лідерів і послідовників. Тобто воно існує скрізь, де є хоч яка соціальна спільність людей – у великих і малих організаціях, в бізнесі і в релігії, в компаніях і університетах, тобто у формальних організаціях та неформальних, навіть таких як вулична зграя і масові демонстрації. Проте особа стає лідером, тільки за умови, коли вона має підтримку його прихильників та певний кредит довіри.

Проблеми лідерства вивчають різні науки. Психологія досліджує індивідуальні психологічні особливості лідера. Соціологія розглядає лідерство з погляду соціальної системи. Соціальна ж психологія вивчає лідерство як процес взаємодії соціальних і психологічних чинників, досліджує його механізми, розробляє методи відбору, навчання, висування керівників залежно від характеру групи, організації. Лідерство – соціально-психологічний феномен, тому лідером є та людина, котра не тільки завжди має свою думку, але і прислухається до оточуючих людей, беручи на себе відповідальність за розвиток подій. Звичайно, важко уявити собі лідера без таких якостей, як: кмітливість, зосередженість, відкритість, чесність, пристрасність, терплячість, рішучість, позитивність, відповідальність, проте це лише частина опису справжнього лідера. Вважаємо, що людині, яка має певний вплив і авторитет, потрібна не аби яка сила волі, тому що бути першим серед усіх не так просто, як здається на перший погляд. Не обійтися у вирішенні певних питань без хитрості, тому що лідер повинен уміти користуватися різними методами і прийомами для стимулювання роботи підлеглих, не принижуючи їх. І те, що завжди в першу чергу відрізняє у суспільстві лідера – це його впевненість, врівноваженість та вміння впливати на свою психіку, керуючи своїми емоціями, що означає неприпустимість стурбованого погляду, вміння завжди заряджати інших позитивним настроєм і вселяти надію і впевненість навіть тоді, коли настають кризові моменти в соціальній організації.

До професійних якостей відносяться аналітичні здібності, уміння швидко і точно орієнтуватися в обстановці, компетентність, гнучкість, готовність до компромісів, відповідальність за наслідки, що є також дуже важливим.

Лідер наділяється особливими, інколи необмеженими повноваженнями. Але з нього, як правило, і особливий попит. Якщо лідер не виправдовує покладених на нього надій, то він може не тільки втратити своє лідерство, але понести більш суворе покарання. Зазначаємо, що сутнісні соціально-психологічні властивості феномену лідерства проявляються в наступному:

1. Лідер має формувати нові цілі й задачі, обґрунтовувати пріоритети в розвитку групи, тактичні способи й методи їхнього досягнення;

2. Виражає інтереси і потреби групи, представляє їх у взаєминах з іншими групами;

3. Підтримує цілісність й стабільність соціальної групи;

4. Лідер часто є тією особою, до якої звертаються як до джерела достовірної інформації або як до кваліфікованого фахівця;

5. Здійснює контроль за виконанням поставлених обов'язків;

6. Налагоджує стосунки в групі та робить усе можливе для того, щоб подолати проблеми, котрі виникають в певних ситуаціях.

Отже, визначаємо, що лідер – це такий член групи, який відіграє центральну роль в організації спільної діяльності, користується визнанням авторитетом, має визначальний вплив на групу, що проявляється в управлінні цією групою. Важливою складовою ефективності його діяльності є уміння керувати підлеглими в момент кризових ситуацій.

Жоден лідер не може бути застрахований від появи кризових ситуацій в соціальній організації. Мистецтво лідерства полягає в тому, щоб і в кризі не випустити з уваги основні орієнтири; діяти з розумом, обачно, але завжди послідовно і

наполегливо. Звичайно, лідер повинен мати знання способів профілактики, попередження та усунення конфліктів і використовувати ці способи на практиці. Проте, якщо превентивно не вдалося попередити конфлікт, лідер грає дуже важливу роль у вирішенні цієї ситуації.

По-перше, лідер має проаналізувати і сам зрозуміти ситуацію, по-друге, провести бесіду і доступно донести інформацію всім її учасникам, потім має визначити справжні причини конфлікту, цілі та особливості поведінки сторін, які в ній опинилися. Після попередньої оцінки та детального дослідження причин конфлікту, лідер має знайти шляхи вирішення і, по можливості, направити в функціонально-позитивне русло, зводячи до мінімуму їх негативні наслідки. Після усунення кризової ситуації лідер повинен слідкувати за взаємовідносинами своєї групи і прийняти певні заходи для профілактики непорозумінь та конфліктів у майбутньому.

Підводячи підсумки, зазначаємо те, що лідерство властиво кожній соціальній організації та у будь-якій сфері людської діяльності, для ефективності існування якої воно і продукується. В процесі завжди будуть виникати кризові ситуації (інколи їх створюють навіть штучно), а лідер повинен вміти відкрито комунікувати зі своїми послідовниками, прогнозувати і попереджувати їх. У кризовій ситуації, а точніше при її вирішенні, лідер має слідкувати за взаємодією та розвитком відносин у колективі та робити усе можливе для панування позитиву та налагодження гармонії в атмосфері соціальної спільноти. Тим самим, лідер має завжди залишатися прикладом для усіх, та створювати відчуття стабільності. Звичайно, він має бути готовим до того, що він може бути об'єктом позитивних відчуттів, у разі досягнення групою поставлених цілей, а також він може служити мішенню для агресії з боку членів групи у разі невдачі або конфлікту. Та навіть при цьому йому слід пам'ятати, що лідер має бути такою людиною, яка вірить у своїх підлеглих, а вони вірять у нього. При таких умовах взаємодії лідера з його послідовниками жодна кризова ситуація не

завдасть серйозних деструктивних змін у соціальній організації, а навпаки: відкриє для неї – нові горизонти розвитку, а для лідера – вкаже на його сильні сторони, власне, за рахунок яких він і долає негаразди, що можуть спіткати його організацію.

Список використаних джерел

1. Платон. Держава / Пер. з давньогр. Д. Коваль. – К.: Основи, 2000. – 355 с.
2. Арістотель. Політика / Пер. з давньогр. та передм. О. Кислюка. – К.: Основи, 2000. – 239 с.
3. Макиавелли Н. Сочинения: Государь / Пер. Муравьевой Г.-М.: ЗАО Изд-во ЭКСМО-Пресс; Харьков: Изд-во «Фолио», 2001. – 656 с.
4. Вебер М. Избранные произведения: Пер. с нем.; сост., общ. ред. и послесл. Ю. Н. Давыдова; предисл. П. П. Гайденко; коммент. А. Ф. Филиппова. – М.: Прогресс, 1990. – 808 с.
5. Фрейд З. Томас Вудро Вильсон. 28-й президент США: Психологическое исследование. / Фрейд Зигмунд, Буллит Уильям. – М.: Прогресс, 1992. – 288 с.
6. Берн Э. Лидер и группа / Э. Берн. – М.: ЭКСМО, – 2008. – 287с.
7. <https://www.dissercat.com/content/liderstvo-v-sisteme-sotsialnogo-partnerstva-sotsialno-filosofskii-analiz>

Форманюк Ю.В.,

кандидат психологічних наук,
старший викладач кафедри соціології та психології
Національного університету «Одеська юридична академія»

СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНІ ІГРИ ЯК МЕТОД КОРЕКЦІЇ ІНФАНТИЛЬНОЇ ПОВЕДІНКИ

Сучасні реформи економіки і соціальної сфери в Україні, окрім фінансових інвестицій, вимагають психологічної готовності громадян до цих змін. Практика показує, що найчастіше інноваційні проекти втрачають свою ефективність через психологічні причини: пасивність людей, бажання уникати відповідальності або будь-яких ризиків, байдужість, негативні емоційні реакції на труднощі тощо. Особливого значення, на нашу думку, набуває прояв інфантильності як

характеристики, що суттєво гальмує реалізацію задуманих планів, проектів та потенціалу особистості у різних сферах життєдіяльності взагалі.

Тому постає завдання превентивного впливу на корекцію інфантильних проявів особистості та поведінки загалом.

Оскільки психологічним антиподом інфантильності традиційно виступає особистісна зрілість, основні коректувальні заходи, запропоновані нами, були спрямовані саме на цей феномен [4, с. 169].

А. О. Реан, розглядаючи особистісну зрілість, виокремлює у її структурі чотири фундаментальних, системоутворюючих компоненти: відповідальність, терпимість, саморозвиток і інтегративний компонент, який охоплює всі попередні і присутній у кожному з них – позитивне мислення, позитивне ставлення до світу, яке визначає позитивний погляд на світ [3].

Обґрунтовуючи корекційний підхід, ми спиралися також на думку Н.Р.Бітянкової [1] та О. С. Прутченкова [2], що жодна людина не може претендувати на роль повністю розвинутої і зрілої особистості. Саморозвиток – це скоріш безперервний процес, аніж мета, яку необхідно досягти, а самосприйняття зрілої особистості проявляється через: співвіднесення себе з іншою людиною, результати власної діяльності, спостереження власних внутрішніх станів, сприйняття себе іншими людьми та сприйняття власного зовнішнього вигляду [2].

Інфантильність, як і особистісна зрілість, на нашу думку, мінімально залежать від хронологічного віку людини, але найбільш вразливою є сучасна молодь.

Ми вважаємо, що основними маркерами зрілої особистості виступають соціальна (життєві цілі особистості, її установки, досвід) та емоційна (вміння розрізняти почуття, уважно відноситись до почуттів інших людей) компетентність, вміння стратегічно мислити.

К. Юнг називав інфантильністю стан людей – «безмірно розрослим дитячим садком» [4, с. 168], саме тому з'явилась ідея в якості корекції інфантильної поведінки використовувати

різноманітні соціально-психологічні настільні ігри в напрямку формування соціально-емоціональної компетенції та стратегічної поведінки.

Настільні соціально-психологічні ігри є неординарним, різноспрямованим і, разом з тим, захоплюючим засобом для вирішення різноманітних психологічних завдань та виступають в ролі розвиваючого і духовно збагачуючого ресурсу.

В області педагогічних, соціальних і психологічних наук настільна гра з'явилась доволі давно, та визнається не тільки як ефективний метод подачі матеріалу, але і як фактор відмінного його засвоєння. Такі ігри допомагають в соціалізації та об'єднують за столом гравців різного віку.

Незважаючи на технічний прогрес, розвиток гаджетів, одним з найпрогресивніших способів введення особистості в область інформаційних потоків, занурення в процеси навчання і пізнання життя, є гра.

Важно визначити, що вплив настільної гри на психологічну сторону розвитку особистості переважно позитивний, адже одним з найважливіших критеріїв гри, згідно Д.Б. Ельконіну, вважається певна свобода дій [5], що, в свою чергу, приймається молодими людьми, як один з важливих моментів наближення до зрілості.

Настільна гра має можливість проектування та перекладання можливих варіацій розвитку подій, може застосовуватися як у вигляді соціально-пізнавального інструменту, так і в ролі доповнення будь-якої неформальної ситуації. Виступає як так званий тренажер для відпрацювання різноманітних стратегій.

Також настільні психологічні ігри сприяють реалізації психологічного розвантаження або корекції різного роду стресових станів у молодіжному середовищі.

Важливість і незмінність полягає в тому, що ігри допомагають в адаптації всіх учасників процесу, налаштовують на вільний робочий ритм.

Для поставлених завдань можна використовувати широкий спектр існуючих настільних психологічних та соціальних ігор,

важливо поставити завдання і використовувати гру як простір для її реалізації.

Так, для корекції інфантильної поведінки найбільш цікавими та відповідними для вирішення поставленої задачі виступають соціально-психологічні ігри німецького психоаналітика Г. Хорна. Це ігри, які побудовані таким чином, щоб дозволити учасникам отримати неповторний досвід для обміркування та зробити висновки відносно власних особистісних рис. На основі цих міркувань учасники можуть експериментувати та змінювати свою звичну поведінку та стратегії [6]. Наприклад, під час гри «Хаос», виникає багато значних взаємодій та ситуацій, коли учасникам доводиться відстоювати свою позицію та інтереси. В грі «Замок Ериди» виграє той, чия стратегія виявляється найкращою та найбільш продуманою, а умови цієї гри дозволяють в прийнятній та безпечній формі відреагувати агресію та інші негативні почуття, таким чином вирішити конфлікт на площині гри, не дозволяючи йому розгорітися у життєвому просторі. Ігри Г.Хорна допомагають молодому поколінню навчитися виражати свою індивідуальність та підвищують впевненість у собі та самооцінку [6].

Завдяки соціально-психологічним іграм можна заповнити недоліки в емоційному спілкуванні, сформувані почуття надійності, стабільності, стійкості особистості та соціальної адаптації.

Список використаних джерел

1. Битянова Н.Р. Проблема саморазвития личности в психологии: аналитический обзор /Н.Р. Битянова. – М.: Просвещение, 1998. – 48 с.
2. Прутченков А.С. «Свет мой, зеркальце, скажи...»: методические разработки социально-психологических тренингов / А.С. Прутченков.– М.: Новая школа, 1996. – 144 с.
3. Реан А.А. Психология личности. Социализация, поведение, общение / А.А. Реан. – СПб.: «прайм – ЕВРОЗНАК», 2004. – 416 с.
4. Форманюк Ю.В. Корекція проявів інфантильності методом символ-драми в умовах пришкільного літнього табору / Ю.В.Форманюк // *Актуальні проблеми рекреаційної психології дитинства*. – Одеса, 2011. – С. 168-171.

5. Эльконин Д. Б. Психология игры. – 2-е изд. – М.: Гуманит. изд. центр ВЛАДОС, 1999. – 360 с.

6. <https://kinderpsyche.com/category/stati/>

Холончук І.М.,

аспірант кафедри соціології

Одеського національного університету ім. І.І. Мечникова

**ПОБУДОВА ЕФЕКТИВНИХ МОТИВАЦІЙНИХ
МЕХАНІЗМІВ З МЕТОЮ ПІДВИЩЕННЯ
ПРОДУКТИВНОСТІ**

На нинішньому етапі реформування суспільства в Україні проблема мотивації поведінки й діяльності особистості набула важливого значення. Вирішення завдань, які постають перед суспільством, як показує світовий досвід господарювання, залежить від людини, спонукальним важелем до дії якої є її мотивація.

Нові форми господарської діяльності й власності, що сформувались в Україні, надають широкі можливості для формування й практичного використання світового досвіду з питань побудови ефективних мотиваційних механізмів з метою підвищення продуктивності. Проблема спонукання людей до продуктивної праці не нова, проте має різну природу. Протягом багатьох століть вона хвилювала кращі уми людства. Працею створюється матеріальна і духовна культура суспільства.

У загальному розумінні мотивація – це сукупність рушійних сил, які спонукають людину до виконання певних дій. Під різними назвами і з різних позицій науковці і практики досліджували те, що сьогодні називається проблемою мотивації, тобто різні аспекти активізації, заохочення, стимулювання людини до праці. Існує велика кількість означень поняття мотивації, що розкривають його сутність з різних аспектів.

Як один зі засобів мотивації використовують стимулювання (процес використання певних стимулів для користі людини і організації). Функція мотивації в управлінні тісно пов'язана з

іншими основними функціями управління: плануванням, організацією, контролем і оцінкою прийнятих рішень і полягає в стимулюванні персоналу до ефективної, добросовісної діяльності з метою досягнення цілей організації, тобто в визначенні потреб персоналу, розробці системи винагород за виконану роботу, використанні різноманітних форм оплати праці, використання стимулів до ефективної.

Мотиваційна структура людини володіє певною стабільністю. Однак вона може змінюватися, зокрема, свідомо в процесі виховання людини, його освіти.

Мотивування – це процес впливу на людину з метою спонукання його до певних дій шляхом пробудження в ньому певних мотивів. Мотивування складає серцевину і основу управління людиною. Ефективність управління в дуже великій мірі залежить від того, наскільки успішно здійснюється процес мотивування.

Залежно від того що переслідує мотивування, які, завдання воно вирішує можна виділити два основних типи мотивування.

Перший тип полягає в тому, що шляхом зовнішнього впливу на людину викликаються до дії визначені мотиви, які спонукують людину здійснювати визначені дії, що призводять до бажаного для мотивуючого суб'єкта результату. При даному типі мотивування треба добре знати, то які мотиви можуть спонукати людину до бажаних дій і те, як викликати ці мотиви. Цей тип мотивування багато в чому нагадує варіант торговельної угоди: «Я даю тобі що ти хочеш, а ти даєш мені що я хочу». Якщо у двох сторін не виявляється точок взаємодії то й процес мотивування не зможе відбутися [3].

Другий тип мотивування своєю основною задачею має формування визначеної мотиваційної структури людини. У цьому випадку основна увага звертається на те, щоб розвинути і підсилити бажані для суб'єкта мотивування мотиви дії людини, і навпаки, послабити ті мотиви, які заважають ефективному управлінню людиною. Цей тип мотивування носить характер виховної й освітньої роботи, та часто не

пов'язаний з якимись конкретними діями чи результатами, які очікується одержати від людини у вигляді підсумку його діяльності. Другий тип мотивування вимагає набагато більших зусиль, знань і здібностей для його здійснення. Однак його результати в цілому істотно перевершують результати першого типу мотивування. Організації, що освоїли його і використовують у своїй практиці, можуть набагато краще і результативніше керувати своїми членами [2].

Перший і другий типи мотивування не слід протиставляти, тому що в сучасній практиці керування прогресивно керовані організації прагнуть сполучити обидва ці типи мотивування.

Реакція на конкретні стимули не однакова в різних людей. Тому самі по собі стимули не мають абсолютного значення або сенсу, якщо люди не реагують на них. Наприклад, в умовах розвалу грошової системи, коли практично нічого неможливо купити за гроші, заробітна плата і грошові знаки в цілому втрачають свою роль стимулів і можуть бути дуже обмежено використані в управлінні людьми.

Процес використання різних стимулів для мотивування людей називається процесом стимулювання. Стимулювання має різні форми. В практиці керування однією з найпоширеніших його форм є матеріальне стимулювання. Роль даного процесу стимулювання виключно велика.

Однак дуже важливо враховувати ситуацію, при якій матеріальне стимулювання здійснюється, і намагатися обрати перебільшення його можливостей, тому що людина має дуже складну і не однозначну систему потреб, інтересів, пріоритетів і цілей.

Стимулювання принципово відрізняється від мотивування. Суть цієї відмінності полягає в тому, що стимулювання – це один із засобів, за допомогою якого може здійснюється мотивування. При цьому, чим вище рівень розвитку відносин в організації, тим рідше як засоби управління людьми застосовується стимулювання. Це пов'язано з тим що виховання і навчання як один з методів мотивування людей призводять до

того що члени організації самі виявляють зацікавлену участь у справах організації, здійснюючи необхідні дії, не чекаючи або ж взагалі не отримуючи відповідного стимулюючого впливу.

Одну й ту ж роботу людина може робити, витрачаючи різні зусилля. Він може працювати в повну силу, а може працювати упівсили. Також він може прагнути брати роботу легше, а може братися за складну і важку роботу, вибирати рішення простіше, а може шукати і братися за складне рішення. Все це відображає те, які зусилля готовий витратити людина. І залежить це від того, наскільки він змотивувати на витрату великих зусиль при виконанні своєї роботи.

Спрямованість як характеристика діяльності людини вказує на те, до чого він прагне, здійснюючи певні дії. Людина може виконувати свою роботу тому що вона приносить йому певне задоволення (моральне чи матеріальне), а може робити її тому, що він прагне допомогти своїй організації домогтися її цілей. Для управління дуже важливо знати спрямованість дій людини, проте не менш важливо також вміти, якщо треба, з допомогою мотивування орієнтувати ці дії в напрямку певних цілей.

Мотивація, розглянута як процес, теоретично може бути представлена у вигляді шести наступних одна за іншою стадій.

Список використаних джерел

1. Новосельська І. Роль Міжнародної організації праці в забезпеченні виконання Україною законодавства із захисту трудових прав працівників / І. Новосельська // *Підприємство, господарство і право*. – 2010. – № 5. – С. 120 – 125.
2. Офіційний сайт Міжнародної організації праці в Україні [Електронний ресурс]. – Режим доступу до ресурсу: www.ilo.org.ua.
3. Шуліка А. А. Міжнародна організація праці як основний світовий орган соціального партнерства / А. А. Шуліка // *Грані*. – 2010. – № 1 (69). – С. 99–103.

Хопець О.С., Попова Г.М.,

студентки факультету психології, політології та соціології
Національного університету «Одеська юридична академія»
Науковий керівник: кандидат психологічних наук Бедан В. Б.

ВПЛИВ СОЦМЕРЕЖ НА САМООЦІНКУ ТА ЕМОЦІЙНИЙ СТАН ОСОБИСТОСТІ

На сьогоднішній день, одним з найбільш затребуваних інтернет-ресурсів в світі є соціальні мережі. Це унікальне явище двадцять першого століття, яке міцно увійшло в життя людей. Середній вік користувачів варіюється від 8 до 55 років, а час, проведений ними в віртуальній реальності давно перевищує позначку встановлених двох годин на день.

В науковий обіг термін «соціальна мережа» був введений соціологом Д. Барнсом в 1954 році в роботі «Класи та збори в норвезькому острівному приході» [6, с. 16]. Соцмережі не знайшли б таку затребуваність, якби не реалізовували необхідність сучасної людини в самовираженні та комунікації з іншими. Згідно з ученням американського гуманістичного психолога Абрахама Маслоу [3], потреба в спілкуванні і приналежності до суспільства є однією з базових і її задоволення необхідно, щоб людина мала можливість досягти найголовнішого – самореалізації.

Однак, саме можливість соцмереж безперешкодно задовольняти ці потреби сприяє виникненню залежності – інтернет-адикції, що «заснована на проявах ескейпізма, тобто втечі у «віртуальну реальність» людей з низькою самооцінкою, тривожних, схильних до депресії, які відчувають свою незахищеність, самотніх або не зрозумілих близькими, обтяжених роботою, навчанням або соціальним оточенням» [5, с. 26]. Особливо це стосується сучасної молоді, яка намагається уникнути, абстрагуватися від складних життєвих ситуації шляхом занурення, відходу у віртуальний світ, що в свою чергу негативно відображається на емоційному стані.

Прояснення сутності емоційного стану є особливо актуальним в даний час, коли стрімкий інформаційний потік призводить до значного збільшення емоційної напруги, пов'язаної зі зростанням значимості психічної діяльності сучасної людини. Дослідження емоційного стану особистості висвітлено в роботах Є.П. Ільїна, Н.Д. Левітова, Джемса і Рібо, Ю.Є. Сосновікової тощо. Так, Л.В. Куліков розглядає емоційний стан як «складну психічну реакцію» та виділяє «основні детермінанти стану такі як потреби, бажання і прагнення людини, її можливості, умови середовища» [2].

Самооцінка так само є важливим регулятором поведінки людини, від неї залежать взаємовідносини з оточуючими, критичність і вимогливість до себе, ставлення до своїх успіхів і невдач. Під впливом оцінок оточуючих в особистості поступово складається власне ставлення до себе і самооцінка своєї особистості, а також окремих форм своєї активності: спілкування, поведінки, діяльності, переживання [1, с. 109].

Метою даного повідомлення є презентація результатів дослідження впливу SNS-адикції на самооцінку та емоційний стан особистості.

Результати емпіричного дослідження та їх обговорення. Вибірку склали представники студентської молоді у кількості 25 осіб, віком 18-22 років. Для вивчення SNS-адикції застосовано «Тест інтернет-залежності» (К. Янг, адаптація В. Лоскутової), «Тест діагностики комп'ютерної залежності» (І. Голдберг, модифікація Л.М. Юрьєва, Т.Ю. Більбот) [4]. Для діагностики самооцінки залучено Тест-опитувальник «Визначення рівня самооцінки» (С.В. Ковальов), діагностика емоційного стану відбувалась за методикою «Домінуючі стани (ДС-8)» (Л.В. Куліков).

За результатами діагностики із загальної вибірки виділено групи з високим (*Сmax*, $n=12$) і низьким рівнем (*Сmin*, $n=7$) самооцінки. На рис. 1. надано профілі смарт-залежності груп осіб з різним рівнем самооцінки.

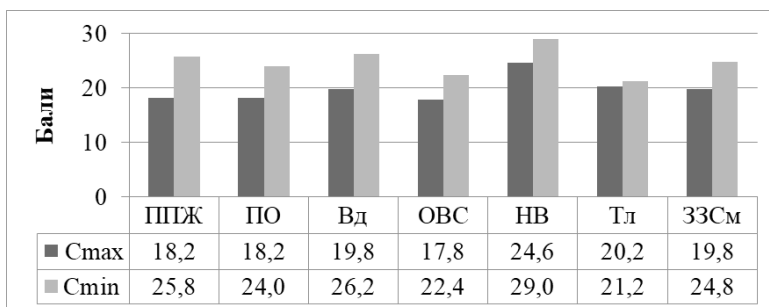

Рис. 1. Профілі смарт-залежності груп осіб з різним рівнем самооцінки

Примітки. Умовні скорочення: В – високий рівень самооцінки, С – середній рівень самооцінки, Н – низький рівень самооцінки; ППЖ – порушення повсякденного життя, ПО – позитивне очікування, В – відмова, ОВС – орієнтація на віртуальне спілкування, НВ – надмірне використання, Тл – толерантність, ЗЗСм – загальний рівень смарт залежності

Встановлено, що особи з *низьким* рівнем самооцінки мають високий рівень смарт-залежності. Представники групи з *низьким* рівнем самооцінки відчують радість, задоволення від постійного веб-серфінгу, перевагу надають віртуальному спілкуванню, що характеризує неадекватність сприйняття реальних контактів.

Мають нав'язливе непереборне бажання зайти на свою сторінку в соц. мережі, переглянути останні новини, світлини, викласти у профіль новий пост, порахувати кількість лайків, відслідковувати реакцію віртуального співтовариства на власні пости тощо. «Глибоке занурення» в мережу спричинює труднощі раціонально використовувати свій час, в зв'язку з чим менше часу відводять на виконання домашніх обов'язків, навчання, роботи, відпочинку. Відсутність або обмеження доступу до соцмережі викликає роздратування, прояв негативних емоцій.

Наступним кроком нашого дослідження було визначення впливу SNS-адикції (Instagram-залежності) на емоційний стан

особистості. За результатами діагностики із загальної вибірки сформовано групи з високим (3Inst+) і низьким рівнем (3Inst-) Instagram-залежності. На рис. 2 надано профілі домінуючих психічних станів осіб з різним рівнем Instagram-залежності.

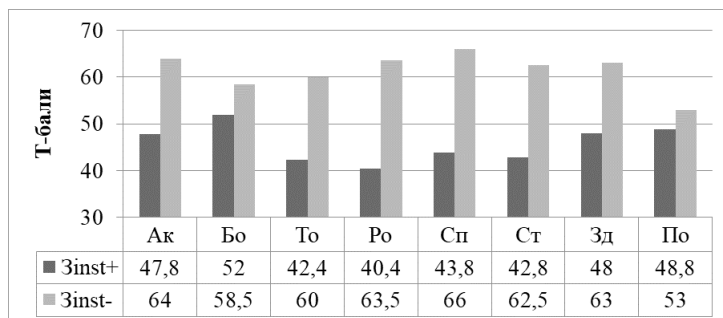

Рис. 2. Профілі домінуючих психічних станів осіб з різним рівнем Instagram-залежності

Примітки. Умовні скорочення: Ак – активне-пасивне ставлення до життєвої ситуації, Ба – бадьорість-зневіра, То – тонус високий-низький, Ро – розкутість-напруженість, Сп – спокій-тривога, Ст – стійкість-нестійкість емоційного тону, Зд – задоволеність-незадоволеність життя в цілому, По – позитивний-негативний образ себе

Кожний з виділених параметрів домінуючого психічного стану являє собою біполярний континуум, на полюсах якого розташовані максимально низькі та високі значення показників в досліджуваних групах. Встановлено, що для осіб з високим рівнем Instagram-залежності характерні: пасивне ставлення до життєвої ситуації, зниження емоційного фону, незібраність, інертність, збудження, дратівливість, мінливість настрою, невпевненість в собі. Проте, респонденти усвідомлюють власні недоліки та адекватно оцінюють свій внутрішній стан. Респонденти з низьким рівнем мають виражене оптимістичне ставлення до життя, демонструють бадьорий настрій, впевненість в своїх силах і можливостях. В цілому, визначається

задоволеність життям і готовність до подолання труднощів в реалізації цілей.

Таким чином, проведене емпіричне дослідження дає змогу констатувати, що SNS-адикції вливають на самооцінку особистості, що негативно позначається на повсякденному житті та пробуджує нав'язливе бажання проводити все більше часу в мережі. Емоційний стан Instagram-адикта характеризується емоційною нестійкістю, зміною настрою, нестабільністю рівня домагань, пасивністю.

Список використаних джерел

1. Галкина Т. В. Самооценка как процесс решения задач: системный подход. М., 2011. 398 с.
2. Куликов Л. В. Психология настроения личности. Дис. ... д-ра. псих. наук: 19.00.11. Санкт-Петербургский государственный университет, 1997. 429 с.
3. Маслоу А. Мотивация и личность. Пер. с англ. 3-е издание. Санкт-Петербург: Питер, 2008. 352 с.
4. Юрьева Л. Н., Больбот Т. Ю. Компьютерная зависимость: формирование, диагностика, коррекция и профилактика: Монография. Днепропетровск: Пороги, 2006. 196 с.
5. Янг К. С. (2000). Диагноз – интернет-зависимость. *Мир Интернет*. №2. С. 24-29.
6. Barnes J. A. Class and committees in a Norwegian Island Parish // Human Relations. -1954 M. Kilduff, W. Tsai Social networks and organizations (англ.). Sage Publications, 2003. P. 11-17.

Ціж Х.Ю.,

студентка 3 курсу факультету психології, політології та соціології
Національного університету «Одеська юридична академія»
Науковий керівник: доктор психологічних наук,
професор Лефтеров В.О.

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ВПЛИВУ СТИМУЛЯТОРІВ ЦНС НА СВІДОМІСТЬ ЛЮДИНИ

Сьогодні ми живемо в інформаційному суспільстві, яке вимагає надшвидкого реагування на сучасні виклики, постійного підвищення своїх умінь та покращення ефективності

своїєї праці. Проте, як відомо, «всі органи чуття мають властивість втомлюватися від постійного впливу одних і тих самих подразників та перестають адекватно на них реагувати, а це – всім відомий фактор, який призводить до аварій на роботі, нещасних випадків в побуті ...» [4, с. 18]. Саме тому все більше людей звертаються до різних препаратів, які, на їхню думку, зможуть допомогти покращити власну ефективність на робочому місці, адже існує усім відомий міф про те, що насправді людина використовує лише 10% своїх розумових здібностей. Виникає питання, чи дійсно ці стимулятори здатні покращити діяльність центральної нервової системи, чи це – всього лише так званий ефект плацебо?

Перш за все, необхідно пояснити, що «стимулятори ЦНС – це психотропні речовини, які підсилюють процеси збудження в корі головного мозку... застосування психостимуляторів призводить до підвищення розумової та фізичної працездатності...» [6, с. 449]. Проте, який вплив ці речовини чинять на свідомість людини?

Найбільш поширеним стимулятором, з яким знайомий кожен, є кава. Відомо, що Оноре де Бальзак захоплювався вживанням цього напою, та говорив про його силу: «кава перетворює стінки шлунку в скакуна, якого підганяють; вони запалюються; іскри пронизують все тіло, аж до мозку. З цього моменту все стає хвилюючим. Ідеї приходять в рух, починають марширувати, наче батальйони великої армії на великій війні» [7, с.40]. Протягом тривалого часу кофеїн був ледь не єдиним загальновідомим засобом для «підбадьорення», проте сьогоднішні реалії вимагають стійкості перед все сильнішими стресогенними факторами. Відповідно, нове покоління шукає нові способи для покращення імпульсів розумових можливостей та підвищення продуктивності.

Тут стають у нагоді інші стимулятори, перші з яких – ноотропи – «одна з найбільш актуальних та популярних останнім часом груп нейро- та психофармакологічних засобів» [3], які «специфічно впливають на вищі інтегративні функції мозку,

що стимулюють пам'ять, покращують розумову діяльність...» [5, с. 49]. Проте, точний вплив ноотропів на ЦНС досі залишається невідомим. За дослідженнями, люди, котрі приймали препарати, що відносились до числа ноотропів, були схильні до неконтрольованої нервозності, агресії, просліджувалось погіршення сну, проблеми з печінкою, а при прийомі великих доз – галюцинації та марення.

Ще одним препаратом, який є доволі популярним в сучасному суспільстві є психомортні стимулятори, які, на думку вчених, повинні «активувати нейрони ретикулярної формації та моторної кори головного мозку» [5, с. 49]. Існують дані про те, що під час Другої світової війни активно використовувались психостимулятори з групи фенамінів для того, щоб за екстренно короткий час мобілізувати психофізіологічні функції солдатів, які під його дією могли безперервно воювати протягом кількох діб. Проте цей «успіх» супроводжувався специфічними реакціями та абсолютним моральним та фізичним виснаженням, адже після застосування необхідним був довготривалий повноцінний відпочинок, який солдати не могли собі дозволити [2, с. 100].

В наш час саме цей препарат є доволі популярним серед молоді, адже однією з його здатностей є вивільнення дофаміну та норадреналіну, і, відповідно – посилення продуктивності, відсутність втоми та пониження апетиту, що, в свою чергу, негативно впливає на психіку людини та загальний стан її здоров'я. Ще одним побічним ефектом може стати погіршення логічного мислення, спотворення сприйняття та адекватності інформації. Цей препарат може викликати відчуття ейфорії, що сприяє розвитку залежності та звикання. Передозування психомоторними стимуляторами спричиняє різку зміну збудження на пригнічення та різку втому, що може призвести до летальних наслідків, спричинених гострою дихальною або серцевою недостатністю [8].

До групи найбільш відомих психостимуляторів відносять амфетамін, який сприяє швидкому підвищенню настрою та

бадьорості. Амфетамін та метамфетамін здатні викликати потужний приплив сил та ейфорію, та варто зазначити, що побічні ефекти застосування препаратів цієї групи можуть проявитись у формі психозів, галюцинацій, гострих тривожних станів. Амфетамін та метамфетамін нейротоксичні та можуть нанести невідновлювану шкоду дофамінергічним та серотонінергічним нейронам [1]. Тривале використання амфетамінів спричиняє сильну психічну залежність, що супроводжується втому, сонливістю, депресією та підвищеним почуттям голоду. Попри це, амфетамін і досі є найпопулярнішим наркотичним засобом, головним чином – серед молоді, яка в погоні за отриманням задоволення, покращення концентрації уваги, підвищенню продуктивності приймає препарат все частіше й цим щораз наближається до психічної залежності [8].

Тож можна дійти висновку, що психологічними особливостями вживання стимуляторів ЦНС у вигляді психотропних засобів є розвиток у людини психічної залежності, викривлення свідомості, неадекватне сприйняття себе та навколишнього світу, а також погіршення функцій мозку. І хоча ці препарати можуть допомогти покращити потік думок, підвищити працездатність, сприяти швидкому генеруванню ідей, за це необхідно заплатити надто високу ціну. Під час штучного посиленого симулювання нервової діяльності, часто виникають ефекти звикання та зниження чутливості, коли психостимуляція вже завершилась, проте чуттєвість до стимулів природного виду залишається низькою і організм «потребує добавки».

Список використаних джерел

1. Robertson S. D., Matthies H.J. and Galli A. A closer look at amphetamine induced reverse transport and trafficking of the dopamine and norepinephrine transporters [Електронний ресурс] / S. D. Robertson, H.J. Matthies and A. Galli.// *Mol. Neurobiol.* – 2009. – Т. 39, № 2. – С. 73-80. – Режим доступу до ресурсу: <https://u.to/cHxkGA>
2. Барбашин В.В., Толкунов И.А., Дубницкий В.Ю., Фесенко Г.В., Черепнев И.А. Статистический анализ действия адаптогенов на работоспособность экипажей бронетанковой техники при выполнении

боевой задачи [Електронний ресурс] / В.В. Барбашин, И.А. Толкунов, В.Ю. Дубницкий, Г.В. Фесенко, И.А. Черепнев // *Безпека життєдіяльності та ліквідація наслідків надзвичайних ситуацій*, №3 (51), 2017, С.95-112. – Режим доступу до ресурсу: <https://u.to/5nBkGA>

3. Бурчинский С. Г. Опасности и риски ноотропной фармакотерапии: миф или реальность? / С. Г. Бурчинский. // *Раціональна фармакотерапія*, №1 (2). – 2007.

4. Зуду В. Философия познания життя и бытия человека. Книга 1. Аспекты чувственного познания. В. Зуду, 2018. – С. 18.

5. Каркищенко В.Н., Каркищенко Н.Н., Шустов Е.Б. Фармакологические основы терапии. Тезаурус: Руководство для врачей и студентов. Издание третье – новая редакция. – М., СПб: Айсинг, 2018. – 288 с.

6. Мещеряков Б., Зинченко В. Большой психологический словарь/ Сост. и общ. ред. Б. Мещеряков, В. Зинченко, – СПб.; ПРАЙМ-ЕВРОЗНАК, 2003., 672 с.

7. Оноре де Бальзак. Патология общественной жизни [Електронний ресурс] / (перевод: В. А. Мильчина, О. Э. Гринберг) Оноре де Бальзак // ИД «Флюид». – 2009. – Режим доступу до ресурсу: <https://coollib.com/b/157671-onore-de-balzak-patologiya-obschestvennoy-zhizni>.

8. Соломзес Д. Наркотики и общество [Електронний ресурс] / Д. Соломзес, В. Чебурсон, Г. Соколовский // OCR Палек. – 1998. – Режим доступу до ресурсу: <http://www.health.gov.ua/lib/social.htm>.

Цільмак О.М.,

доктор юридичних наук, професор,
професор кафедри соціології та психології
Національного університету «Одеська юридична академія»

**КОРЕЛЯЦІЯ СТУПЕНЮ РОЗВИТКУ
ЦІЛЕПОКЛАДАЛЬНИХ ВОЛЬОВИХ ЯКОСТЕЙ
ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ
З УСПІШНІСТЮ НАВЧАННЯ**

Воля забезпечує здатність людини керувати своїми діями, вчинками; своєю поведінкою, мобілізувати свої внутрішні резерви для подолання бар'єрів, перешкод та труднощів, які виникають на шляху до поставленої цілі. Воля лежить в основі

багатьох особистісних характеристик (якостей, ознак, рис, особливостей) та визначає їх ступінь розвитку та прояву.

Основною **метою** нашої статті є демонстрування залежності успішності навчання від ступеню розвитку цілепокладальних вольових якостей у осіб, які здобувають вищу освіту. Усього у дослідженні прийняло участь 2224 особи, які здобували вищу юридичну освіту. Респондентам пропонувалося відмітити наявний у них ступінь розвитку цілепокладальних вольових якостей та нецілепокладальних авольових якостей, які проявляються в навчальній діяльності, за такими рівнями: 1) *високий* – тобто якість проявляється завжди; 2) *середній* – тобто якість проявляється тільки у необхідних випадках; 3) *низький* – тобто якість дуже рідко проявляється; 4) *рівнозначний*, – тобто однаковий ступінь розвитку протилежних за значенням якостей, їх прояв залежить від стану особи.

Ми умовно об'єднали осіб, які здобувають вищу освіту, в три групи. Критеріями об'єднання були – світогляд, навчальна мотивація та результати навчальної діяльності особи. За цим критерієм ми виокремили успішних, середньо успішних та неуспішних студентів.

Слід вказати, що кожна вольова якість має протилежну за значенням, тобто авольову. Отже, є цілепокладальні та нецілепокладальні якості. На нашу думку, *цілепокладальні вольові якості* – це сукупність якостей, які сприяють досягненню певних цілей. До них ми віднесли [1, с. 214]: цілеспрямованість, наполегливість, завзятість, ініціативність. *Нецілепокладальні якості* – це такі якості, що перешкоджають процесові досягнення особою певних цілей. До них ми віднесли такі як [1, с. 214]: легковажність, піддатливість, інертність, безініціативність.

Розглянемо результати наукового дослідження щодо ступеню розвитку цілепокладальних вольових якостей та нецілепокладальних якостей у студентів.

Стосовно **цілепокладальних вольових якостей успішних студентів** (див. таблицю 1).

**Ступінь розвитку цілепокладальних вольових якостей
у успішних студентів (чоловіків та жінок)**

Якості	Висока ступінь		Середня ступінь		Низька ступінь	
	кількість відповідей у відсотках					
	чоло-віки	жінки	чоло-віки	жінки	чоло-віки	жінки
цілеспрямованість	100 %	100 %				
наполегливість	88 %	96 %	22 %	4 %		
завзятість	78 %	84 %	18 %	10 %	4 %	
ініціативність	78 %	82 %	18 %	12 %	4 %	6 %

За результатами наукового дослідження нами встановлено, що така вольова якість як «цілеспрямованість» має високий ступінь розвитку та розвинута порівну й у жінок й у чоловіків. Також високий ступінь розвитку мають такі вольові якості як «наполегливість», «завзятість» та «ініціативність». Встановлено, що зазначений ступень розвитку цих якостей у більшості жінок, аніж у чоловіків.

Таким чином, під час навчального процесу: 1) цілеспрямованість – дозволяє цілеспрямовано крокувати до свідомо поставленої мети; 2) наполегливість – дозволяє долати зовнішні та внутрішні перешкоди та досягати результату; 3) завзятість – дозволяє неодноразово докладати вольове зусилля для досягнення конкретного результату; 4) ініціативність – дозволяє ініціювати самостійні починання у контексті удосконалення рівня власної компетентності.

За результатами наукового дослідження встановлено, що успішні студенти (й чоловіки й жінки) заперечують у себе наявність таких якостей як: легковажність, піддатливість, інертність, безініціативність. Це пояснюється тим, що для успішних студентів є дуже важливим позитивний результат навчальної діяльності.

Стосовно ступеню розвитку **цілепокладальних вольових якостей та нецілепокладальних якостей у середньо успішних студентів** (див. рис. 1 та рис. 2) нами встановлено, що:

1) *високий ступінь розвитку* мають: цілеспрямованість – у 44 % чоловіків та у 32 % жінок; наполегливість – у 36 % чоловіків та у 36 % жінок; завзятість – у 46 % чоловіків та 36 % жінок; ініціативність – у 46% чоловіків та у 42 % жінок;

2) *середній ступінь розвитку* мають: цілеспрямованість – у 56 % чоловіків та у 44 % жінок; наполегливість – у 43 % чоловіків та у 42 % жінок; завзятість – у 38 % чоловіків та 38 % жінок; ініціативність – у 40% чоловіків та у 48 % жінок;

3) *низький ступінь розвитку* мають: цілеспрямованість – у 16 % жінок; наполегливість – у 21 % чоловіків та у 12 % жінок; завзятість – у 16 % чоловіків та 26 % жінок; ініціативність – у 12% чоловіків; легковажність – у 8% жінок; піддатливість – у 10 % жінок;

4) *розвинуті однаково* (тобто ці якості можуть проявитися у них у залежності від ситуації): «ініціативність» та «безініціативність» – так вказало 2 % чоловіків.

Середньо успішні студенти заперечують у себе наявність такої якості як інертність.

Щодо ступеню розвитку **цілепокладальних (нецілепокладальних) вольових якостей** у неуспішних студентів, нами встановлено, що:

1) *високий ступінь розвитку* мають: цілеспрямованість – у 2 % чоловіків та 4 % жінок; наполегливість – у 10 % чоловіків та 12 % жінок; завзятість – у 2% чоловіків та 2 % жінок; ініціативність – у 4% чоловіків та 4 % жінок; інертність – у 30 % жінок;

2) *середній ступінь розвитку* мають: цілеспрямованість – у 30 % чоловіків та 36 % жінок; наполегливість – у 38 % чоловіків та 34 % жінок; завзятість – у 14 % чоловіків та 12 % жінок; ініціативність – у 22% чоловіків та 14 % жінок; легковажність – у 16% чоловіків та 18 % жінок; піддатливість у 4% чоловіків; інертність – у 34% чоловіків та 30 % жінок; безініціативність – у 26% чоловіків та 30 % жінок;

3) *низький ступінь розвитку* мають: цілеспрямованість – у 36 % чоловіків та 30 % жінок; наполегливість – у 42 % чоловіків та 48 % жінок; завзятість – у 18 % чоловіків та 14 % жінок; ініціативність – у 30% чоловіків та 38 % жінок; легковажність – у 16% чоловіків та 12 % жінок; піддатливість у 6% чоловіків та 6 % жінок; інертність – у 26% чоловіків та 28 % жінок; безініціативність – у 4% чоловіків та 2 % жінок;

4) *розвинуті однаково* : «завзятість» й «інертність» – так вказало 6 % чоловіків; «ініціативність» й «безініціативність» – так вказало 14 % чоловіків та 12 % жінок.

Отже, можна зробити висновки про те, що: 1) констатується пряма кореляція між ступенем розвитку цілепокладальних вольових якостей і нецілепокладальних авольових якостей та успішністю (неуспішністю) навчання; 2) цілепокладальні вольові якості: а) лежать в основі особистісного цілепокладання; б) взаємозалежні між собою; в) дозволяють досягати успішних результатів під час навчальної діяльності; г) у успішних студентів мають високий ступінь розвитку; 2) нецілепокладальні авольові якості (легковажність, піддатливість, інертність, безініціативність) успішними студентами заперечуються.

Список використаних джерел

1. Цільмак О. М. Професійно-психологічний відбір суддів за критерієм – вольові якості. *Південноукраїнський правничий часопис*. 2015. № 3. С. 213–215.

Черу Е.А.,

студентка факультета психології, політології і соціології
Національного університету «Одеська юридическа академия»
Научний керівитель: кандидат психологічних наук Курова А.В.

РАЗВИТИЕ ГЕНДЕРНЫХ РАЗЛИЧИЙ ВОСПРИЯТИЯ В СФЕРЕ МЕЖЛИЧНОСТНЫХ ОТНОШЕНИЙ

Если рассматривать восприятие в целом – то это процесс целостного отражения предметов или предметных ситуаций, возникающих при непосредственном воздействии

физических раздражителей на рецепторные зоны органов чувств [1]. Отличительной особенностью данного типа психического процесса является тот факт, что одни и те же события мужчины и женщины воспринимают совершенно по-разному. Причинами данных различий служат изначальная предрасположенность организмов к функционированию гормональных систем (андрогены и эстрогены); среда, в которой прошло детство и подростковый период индивида и, конечно же, инстинкты, которые, так или иначе, влияют на наше мировосприятие, потребности и отношения к вещам, подавая нам сигналы из рептильного мозга.

Также стоит отметить, что мужчина видит вещи и объекты через призму пространственного соотношения между собой, словно складывает картинку мира из мозаики. Женщина, в противовес мужчине, сразу на инстинктивном уровне вбирает в себя целостную картину, таким образом, получая своеобразный «интуитивный» опыт.

К сожалению, мужчины редко оценивают по достоинству такую особенность женщин. Может, из небольшой зависти оттого, что для детального анализа вещей им необходимы ресурсы – такие как время и энергия, в то время как женщине вполне достаточно быть внимательной и наблюдательной.

Если же прибегнуть к эмпирике, то можно заключить то, что мозг девочек в большей степени ориентирован на взаимоотношения с людьми, вместе с тем как мужской – на объекты и формы. Изучение поведения детей в возрасте от нескольких часов до нескольких месяцев позволяет сделать однозначный вывод: мальчики любят вещи, девочки – людей [2].

Янна Вайсберг из американского колледжа Линфилд с группой коллег в 2011 году выяснили, что женщинам в основном присущи такие аспекты, как энтузиазм, сострадание, вежливость, дисциплина, эмоциональная неустойчивость, замкнутость и открытость, а мужчинам – настойчивость, трудолюбие и интеллект [3]. Ко всему прочему, такое эмоциональное состояние как депрессия чаще встречается у женщин, что

свидетельствует о преобладании у них черт невротизма. Это можно объяснить тем фактом, что девушки стремятся завязать отношения и выбирают стратегию сотрудничества, тогда как мужская половина жаждет власти и получения высокого статуса при помощи умственных данных, критического мышления и анализа происходящего.

Будет уместным добавить: исходя из наблюдений канадской исследовательницы Сандры Уилтсон, области мозга, которые связаны с эмоциями (следовательно, и с восприятием) мужчины и женщины, расположены в разных местах. Мужчины воспринимают окружающий мир в большей степени с помощью правого полушария, что даёт им возможность функционирования отдельно от остальных функций мозга (мозолистый канал – место и некий сложный канал, через который необходимо пройти эмоциям для их влияния на восприятие мужчины). Однако у представителей женской половины общества дела обстоят совсем иначе. В их случае эмоции всецело овладевают обоими полушариями мозга, что способствует многозадачности без переключения внимания, а наоборот – возможности выполнять различные функции (часто совершенно не схожих по виду деятельности между собой) одновременно.

Рассматривая вопрос о типичных особенностях восприятия, стоит заметить, что они находят свое выражение следующим образом: мужчина получающую информацию сперва анализирует, распределяет по категориям, осмысливает и только после этого, если с ней согласен и он ее принимает – пропускает через себя. Причем в большинстве случаев от первоначальной информации после такой мужской обработки остается совсем небольшая часть информации, т.е. ее крохи. И информация, о которой идет речь, в данном случае – это не просто значения, которые мы передаем через слова, а состояния, чувства, ощущения, навыки.

Женщина наоборот – сначала пропускает информацию сквозь себя и лишь затем, если у нее будет желание и повод ею поделиться с кем-нибудь во время беседе – осмысливает

эту информацию [4]. Как мы видим, в вышеупомянутых примерах – речь идет о двух противоположных процессах.

Разница между этими процессами колоссальна и дает большую фору женщине перед мужчиной в первые десятилетия жизни. Она практически сразу усваивает информацию, переводя её в навыки и опыт, испытывая при этом сопутствующие состояния. Процесс анализа и выстраивания входящей информации в какую-то четкую структуру женщинам поначалу вообще не интересен, а позже интересен лишь в контексте общения с мужчинами – как способ погрузиться в новые состояния или узнать лучше собеседника [4].

Некоторые учёные и исследователи в сфере гендерных различий настолько убеждены, что механизмы восприятия реальности кардинально отличаются, что считают мужчин и женщин двумя разными биологическими видами. Однако, стоит заметить, что такая версия немного абсурдна, учитывая, что мы все произошли из вида *homo sapiens*, но и такая точка зрения имеет право на существование.

В любом случае, учитывая теперешние реалии жизни, некоторые женщины имеют склонности к более мужскому типу восприятия, нежели своему природному, точно так же, как мужчины могут оценивать окружающий мир с позиции женщины. Связано это с преобладанием феминности и маскулинности в организме человека. Стоит упомянуть, что выше рассматривался среднестатистический вариант, который предполагает естественный тип восприятия. Однако, люди часто меняются ролями, что делает их более уникальными и непохожими друг на друга.

Список использованной литературы

1. Даль В. И. Толковый словарь живого великорусского языка: В 4 ч. – СПб. С. 1863-1866.
2. Алан и Барбара Пиз. «Язык взаимоотношений мужчина-женщина». – 2007. – 232 с.
3. <https://www.bbc.com/russian/vert-fut-37909688>
4. <https://5sfer.com/kak-otlichaetsya-vozpriyatie-zhizni-u-muzhchiny-i-zhenshiny/>

Яценко М.А.,

кандидат соціологічних наук, доцент,
доцент кафедри соціології та психології

Національного університету «Одеська юридична академія»

СТРУКТУРА СОЦІАЛЬНОГО КАПІТАЛУ

Серед понять і категорій, які підлягають вивченню в даний час, важлива роль належить поняттю соціальний капітал.

Фундаментом соціального капіталу є людські стосунки, тобто соціальний капітал виникає тільки при взаємодії декількох людей, яка може здійснюватися в різних сферах. Соціальний капітал притаманний відносинам людей в будь-якій групі, або організації. Ніхто з членів такої групи сам по собі не може володіти ним. Тільки входячи в групу, взаємодіючи з її членами, людина отримує можливість накопичувати соціальний капітал, отримувати вигоди від його накопичення.

Однак не всякі людські відносини здатні породжувати соціальний капітал. Перш за все, вони повинні володіти певною «якістю» – між людьми повинна існувати довіра, взаємність, вони повинні бути готові прийти на допомогу. Поступово між людьми формується потенціал відносин – неактуалізований соціальний капітал, який за певних умов трансформується в соціальний капітал.

В даний час в літературі виділяють три підходи до теоретичного аналізу соціального капіталу: на макрорівні, мезорівні та мікрорівні.

На макрорівні соціальний капітал розглядається як соціальна характеристика, що відображає відповідність індивідуальної поведінки колективним очікуванням, яка забезпечується механізмами неформального соціального контролю і може сприяти колективним соціальним діям.

На мезорівні одиницями аналізу виступають соціальні мережі і соціальні спільності; розглядається структура зв'язків, ресурси різних груп, мереж і організацій, механізми їх акумулювання, розподілу і обміну в рамках соціальних мереж.

На мікрорівні соціальний капітал є ознакою індивідуального актора і розуміється як сукупність реального і потенційного наявних ресурсів, які актор використовує, завдяки членству в соціальних мережах [1].

Аналіз наявних трактувань поняття соціальний капітал дозволяє визначити його як основу формування соціальних мереж, необхідних для конструювання і перетворення соціальних відносин, відтворених у часі і просторі, що забезпечують агентам мереж матеріальний або символічний прибуток. Як в зарубіжних, так і в вітчизняних дослідженнях немає усталеної думки про компоненти соціального капіталу. Склад даного феномену не є універсальним і варіюється в залежності від завдань і цілей дослідника. Так, більшість дослідників, слідом за засновниками теорії соціального капіталу, вважають, що соціальний капітал міститься в таких елементах громадської організації, як соціальні мережі, соціальні норми і довіра, що створюють умови для координації та кооперації заради взаємної вигоди. Інші дослідники пропонують розширити даний підхід, додавши в нього додаткових параметрів, таких як інформаційна забезпеченість, громадянська ідентичність [2].

Розглянемо три основних елементи соціального капіталу – соціальні мережі і зв'язки, довіру, внутрішньогрупові норми.

Соціальні мережі – тип соціальних контактів між суб'єктами, що мають більш-менш стійкий характер. Вони надають соціальному капіталу форму, ведуть до збільшення обсягу соціального капіталу, що в свою чергу збільшує можливості доступу індивідів до різних благ.

Виникнення соціальних мереж можливо тільки при наявності деякого вихідного рівня довіри і готовності індивідів до співпраці. Початковий рівень довіри між індивідами є необхідною передумовою встановлення стійких соціальних зв'язків між ними. Коли такі зв'язки сформовані, вони стають важливим чинником формування внутрішньогрупових норм і правил, що забезпечують дотримання зобов'язань і інші аспекти взаємин учасників групи.

Довіра – головна складова соціального капіталу (продукт тих моральних норм і цінностей, які склалися і функціонують в даному конкретному суспільстві з урахуванням його культурної специфіки). Довіра є узагальненим показником багатьох норм, поглядів і цінностей, які лежать в основі соціального співробітництва. Розрізняють довіру міжособистісну (то є довіра між людьми) і інституційну (тобто довіру людей до соціальних інститутів та їх представників). Міжособистісна довіра – це фундамент будь-якого суспільства, а інституційна довіра – основа життя складноорганізованих товариств, де існують спеціальні організації.

Інституційна довіра забезпечує соціальну стабільність суспільства в цілому. Висока інституційна довіра сприяє соціально-політичній активності і позитивному ставленню до діючих політиків і соціальних організацій. Низька інституційна довіра стає причиною формальної комунікації, становить загрозу безпеки держави та суспільства в цілому [3, с. 24].

Співвідношення рівнів інституційної та міжособистісної довіри є показником здоров'я суспільства. Можливі такі варіанти:

1) особистісна та інституційна довіра вище середнього: суспільство володіє значним соціальним капіталом, а влада, у свою чергу, сприяє його збереженню та відтворенню;

2) високий рівень особистісної довіри при низькому рівні довіри інституційної: суспільство існує автономно від влади, відбувається «амортизація» соціального капіталу і виникає тенденція переходу до четвертої ситуації;

3) високий рівень інституційної довіри при низькому рівні довіри особистісної: соціум не може функціонувати самостійно, він практично повністю залежить від владних ініціатив;

4) низька особистісна та інституційна довіра: соціальні взаємодії в суспільстві паралізовані, влада не здатна контролювати ситуацію, а координовані дії людей сильно утруднені через взаємну недовіру.

Внутрішньогрупові норми – норми взаємності і громадянськості, їх дотримання, підтримка. Вони дозволяють домогтися високого ступеня узгодженості та передбачуваності соціальної поведінки суб'єктів, обмежити опортуністичну поведінку в масштабах соціальних мереж і як наслідок – підвищити ефективність колективних дій.

Отже, соціальний капітал дозволяє розширити індивідуальні можливості; підвищити ефективність дій; розширює доступ до ресурсів; полегшує взаємодію і співпрацю. Соціальний капітал дозволяє досягти тих кінцевих цілей, які були неможливі і недоступні при його відсутності, а дослідження соціального капіталу може сприяти більш адекватному розумінню характеру соціально-економічного і політичного розвитку України.

Список використаних джерел

1. Беспарточный Д.Б. Социальный капитал: основные подходы к определению // *Ученые записки*. – 2010. – № 3. – С. 148-152.
2. Утина М.С. Социальный капитал как ресурс антикризисной стратегии: региональный аспект // *Социально-гуманитарные знания*. – 2009. – № 4. – С. 340-347.
3. Сасаки М., Давыденко В.А., Латов Ю.В., Ромашкин Г.С., Латова Н.В. Проблемы и парадоксы анализа институционально доверия как элемента социального капитала современной России // *Journal of Institutional Studies (Журнал институциональных исследований)*. – 2009. – Т. 1. – № 1, – С. 20-35.

ЗМІСТ

ВСТУПНЕ СЛОВО	3
Johnson, John M. DEVELOPING EMOTIONAL INTELLIGENCE: WORDS, EMOTIONS, MEANINGS.	5
Августова А.В. КОНТРПРОЦЕССЫ ИНТЕГРАЦИИ И ДЕЗИНТЕГРАЦИИ СОЦИАЛЬНЫХ СТРУКТУР	8
Албул М.Н., Ленгина М.В. СОЦИАЛЬНО-ПСИХОЛОГИЧЕСКИЕ ПРОБЛЕМЫ ГЕНДЕРНОГО НЕРАВЕНСТВА В УКРАИНЕ	11
Астахов Д. В. МІСЦЕ ГУМАНІТАРНОЇ СКЛАДОВОЇ У СУЧАСНІЙ ПРОФЕСІЙНІЙ ПІДГОТОВЦІ ФАХІВЦІВ В ГАЛУЗІ ІНФОРМАЦІЙНО-КОМУНІКАТИВНИХ ТЕХНОЛОГІЙ	15
Барко В.І., Остапович В.П. МЕТОДОЛОГІЯ ПРОВЕДЕННЯ СУЧАСНИХ ПРОФЕСІОГРАФІЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ В НАЦІОНАЛЬНІЙ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ.	18
Бацилева О.В., Астахов В.М. ПСИХОСОЦІАЛЬНІ АСПЕКТИ ВАГІТНОСТІ У ПІДЛІТКОВОМУ ВІЦІ	24
Бивол А. СТИЛЬ УПРАВЛЕНИЯ В СООТНОШЕНИИ С ТИПОМ ТЕМПЕРАМЕНТА В УПРАВЛЕНЧЕСКОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ МЕНЕДЖЕРОВ СРЕДНЕГО ЗВЕНА В СИСТЕМЕ МВД.	28
Блінов О.А. МОДЕЛЬ ФОРМУВАННЯ БОЙОВИХ СТРЕСОВИХ РОЗЛАДІВ «ХРЕСТ»	33
Босько В.І. ЖИТТЕВИЙ БАЛАНС ЯК НЕОБХІДНІСТЬ ДЛЯ ФАХІВЦІВ ДОПОМАГАЮЧИХ ПРОФЕСІЙ	35
Бурега В.В. УКРАЇНСЬКІЙ МЕНТАЛІТЕТ ЯК ЧИННИК СОЦІАЛЬНОЇ АДЕКВАТНОСТІ УПРАВЛІННЯ	39
Васильєва Н.М. ЗНАЧЕННЯ ПСИХОЛОГІЧНОЇ КОНСУЛЬТАЦІЇ ДЛЯ ПРОФЕСІЙНОГО САМОВИЗНАЧЕННЯ ОСОБИСТОСТІ У ЗРІЛОМУ ВІЦІ.	43

Васюк К.М.	
СПОСОБИ ВИЯВЛЕННЯ БРЕХЛИВИХ ПОВІДОМЛЕНЬ ЗА ДОПОМОГОЮ НЕІНСТРУМЕНТАЛЬНИХ ТЕХНІК	47
Гарькавець С.О., Волченко Л.П.	
ДО ПРОБЛЕМИ ЗБЕРЕЖЕННЯ ПСИХІЧНОГО ЗДОРОВ'Я ГРОМОДЯН В ЕПОХУ ПЕРМАНЕНТНИХ ВИКЛИКІВ.	50
Голик А.А.	
ВЛИЯНИЕ ЭМОЦИОНАЛЬНОГО СОСТОЯНИЯ РОДИТЕЛЕЙ НА МЛАДЕНЦА ДЛЯ ФОРМИРОВАНИЯ ЕГО ЯДРА ЛИЧНОСТИ.	54
Гревцева П.М., Коноплева И.Н.	
ОСОБЕННОСТИ ПРАВОСОЗНАНИЯ ВОЕННОСЛУЖАЩИХ, СОВЕРШИВШИХ ПРАВОНАРУШЕНИЯ В ПЕРИОД СЛУЖБЫ В АРМИИ	59
Грінько М.М.	
СТРЕСОВІ РЕАКЦІЇ НА ЕКСТРЕМАЛЬНУ СИТУАЦІЮ ТА ОСОБЛИВОСТІ НАДАННЯ ПЕРШОЇ ПСИХОЛОГІЧНОЇ ДОПОМОГИ В УМОВАХ НАДЗВИЧАЙНИХ СИТУАЦІЙ (ПОДІЙ) НА ТЕРИТОРІЇ ОДЕСЬКОЇ ОБЛАСТІ	65
Ерёмченко А.М.	
ЛИЧНОСТЬ И ИСТОРИЯ: СОТВОРЧЕСТВО И ПРОТИВОБОРСТВО	69
Zamostenchuk A.	
PROBLEMS OF SOCIO-PSYCHOLOGICAL ADAPTATION AND PSYCHOLOGICAL REHABILITATION OF PEOPLE SURVIVED THE CRISIS	73
Іванова Є.Ю.	
ВІДНОШЕННЯ ДО ЗДОРОВ'Я ЯК ПСИХОЛОГІЧНА ПРОБЛЕМА	76
Кабанцева А.В.	
ПСИХИЧЕСКОЕ ЗДОРОВЬЕ И ПСИХОЛОГИЧЕСКОЕ БЛАГОПОЛУЧИЕ НАСЕЛЕНИЯ В УСЛОВИЯХ ВЫНУЖДЕННОЙ ИЗОЛЯЦИИ	79
Калашнікова Л.В., Чорна В.О.	
ПРОБЛЕМИ ОРГАНІЗАЦІЇ ДИСТАНЦІЙНОГО НАВЧАННЯ ШКОЛЯРІВ В УМОВАХ КАРАНТИНУ	83
Кальчева І.С., Горбенко А.М.	
ВПЛИВ ПОЛІТИЧНОГО ЛІДЕРСТВА НА ФОРМУВАННЯ СУЧАСНИХ ЕЛІТ.	86

Каменская Т.Г.	
ПРОГНОЗЫ И СОВРЕМЕННЫЕ СОСТОЯНИЯ В КОНСТРУИРОВАНИИ СОЦИАЛЬНОЙ РЕАЛЬНОСТИ	90
Каретна О.О.	
ПРОБЛЕМИ СОЦІАЛІЗАЦІЇ ПІДЛІТКІВ	94
Касько В.В.	
ВИЗНАЧЕННЯ ТИПУ РЕПРЕЗЕНТАТИВНОЇ СИСТЕМИ У ДІТЕЙ ШКІЛЬНОГО ВІКУ	97
Кнутова М.В.	
ПСИХОЛОГІЧНА СТРЕСОСТІЙКІСТЬ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ В ЕКСТРЕМАЛЬНИХ УМОВАХ.	102
Коваленко І.І.	
СОЦІАЛЬНА ІЗОЛЯЦІЯ І СОЦІАЛЬНЕ ДИСТАНЦІЮВАННЯ.	105
Коноплева И.Н.	
УСПЕШНОСТЬ АДАПТАЦИИ СОТРУДНИКА ПОЛИЦИИ К УСЛОВИЯМ СЛУЖБЫ	108
Контарь М.О., Деревйова В.С.	
ПРОБЛЕМИ СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНОЇ АДАПТАЦІЇ ЛЮДЕЙ З ІНВАЛІДНІСТЮ	111
Корнута Л.М.	
ПСИХОЛОГІЧНІ ПРИЙОМИ МОТИВАЦІЇ ДО ПРОФЕСІЙНОГО РОЗВИТКУ ДЕРЖАВНИХ СЛУЖБОВЦІВ ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ	114
Korokhod I.D.	
EXCLUSION (NONCOMPENSATORY) STRATEGIES AS HEURISTICS OF INTERCRITERIA CHOICE IN THE SYSTEM OF DESCRIPTIVE MODELS OF DECISION-MAKING (PSYCHOLOGICAL ASPECT)	118
Котовская А.А.	
ВЛИЯНИЕ САМОИЗОЛЯЦИИ НА ПСИХИКУ ЧЕЛОВЕКА.	122
Крюкова М.А.	
ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ РЕЗІЛЬЄНТНОСТІ ЯК МЕТАКОМПЕТЕНЦІЇ ОСОБИСТОСТІ	124
Кузнецова О.В.	
ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ДОСЛІДЖЕННЯ ПРОБЛЕМИ АУТОАГРЕСІЇ У ПІДЛІТКОВОМУ ВІЦІ	126

<i>Кирова А.В.</i>	
THE INTERNAL STRUCTURE OF THE SUBJECTIVE WELL-BEING OF A PERSONALITY IN PSYCHOLOGICAL THEORY	130
<i>Лісенко О.В.</i>	
ПАНДЕМІЯ COVID-19 – СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНА ТРАВМА: ЯК ЗМІНИЛИСЯ ЦІННОСТІ ТА СОЦІАЛЬНІ ПРАКТИКИ НАСЕЛЕННЯ УКРАЇНИ	134
<i>Лахвич Ю.Ф., Леонович О.О.</i>	
РОДИТЕЛЬСКОЕ ОТНОШЕНИЕ МАТЕРИ К ЧАСТО БОЛЕЮЩЕМУ РЕБЕНКУ МЛАДШЕГО ШКОЛЬНОГО ВОЗРАСТА	138
<i>Лефтеров В.А., Игнатъева И. И.</i>	
ПСИХОЛОГИЧЕСКИЕ ОСОБЕННОСТИ ЛИЧНОСТИ И ДЕЯТЕЛЬНОСТИ ЧЛЕНОВ ИЗБИРАТЕЛЬНЫХ КОМИССИЙ	144
<i>Лефтеров Л.В.</i>	
ПСИХОЛОГІЧНИЙ ПОРТРЕТ КІБЕРШАХРАЯ	148
<i>Лысенко А.В.</i>	
УВЕРЕННОСТЬ В СЕБЕ, КАК ОСНОВА ИНТЕГРАЦИИ ЛИЧНОСТИ В СОЦИОКУЛЬТУРНУЮ СРЕДУ И ФУНДАМЕНТАЛЬНЫЙ ПРИЗНАК УСПЕШНОГО ЧЕЛОВЕКА	151
<i>Макарова О.П.</i>	
ВПЛИВ ЕКСТРЕМАЛЬНИХ УМОВ ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ НА ФУНКЦІОНАЛЬНИЙ СТАН ПОЛІЦЕЙСЬКИХ	155
<i>Макаrchuk В.І.</i>	
PROBLEM OF SOCIAL-PSYCHOLOGICAL ADAPTATION OF THE COMBATANTS AFTER MILITARY ACTIONS.	158
<i>Максименко Ю.Б., Матяхнюк Л.О.</i>	
ОСОБЛИВОСТІ ПОВЕДІНКИ ПІДЛІТКІВ В ІНТЕРНЕТ-СЕРЕДОВИЩІ	162
<i>Матвієва А.Б., Чечельницька В.С.</i>	
ВПЛИВ ПОЛІТИЧНОЇ СВІДОМОСТІ НА СУЧАСНУ УКРАЇНСЬКУ МОЛОДЬ	166
<i>Мельніков А.С.</i>	
АНТИНОМІЯ СОЦІОКУЛЬТУРНОЇ АКСЕЛERAЦІЇ ТА ПРАКТИК УСВІДОМЛЕНОСТІ	170
<i>Мельникова О.В., Мунтян В.М.</i>	
ОСОБЛИВОСТІ МОТИВАЦІЇ ЛЮДЕЙ ВІД 18 ДО 30 РОКІВ	174

Мельниченко О.С. ПРОБЛЕМА СТРУКТУРИ ОСОБИСТОСТІ В ПСИХОАНАЛІТИЧНИХ КОНЦЕПЦІЯХ	178
Мілорадова Н.Е. ОСОБЛИВОСТІ ПРОФЕСІЙНО-ПСИХОЛОГІЧНОГО СУПРОВОДЖЕННЯ ПРОФЕСІОГЕНЕЗУ ПРАЦІВНИКІВ ПОЛІЦІЇ НА СТАДІЇ ПРОФЕСІОНАЛІЗАЦІЇ	182
Мул С.А. МОТИВАЦІЙНА ЦІЛІСНІСТЬ ЯК СУБ'ЄКТИВНИЙ ПСИХОЛОГІЧНИЙ ЧИННИК ОСОБИСТІСНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ	186
Орел А.Г. ПСИХОЛОГІЧНІ ЧИННИКИ ФОРМУВАННЯ ПОЛІТИЧНОЇ КУЛЬТУРИ	189
Осьодло В.І., Zubovський Д.С., Тютюнник Л.Л. ЗАСТОСУВАННЯ ПСИХОТЕРАПЕВТИЧНИХ ПРАКТИК У ПОСТТРАВМАТИЧНОМУ ЗРОСТАННІ КОМБАТАНТІВ	192
Панченко О.А. ИНФОРМАЦИОННЫЕ АСПЕКТЫ ПСИХОЛОГИЧЕСКОЙ БЕЗОПАСНОСТИ В ТУРБУЛЕНТНОЕ ВРЕМЯ	195
Панчева С.М., Робейко С.А. ОСОБЛИВОСТІ СУЧАСНИХ НАУКОВИХ ТЕОРІЙ ЩОДО РОЗВИТКУ ОСОБИСТОСТІ	199
Пасько О.М. ПРОВІДНІ ПРОФЕСІЙНО ВАЖЛИВІ ЯКОСТІ, ЯКІ ДЕТЕРМІНУЮТЬ КОМУНІКАТИВНУ ГОТОВНІСТЬ СЛІДЧОГО ДО ДІЯЛЬНОСТІ	203
Пашкова Д.С., Манецька Д.М. МОТИВІРОВАНА РЕКЛАМА	207
Пашкова Д.С., Манецька Д.М. КЕРОВАНІЙ НАТОВП: СОЦІО-ПСИХОЛОГІЧНИЙ АНАЛІЗ ФЕНОМЕНУ	209
Пилипенко Н.Г. ОСОБЛИВОСТІ ЕМОЦІЙНОГО ВИГОРАННЯ У МЕДИЧНИХ ПРАЦІВНИКІВ	212
Плакош Є.Г. СОЦІОЛОГІЧНІ ПІДХОДИ ДО ВИВЧЕННЯ ОРГАНІЗАЦІЙНОЇ КУЛЬТУРИ ЗВО	215

Плюшкіна Г.Р.	
ПСИХОЛОГО-КРИМІНАЛІСТИЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА СЕРІЙНОГО СЕКСУАЛЬНОГО ЗЛОЧИНУ	219
Попова Г.М., Хопець О.С.	
ОСОБИСТІСНІ ЯКОСТІ ЯК ДЕТЕРМІНАНТА РОЗВИТКУ ЖИТТЄСТІЙКОСТІ МОЛОДІ	224
Приходько І.І.	
ПСИХОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ БЕЗПЕКИ ТА АДАПТАЦІЇ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ ДО УМОВ БОЙОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ	227
Пузь І.В.	
ОСОБЛИВОСТІ ПСИХОЛОГІЧНОГО СУПРОВОДУ ЖІНОК З ПОРУШЕННЯМИ РЕПРОДУКТИВНОЇ СФЕРИ	231
Пярноя А., Саккарт Ю.	
ПОТРЕБНОСТЬ В ПСИХОЛОГИЧЕСКОЙ И ЮРИДИЧЕСКОЙ ПОМОЩИ ГОСУДАРСТВА ЛИЦАМ С НАРКОТИЧЕСКОЙ ЗАВИСИМОСТЬЮ	235
Радченко М.І.	
СПЕЦИФІКА АДАПТАЦІЇ ЧЛЕНІВ РОДИНИ ДИТИНИ З ІНВАЛІДНІСТЮ ДО УМОВ ХРОНІЧНОЇ ЕКСТРЕМАЛЬНОСТІ	240
Ревнивцев В.И.	
РОЛЬ ПСИХОЛОГИЧЕСКОГО ВОСПИТАНИЯ ДЕТЕЙ ДОШКОЛЬНОГО ВОЗРАСТА	244
Резніченко О.А.	
ДО ПИТАННЯ ПРО СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ЖІНОК СЕРЕДНЬОГО ВІКУ	248
Родіна Н.В., Корольчук А.А.	
ПРОБЛЕМА ДОСЛІДЖЕННЯ ФІНАНСОВОГО БЛАГОПОЛУЧЧЯ ОСОБИСТОСТІ	252
Сафін О.Д.	
ПРО ЗАЛЕЖНІСТЬ СТРАТЕГІЙ ЗАХИСНО-ДОЛАЮЧОЇ ПОВЕДІНКИ СТУДЕНТІВ ВІД ЇХНЬОГО ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОГО РЕСУРСУ	256
Струкова О.В.	
СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ КАР'ЄРНОГО ЗРОСТАННЯ СУЧАСНОЇ ЖІНКИ	260
Sulzhyk V.	
PERSONALITY IN EXTREME SITUATIONS.	263

Сухота И.В. ОСОБЕННОСТИ АДАПТАЦИИ В УСЛОВИЯХ ЧАСТИЧНОЙ ДЕПРИВАЦИИ (НА ПРИМЕРЕ ПАНДЕМИИ COVID-19)	266
Тімченко О.В., Миронець С.М. СИСТЕМОГЕНЕТИЧНИЙ ПІДХІД ДО МОДЕЛЮВАННЯ ПСИХОЛОГІЧНОГО АНАЛІЗУ ДІЯЛЬНОСТІ ФАХІВЦІВ ЕКСТРЕМАЛЬНИХ ВИДІВ ДІЯЛЬНОСТІ	269
Тімченко О.В., Ширококов Ю.М. МЕДИКО-ПСИХОЛОГІЧНА ПОСТІЗОЛЯЦІЙНА ДОПОМОГА ТА ПІДТРИМКА НА ЕТАПІ ПЕРЕБУВАННЯ ЗВІЛЬНЕНИХ З ПОЛОНУ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ У ЛІКУВАЛЬНО-РЕАБІЛІТАЦІЙНИХ ЦЕНТРАХ.	273
Третьякова Т.М., Бохан А.С. СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНА РОЛЬ ЛІДЕРА В ПОДОЛАННІ КРИЗОВИХ СИТУАЦІЙ	277
Форманюк Ю.В. СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНІ ІГРИ ЯК МЕТОД КОРЕКЦІЇ ІНФАНТИЛЬНОЇ ПОВЕДІНКИ.	281
Холончук І.М. ПОБУДОВА ЕФЕКТИВНИХ МОТИВАЦІЙНИХ МЕХАНІЗМІВ З МЕТОЮ ПІДВИЩЕННЯ ПРОДУКТИВНОСТІ	285
Хопець О.С., Попова Г.М. ВПЛИВ СОЦМЕРЕЖ НА САМООЦІНКУ ТА ЕМОЦІЙНИЙ СТАН ОСОБИСТОСТІ	289
Ціж Х.Ю. ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ВПЛИВУ СТИМУЛЯТОРІВ ЦНС НА СВІДОМІСТЬ ЛЮДИНИ.	293
Цільмак О.М. КОРЕЛЯЦІЯ СТУПЕНЮ РОЗВИТКУ ЦІЛЕПОКЛАДАЛЬНИХ ВОЛЬОВИХ ЯКОСТЕЙ ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ З УСПІШНІСТЮ НАВЧАННЯ	297
Черу Е.А. РАЗВИТИЕ ГЕНДЕРНЫХ РАЗЛИЧИЙ ВОСПРИЯТИЯ В СФЕРЕ МЕЖЛИЧНОСТНЫХ ОТНОШЕНИЙ.	301
Яценко М.А. СТРУКТУРА СОЦІАЛЬНОГО КАПІТАЛУ	305

Наукове видання

ІНТЕГРАЦІЙНИЙ РОЗВИТОК ОСОБИСТОСТІ ТА СУСПІЛЬСТВА: ПСИХОЛОГІЧНИЙ І СОЦІОЛОГІЧНИЙ ВИМІРИ

МАТЕРІАЛИ
II Міжнародної науково-практичної конференції

12 червня 2020 року
м. Одеса

*Матеріали представлені в авторській редакції.
Редакційна колегія не несе відповідальності за їх зміст.*

Верстка – Т.В. Мартиненко

Підписано до друку 10.06.2020 р. Формат 60x84/16.
Папір офсетний. Гарнітура Cambria. Цифровий друк.
Умовно-друк. арк. 18,36. Тираж 100. Замовлення № 0620-138.
Віддруковано з готового оригінал-макета.

Віддруковано з готового оригінал-макета.
Видавництво і друкарня – Видавничий дім «Гельветика»
65101, Україна, м. Одеса, вул. Інглєзі, 6/1
Телефони: +38 (0552) 39 95 80,
+38 (095) 934 48 28, +38 (097) 723 06 08
E-mail: mailbox@helvetica.com.ua
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи
ДК № 6424 від 04.10.2018 р.

ISBN 978-966-992-133-8

9 789669 921338